

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง
การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ
THE DEVELOPMENT OF PHRA CHANOK CHAKRI CITY
TOURISM AREA, BUDDHIST CULTURE.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ
TOURISM DEVELOPMENT OF PHRA CHANOK
CHAKRI, BUDDHIST CULTURE.

โดย

พระสมุห์พุฒิพงษ์ พุทธิวิโส (กล้าทวิ)

พระราชอุทัยโสภณ, ดร.

นางสาวเมธาวรินทร์ วิลพรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS ว 017/2567

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง
การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ
THE DEVELOPMENT OF PHRA CHANOK CHAKRI CITY
TOURISM AREA, BUDDHIST CULTURE.

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ
TOURISM DEVELOPMENT OF PHRA CHANOK
CHAKRI, BUDDHIST CULTURE.

โดย

พระสมุห์พุฒิพงษ์ พุทธิวิโส (กล้าทิว)

พระราชอุทัยโสภณ, ดร.

นางสาวเมธาวรินทร์ วิลพรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765020

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Final Daft Research Report

Final Daft Research Report (Revised Edition)

Research Sub-Project 1

The Development of Phra Chanok Chakri City
Tourism Area, Buddhist Culture

Under Research Plan

Tourism Development of Phra Chanok Chakri,
Buddhist Culture

BY

Phrasamu Phutti Phong Puttiwiso (Klamthawi)

Dr. Phraratuthaisophon

Ms. Metawarin Winlapan

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Uthai Thani College

B.E. 2022

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800765020

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ
ผู้วิจัย : พระสมุห์พุฒิพงษ์ พุทธิวิโส (กล้าทวี)
พระราโชทัยโสภณ, ดร.
นางสาวเมธาวรินทร์ วิลพรรณ
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) พื้นที่การท่องเที่ยว ๒) นำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยว ๓) พัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี แบบบูรณาการคู่ขนาน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชนพระภิกษุ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่เทศบาล และนักท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อให้ครอบคลุมทั้งมิติคุณภาพและปริมาณ

ผลการวิจัย

การศึกษาสภาพภูมินิเวศ พบว่า พื้นที่ชุมชนมีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลาย ตั้งแต่ป่าเขาไปจนถึงพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดระบบนิเวศที่สมดุล แต่ยังมีปัญหาเรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน เช่น การบุกรุกป่าเพื่อเกษตรกรรม

การศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศ พบว่า การจัดทำแนวกันชนระหว่างชุมชนและพื้นที่มรดกโลกสามารถลดความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่าได้ การจัดการผังภูมินิเวศควรพัฒนาแนวทางที่ผสมผสานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการใช้พื้นที่ของชุมชน

รูปแบบการจัดการผังภูมินิเวศ พบว่า การจัดผังภูมินิเวศที่เหมาะสมควรมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเชิงพื้นที่เพื่อช่วยในการวางแผน และควรมีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ

การจัดการภูมินิเวศ, มรดกโลกห้วยขาแข้ง, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ชุมชน, การมีส่วนร่วม

Research Title : The Development of Phra Chanok Chakri City Tourism Area, Buddhist Culture.

Researchers : Phrasamu Phuttiaphong Puttiwiso (Klamthawi)
Dr. Phraratuthaisophon
Ms. Metawarin Winlapan

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Uthai Thani College

Fiscal Year : 2022

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

“Abstract”

This research aims to 1) study the ecosystem conditions, 2) investigate the management of ecological zoning, and 3) propose an appropriate model for managing the ecosystem zoning. The study uses action research combined with mixed-methods research. The sample group consists of communities surrounding the World Heritage area, as well as key experts involved in forest and community conservation.

Findings

The study of the ecosystem conditions revealed that the community area has diverse geographic features, ranging from forests to agricultural areas. This diversity supports a balanced ecosystem. However, issues such as unsustainable use of natural resources, including deforestation for agriculture, remain prevalent.

The study of ecological zoning management found that creating buffer zones between the community and the World Heritage area can reduce conflicts between humans and wildlife. The management of ecological zoning should integrate natural resource conservation with the community's land use.

The appropriate model for managing ecological zoning should incorporate geospatial information technology to aid in planning and involve community participation to ensure sustainable natural resource conservation.

Keywords

ecosystem management, Huai Kha Khaeng World Heritage, natural resource conservation, community, participation

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	๙
๒.๑.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา	๙
๑.๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	๒๖
๑.๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	๓๓
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน	๓๖
๒.๒.๑ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism : CBT)	๓๘
๒.๒.๒ หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน	๔๐
๒.๒.๓ หลักการของการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน	๔๑
๒.๒.๔ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน	๔๓
๒.๒.๕ กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	๔๔
๒.๒.๖ สรุปหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	๕๐
๒.๒.๗ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	๕๑
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๕๕
๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม	๕๕
๒.๓.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๕๕
๒.๓.๓ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม	๕๗
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๖๔
๒.๔.๑ รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย	๖๔

๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม	๖๗
๒.๔.๓ หลักการของการท่องเที่ยววัฒนธรรม	๘๕
๒.๔.๔ องค์ประกอบของการท่องเที่ยววัฒนธรรม	๘๗
๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๒
๒.๖ กรอบแนวความคิด	๙๗
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๙๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๙
๓.๑.๑ ขั้นตอนที่ ๑ การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Data Collection & Analysis)	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๑.๒ ขั้นตอนที่ ๒ การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Data Collection & Analysis)	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๑.๓ ขั้นตอนที่ ๓ การบูรณาการและสังเคราะห์ผล (Integration & Interpretation)	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๒.๑ ประชากร	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๔.๑ ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๔.๒ ขั้นตอนที่ ๒ การศึกษาการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๔.๓ ขั้นตอนที่ ๓ การเสนอรูปแบบการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งโลกห้วยขาแข้ง	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๑๐
๔.๑ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๑	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๔.๑.๑ การสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๔.๒ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๒	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๔.๒.๑ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก
๔.๒.๒ การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊คมาร์ก

๔.๒.๓ การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๔.๒.๔ การมีส่วนร่วมของชุมชน	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๔.๓ ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของข้อที่ ๓	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๔.๓.๑ รูปแบบการจัดผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง	ผิดพลาด!
ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก	
๔.๓.๒ การสร้างแผนที่ผังภูมิโนเวศ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๔.๓.๓ แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาและการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
บทสรุป	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก

บทที่ ๕

๒๐๑

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๒๐๑

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๑.๑ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๑.๒ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๑.๓ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๒ การอภิปรายผล	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๒.๑ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๒.๒ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๒.๓ อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและดำเนินการ	ผิดพลาด! ไม่ได้

กำหนดบัญชีมาร์ก

๒) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๓) การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบัญชีมาร์ก
๔) การส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น	ผิดพลาด! ไม่ได้

กำหนดบัญชีมาร์ก

บรรณานุกรม

๒๐๙

ภาคผนวก	๒๑๖
ภาคผนวก ก หนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์	๒๑๗
ภาคผนวก ข หนังสือแนะนำ	๒๑๙
ภาคผนวก ค หนังสือแนะนำ	๒๒๑

ประวัติผู้วิจัย

๒๒๔

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ ๓.๑ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ คน ในการดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แบบ
สัมภาษณ์เชิงลึก (IN - DEPTH INTERVIEW)..... ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก

ตารางที่ ๓.๒ แสดงรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๒ ท่าน ในการประชุมกลุ่มผิดพลาด! ไม่ได้กำหนด
บุ๊กมาร์ก

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนความถี่ และค่าร้อยละ ในตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป... ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนด
บุ๊กมาร์ก

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวความคิด.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑ ทีมวิจัย ประกอบด้วยคณาจารย์ และนิสิตลงพื้นที่..	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๒ ภูมิทัศน์โดยรอบป่าห้วยขาแข้ง	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงพื้นที่ชุมชน	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๔ ลงพื้นที่เพื่อการศึกษาวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๕ พื้นที่โดยรอบป่าห้วยขาแข้ง	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๖ การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน..	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนด
บุ๊กมาร์ก	
แผนภาพที่ ๔. ๗ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๘ ทดลองการยิงชีพในป่า	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๙ สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านทรัพย์สมบูรณ์	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๐ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทรัพย์สมบูรณ์.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๑ ภาพการเดินลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๒ กิจกรรมจิตอาสาปลูกป่า.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๓ การทำการเกษตรของชาวบ้าน	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๔ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๕ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๖ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔. ๑๗ การสร้างศูนย์การเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	ผิดพลาด! ไม่ได้
กำหนดบุ๊กมาร์ก	
แผนภาพที่ ๔.๑๘ การมีส่วนร่วมของชุมชน.....	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๑๙ กิจกรรมการเดินป่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
แผนภาพที่ ๔.๒๐ การจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชน	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑.๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ในรายละเอียดได้กล่าวถึงการแข่งขันการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ สร้างแรงดึงดูดและสิ่งจูงใจให้ไทยเป็นจุดหมายปลายทางของ การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ โดยส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางการจัดประชุมและนิทรรศการนานาชาติของโลก เนื่องจากไทยมีความได้เปรียบเชิงภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การเดินทางเพื่อประกอบธุรกิจและการท่องเที่ยว ทั้งยังมีความพร้อมด้านการบริการที่เป็นเอกลักษณ์ โดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคและ สาธารณูปการ ระบบขนส่ง ระบบดิจิทัลเพื่อการติดต่อสื่อสาร เพื่ออำนวยความสะดวกทั้งในการเดินทางเข้ามาเพื่อการประชุมและการสร้างความร่วมมือทางธุรกิจระหว่างกัน พร้อมทั้งส่งเสริมการขยาย พื้นที่จุดหมายปลายทางของการจัดประชุมและนิทรรศการ และการพักผ่อนระหว่างประชุมจากเมือง หลักสู่เมืองอื่นที่มีศักยภาพของไทย รวมถึงสร้างพื้นที่หรือช่องทางการจัดแสดงผลงานรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการจัดแสดงผลงานจริงและในรูปแบบเสมือนจริง รวมถึงการส่งเสริมให้การพักผ่อนระหว่างการประชุมเป็นการจูงใจและต่อยอดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมที่เน้นรูปแบบ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนการสนับสนุนการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นที่ไทย มีศักยภาพและเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น เพื่อให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจร่วมกัน ซึ่งรวมถึงการสร้างรูปแบบและจูงใจการเดินทางเข้ามาประกอบธุรกิจและการท่องเที่ยวด้วยการอำนวยความสะดวกและมาตรการสนับสนุนต่าง ๆ พร้อมทั้งการสร้างความพร้อมของธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องใน ห่วงโซ่ธุรกิจ^๑

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศ เป็นอย่างมาก ถือเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อกลไกการพัฒนาประเทศไทย การส่งเสริมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งนำมาสู่การสร้างอาชีพ การจ้างงาน เกิดการกระจายรายได้ ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่นมากขึ้น นำไปสู่การสร้างความสำเร็จเติบโตทาง

^๑ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หน้าที่ ๒๘

เศรษฐกิจ และมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญเชิงภูมิวัฒนธรรม เป็นการสิ่งใหม่และน่าสนใจในยุคปัจจุบัน^๒

ทั้งนี้การท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมการผ่อนคลายความเครียดที่ปัจจุบันได้รับความนิยมเพิ่มสูงขึ้นพร้อม ๆ รูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการผ่อนคลายความเครียดแล้วกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่งด้วย กล่าวคือ รายได้ที่จะกระจายสู่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการสร้างงาน นำไปสู่การสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งรัฐได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของประเทศ สร้างระบบเศรษฐกิจในชุมชน ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง และสามารถเป็นจุดศูนย์กลางเศรษฐกิจชุมชน

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน^๓ จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” ดังนั้นชุมชนจึงต้องมีวิสัยทัศน์ดังนี้ “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น “การให้อำนาจ (Empowerment)” “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดจะต้องพัฒนา ไปพร้อม ๆ กัน โดยผ่าน กระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดความมั่นใจจากองค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และการจัดการ (Management) อันเป็น กระบวนการทางการบริหาร (Administration) โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม ๕ ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ และให้สอดคล้องกับบริบท

วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญา เป็นสิ่งสะท้อนถึง ความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นอันเกิดจากการสั่งสมสติปัญญาความรู้ที่หลากหลาย และการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติกระบวนการเหล่านี้ ได้ผ่านมาหลายชั่วอายุคนจนสืบทอดเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับ สังคมไทย ศาสนาคือหนึ่งในปัจจัยที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ วัฒนธรรมไทยซึ่งมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาได้รับการถ่ายทอด สืบต่อกันมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม ศีลธรรม กฎหมาย วรรณกรรม ภาษา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี “วัฒนธรรมถือเป็นเครื่องหล่อหลอม สมาชิกของสังคมให้เกิดความผูกพัน สามัคคี และอบรมขัดเกลาให้มีทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมที่สอดคล้องกัน นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นสิ่งที่มิได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ หากแต่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไปตามยุคสมัย”^๔

^๒ ยุวดี นิรันดร์ตระกูล. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย. พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๔๙. หน้า ๒

^๓ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, พ.ศ. ๒๕๕๖

^๔ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา พิมพ์ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๙ หน้า ๑๒

ดังนั้น วัฒนธรรม วิถีชีวิตจึงเป็นส่วนในการพัฒนาจัดการการท่องเที่ยวในเชิงชุมชนบูรณาการการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม ศาสนา วิถีชีวิตของชุมชน การท่องเที่ยววัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่ประกอบไปด้วยการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตและประเพณีล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่สำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมขึ้น

๑.๑.๒ ความสำคัญของปัญหา

จังหวัดอุทัยธานี ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง บริเวณลุ่มน้ำสะแกกรัง ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศเหนือต่อจากกรุงเทพมหานครระยะทางประมาณ ๒๐๖ กิโลเมตร ผ่านถนนสายเอเชีย ก่อนแยกเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๓๓ ที่บ้านทำน้ำอ้อยไปอีก ๑๖ กิโลเมตร รวมระยะทางทั้งสิ้น ๒๒๒ กิโลเมตร มีเนื้อที่รวมประมาณ ๖,๗๓๐ ตารางกิโลเมตร (๔,๒๐๖,๔๐๔ ไร่) โดยแบ่งเป็นพื้นที่การเกษตรประมาณ ๑,๓๗๘,๒๑๔ ไร่ และพื้นที่ป่าที่มีสถานะเป็นพื้นที่คุ้มครองรวม ๒,๘๒๘,๑๘๕ ไร่ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ ๙ แห่ง วนอุทยาน ๒ แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ๑ แห่ง และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ๑ แห่ง

จังหวัดอุทัยธานีนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ผู้มาเยือนจะได้สัมผัสสภาพวิถีไทยชนบทแบบดั้งเดิมที่ยังคงความเรียบง่ายและอบอุ่น รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ เช่น เขตห้วยขาแข้งซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น “มรดกโลกทางธรรมชาติ” จากยูเนสโก เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ (UNESCO, 1991) นอกจากนี้ ชุมชนเมืองพระชนกจักรี ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ในเขตอำเภอเมือง ยังมีโบราณสถานและประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาชั่วยุคน สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

ที่ผ่านมา การท่องเที่ยวในชุมชนเมืองพระชนกจักรีได้สร้างทั้งผลดีและผลกระทบต่องานวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี แม้ว่าการท่องเที่ยวจะช่วยสร้างรายได้และกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ แต่ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถ (Carrying Capacity) และการเปลี่ยนแปลงทางเชิงวัฒนธรรม หากขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสม จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากร และรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรี ภายใต้กรอบการรองรับของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยเสนอแนวทางยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับแผนแม่บทระดับโลก และเป็นแนวทางในการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในระยะยาว พร้อมทั้งกระจายรายได้สู่ชุมชน ช่วย

รักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และส่งเสริมความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสังคมท้องถิ่นต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดคำถามการวิจัย ดังนี้

๑.๒.๑ ลักษณะพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ และปัจจัยเอื้อต่อการพัฒนาเป็นอย่างไร?

๑.๒.๒ แหล่งท่องเที่ยวหลักและกิจกรรมสำคัญ ในเมืองพระชนกจักรีที่ถ่ายทอดคุณค่าและวิถีพุทธมีอะไรบ้าง?

๑.๒.๓ แนวทางการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยว เมืองพระชนกจักรีให้มีประสิทธิภาพและส่งเสริมอัตลักษณ์วิถีพุทธควรดำเนินการอย่างไร?

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๑.๓.๒ เพื่อนำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๑.๓.๓ เพื่อพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ” ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๔ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาใช้ในการดำเนินการศึกษานี้ โดยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการศึกษาลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน และศักยภาพเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของแหล่งท่องเที่ยว วิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีพุทธ ปัจจัยดึงดูด และมาตรการส่งเสริมความยั่งยืน นำเสนอโมเดลการจัดโซนและมาตรการพัฒนาพื้นที่

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาในเขตอำเภอหนองฉาง จำนวน ๒ พื้นที่ ได้แก่

๑) ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลหนองฉาง

๒) ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสรวง

โดยเน้นสถานที่ที่สำคัญที่เป็นชุมชนโดยรอบที่มีแหล่งวัด โบราณสถาน และเส้นทางแสวงบุญเชื่อมโยง ในการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร

ในการดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดชุมชน ดังนี้

๑) ในเขตพื้นที่เทศบาลหนองฉาง แบ่งตามช่วงอายุ ตั้งแต่ อายุ ๑๖ ปี ถึง อายุ ๗๕ ปี ไม่แบ่งเพศชาย หรือหญิง รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๒,๓๐๐ คน^๕

๒) ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสรวง โดยไม่แบ่งตามช่วงอายุ และเพศชาย หรือหญิง ประกอบ รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๒,๕๗๖ คน^๖

๒. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คำนวณโดยใช้ สูตร ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังนี้

๑) ในเขตพื้นที่เทศบาลหนองฉาง แบ่งตามช่วงอายุ ตั้งแต่ อายุ ๑๖ ปี ถึง อายุ ๗๕ ปี ไม่แบ่งเพศชาย หรือหญิง รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๓๔๑ คน

๒) ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสรวง โดยไม่แบ่งตามช่วงอายุ และเพศชาย หรือหญิง ประกอบ รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๓๔๖ คน

ซึ่งได้มาจากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการดำเนินศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเอาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาวิจัยโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในพื้นที่ การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยมุ่งเน้นพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลหนองฉาง และในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสรวง ที่ผู้วิจัยสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) จำนวน ๑๗ รูป/คน เลือกจากคุณสมบัติ คือ เป็น

๑.๑ พระสงฆ์ ตัวแทนวัด/สำนักสงฆ์

๔ รูป

^๕ ข้อมูลหน่วยงาน, เทศบาลตำบลหนองฉาง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.nongchangcity.go.th/history-rev2> [๕ กันยายน ๒๕๖๕].

^๖ สภาพทั่วไป อบต. หนองสรวง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.nongsuang.go.th/history-rev2> [๕ กันยายน ๒๕๖๕].

๑.๒ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ	๔ คน
๑.๓ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวผู้จัดกิจกรรม/ที่พัก ร้านอาหาร	๕ คน
๑.๔ ผู้นำชุมชน/ตัวแทนชุมชน	๔ ราย

๒. ขอบเขตด้านผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยมีคุณสมบัติ ผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็น

๒.๑ พระสงฆ์ / นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา	๒ รูป/คน
๒.๒ ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวชุมชน	๒ คน
๒.๓ ตัวแทนภาครัฐ/เทศบาล	๒ คน
๒.๔ ผู้นำชุมชน/ศาสนสถาน	๒ รูป/คน
๒.๕ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/เอกชน	๒ คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ หมายถึง พื้นที่หรือชุมชนที่มีลักษณะพิเศษทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมพุทธ ซึ่งมีคุณค่าทางมรดกและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน อาจประกอบด้วย วัดโบราณ โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และกิจกรรมทางศาสนาแบบดั้งเดิม

พื้นที่การท่องเที่ยว หมายถึง บริเวณทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธที่จัดเตรียมหรือพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการเดินทางมาเยือนของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวหลัก (Attractions) บริการที่พัก อาหาร การเดินทาง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

การพัฒนา หมายถึง กระบวนการยกระดับคุณภาพ การจัดการ และการบริการของพื้นที่ท่องเที่ยวให้ตอบโจทย์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่เขตอำเภอหนองฉาง และใกล้เคียงอย่างยั่งยืน

วัฒนธรรมวิถีพุทธ หมายถึง วัฒนธรรม ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยเรื่อง ราวเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต รวมถึงพระพุทธศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม ความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเข้าใจถึงการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ตามกาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและเข้าใจผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่าง มีคุณธรรม มีความอดทน อดกลั้น สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก ของประชาชนในเมืองพระชนก

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองพระชนกจักรีฯ มีวิถีชีวิต ความเชื่อ และพฤติกรรมร่วมกัน รวมถึงองค์กรหรือกลไกชุมชนที่ทำหน้าที่ดูแลและตัดสินใจเรื่องการพัฒนาพื้นที่ของตน

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการวางแผน ออกแบบ ดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาท่องเที่ยว เพื่อให้การตัดสินใจสอดคล้องกับความต้องการ และศักยภาพของชุมชน

ประสบการณ์ผู้เยี่ยมชม หมายถึง ความรู้สึก ทศนคติ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาเยือนพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ซึ่งเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน บริการ และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ

ความยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทรัพยากรและมรดกทางวัฒนธรรมยังคงอยู่อย่างยาวนาน และชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้ดีในระยะยาว

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้แนวทางวิธีการและพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๑.๖.๒ ได้กระบวนการและขั้นตอนพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๑.๖.๓ ได้แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๑.๖.๔ การสร้างองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระนครศรีอยุธยาวัฒนธรรมวิถีพุทธ” ครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวคิด หลักการ และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับวิจัยครั้งนี้ โดยมีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิด

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

๒.๑.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น สืบเนื่องจากสัจพจน์พื้นฐานของมนุษย์ในฐานะ “สัตว์สังคม” (Social Animal) ที่มีได้ดำรงอยู่เพียงลำพัง หากแต่ต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นในสังคมตั้งแต่ยุคโบราณ มนุษย์เริ่มต้นจากการรวมกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเผ่า หมู่บ้าน หรือชุมชน เพื่อความอยู่รอด การปกป้องตนเอง การแบ่งปันทรัพยากร และการเสริมสร้างความมั่นคงทั้งด้านกายภาพและจิตใจ กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม รวมถึงการจัดโครงสร้างอำนาจผ่าน “การเลือกผู้นำ” (Leadership Selection) หรือการกำหนดกฎเกณฑ์ร่วมกัน (Social Norms and Rules) ถือเป็นจุดตั้งต้นของกระบวนการ “พัฒนา” ในมิติแรกเริ่ม เมื่อชุมชนหรือสังคมมนุษย์เติบโตขึ้น บทบาทของผู้นำและระบบการบริหารจัดการกลุ่ม (Community Management) มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการจัดสรรทรัพยากร การแก้ไขข้อขัดแย้ง การคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ ๆ และการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นถัดไป สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (Change) ที่เป็นระบบยิ่งขึ้น และเป็นพลังขับเคลื่อนให้สังคมเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ความเปลี่ยนแปลงนี้ มิได้เกิดขึ้นอย่างสุ่มหรือไร้ทิศทาง แต่เป็นผลจากความพยายามของมนุษย์ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (Post-World War II Era) สังคมโลกได้เผชิญกับความเสียหายร้ายแรงใน

ทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจที่ถดถอย สังคมที่แตกร้าง หรือโครงสร้างทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความจำเป็นในการ “ฟื้นฟู” (Rehabilitation) และ “ยกระดับ” (Enhancement) ประเทศต่าง ๆ จึงกลายเป็นวาระสำคัญในเวทีนานาชาติ ประเทศผู้นำทางเศรษฐกิจและสถาบันระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติ (United Nations) และธนาคารโลก (World Bank) ได้ริเริ่มวางแนวทางการพัฒนาที่เป็น “ระบบ” (Systematic Development) มีการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และเป้าหมายที่ชัดเจน การพัฒนาจึงเปลี่ยนจาก “กระบวนการที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ” ไปสู่ “การจัดการอย่างมีโครงสร้าง” (Structured Management) ที่ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และวิคิดเชิงเหตุผลเป็นฐาน แนวคิด “การพัฒนา” (Development) ได้วิวัฒน์จากการมุ่งเน้นเฉพาะเศรษฐกิจ (Economic Development) ไปสู่การพิจารณาในมิติที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา นักวิชาการและนักนโยบายตระหนักว่า “ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” (Economic Growth) เพียงอย่างเดียว ไม่อาจสร้างความยั่งยืนหรือความเป็นธรรมในสังคมได้ หากขาดการพิจารณาประเด็นอื่นร่วมด้วย จึงเกิดการขยายแนวคิดการพัฒนาไปสู่ความเป็น “Multi-Dimensional Development” ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ (Economic Development) สังคม (Social Development) การเมือง (Political Development) และวัฒนธรรม (Cultural Development) ในบริบทดังกล่าว การพัฒนาในยุคใหม่จึงมีเป้าหมายสำคัญ คือ การยกระดับคุณภาพชีวิต (Quality of Life) การสร้างความเท่าเทียม (Equity) และการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) แนวคิด “ธรรมาภิบาล” (Good Governance) ได้รับการยกย่องให้เป็นหัวใจของการพัฒนาที่แท้จริง โดยเน้นย้ำการบริหารจัดการที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบ (Accountability) และตรวจสอบได้ ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดทิศทางนโยบาย (Public Participation) การพัฒนาในยุคใหม่จึงเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดบนลงล่าง (Top-Down) ไปสู่แนวคิดที่เน้น “การมีส่วนร่วมจากรากฐาน” (Bottom-Up Approach) กล่าวโดยสรุป แนวคิดการพัฒนายุคใหม่ได้ยกระดับจากการจัดการชีวิตประจำวันในชุมชนขนาดเล็ก สู่การกำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติและระดับโลก โดยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นระบบ ครอบคลุมทุกมิติ และนำไปสู่ “ความยั่งยืน” (Sustainability) อย่างแท้จริง”

ดังนั้น การนำคำว่า “การพัฒนา” ไปใช้ในแต่ละบริบท ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแต่ละองค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามลักษณะของกิจกรรมหรือนโยบายที่มุ่งเน้น ไม่ว่าจะเป็นมิติทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการศึกษาก็ตาม โดยในบทนี้มุ่งเน้นการวางพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาในลักษณะองค์รวม ทั้งในด้านความหมายของการพัฒนา ลักษณะเฉพาะของการพัฒนา แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ความสำคัญของการพัฒนา และยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนา ทั้งนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของสุชนา สังขจรุญ และคณะ (๒๕๖๓) ที่เน้นให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้จำกัดเฉพาะการสร้างความสำเร็จทางเศรษฐกิจ แต่ยังต้องตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ครอบคลุมการเสริมสร้างศักยภาพของ

^๗ ญัตติวุฒิชัย ททรัพย์อุปถัมภ์, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๓.

ทุนมนุษย์ (Human Capital) การยกระดับคุณภาพชีวิต (Quality of Life) และการจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล ด้วยเหตุนี้ “การพัฒนา” ในความหมายปัจจุบันจึงเป็นกระบวนการที่ต้องมีการวางแผน และการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถบูรณาการองค์ความรู้ข้ามสาขา และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างแท้จริงในระยะยาว^๔

(๑) ความหมายของการพัฒนา

ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แนวความคิดเรื่อง “การพัฒนา” ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญสำหรับประเทศที่อยู่ในกลุ่มพัฒนาแล้ว (Developed Countries) และประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) โดยต้นกำเนิดของคำว่า “การพัฒนา” นั้น สืบเนื่องจากความพยายามของประเทศด้อยพัฒนาที่ต้องการไล่ตามกระแสความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เพื่อให้ทัดเทียมกับมาตรฐานสากล และหลุดพ้นจากภาวะยากจน ความไม่มั่นคง และความเหลื่อมล้ำในสังคม

ในช่วงแรก แนวคิดเรื่องพัฒนานั้นเน้นไปที่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เป็นหลัก โดยใช้ตัวชี้วัดเช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และอัตราการลงทุนด้านอุตสาหกรรมเป็นเครื่องมือวัดผลความสำเร็จ ความมุ่งหมายของยุคนั้นคือ การเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) ผ่านการส่งเสริมโรงงาน การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้

ต่อมา นักวิชาการจากหลากหลายสาขาได้ทบทวนและขยายความหมายของการพัฒนาให้ครอบคลุมมิติต่าง ๆ มากขึ้น อาทิ

๑) การพัฒนาเชิงสังคม (Social Development)

มุ่งเน้นการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาสาธารณสุข และบริการพื้นฐาน ลดช่องว่างทางชนชั้นและสร้างความเสมอภาค

๒) การพัฒนาทางการเมือง (Political Development)

สร้างประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพของประชาชน ปรับปรุงประสิทธิภาพสถาบันภาครัฐและกระบวนการยุติธรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจเชิงนโยบาย

๓) การพัฒนาทางวัฒนธรรม (Cultural Development)

อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา และขนบธรรมเนียม สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้เป็นทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยว ปรับใช้วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์

^๔ สุชนา สังข์จุญ, ชญาพิมพ์ อุตสาโท, พงษ์สิทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, “กลยุทธ์การบริหารการผลิตบัณฑิตตามแนวคิดตามแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศยั่งยืน”, วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๔๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๓): ๓๓๒-๓๕๒.

โดยไม่สูญเสียคุณค่าเดิม ภายใต้กรอบความคิดแบบองค์รวมนี้ นักวิชาการไทยได้เสนอ นิยามการพัฒนา ว่า

“การพัฒนา คือ กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม ผ่านการจัดสรรและบริหารทรัพยากรในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่สังคมนั้นได้กำหนดขึ้นเอง โดยควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน”

(๑.๑) นิยามข้างต้นสะท้อนแนวคิดสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

(๑.๑.๑) การเปลี่ยนแปลง (Change) ต้องเป็นการปรับปรุงที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและยุคสมัย

(๑.๑.๒) การจัดสรรทรัพยากร (Resource Allocation) ไม่จำกัดเฉพาะงบประมาณ แต่รวมถึงทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยี และวัฒนธรรม

(๑.๑.๓) เป้าหมายที่สังคมกำหนด (Socially Chosen Goals) เผยให้เห็นความต้องการและคุณค่าของประชาชนในพื้นที่

(๑.๑.๔) ประสิทธิภาพและความยั่งยืน (Efficiency & Sustainability) ควบคุมจังหวะการเปลี่ยนแปลงเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบด้านลบระยะยาว

ดังนั้น ในการศึกษา วิเคราะห์ หรือนำไปสู่การปฏิบัติจริง รัฐบาล หน่วยงานภาคประชาสังคม และภาคเอกชน จึงควรวางนโยบายและกลยุทธ์ให้ครอบคลุมทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม พร้อมประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาไม่เพียงสร้างผลลัพธ์ที่จับต้องได้ในเชิงปริมาณ แต่ยังส่งเสริมคุณภาพชีวิตและอัตลักษณ์ของสังคมให้ยืนยาวและสมดุลในทุกมิติต่อไป

ดิเรก ฤกษ์หรั่ง ให้ความหมายว่า การพัฒนานั้นเป็นกระบวนการ (Process) ที่จะต้องมีองค์ประกอบของเครื่องชีวิตที่สำคัญและต้องผสมผสานระหว่าง^๔ ประกอบด้วย

๑) การเปลี่ยนแปลงที่ถือเป็นการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลในเชิงบวก เช่น การยกระดับเศรษฐกิจและยกคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง หากเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบจะไม่นับเป็นการพัฒนาโดยแท้จริง ดังนั้นการพัฒนาควรมุ่งสู่การสร้าง ความก้าวหน้าและผลลัพธ์ที่ดีกว่าเดิม โดยต้องครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญสี่ประการ ได้แก่ มนุษย์ โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยีและระบบการดำเนินงาน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมซึ่งเกี่ยวเนื่องกันอย่างเป็นระบบ

๒) กระบวนการเปลี่ยนแปลงควรอยู่ภายใต้การกำกับดูแลอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการวางแผนทางหรือแผนงานที่มีความชัดเจน สามารถดำเนินการสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างเป็น

^๔ ดิเรก ฤกษ์หรั่ง, พฤติกรรมองค์กร, (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓). หน้าที่ ๒๘๒.

รูปธรรม ขณะเดียวกันควรมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์และปัจจัยที่แปรผันตามช่วงเวลา โดยเน้นย้ำหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในฐานะผู้ขับเคลื่อนและผู้รับผลประโยชน์ เพื่อสร้างการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

๓) การพัฒนาที่มีประสิทธิผลควรนำไปสู่ความเป็นธรรมและความเสมอภาคในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรรายได้หรือการยกระดับคุณภาพชีวิตให้แก่ประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง กระบวนการพัฒนาควรมุ่งสร้างโอกาสที่เท่าเทียมในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ และการเติบโตในสายงาน เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนในสังคมอย่างแท้จริง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้เสนอแนะว่าการพัฒนาไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือเป็นไปตามธรรมชาติ หากแต่เป็นกระบวนการที่มนุษย์มุ่งสร้างขึ้นอย่างมีจุดหมายชัดเจน ภายใต้กรอบของแผนงานหรือแนวทางที่ถูกวางไว้ล่วงหน้า กล่าวคือ การพัฒนาจะต้องมีการกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง วิธีการ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการ ตัวอย่างเช่น การวางแผนว่าจะพัฒนาอะไร ใครมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ระยะเวลาและความรวดเร็วในการดำเนินการ ตลอดจนการประเมินผลและการติดตามความคืบหน้าของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวตอกย้ำให้เห็นว่าการพัฒนาเป็นผลลัพธ์ของความตั้งใจและการจัดการอย่างมีระบบ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในระดับบุคคล ชุมชน หรือสังคมโดยรวม^{๑๐}

นันทนีย์ กมลศิริพิชัยพร (ม.ป.ป. : ๕) ได้อธิบายว่า การพัฒนาหมายถึงกระบวนการที่มุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมโดยรวม ทั้งนี้ ความหมายของการพัฒนาอาจแตกต่างกันไปตามช่วงเวลา สถานที่ ตลอดจนปัญหาและความต้องการเฉพาะของแต่ละสังคม นอกจากนี้ การพัฒนายังเป็นผลลัพธ์ของปัจจัยหลายด้านที่เข้ามาสนับสนุนและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพในทิศทางที่พึงประสงค์ ดังนี้

- ๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำมาซึ่งการปรับปรุงให้ดีขึ้นสำหรับคนส่วนใหญ่
- ๒) ควรจะเป็นอันตรายน้อยที่สุดและเป็นประโยชน์ต่อทุก ๆ คน
- ๓) อย่างน้อยที่สุดควรจะตอบสนองความต้องการพื้นฐานหรือความต้องการที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต
- ๔) มีความสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่
- ๕) ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมในความหมายพื้นฐานการพัฒนา ก็คือการทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในทุก ๆ ด้านของสังคมทั้งหมด

การพัฒนามิได้เป็นเพียงการพัฒนาด้านรายได้หรือด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวและไม่ใช่ว่าเรื่องเทคนิค แต่การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงในแนวความคิดและเปลี่ยนแปลงการกระทำที่

^{๑๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙) หน้า ๓.

เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการและก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกหมู่เหล่าให้ดีขึ้น

สนธยา พลศรี ได้จำแนกความหมายของการพัฒนาแต่ละประเภทไว้ ดังนี้^{๑๑}

๑) รากศัพท์ของคำว่าพัฒนา

ในแง่รูปศัพท์ “พัฒนา” สะท้อนถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การรอกงามหรือเติบโตขึ้นในทิศทางที่ดี มีความก้าวหน้าและเป็นที่พึงพอใจ ลักษณะเช่นนี้จึงกลายมาเป็นแก่นสำคัญที่ปรากฏอยู่ในความหมายภาษาไทย รวมถึงเป็นจุดตั้งต้นในการขยายความหมายอื่น ๆ ในหลากหลายบริบท

๒) นิยามเชิงสามัญ

โดยทั่วไปแล้ว การพัฒนาอาจเข้าใจได้ว่าเป็นการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้มีความสูงชันกว่าที่เป็นอยู่เดิม แม้นิยามนี้จะพบเห็นและใช้งานกันอย่างกว้างขวางในชีวิตประจำวัน แต่อาจยังไม่ได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการมากนักเมื่อเทียบกับนิยามเฉพาะทาง

๓) ความหมายในแวดวงเศรษฐศาสตร์

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาในมิติทางเศรษฐกิจ จะหมายถึง การเติบโตหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สามารถวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) หรือรายได้ประชาชาติ โดยจะให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณเป็นหลัก

๔) มุมมองทางรัฐประศาสนศาสตร์

ในทางพัฒนบริหารศาสตร์ การพัฒนาถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น), ปริมาณ (มากขึ้น), และสิ่งแวดล้อม (เหมาะสมยิ่งขึ้น) พร้อมกัน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงเพียงด้านใดด้านหนึ่งแยกขาดจากกัน

๕) ความหมายในบริบทเทคโนโลยี

ในทางเทคโนโลยี การพัฒนามักจะเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สังคมทันสมัยยิ่งขึ้น อาศัยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหลักต้นสำคัญ

๖) ความหมายในเชิงการวางแผน

สำหรับมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเตรียมการล่วงหน้า มีแผนหรือโครงการรองรับ และมีการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่มีได้อยู่ในกรอบการวางแผนของมนุษย์ จะไม่ถือว่าเป็น “การพัฒนา” ในความหมายนี้

^{๑๑} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ . โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗) หน้า ๒-๕.

๓) มุมมองด้านการปฏิบัติ

เมื่อพูดถึง “การพัฒนา” ในมิติของการนำไปปฏิบัติ จะเน้นย้ำว่าต้องมีการดำเนินงานหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริง มิใช่เพียงแต่มีแผนเท่านั้น หากขาดการขับเคลื่อนตามแผน การพัฒนาย่อมจะไม่เกิดผลลัพธ์ตามเป้าหมาย

๔) มิติทางพุทธศาสนา

ในแนวคิดแบบพุทธ การพัฒนาเน้นการเสริมสร้างสุขภาวะของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม โดยถือเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่มุ่งไปที่ผลลัพธ์แห่งความสุขเป็นสำคัญ แม้จะมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดการวางแผน แต่ต่างกันที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับผลมากกว่าวิธีการ

๕) ความหมายในสังคมวิทยา

นักสังคมวิทยามักจะนิยาม “การพัฒนา” ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและระบบภายในสังคม ทั้งในระดับปัจเจก กลุ่ม หรือสถาบัน โดยเน้นย้ำถึงการจัดสรรทรัพยากรและการบริหารอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกสังคม

๑๐) การพัฒนาในมิติชุมชน

สำหรับนักพัฒนาชุมชน “การพัฒนา” คือ ความร่วมมือกันของสมาชิกภายในชุมชน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และผลลัพธ์ของการพัฒนานั้นต้องเกิดประโยชน์กับทุกคน

ท้ายที่สุด **สนธยา พลศรี** ได้สรุปรวบยอดว่า “การพัฒนา” คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ก้าวหน้าขึ้นในด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการวางแผนและดำเนินงาน เพื่อมุ่งหวังประโยชน์สูงสุดต่อมนุษย์เอง

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวสรุปเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม เพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีความเจริญก้าวหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นได้มีการกำหนดไว้ก่อนและครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ หรืออาจแบ่งเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

นอกจากนี้แล้วการพัฒนาในแง่ที่เป็นกระบวนการ (Process) จะประกอบด้วยหลายขั้นตอน (Stages) ที่มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยง (Relation or Linkage) และสอดคล้องกัน การพัฒนายังเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuing Process) คือ หลังจากดำเนินกิจกรรมพัฒนา กิจกรรมหนึ่งผ่านไปแล้วก็จะนำสู่การดำเนินกิจกรรมพัฒนาอีกกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปอีก

จากทั้งหมดที่กล่าวมาสรุปได้ว่า “การพัฒนา” คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแผนด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง นั่นคือ การพัฒนาเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น มีการกำหนดทิศทางหรือกำหนดรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าใคร ทำอะไร อย่างไร เมื่อใด เป็นต้น โดยเป้าหมายสุดยอของการพัฒนาอยู่ที่คนและคุณภาพชีวิตของคน การพัฒนาคนจึงรวมถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง

สังคมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี นอกจากนี้ความหมายของการพัฒนายังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินคุณค่าของคนในแต่ละสังคมอีกด้วย^{๑๒}

(๒) ลักษณะของการพัฒนา

จากความหมายของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ ซึ่งลักษณะสำคัญของการพัฒนานั้น **สนธยา พลศรี** อธิบายไว้ ดังนี้^{๑๓}

(๒.๑) การเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพ ปริมาณ หรือแม้กระทั่งสภาพแวดล้อม ทั้งนี้เน้นว่าการพัฒนาไม่ใช่การปรับปรุงเพียงแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบและบูรณาการ เพื่อให้เกิดความสมดุลและเหมาะสมในทุกด้าน

(๒.๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของการพัฒนา คือ การดำเนินการเป็นขั้นเป็นตอน โดยแต่ละขั้นตอนล้วนเชื่อมโยงและมีผลต่อกัน กระบวนการนี้ไม่สามารถข้ามหรือละเว้นขั้นตอนไหนไปได้ หากต้องการให้ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์

(๒.๓) เป็นพลวัตและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

การพัฒนามีลักษณะเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดนิ่ง อาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมและบริบทของสังคมนั้น ๆ

(๒.๔) ต้องอาศัยการวางแผนล่วงหน้า

การเปลี่ยนแปลงที่นับเป็นการพัฒนาจะต้องเกิดจากการเตรียมการหรือการวางแผนที่ชัดเจน เช่น ระบุว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบ สิ่งใดคือเป้าหมาย วิธีดำเนินการเป็นอย่างไร และใช้ทรัพยากรจำนวนเท่าใด แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ได้มีการเตรียมการล่วงหน้า

(๒.๕) ใช้วิธีการหรือแนวทางเฉพาะ

แต่ละประเภทของการพัฒนาจะมีแนวทางหรือกลวิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมาย เช่น การพัฒนาเมือง การพัฒนาชุมชน หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ล้วนมีวิธีการที่แตกต่างกันตามลักษณะของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

^{๑๒} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๓} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๖.

(๒.๖) มุ่งเน้นการปฏิบัติจริง

การพัฒนาไม่ควรเป็นเพียงแนวคิดในเชิงทฤษฎีหรือแผนงานที่อยู่บนกระดาษเท่านั้น แต่จะต้องได้รับการนำไปปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่สามารถจับต้องและประเมินได้

(๒.๗) เกิดจากความตั้งใจของมนุษย์

หัวใจสำคัญของการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ ด้วยการใช้ปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาและสร้างสิ่งใหม่ ๆ เพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์เอง

(๒.๘) มุ่งหวังผลลัพธ์ที่ตอบสนองต่อความพึงพอใจของสังคม

การพัฒนาจะประสบความสำเร็จเมื่อผลลัพธ์ที่ได้สร้างความสุข ความเหมาะสม หรือความพึงพอใจให้กับผู้คนในสังคมนั้นอย่างแท้จริง

(๒.๙) สามารถประเมินผลด้วยเครื่องชี้วัด

การเปลี่ยนแปลงที่ถือเป็นการพัฒนาต้องมีเกณฑ์หรือดัชนีชี้วัดที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการเปรียบเทียบกับสภาพเดิม มาตรฐานด้านคุณภาพ ปริมาณ ความคงทน หรือผลตอบรับจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

(๒.๑๐) สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการได้

เนื่องจากสังคมและมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ กระบวนการและวิธีการพัฒนาจึงจำเป็นต้องปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการที่เปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา อันนำไปสู่การเกิดแนวทางหรือรูปแบบการพัฒนาใหม่ ๆ ในแต่ละช่วงเวลา

(๓) แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

จากการนำคำว่า การพัฒนามาใช้ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันจึงให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาต่างกันไปหลายแนวความคิด ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

(๓.๑) แนวคิดด้านมนุษยนิยม

เป็นการอธิบายแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาของมนุษย์ที่เน้นเรื่องค่านิยมกับจริยธรรม โดยมองว่าเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาอยู่ที่มนุษย์และค่านิยมด้านจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในสังคมมนุษย์ ตามแนวคิดนี้ถือว่าคนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา คนเป็นผู้บันดาลให้สิ่งต่าง ๆ ในเกิดขึ้นหรือดับสลายได้ จุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนา คือ การพัฒนาคน ซึ่งหมายถึง การทำให้คนมีทั้งคุณภาพและคุณธรรม

(๓.๒) แนวคิดทางด้านเศรษฐกิจ

เป็นการอธิบายถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งจะเน้นไป ในเรื่องของการออม และการลงทุน มองว่าการพัฒนาเปรียบเสมือนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยถือว่าเมื่อมีกระบวนการพัฒนาเกิดขึ้นแล้ว ผลแห่งการพัฒนาจะแพร่กระจายไปยังประชาชนที่ละน้อย และ

ประชาชนจะพัฒนาตามไปด้วย ซึ่งผลประโยชน์ของการเจริญเติบโตจะกระจายไปสู่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในรูปของงานและโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยผลของการกระจายนี้จะเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่กลุ่มที่ยากจนกว่า

(๓.๓) แนวความคิดด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

เป็นผลมาจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของหลาย ๆ ประเทศและประเทศต่าง ๆ เริ่มตระหนักว่าการดำเนินการพัฒนาที่ผ่านมาไม่ได้ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการพัฒนาควรจะถูกกำหนดให้ไปสู่แนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การศึกษาและสุขภาพอนามัย รวมไปถึงความต้องการด้านต่าง ๆ ของประชาชนเป็นอันดับแรก แทนการมุ่งลงทุนในด้านอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาและแนวทางในการปฏิบัติแล้วการพัฒนาจะมุ่งไปที่สวัสดิการของประชาชนเพื่อลดความยากจน ลดการว่างงานและลดความไม่เท่าเทียมกันด้วย

(๓.๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม

เป็นแนวคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะปรับปรุง แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนและปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่าการพัฒนา

(๓.๕) แนวคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม

เป็นแนวคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยมที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิม ถือเป็นการพัฒนาในแนวความคิดนี้

(๓.๖) แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน

แนวคิดนี้ถือเป็นกรอบความคิดสำคัญที่ได้รับการส่งเสริมโดยองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของ “คน” และ “กลุ่มคน” ในชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพัฒนา แนวคิดดังกล่าวเน้นว่าการพัฒนาไม่ควรถูกกำหนดจากภายนอกหรือโดยหน่วยงานส่วนกลางเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรเริ่มต้นจากภายในชุมชนเอง ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินกิจกรรม ตลอดจนการติดตามและประเมินผล การพัฒนาชุมชนจึงเป็นทั้ง “กระบวนการ” (Process) และ “ผลลัพธ์” (Outcome) ที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างและได้รับประโยชน์ร่วมกัน

(๓.๗) แนวคิดแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป็นแนวคิดที่องค์การสหประชาชาติเรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ตระหนักถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก เป็นแนวคิดการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกด้านอย่างสมดุลใน ๕ ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม และด้านการเมือง

จากแนวคิดหลักในการพัฒนาทั้ง ๗ ประการดังกล่าว การพัฒนาชุมชนถือเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะ คือ มุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์รวมถึงศักยภาพของมนุษย์เป็นหลัก กล่าวได้ว่าการที่จะทำความเข้าใจความหมาย ลักษณะและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น จำเป็นจะต้องตระหนักในความจริงที่ว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงปทัสสถาน การกำหนดความหมาย ทิศทางและแนวทางของการพัฒนานั้น ย่อมจะแตกต่างกันไปตามค่านิยมและความเชื่อพื้นฐานหรือ อุดมการณ์ของสังคมและกาลเวลา

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาของประเทศที่มีความยึดมั่นในอุดมการณ์ทุนนิยมจึง อาจจะแตกต่างจากประเทศอุดมการณ์สังคมนิยมและเนื่องจากปทัสสถานที่มีมองเห็นว่าเป็นสิ่งที่ปรารถนาเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ความหมาย แนวคิดและแนวทางการพัฒนาอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาด้วยเช่นกัน

(๔) ความสำคัญของการพัฒนา

ในบริบทของโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม สังเกตได้ว่ามีความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้า (Developed Countries) กับประเทศที่ยังอยู่ระหว่างการพัฒนา (Developing Countries) รวมถึงความแตกต่างระหว่างพื้นที่เมืองกับชนบท ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานด้านการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อขจัดหรืออย่างน้อยก็ลดช่องว่างเหล่านี้ให้แคบลง สังคมในแต่ละประเทศยังต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม หรือการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ซึ่งล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน การพัฒนาจึงมีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะ “กลไก แก้ไขปัญหา” เพื่อบรรเทาหรือขจัดอุปสรรคที่เกิดขึ้น และในฐานะ “กระบวนการต่อยอด” เพื่อยกระดับศักยภาพของสิ่งที่มีอยู่เดิมให้สูงขึ้น สอดคล้องกับเงื่อนไขหรือความต้องการของยุคสมัย

ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาอาจสรุปได้เป็นสองประเด็นหลัก ได้แก่

(๑) การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาหรือข้อจำกัดเดิม

(๒) การพัฒนาสำหรับการยกระดับหรือเพิ่มพูนศักยภาพของสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้น

เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติของสังคมและโลก^{๑๔}

(๕) ยุทธศาสตร์การพัฒนา

คำว่า “ยุทธศาสตร์” เดิมเป็นคำที่ใช้ในทางการทหาร เนื่องจากการทำสงครามนั้นต้องมุ่งเอาชนะข้าศึกให้ได้อย่างรวดเร็ว จึงต้องมีการวางแผนและกำหนดขั้นตอนในการทำสงครามที่กระชับ ชัดเจน เพื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะได้เข้าใจตรงกัน สามารถปฏิบัติได้ถูกต้องในเวลาที่กำหนดไว้ การ

^{๑๔} อีรวัลย์ ศิลารัตน์, การจัดการความรู้ชุมชน, (จันทบุรี : คณะมนุษยวิทยาและสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๙), หน้า ๘-๙.

วางแผนและการกำหนดขั้นตอนหลัก ๆ ในการทำสงครามดังกล่าวนี้ ก็คือการกำหนดยุทธศาสตร์การสงครามนั่นเองยุทธศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาตั้งแต่ระดับโลก ลงไปจนถึงหน่วยย่อยในระดับครอบครัวและปัจเจกบุคคลด้วย และได้ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาแทบทุกวงการ ทั้งภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจการค้าเอกชนและภาคบริการ เป็นต้น เนื่องผู้ทำการพัฒนาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มุ่งหวังให้เกิดผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างรวดเร็วยุทธศาสตร์การพัฒนา มีความหมายว่า เป็นแนวทาง กลวิธีในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามทิศทางที่ประเทศต้องการ สำหรับประเทศไทย เนื่องจากสังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบทและผลจากการพัฒนาก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างชนบทและเมืองเพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นในการแสวงหายุทธศาสตร์เพื่อต่อสู้กับความยากจน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนามีหลายรูปแบบ แต่ละยุทธศาสตร์อาจจะมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระแสของการพัฒนาและนโยบายในการพัฒนาประเทศ รวมไปถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้รับผิดชอบมีความเชื่อเป็นพื้นฐาน เพื่อนำไปเป็นกรอบในการกำหนด ในที่นี้จะกล่าวถึงบางยุทธศาสตร์ที่ได้ถูกนำมาใช้ในประเทศไทย ดังนี้

(๕.๑) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร

ยุทธศาสตร์นี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การเพิ่มผลผลิตของเกษตรด้วยการปรับปรุงเทคนิคในการผลิต วัตถุประสงค์ที่สอง คือ การปรับปรุงชีวิตครอบครัวในชนบทด้วยการสอนคหกรรมศาสตร์ให้แก่ผู้หญิงและการสร้างกลุ่มเกษตรกร โดยมีจุดเน้นที่เทคโนโลยีในการผลิต ส่วนด้านเศรษฐกิจ เช่น การวางแผนจัดการไร่นา แหล่งเงินทุนปัจจัยการผลิตและตลาด ถือเป็นปัจจัยสำคัญองได้มีการเผยแพร่วิธีการปฏิบัติที่ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญระดับสูงไปยังเกษตรกร โดยผ่านวิธีการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ซึ่งอิงอยู่กับการผสมผสานของทฤษฎีด้านการเรียนการสอน การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ ขั้นตอนที่สำคัญ คือ สร้างการตระหนักรู้ สร้างความสนใจ ให้ข้อมูลข่าวสาร การสาธิต การทดลองนำไปปฏิบัติ แนวทางอีกอย่างหนึ่งของยุทธศาสตร์นี้ คือ มีตัวนำทวิคูณ โดยผ่านผู้นำชาวนาที่ก้าวหน้ายุทธศาสตร์นี้มีจุดกำเนิดในต้นทศวรรษปีที่ 1940 ในประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วยทศวรรษที่ 1950 ได้นำไปเผยแพร่ยังประเทศเอเชียอีกหลายประเทศ ในรูปของโครงการช่วยเหลือทางวิชาการ งานส่งเสริมของกรมส่งเสริมการเกษตรได้รับรูปแบบนี้มาปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลผลิตของยุทธศาสตร์การส่งเสริมแบบดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น โครงการที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากธนาคารโลก คือระบบการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน

(๕.๒) ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน

เป็นแนวคิดของอังกฤษและอเมริกัน ซึ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ของสังคม (Social Goal) ยุทธศาสตร์นี้ได้รับการพัฒนาจากความพยายามในการเตรียมการที่จะช่วยประเทศในอาณานิคมให้ได้รับอิสรภาพด้วยสันติภาพ โดยการสนับสนุนให้ประเทศเหล่านี้สร้างชุมชนที่มีความมั่นคงและพึ่งตนเองได้ กลุ่มเป้าหมายกิจกรรมต่าง ๆ คือ ชุมชนท้องถิ่น สมมติฐานของยุทธศาสตร์นี้ คือ แนวคิดที่ว่า รัฐบาลกลางนั้นไม่สามารถที่จะให้หรือจัดหาบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนในการให้ความสนับสนุนกระบวนการทำให้ทันสมัยของชุมชนชนบทด้วยผู้เชี่ยวชาญได้ จึงต้องมีผู้ทำงานระดับหมู่บ้านในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ บทบาทของเขา คือ การกระตุ้น ติดต่อสื่อสาร สนับสนุนกิจกรรมระดับ

หมู่บ้านในงานด้านเกษตรกรรม การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา สาธารณสุข การฝึกอบรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในศักยภาพหรือขีดความสามารถของคน การให้โอกาส การพัฒนาศักยภาพและการให้ความยุติธรรมอย่างเสมอภาคแก่คนในชุมชน

การพัฒนาชุมชนจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คนในชุมชน สิ่งแวดล้อมในชุมชน วัสดุอุปกรณ์ กลวิธีในการพัฒนา กระบวนการพัฒนา การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน การบริหารจัดการ การประสานงาน โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม มีความสุข ให้ชุมชนเข้มแข็งและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 1950 ด้วยการสนับสนุนทั้งด้านการเงินและวิชาการจากรัฐบาลของสหรัฐอเมริกา เช่นเดียวกันกับจำนวนกว่า ๖๐ ประเทศในภูมิภาคเอเชีย แอฟริกาและลาตินอเมริกา มาจนถึงปัจจุบันองค์การความช่วยเหลือของสหรัฐได้ปิดแผนงานพัฒนาชุมชนและหลายประเทศก็ได้ลดหรือระงับการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชน แต่ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนภายใต้ความรับผิดชอบของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ยังคงเป็นยุทธศาสตร์ที่ปฏิบัติการในชุมชนทั่วประเทศอย่างกว้างขวาง โดยได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาลและกระแสการเปลี่ยนแปลงของสถานะของสังคมอย่างไรก็ตาม การดำเนินงานพัฒนาชุมชนมีข้อจำกัดหลายด้านที่ทำให้อาจไม่บรรลุตามปรัชญาและเป้าหมายของการพัฒนา สรุปได้ดังนี้^{๑๔}

๑) ระบบการเมืองการปกครองเป็นแบบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง จึงไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่มีปรัชญา แนวความคิด หลักการให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการพัฒนาด้วยตนเอง แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยาก

๒) นโยบายการพัฒนาของรัฐบาลที่ผ่าน ๆ มา มุ่งเพิ่มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน จึงไม่ใช่เป็นวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่แท้จริง

๓) ระบบราชการ ข้าราชการไทย มีอุปนิสัยเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน เช่น ความไม่รับผิดชอบ ยึดถือพวกพ้อง อนุรักษ์นิยม ขาดจิตสำนึกของการพัฒนา ขาดความกระตือรือร้น ชอบสั่งการมากกว่าการคิดร่วม

๔) คนไทยมีลักษณะนิสัยไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชน เช่น ไม่ชอบทำงานเป็นกลุ่ม ยอมรับในอำนาจนิยม พึ่งพาผู้อื่น รักเสรีไม่ชอบถูกจัดระเบียบ ซึ่งเป็นระบบขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชน

^{๑๔} มนตรี กรรพุมมาลย์ และภูทงศ์ ภูณทลบุตร, ม.ป.ป. การพัฒนาแบบยั่งยืน, (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), หน้า: ๖๑-๖๓.

๕) ความเป็นวัตุนิยมทำให้คนไทยยึดติดกับวัตถุมากกว่าจิตใจ ทำให้การพัฒนาตามหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นได้ยาก

(๕.๓) การฟื้นฟูชีวิตชนบท

เป็นยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับการพัฒนาชุมชน แต่ต้นแบบเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาของอดีตประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสในแอฟริกาตะวันตกที่ได้รับเอกราชในระหว่างทศวรรษที่ 1950 ภูมิหลังทางปรัชญาของยุทธศาสตร์นี้ สืบเนื่องมาจากทฤษฎีการพัฒนาแนวสังคมนิยมของประเทศฝรั่งเศส และแนวคิดด้านมนุษยนิยมของศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ยุทธศาสตร์นี้ส่งเสริมให้ผู้นำในชุมชนเป็นผู้นำในการปรับปรุงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร สร้างองค์กรระดับท้องถิ่น ด้วยวิธีการให้การศึกษา ฝึกอบรม และหลักจากฝึกอบรมผู้นำเหล่านี้ร่วมกับชาวบ้านเพื่อร่วมวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมพึ่งตนเองและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ส่งเสริมการสร้างความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติตามนโยบายการพัฒนาแห่งชาติในระดับหมู่บ้าน

นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้จัดการหาวัสดุและความช่วยเหลือด้านวิชาการให้แก่ชุมชนทั้งการพัฒนาชุมชนและการฟื้นฟูชีวิตชนบทเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้รับการริเริ่มและควบคุมโดยรัฐบาล ในอันที่จะกระตุ้นให้ชุมชนชนบทช่วยกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ของงานพัฒนาและเริ่มสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล แนวปฏิบัติของยุทธศาสตร์นี้เป็นระบบจากเบื้องบน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนมักจะมีจำกัดและเป็นการขึ้นอย่างใดก็ตามความร่วมมือกับชุมชนชนบทนั้นเป็นเรื่องของการกระจายข่าวสารข้อมูลและทรัพยากรสู่ชาวบ้านเท่านั้นเอง ทั้งสองยุทธศาสตร์ละเลยต่อความจริงที่ว่า ชุมชนชนบทนั้นมีความหลากหลาย ซึ่งผลที่ตามมา คือ การที่กลุ่มผู้มีอำนาจและผู้มีโอกาสนี้เป็นกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์จากกระบวนการนี้

ดังนั้น นักพัฒนาชุมชนและนักฟื้นฟูชีวิตชนบทก็กลายเป็นผู้แทนของรัฐบาลในระดับท้องถิ่นที่แบกรับภาระอันหนักอึ้งของงานบริหารและงานอื่น ๆ พวกเขาได้กลายเป็นตัวแทนของรัฐ ไม่ใช่ผู้ทำงานพัฒนาให้แก่ชุมชน ด้านการพัฒนาชุมชนนั้นได้ถูกมองว่าเน้นการทำงานในชุมชนโดยปราศจากการพัฒนาถึงภาคชนบทโดยส่วนรวมในลักษณะที่เป็นการมองเฉพาะภายในไม่ใช่ภายนอก ทั้ง ๆ ที่สองยุทธศาสตร์เน้นความพยายามในการพึ่งตนเองในระดับชุมชนแต่ทั้งสองยุทธศาสตร์ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

(๕.๔) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ

นับเป็นแนวทางการพัฒนาการเกษตรที่ผสมผสานและกว้างขวาง ยุทธศาสตร์นี้อยู่บนสมมติฐานที่ว่าความร่วมมือต่าง ๆ เท่านั้นจึงจะทำให้การเกษตรก้าวหน้าไปได้ ปัจจัยเหล่านี้ นอกจากเทคโนโลยีการศึกษาแล้วยังรวมถึงสถาบันและโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพในชนบทที่ช่วยให้มีการขนส่งที่สะดวก การเข้าถึงแหล่งสินเชื่อ ปัจจัยการผลิตและบริการด้านตลาด รวมทั้งราคาที่ดี และข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนา ยุทธวิธีนี้มีการนำไปปฏิบัติในโครงการพัฒนาการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จที่ได้รับคำชี้แนะโดยรัฐบาล องค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งผู้ประกอบการเอกชน อย่างไรก็ตามโครงการเหล่านี้ได้ประสบปัญหาในการกระจายรายได้อย่างไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งผลข้างเคียง

ทางสังคมในด้านลบอีกด้วยในประเทศไทยนั้นยุทธศาสตร์ที่เพิ่มการเจริญเติบโตทางการเกษตรยังได้รับการปฏิบัติอยู่หลายหน่วยงานและเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ โครงการเหล่านี้มีลักษณะร่วมกัน คือ มีการส่งเสริมผลผลิตทางการเกษตร โดยการปรับปรุงระบบการส่งเสริมบริการให้ดีขึ้นและปรับปรุงด้านการตลาดแก่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายของโครงการทั่วไป คือ การปรับปรุงผลผลิตทางการเกษตรและสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบท โดยกิจกรรมสำเร็จรูปทางเศรษฐกิจที่นำไปพัฒนาชาวบ้าน โดยระบบนำส่ง (Delivery System) ที่จัดให้แก่เกษตรกรรายบุคคล บางครั้งโครงการเหล่านี้ก็เรียกตนเองว่า โครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เนื่องจากการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จนั่นเอง

(๕.๕) การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานมีวัตถุประสงค์หลายอย่าง เช่น การเพิ่มผลผลิต การว่าจ้างงานที่สูงขึ้น การกระจายรายได้ที่เท่าเทียมกัน ด้วยการผสมผสานชาวนารายย่อย ผู้เช่าที่ดินและแรงงานไร้ที่ทำกินเข้ากับส่วนอื่น ๆ ของชุมชนชนบท โดยให้คนเหล่านี้ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตและมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา องค์ประกอบหลักนั้นรวมถึงโครงการสำเร็จรูปต่าง ๆ (Package Program) ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบทและการกระจายการเจริญเติบโตทางอุตสาหกรรม การทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการมีหลักประกันในการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม โดยเน้นที่การระดมทรัพยากรมนุษย์ สหสัมพันธ์ระหว่างการผลิตทั้งหมด การเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานนั้นกว้างขวางกว่ายุทธศาสตร์แบบอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากเป็นโครงการแบบสหสาขา (Multi Sectoral) ที่รวมกันเพื่อให้บรรลุถึงการผสมผสานทางเศรษฐกิจ สังคมของกลุ่มรายได้ต่างระดับในประเทศการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์นี้ต้องการความคิดสร้างสรรค์ การวางแผนระดับท้องถิ่น รวมทั้งการตอบสนองต่อสถาบันและการบริหารต่าง ๆ ในอีกด้านหนึ่งยุทธศาสตร์นี้ต้องเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนพัฒนาระดับชาติและมีความต้องการความสนับสนุนช่วยเหลือจากการตัดสินใจทางการเมืองเป็นอย่างมากดังนั้นการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานจึงต้องเริ่มจากการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างโดยพิจารณาตามความเกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิต การจ้างงาน นโยบายประชากรและบทบาทสตรี นอกจากนี้การบริหารงานแบบกระจายอำนาจ การวางแผนพัฒนาภูมิภาค กรอบนโยบายในระดับชาติจะต้องเปลี่ยนจุดเน้นไปที่ภาคชนบท อย่างไรก็ตามการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายระดับชาติมีความจำเป็น เพราะการกระจายอำนาจและทรัพยากรไม่อาจจัดทำได้ในระดับท้องถิ่นและต้องการการตัดสินใจจากส่วนกลางด้วยเหตุนี้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน จึงเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมืองในการพัฒนาชนบทมากกว่าเป็นวิธีการพัฒนาทางวิชาการ แต่กระนั้นก็มีจุดอ่อน เพราะต้องมีการรอบความคิดเกี่ยวกับสถาบัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นส่วนสนับสนุนเท่านั้น แต่เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นด้วย อันได้แก่การปฏิรูปทางการเกษตร นโยบายราคาและสินเชื่อ องค์การตลาด นโยบายสหกรณ์ การศึกษาที่เหมาะสม (ทั้งในระบบและนอกระบบ) การวิจัย การส่งเสริมบริการต่าง ๆ เทคโนโลยีที่เหมาะสม (โดยเฉพาะการใช้แรงงาน) การปฏิรูปและปรับปรุงระบบการบริหารงาน ยุทธวิธีการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระหว่างประเทศและทวิภาคี จนมีการจัดตั้งศูนย์

ส่งเสริมการพัฒนาชนบทในส่วนภูมิภาค แต่เนื่องจากการแก้ไขปัญหาของชนบทมีความซับซ้อนทั้งจากสาเหตุภายนอกและการตัดสินใจทางการเมือง ยุทธศาสตร์นี้จึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบต่อมาภายหลัง

(๕.๖) ยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐาน

ยุทธศาสตร์นี้มีจุดกำเนิดในกลางทศวรรษที่ 1970 เป็นวิธีการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการในขั้นต่ำให้แก่คนกลุ่มที่ยากจนที่สุดในชุมชน เน้นการช่วยเหลือและปรับปรุงสถานการณ์ของผู้ว่างงาน ผู้ทำงานระดับต่ำ ผู้ไร้การศึกษา ผู้อ่อนแอและเจ็บป่วย ในแนวคิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานแบบเสรีนิยมนั้นก็เพื่อต่อสู้กับความยากจน แต่ในทางตรงกันข้ามในทัศนะของความจำเป็นขั้นพื้นฐานแบบก้าวหน้านั้นจะถือว่าปัญหาสำคัญ คือ การจัดสรรอำนาจ (Redistributing Power) ความจำเป็นพื้นฐานในแนวคิดแบบเสรีนิยมเห็นว่า ความยากจนนั้นเป็นสภาพที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงโดยรัฐ ซึ่งจะต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ได้มาจากระบบเศรษฐกิจที่ดี ดังนั้นแนวคิดของความจำเป็นพื้นฐานจึงเป็นความสำคัญลำดับรองของการจัดสรรสินค้าและบริการ นโยบายทางสังคมและการบริหารความยากจน ถ้าตีความตามรูปศัพท์แล้ว แนวคิดนี้จะใช้ได้ในประเทศโลกที่หนึ่ง ซึ่งเครือข่ายของมาตรการทางสังคมประกันให้ปัจเจกบุคคลมีรายได้ขั้นต่ำอย่างน้อยที่สุด ในกรณีที่เขาถูกกีดกันจากการทำงานไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม แนวความคิดความจำเป็นพื้นฐานแบบก้าวหน้าหรือแบบโครงสร้างได้ชี้ให้เห็นว่า ความยากจนนั้นเป็นผลของกระบวนการโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้คนจนนั้นดำรงความยากจนอยู่ต่อไป รัฐนั้นมีความมุ่งมั่นเพียงเพื่อให้โครงสร้างดำรงอยู่ต่อไป ผลก็คือได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาไม่ใช่ส่วนของการแก้ปัญหา จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจทั้งในระดับการเมืองและเศรษฐกิจ ในการจัดสรรเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยในการผลิตเสียใหม่ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เงินทุนหรือเทคโนโลยีการ ซึ่งจะช่วยให้คนยากจนบรรลุความต้องการได้ ยุทธศาสตร์ความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้รับการสนับสนุนจากธนาคารโลก และองค์การแรงงานระหว่างประเทศในกลางศตวรรษที่ 1970 หลังจากได้แก้ไขวิกฤติการณ์น้ำมันจนกระทั่งถึงช่วงที่สภาพเศรษฐกิจฝืดเคืองในปลายทศวรรษที่ 1970 ยุทธศาสตร์นี้จึงเกิดขึ้น โดยมีเงินทุนสำหรับคนยากจนในประเทศโลกที่สาม โดยอุดมการณ์ของยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐานนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญต่อไปนี้

๑) การเจริญเติบโต โดยมองจากการขยายตัวของอาหาร การบริการและสิ่งที่ทำให้เกิดความพอใจอื่น ๆ

๒) ความเป็นธรรม หรือความเป็นธรรมในการแจกจ่าย

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจ การปฏิบัติการ การควบคุมและการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการรับผลพวงแห่งการพัฒนาอย่างเป็นธรรม

๔) การจ้างงาน เพื่อเป็นหลักประกันในการมีรายได้ขั้นต่ำ

๕) การพึ่งตนเอง หรือการมีทรัพยากรในการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติและระดับนานาชาติ

๖) การพัฒนาระบบนิเวศ หรือการจัดการที่ดีในด้านระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ

ยุทธศาสตร์ความจำเป็นพื้นฐานได้ถูกตั้งข้อสังเกตว่า ส่วนใหญ่เป็นแนวทางด้านสวัสดิการเกี่ยวกับความต้องการในด้านวัตถุ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและบริการที่สำคัญบางอย่าง เช่น การศึกษา การสาธารณสุข น้ำดื่ม การสุขภาพ การคมนาคมขนส่ง สำหรับความต้องการที่ไม่อยู่ในรูปของวัตถุ เช่น การจ้างงาน การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ความเสมอภาค การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เสรีภาพของมนุษย์ ความมั่นคงปลอดภัยและอื่น ๆ นั้นไม่ได้รับการกล่าวถึง อย่างไรก็ตามความต้องการที่ไม่ใช่ในรูปวัตถุนั้นจะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวที่ได้มาซึ่งความต้องการอื่น รัฐบาลกลางแห่งชาติซึ่งได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางอำนาจในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติมักจะไม่เต็มใจหรือไม่สามารถปฏิบัติตามนโยบายจัดสรรทรัพยากรใหม่ (Redistribution Policy) อย่างแท้จริงได้

ในขณะเดียวกันกลุ่มผู้ยากจนอยู่ในลักษณะเป็นสัดส่วนที่ไม่ได้จัดตั้ง ดังนั้น กลุ่มคนยากจนก็ต้องดำรงความยากจนอยู่ต่อไป และไม่ได้มีโอกาสที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจระดับเศรษฐกิจของชาติเช่นเดิมจะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาในสังคมไทยได้เน้นการพัฒนาในภาคชนบท โดยใช้ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทด้วยภาวะทันสมัย มีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาคน การฟื้นฟูชีวิตชนบทเป็นยุทธศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับการพัฒนาชุมชน แต่เนื่องจากมิได้มีหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบในการนำยุทธศาสตร์นี้ไปใช้ดำเนินการอย่างจริงจัง จึงมิได้รับการสนับสนุนเท่ายุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ยุทธศาสตร์การพัฒนาการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน เป็นความพยายามในการพัฒนาการเกษตรเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สำหรับยุทธศาสตร์ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เป็นวิธีการพัฒนาเพื่อสนองตอบความต้องการขั้นต่ำให้แก่คนกลุ่มที่ยากจนที่สุดในชนบท ซึ่งแต่ละยุทธศาสตร์อาจจะเป็นวิธีการการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ใช้ได้ดีเหมาะสมกับช่วงเวลาหนึ่ง แต่ในเวลาต่อมาถ้ามีการเปลี่ยนแปลงของสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของกระแสโลกเกิดขึ้นก็จำเป็นต้องคิดค้นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

สรุปว่า ความหมายของการพัฒนาได้เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ มิได้มุ่งเน้นเพียงด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวเท่านั้นแต่ยังต้องคำนึงถึงด้านอื่น ๆ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมทั้งมุ่งให้เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมและการให้ความสำคัญกับคนในฐานะเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแผนด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง ซึ่งเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาอยู่ที่คนและคุณภาพชีวิตของคน ซึ่งลักษณะโดยรวมของการพัฒนา คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน การพัฒนามีความสำคัญ คือ เป็นการพัฒนาเพื่อแก้ไข ปัญหาของสังคม และการพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งแนวทางทั้ง ๒ นี้เป็นแนวทางของ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ ฉบับที่ ๘ จนกระทั่งถึงฉบับปัจจุบัน คือ ฉบับที่ ๑๒ โดยการพัฒนาจะมีแนวคิดแตกต่างหลายแนวความคิด คือ แนวคิดด้านมนุษยนิยม แนวคิดด้านเศรษฐกิจ แนวคิดด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐาน แนวคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม แนวคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม แนวคิดแบบการพัฒนาชุมชน และแนวคิดแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนประเทศไทยได้ผ่านยุคของการพัฒนามาแล้วระยะหนึ่ง ซึ่งมีพัฒนาการของการพัฒนาในตัวของมันเอง การพัฒนาที่ผ่านมามีผลกระทบบ่อยครั้งต่อชุมชน สังคมเป็นอย่างมาก จนกระทั่งมีการนำแนวคิดการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเข้ามาใช้ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทย ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ทำให้ก่อเกิดปัญหาและความต้องการใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น จึงเป็นการยากที่จะทำการแก้ไขและตอบสนองให้แก่ประชาชนได้โดยรัฐฝ่ายเดียว ดังนั้นทุก ๆ ฝ่ายจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ด้วยการร่วมมือร่วมแรงในการที่จะทำการพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติของตนเองให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑.๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

(๑) ความหมายของการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยวจากที่องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยขึ้น ณ กรุงโรมประเทศอิตาลี^{๑๖} ได้ให้ความหมาย ของการท่องเที่ยวไว้ คือ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางที่มีค่า ๓ ค่า เป็นเงื่อนไขในการท่องเที่ยว คือ

๑) มีการเดินทาง (Travel) หมายถึง การท่องเที่ยวเริ่มต้นที่การเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง อาจเป็นระยะทางใกล้หรือไกล โดยใช้พาหนะรูปแบบต่าง ๆ ไม่จำกัดว่าจะเป็นการเดินทางภายในประเทศหรือต่างประเทศ

๒) มีจุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง องค์ประกอบสำคัญประการต่อมา คือ การมีจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือน ซึ่งสถานที่ดังกล่าวมักโดดเด่นด้วย ภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมที่น่าสนใจ และพร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงบริการต่าง ๆ เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว

๓) มีจุดมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง การท่องเที่ยวต้องมีวัตถุประสงค์ชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากการเดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือย้ายถิ่นฐาน จุดมุ่งหมายในการเดินทางอาจเป็นการพักผ่อน การเรียนรู้วัฒนธรรม หรือกิจกรรมใด ๆ ที่สร้างประสบการณ์ใหม่ โดยแต่ละคนอาจมีเหตุผลในการเดินทางมากกว่าหนึ่งประการในแต่ละครั้ง

^{๑๖} นิคม จารุมณี, การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ : บริษัทโอเอส พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๔).

เศกสรรค์ ยงวนิชย์ ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวสามารถนิยามได้ว่าเป็นการเดินทางออกจากถิ่นฐานหรือที่อยู่อาศัยตามปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นระยะเวลาหนึ่ง โดยมีเป้าหมายหรือเหตุผลส่วนตัวที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการแสวงหารายได้หรือประกอบอาชีพหลัก ทั้งนี้ ผู้เดินทางกระทำด้วยความสมัครใจตามความต้องการหรือความสนใจของตนเอง^{๑๗}

นิคม จารุมณี ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ว่า คือ การเดินทางออกจากที่อยู่อาศัยตามปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ การพักผ่อน หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสังคม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนเลือกเดินทางไปเยือนและสัมผัสประสบการณ์ใหม่ ๆ ตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ^{๑๘}

สรุปว่า การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาในหลากหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและเผยแพร่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศไปสู่สายตาชาวโลก ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นโอกาสให้ผู้เดินทางได้พักผ่อน เก็บเกี่ยวประสบการณ์ใหม่ ๆ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันทั้งในกลุ่มผู้เดินทางและกับคนในพื้นที่ที่ไปเยือน

(๒) ความสำคัญของการท่องเที่ยว

ไพฑูรย์ พงศบุตร และวิลาศวงศ์ พงศบุตร ได้เน้นย้ำว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน ไม่เพียงแต่เป็นกลไกสำคัญทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังส่งผลเชิงบวกต่อสังคมและการเมือง ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศในการสนับสนุนและพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในระดับสากลอย่างต่อเนื่อง^{๑๙}

นิคม จารุมณี ได้สรุปว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในหลายมิติ โดยในด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้สำคัญ สร้างเงินตราต่างประเทศและกระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศ ด้านสังคม การท่องเที่ยวช่วยสร้างงาน ขยายโอกาสทางอาชีพ กระจายรายได้ และส่งเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมที่หลากหลาย ขณะที่ในด้านการเมือง อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศ ตลอดจนมีบทบาทในการสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงทั้งภายในและระหว่างประเทศอีกด้วย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้^{๒๐}

^{๑๗} เศกสรรค์ ยงวนิชย์, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ขอนแก่น: ภาควิชา สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑).

^{๑๘} นิคม จารุมณี, การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ : บริษัทโอเอส พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๔๔).

^{๑๙} ไพฑูรย์ พงศบุตร และวิลาศวงศ์ พงศบุตร, คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

^{๒๐} อ้างแล้ว

๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้หลักของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่รายได้จากการท่องเที่ยวแซงหน้าการส่งออกสินค้าอื่น ๆ จนกลายเป็นแหล่งเงินตราต่างประเทศสำคัญ

๒) รายรับจากการท่องเที่ยวในรูปเงินตราต่างประเทศมีบทบาทในการรักษาเสถียรภาพของดุลการชำระเงิน

๓) รายได้จากภาคการท่องเที่ยวถูกกระจายอย่างกว้างขวางสู่ประชาชนในหลากหลายกลุ่มอาชีพ รวมทั้งเกิดการจ้างงานและสร้างอาชีพต่อเนื่องที่เกี่ยวข้อง

๔) ภาคการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงานในวงกว้าง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมากโดยตรง

๕) การท่องเที่ยวส่งผลดีต่อการผลิตในประเทศ ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างเต็มประสิทธิภาพ และส่งผลทวีคูณทางเศรษฐกิจมากกว่าหลายอุตสาหกรรม

๖) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีข้อจำกัดด้านการจำหน่ายสินค้าและบริการ เมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมแบบดั้งเดิม

๗) ลักษณะของการท่องเที่ยวไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น ดินฟ้าอากาศเหมือนอุตสาหกรรมเกษตรกรรม

๘) การท่องเที่ยวยังมีบทบาทในการส่งเสริม อนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

๙) อุตสาหกรรมนี้ช่วยกระจายความเจริญไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ

๑๐) การท่องเที่ยวเป็นมาตรการที่เสริมสร้างความปลอดภัยและความมั่นคงในพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา

๑๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังช่วยสร้างสันติภาพ ความสัมพันธ์อันดี และความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนจากสังคมที่แตกต่างกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

(๓) องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

สถาบัน ว.ท. ได้สรุปสาระสำคัญของระบบ และองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก ๓ ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) และ การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) ซึ่งแยกกล่าวแต่ละประเด็น คือ แหล่งท่องเที่ยว บริการท่องเที่ยว

ตลาดการท่องเที่ยว การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้วย ในประเทศไทยโดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความที่เกี่ยวข้องบางส่วนดังนี้^{๒๑}

(๔) องค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

อภิชาติ อินทร์พงษ์พันธ์ ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วยธุรกิจและการให้บริการในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีบทบาทสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวโดยตรง ตัวอย่างที่สำคัญ ได้แก่

๑) ระบบคมนาคมขนส่ง ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้ และช่วยส่งเสริมให้ภาคการท่องเที่ยวขยายตัวกลายเป็นอุตสาหกรรมสำคัญ

๒) การให้บริการที่พัก ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับผู้เดินทางและนับเป็นแหล่งรายได้รองลงมาจากธุรกิจของที่ระลึกในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

๓) ร้านอาหารภัตตาคาร กิจกรรมร่วมที่ต้องเกิดในระหว่างที่นักท่องเที่ยวเดินทาง

๔) บริการนำเที่ยวเป็นธุรกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเดินทาง อำนวยความสะดวกในการเดินทางให้นักท่องเที่ยว

๕) แหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวคือ แหล่งดึงดูดใจซึ่งอาจเป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล หรืออาจเป็นสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน สถาปัตยกรรม สวนสนุก และกิจกรรมวัฒนธรรมต่าง ๆ

๖) ร้านค้าของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ธุรกิจร้านขายของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ในภาคการท่องเที่ยว โดยมักเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญสูงสุดเมื่อเทียบกับธุรกิจอื่น ๆ ในอุตสาหกรรมเดียวกัน

๗) ความปลอดภัย ถือเป็นปัจจัยหลักที่ขาดไม่ได้ในภาคการท่องเที่ยว เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสร้างความมั่นใจและความไว้วางใจให้กับนักท่องเที่ยวทุกคน^{๒๒}

มนัส สุวรรณ อธิบายว่า “สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว” คือองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยรองรับและสนับสนุนการเดินทางของนักท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นไปอย่างสะดวกสบายและมีความปลอดภัยสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางระยะใกล้หรือไกล สิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้มีบทบาทในการสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ตลอดจนช่วยอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

^{๒๑} สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, รายงานขั้นสุดท้ายการ ดำเนินการกำหนดนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.(๒๕๕๒).

^{๒๒} อภิชาติ อินทร์พงษ์พันธ์. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: ออบกิก ออฟเซ็ท.(๒๕๔๐).

๑) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวโดยตรง

เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทาง การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ได้แก่ การอำนวยความสะดวกในการเข้าออกประเทศ การให้บริการการท่องเที่ยว

๒) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวโดยอ้อม

เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทาง การท่องเที่ยวที่มีอยู่ในประเทศแล้ว แม้จะไม่มีนักท่องเที่ยว รัฐบาลก็ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เหล่านี้ให้แก่ประชาชนของตน ส่วนการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวถือเป็นผลพลอยได้ประกอบด้วย สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ จำเป็นต่อการยังชีพของประชาชน สิ่งอำนวยความสะดวก ด้านความปลอดภัย เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่รัฐบาลให้ความปลอดภัยทั้งร่างกายทรัพย์สินและ การเดินทางแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่น ๆ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เสริม หรือสนับสนุนเพิ่มความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว^{๒๓}

(๕) องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวที่ดีเป็นสถานที่ที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลายประการที่ทำงานร่วมกัน

บูร์การ์ท และเมดิลค (Burkart & Medilk) ได้นำเสนอว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพควรมีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ ได้แก่

๑) Attractions (สิ่งดึงดูดใจ) สถานที่ต้องมีจุดเด่นหรือกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นความสวยงามทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม หรือกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ

๒) Accessibility (การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว) การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต้องสะดวกและปลอดภัย มีระบบคมนาคมขนส่งที่เอื้อต่อการเดินทางของผู้มาเยือน

๓) Amenities (สิ่งอำนวยความสะดวก) แหล่งท่องเที่ยวควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ห้องน้ำ สถานที่พักผ่อน หรือบริการอื่น ๆ เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวและสร้างความพึงพอใจตลอดการเดินทาง^{๒๔}

มิล และเมอร์ริสัน (Mill & Morrison) ได้อธิบายว่า แหล่งท่องเที่ยวที่สมบูรณ์จะต้องมีองค์ประกอบหลักหลายด้าน ไม่เพียงแต่มีจุดเด่นที่สร้างความประทับใจและความสวยงามแก่ผู้มาเยือนเท่านั้น แต่จะต้องพร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก

^{๒๓} มนัส สุวรรณ และคณะ. **โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล**. กรุงเทพฯ:การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.(๒๕๔๑).

^{๒๔} Burkart and Medlik. **Tourism : Past, Present and Future**. New York : Harper & Row. (๑๙๘๑). ๕๙.

และบริการต่าง ๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ปัจจัยพื้นฐานด้านระบบการสื่อสาร สาธารณูปโภค และระบบขนส่งที่มีประสิทธิภาพ ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นสามารถให้บริการได้อย่างครบถ้วนและสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่นักท่องเที่ยว^{๒๕}

สรุปว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพนั้นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ องค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจ องค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และองค์ประกอบด้านคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ เพื่อช่วยสนับสนุนให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งที่ท่องเที่ยวอย่างสะดวกสบาย และมีความสุข รูปแบบการท่องเที่ยว

สำนักงานการท่องเที่ยว ได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศในพื้นที่นั้น ๆ จุดเด่นของการท่องเที่ยวประเภทนี้อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชน และผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การบริหารจัดการ ไปจนถึงการดูแลรักษาทรัพยากร

วัตถุประสงค์สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การปลูกฝังจิตสำนึกและความรับผิดชอบในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมถึงสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากกิจกรรมท่องเที่ยว โดยไม่ทำลายสมดุลของระบบนิเวศและวิถีชีวิตดั้งเดิมของพื้นที่นั้น

๒) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นำเอากิจกรรมทางการเกษตรมาใช้เป็นจุดเด่นในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการเยี่ยมชมฟาร์ม สวนผลไม้ แปลงนา หรือแหล่งผลิตสินค้าเกษตรอื่น ๆ กิจกรรมดังกล่าวได้รับการออกแบบและจัดระบบการให้บริการอย่างมีมาตรฐาน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เป้าหมายสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกรในชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและกระบวนการผลิตทางการเกษตร ตลอดจนเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการวางแผนบริหารจัดการ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจาก

^{๒๕} ประกอบศิริ ภักดีพิณิจ. ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ไล่ อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา .บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยนเรศวร.(๒๕๕๕).

กิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การควบคุมจำนวนผู้มาเยือน และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

๓) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการเดินทางที่มุ่งเน้นให้ผู้เยือนได้เรียนรู้ ชื่นชม และสัมผัสกับศิลปวัฒนธรรมในหลากหลายมิติ ทั้งในด้านศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เทศกาล ประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนการเยี่ยมชมมรดกทางประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ และศาสนสถานที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตใจ การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้สามารถ จำแนกย่อยได้เป็น

(๑) การท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรม เช่น การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ หรือการแสดง ศิลปะ

(๒) การท่องเที่ยวเชิงประเพณี เช่น การเข้าร่วมเทศกาลหรือพิธีกรรมสำคัญ

(๓) การท่องเที่ยวในแหล่งประวัติศาสตร์ เช่น การสำรวจโบราณสถานหรือสถานที่สำคัญทางศาสนา โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและความเคารพในอัตลักษณ์ท้องถิ่น อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่สังคมวงกว้าง

๔) การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น (Ethnic and Indigenous Cultural Tourism) เป็นการเดินทางที่มุ่งเน้นให้ผู้เยือนได้สัมผัสและเรียนรู้วิถีชีวิต ประเพณี และ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หรือชุมชนท้องถิ่นที่มีความแตกต่างทั้งด้านเชื้อชาติและภูมิหลังทาง วัฒนธรรมจากตนเอง โดยเน้นการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ไม่ใช่เพียงการรับรู้ผ่าน วัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

กิจกรรมในลักษณะนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรง ทั้งในด้านการ ใช้ชีวิตประจำวัน การเข้าร่วมพิธีกรรม งานเทศกาล หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่ช่วย ส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพในความหลากหลายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีส่วน สำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมพื้นถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

๕) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อบำบัดโรค

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬาเป็นรูปแบบการเดินทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ ส่งเสริม บำรุง หรือฟื้นฟูสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงการออกกำลังกายหรือเข้าร่วม กิจกรรมกีฬาต่าง ๆ อาทิ การเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพ การพักผ่อนในรีสอร์ทสุขภาพ หรือการใช้บริการส ปาและบำบัดรักษาเฉพาะทาง

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพยังรวมถึงกิจกรรมเชิงผจญภัย ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมย่อยของการท่องเที่ยวเชิงกีฬา เช่น การเดินป่า ปีนเขา ดำน้ำ หรือกีฬาผาดโผนต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมได้ประสบการณ์ใหม่ ควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพและสร้างสมดุลในชีวิต^{๒๖}

๑.๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ในพจนานุกรม Webster's Third New International Dictionary ได้ให้นิยามคำว่า

“Tourism” ว่าเป็น “the practice of traveling for recreation” หรือการเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินและการพักผ่อน รวมถึงหมายถึง “the management or business of attracting, accommodating, and catering to tourists” คือ การบริหารจัดการหรือธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริการและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนคำว่า

“Tourist” หมายถึง “a person who travels from place to place for pleasure or culture and returns to the starting point” หรือบุคคลที่เดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งเพื่อแสวงหาความสุขหรือประสบการณ์ทางวัฒนธรรม แล้วเดินทางกลับมายังจุดเริ่มต้น

ดังนั้น คำว่า “การท่องเที่ยว” จึงครอบคลุมความหมายที่กว้างขวาง ไม่ได้จำกัดเฉพาะการเดินทางเพื่อพักผ่อนหรือความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการเคลื่อนย้ายของประชากรจากถิ่นฐานเดิมไปยังที่อื่น ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางภายในประเทศหรือระหว่างประเทศ ซึ่งในกระบวนการท่องเที่ยวนั้นประกอบด้วยกิจกรรมและความสัมพันธ์ที่หลากหลาย ทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และการได้รับประสบการณ์ใหม่ โดยสรุปแล้ว ความหมายของการท่องเที่ยวสามารถกำหนดเงื่อนไขได้ ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) มีการเดินทางออกจากถิ่นที่อยู่อาศัยตามปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- ๒) เดินทางโดยสมัครใจ ไม่ได้ถูกบังคับ
- ๓) จุดมุ่งหมายของการเดินทางต้องไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้^{๒๗}

(๑) ปัจจัยของการท่องเที่ยว

แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

(๑.๑) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)

^{๒๖} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ :การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.(๒๕๔๖).

^{๒๗} วรณา วงษ์วานิช.ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. ๒๕๓๙. หน้าที่ ๕๐๙ .

หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดหรือโน้มน้าวใจให้เกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็น พื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว จุดหนึ่งหรือหลายจุดก็ได้ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวและ สนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

(๑.๑.๑) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา (Natural Attraction Factors) ปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวจากธรรมชาติ หมายถึง ความงดงามและคุณค่าที่เกิดขึ้นเองในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลในการเชื้อเชิญให้ผู้คนเดินทางไปเยือนหรือสำรวจพื้นที่เหล่านั้น ตัวอย่างของทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจ เช่น ชายหาดที่มีทัศนียภาพสวยงาม ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ รวมถึงความหลากหลายของสัตว์ป่าและระบบนิเวศที่เป็นเอกลักษณ์ โดยองค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสน่ห์และเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

(๑.๑.๒) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Historical and Cultural Attraction Factors) ปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น วัด โบราณสถาน พระราชวัง เมืองเก่า หรือเทศกาลและงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้สามารถสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นความสนใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมและสัมผัสกับอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

(๑.๑.๓) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่มีชีวิตชีวา นอกจากสิ่งปลูกสร้างทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแล้ว แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นก็มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น ตลาดน้ำซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่สะท้อนวิถีชีวิตท้องถิ่น กิจกรรมการแข่งขันกีฬา การแสดงศิลปวัฒนธรรม รวมถึงการจัดเทศกาลหรืออีเวนต์ต่าง ๆ เช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ หรือกิจกรรมเฉพาะพื้นที่ เหล่านี้ล้วนสร้างบรรยากาศและประสบการณ์ที่น่าสนใจ เป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด

(๑.๒) สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility)

หมายถึง สิ่งต่างๆที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างสะดวกสบายที่สำคัญมากที่สุดคือเรื่องที่พักแรมไม่ว่าจะเป็น ที่พักในรูปแบบโรงแรม รีสอร์ท บังกะโล เกสต์เฮาส์สิ่งสำคัญอันดับรองลงมา คือ การบริโภคจึงต้องมีร้านอาหาร บริการสำหรับนักท่องเที่ยวตลอดจนข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางไว้บริการนักท่องเที่ยว

(๑.๓) การเข้าถึงได้ (Accessibility)

หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้คือ ต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างสะดวก

ปัจจัยในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความพึงพอใจ หรือความต้องการที่จะได้รับการไปท่องเที่ยว โดยที่บางคนต้องการไปท่องเที่ยวธรรมชาติอย่างเดียว แต่บางคนอาจจะต้องการความสะดวกสบายในเรื่องของที่พักรหรืออาหารเป็นต้น

การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก ๓ ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และการตลาด การท่องเที่ยว (Tourism Market of Tourist) แต่องค์ประกอบย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผล ซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง^{๒๘} ทั้งนี้การท่องเที่ยวจึงเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมในการเดินทางไปท่องเที่ยวแต่ละสถานที่ย่อมมีจุดหมายของการเดินทางไปท่องเที่ยวที่ต่างกัน

(๒) วัตถุประสงค์กับการท่องเที่ยว

โรบินสัน (Robinson) ได้กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลมีอยู่ ๘ ประการ คือ

- ๑) เพื่อฟื้นฟูสุขภาพและร่างกาย
- ๒) เพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อสูดอากาศบริสุทธิ์อาบแดด อาบน้ำแร่
- ๓) เพื่อเข้าร่วมหรือชมกิจกรรมทางกีฬา
- ๔) เพื่อไปชมสิ่งที่แปลกใหม่ในต่างประเทศ
- ๕) เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ความสนุกสนาน ความสดชื่น เพื่อการพักผ่อน
- ๖) เพื่อสาเหตุส่วนตัว เช่น ไปเยี่ยมญาติไปพบเพื่อนใหม่หรือเพื่อหลบหนีคนที่ใกล้ชิด
- ๗) เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ ศาสนา
- ๘) เพื่ออาชีพและการธุรกิจ

ตามมติเอกฉันท์ของสหประชาชาติในการประชุมครั้งที่ ๒๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ อันเป็นปีท่องเที่ยว สากลว่า “การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษยชาติต้องการมากที่สุด ควรที่รัฐบาลของทุกประเทศ และมนุษย์ทุกคนจะสนับสนุน”^{๒๙} จากมูลเหตุจูงใจเพื่อการท่องเที่ยวที่กล่าวมานี้ คงจะไม่มีมูลเหตุจูงใจอันใดอันหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นที่เด่นที่สุด แต่มีลักษณะผสมผสานกัน

^{๒๘} อรุณ ชิลป์ มณีพันธ์. ลักษณะชายฝั่งทะเลที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่ง ทะเลประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (๒๕๔๓), หน้า ๑๙๑.

^{๒๙} Burkart and Medlik. Tourism : Past, Present and Future. New York : Harper & Row. (๑๙๘๕).๕๙.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนานุกรม ได้ระบุว่า แนวคิดและต้นกำเนิดของคำว่า อีโคทัวร์ริซึม (Ecotourism) มาจากประเทศตะวันตก มีการให้คำนิยามคำนี้หลากหลายขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคนหรือสังคมที่ผู้เขียนหรือนักวิชาการคลุกคลีอยู่ โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่คู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทสังคมไทยที่คนกับธรรมชาติมีความผูกพันใกล้ชิดกัน แนวคิดนี้จึงเน้นบทบาทของคนและชุมชนมากขึ้น^{๓๐}

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า

“การท่องเที่ยวที่เน้นความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศของพื้นที่นั้น ๆ โดยมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน”

จากนิยามข้างต้น จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยมีแหล่งธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม ทั้งนี้ชุมชนท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงผู้ให้บริการหรือผู้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ร่วมบริหารจัดการ รักษา และถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนเองอีกด้วย

จากประสบการณ์การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา พบว่า โครงการพัฒนาจำนวนไม่น้อยแม้จะมีแนวคิดที่ดี แต่กลับไม่สามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากเน้นที่ตัวโครงการโดยละเลยความสำคัญของประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในมุมมองขององค์กรประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน เห็นว่าการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องยึด “ชุมชนเป็นศูนย์กลาง” นำไปสู่การพัฒนาแนวคิด “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” (Community-Based Sustainable Tourism) ซึ่งหมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทาง วางแผน จัดการ และดูแลกิจกรรมท่องเที่ยวด้วยตนเอง ชุมชนมีสถานะเป็นเจ้าของทรัพยากร มีสิทธิในการบริหารจัดการอย่างเต็มที่ และเน้นให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าและความยั่งยืนในระยะยาว

โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม ๕ ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

^{๓๐} พจนานุกรม. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ :โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต และธรรมชาติ พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้าที่ ๑๓๘-๑๓๙.

นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา แนวคิดเรื่อง “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” หรือ “Community-based Tourism : CBT” ได้รับความสนใจและเป็นที่รู้จักแพร่หลายในแวดวงการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชน โดย CBT หมายถึงรูปแบบการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ ทั้งในแง่ของการวางแผน การตัดสินใจ และการดูแลทรัพยากรท้องถิ่น แม้ว่าความหมายและรูปแบบการนำ CBT ไปใช้จะมีความหลากหลายตามประสบการณ์และบริบทของแต่ละพื้นที่ แต่จุดร่วมสำคัญคือ การเน้นบทบาทของชุมชนในการเป็นเจ้าของและกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างแท้จริง

การท่องเที่ยวโดยชุมชนถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในมิติของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิม และการบริหารจัดการโฮมสเตย์ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ สร้างรายได้ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว

แม้ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม หรือประเพณีท้องถิ่น จะมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดและข้อควรระวังในการใช้ประโยชน์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลและบริหารจัดการทรัพยากรเหล่านี้ก็คือประชาชนในชุมชน ซึ่งเป็นทั้งผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงและเปรียบเสมือนเจ้าของพื้นที่

ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องดำเนินไปบนหลักของ “การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน” ซึ่งหมายถึง การใช้ประโยชน์อย่างมีขอบเขต รู้จักจำกัดการใช้เพื่อไม่ให้ทรัพยากรเกิดความเสื่อมโทรม และรักษาคุณค่าให้คงอยู่ต่อไปในระยะยาว นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันต้องให้ความสำคัญกับความรู้สึกและความต้องการของคนในชุมชนเป็นอันดับแรก เพราะเมื่อชุมชนกลายเป็นทั้ง “สินค้า” และ “ผู้ถูกระงับ” ในกระบวนการพัฒนา ก็ยิ่งต้องระมัดระวังในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติให้เกิดความเป็นธรรมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ดังนั้น การให้ความสำคัญกับชุมชนในฐานะผู้มีส่วนได้เสียหลักและการเน้นให้ชุมชนได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงจึงเป็นหลักการสำคัญที่ต้องยึดถือในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ ๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ “ชุมชน” เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ และอย่างไร คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

๒.๒.๑ การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism : CBT)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เป็นกระบวนการที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน โดยมีเป้าหมายเพื่อการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนอย่างเหมาะสม ตลอดจนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน หัวใจสำคัญของ CBT อยู่ที่การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ตั้งแต่การวางแผน การจัดการ ไปจนถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

(๑) กระบวนการเรียนรู้ของ CBT

มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

(๑.๑) ศักยภาพของคนในชุมชน การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ชุมชนควรเริ่มต้นด้วยการตระหนักรู้และเข้าใจรากเหง้า อัตลักษณ์ และคุณค่าท้องถิ่นของตนเองอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้สามารถถ่ายทอดข้อมูลและเรื่องราวแก่ผู้มาเยือนได้อย่างน่าเชื่อถือและน่าสนใจ

(๑.๒) ศักยภาพของพื้นที่ ศักยภาพของพื้นที่ หมายถึงการมีทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ชุมชนควรตระหนักถึงคุณค่า มีความรักและความหวงแหนในทรัพยากรของตนเอง พร้อมทั้งสามารถบริหารจัดการและใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

(๑.๓) การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism: CBT) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและความยั่งยืนต่อชุมชนโดยรวม ชุมชนที่จะขับเคลื่อน CBT ได้อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับ มีวิสัยทัศน์ และมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากนี้ การบริหารจัดการที่ดีต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการวางแผน การกำหนดทิศทางการพัฒนา และการเตรียมความพร้อมของชุมชน เช่น การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ การกำหนดรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดสรรและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

สิ่งสำคัญที่สุด คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การตัดสินใจ การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล เพื่อให้เกิดความเป็นเจ้าของและสร้างประโยชน์อย่างแท้จริงให้กับทุกฝ่ายในชุมชน

(๑.๔) การมีส่วนร่วมและการสื่อสารในชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านกระบวนการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเปิดเผย โดยการพูดคุย การอภิปราย และการหารือเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันถือเป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วม

(๒) ผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism : CBT)

ทุกอย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบด้านบวกและด้านลบ ^{๓๑} ได้แก่

(๒.๑) ผลกระทบเชิงบวกจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกหลายประการต่อชุมชนท้องถิ่น อาทิ การเสริมสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาตนเองและชุมชน เกิดการพึ่งพาตนเอง มีทักษะคิดและลงมือทำ เกิดความพยายามในการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ชุมชนได้รับรายได้เพิ่มขึ้น มีการรวมกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งภายใน จนนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังสนับสนุนการพัฒนาอย่างสมดุลในสามมิติหลัก ได้แก่ ๑) เศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ๒) การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓) การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่ความยั่งยืน คือ การสั่งสมและถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อชุมชน สมาชิกในชุมชนจะเกิดความรักและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของตนเอง รวมถึงเกิดกระบวนการเรียนรู้และทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

(๒.๒) ผลกระทบด้านลบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน แม้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะสร้างประโยชน์ในหลายด้าน แต่ขณะเดียวกันก็อาจนำมาซึ่งผลกระทบด้านลบที่ควรระมัดระวัง เช่น

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของขยะ การใช้น้ำและทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณมาก จนอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในระยะยาว

การรับวัฒนธรรมจากภายนอกอย่างรวดเร็ว จนอาจเกิดกระแสการเลียนแบบสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ความขัดแย้งทางความคิดระหว่างคนในชุมชน หรือระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว

การสูญเสียความเป็นส่วนตัวของคนในชุมชน เนื่องจากต้องปรับตัวเพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาอย่างต่อเนื่อง

ความเสี่ยงในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมของชุมชน หากมีการปรับตัวตามความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป

ดังนั้น การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์อัตลักษณ์และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นอย่างรอบคอบ

^{๓๑} วีระพล ทองมา. การจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. เชียงใหม่ : คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้. พ.ศ. ๒๕๕๗. หน้า ๑๗-๒๒

ในส่วนการติดตามนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเองและชุมชนอื่นที่ถูกต้องและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชน คือ การรักษาระยะห่างทางกายภาพ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้งพื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นสิ่งที่ปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

๒.๒.๒ หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการพร้อมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน ดังนี้

๑) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจและความปรารถนาที่แท้จริงของคนในพื้นที่ โดยก่อนดำเนินการ ชุมชนควรพิจารณาและประเมินทั้งปัญหาและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างรอบด้าน เมื่อได้ข้อสรุปร่วมกันแล้ว จึงตัดสินใจดำเนินการตามวิถีและแนวทางที่สมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนให้ความเห็นชอบ

๒) กระบวนการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การระดมความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการแบ่งปันประสบการณ์และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความเป็นเจ้าของร่วมในชุมชนอย่างแท้จริง

๓) การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องมีโครงสร้างหรือกลไกกลาง ที่ทำหน้าที่ประสานและขับเคลื่อนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากการรวมตัวกันของสมาชิกในรูปแบบของกลุ่ม ชมรม หรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่หรือใช้องค์กรเดิมในชุมชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลไกเหล่านี้จะช่วยกำหนดทิศทาง นโยบาย และบริหารจัดการต่าง ๆ ตลอดจนประสานความร่วมมือในระดับต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามความต้องการและเป้าหมายที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมกำหนดร่วมกัน

๔) การออกแบบรูปแบบกิจกรรมและเนื้อหาของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน สร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในทุกมิติ นอกจากนี้ ควรคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการสร้างประโยชน์เชิงบวก และพยายามลดผลกระทบด้านลบให้น้อยที่สุด

๕) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกติกาหรือข้อกำหนดที่เกิดจากความเห็นพ้องร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติอย่างชัดเจน อีกทั้งต้องมีกลไกสำหรับติดตามและกำกับดูแลให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน

๖) ในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกชุมชน ชาวบ้าน และนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องนี้จะช่วยให้การบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชนสามารถปรับปรุงและพัฒนาได้อย่างเหมาะสม และมีแนวทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

๗) การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีมาตรฐานที่ตั้งอยู่บนฐานของข้อตกลงร่วมกันในกลุ่มสมาชิกชุมชน อาทิ การรักษาความสะอาด การสร้างความปลอดภัยสำหรับทุกฝ่าย และการจัดสรรรายได้อย่างเป็นธรรมให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ควรมีการหารือและประเมินศักยภาพของชุมชนในการรองรับกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างรอบคอบและเหมาะสม

๘) ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เกิดจากกิจกรรมท่องเที่ยวควรนำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมความเจริญของชุมชน พร้อมทั้งนำบางส่วนไปสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

๙) การท่องเที่ยวโดยชุมชนควรดำเนินควบคู่ไปกับการรักษาอาชีพดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของคนในชุมชนไว้ ไม่ควรให้การจัดการท่องเที่ยวกลายเป็นอาชีพหลักที่มาแทนที่อาชีพดั้งเดิมทั้งหมด เนื่องจากอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

๑๐) องค์กรหรือกลุ่มในชุมชนที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวควรมีศักยภาพเพียงพอในการรับมือและจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม หากสถานการณ์เกินขีดความสามารถในการควบคุม ควรมีแนวทางในการหยุดหรือชะลอกิจกรรมเพื่อปกป้องประโยชน์ของชุมชนเอง นอกจากนี้ ความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก เช่น การสนับสนุนด้านการตลาด นโยบายจากภาครัฐ และทัศนคติหรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ที่ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

๒.๒.๓ หลักการของการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน

คือ การดำเนินกิจกรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยชุมชนจะเป็นผู้กำหนดแนวทางและเข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการทุกขั้นตอน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน รวมถึงเสริมสร้างความเข้มแข็งและความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนในการดูแลและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง

(๑) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี ๗ องค์ประกอบ

(๑.๑) มีองค์กร/กลไก ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

๑) มีองค์กร/กลไก ที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อเป็นแกนนำในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

๒) การมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว

(๑.๒) มีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

๑) การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีระบบบริหารจัดการที่ชัดเจน พร้อมทั้งข้อกำหนดหรือแนวปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อีกทั้งต้องสามารถบูรณาการการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาด้านอื่น ๆ ของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

๒) ควรเน้นการพัฒนาทักษะ ความรู้ และศักยภาพของบุคคลทั้งในกลุ่มที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปในชุมชน เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวควรอยู่ภายใต้การปฏิบัติตามกฎระเบียบและแนวทางที่ชุมชนได้กำหนดขึ้น เพื่อสร้างความเป็นระเบียบและความมั่นใจแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๔) จำเป็นต้องมีการส่งเสริมด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างรายได้และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและยั่งยืนให้กับชุมชน

(๑.๓) ส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของคนในชุมชน

๑) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างรอบด้าน

๒) ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างรอบด้าน

(๑.๔) การส่งเสริมและธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชน

๑) ควรส่งเสริมให้กลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างถูกต้อง

๒) สนับสนุนกระบวนการถ่ายทอดคุณค่าและองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมจากชุมชนสู่ผู้มาเยือนอย่างเหมาะสม

๓) กำหนดแนวปฏิบัติหรือข้อกำหนดที่ช่วยรักษาและเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อป้องกันการละเมิดหรือเปลี่ยนแปลงที่ไม่เหมาะสม

๔) ผลักดันให้มีกิจกรรมและมาตรการในการอนุรักษ์ พิธีกรรม และสืบสานวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมของชุมชนยังคงอยู่และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป

(๑.๕) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน

๑) ควรเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับกลุ่มที่รับผิดชอบกิจกรรมท่องเที่ยว

๒) การออกแบบและจัดกิจกรรมท่องเที่ยวควรพิจารณาถึงแนวทางการใช้และดูแลทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรเน้นความยั่งยืนและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่

๔) ควรมีมาตรการในการป้องกันและจัดการปัญหาด้านมลภาวะ รวมถึงการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหา เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมและปลอดภัย

(๑.๖) การส่งเสริมการเรียนรู้

๑) กิจกรรมท่องเที่ยวควรได้รับการออกแบบให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิต รวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง

๒) ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้แก่ทั้งสมาชิกในชุมชนและนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง

(๑.๗) การจัดบริการสำหรับนักท่องเที่ยว

ควรให้ความสำคัญกับมาตรฐานความปลอดภัยและคุณภาพในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นที่พัก การเดินทาง การดูแลโดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือการต้อนรับจากเจ้าบ้าน อีกทั้งควรมีระบบการประสานงานภายในกลุ่มและหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างความพึงพอใจและความมั่นใจให้กับผู้มาเยือน

๒.๒.๔ ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(๑) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม

ความมั่นคงและการดำรงอยู่ของชุมชนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของท้องถิ่น สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งในด้านดิน น้ำ และป่าไม้ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกนำมาใช้เป็นกลไกในการกระตุ้นการดูแลและใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลและยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางให้ชุมชนสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรสู่ผู้มาเยือน เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ และเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

(๒) บทบาทของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการฟื้นฟูและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น

อัตลักษณ์ของชุมชนสะท้อนผ่านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา ความเข้มแข็งทางสังคมช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง โดยยังคงรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงมีบทบาทเป็นเครื่องมือสร้างความตระหนักและความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ถ่ายทอดและนำเสนอองค์ความรู้ ตลอดจนฟื้นฟูประเพณีและกิจกรรมวัฒนธรรมสู่ผู้มาเยือนอย่างต่อเนื่อง ชุมชนควรมีการกำหนดขอบเขตการนำเสนอวัฒนธรรมและแนวปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และเคารพบริบทของพื้นที่ การมี

ส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในกิจกรรมทางวัฒนธรรมยังช่วยเสริมสร้างควมมีชีวิตชีวาในชุมชน และเป็นแรงผลักดันให้เยาวชนเห็นความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

(๓) การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการส่งเสริมศักยภาพและพัฒนาคน

การท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่นและชาติพันธุ์ อีกทั้งยังเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างสมาชิก ตลอดจนขยายพื้นที่ทางสังคมและได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอก กระบวนการนี้เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาทและทิศทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของตนเอง รวมถึงพัฒนาระบบการจัดการความรู้และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จากภายใน นอกจากนี้ยังเป็นเวทีสำคัญสำหรับการเสริมสร้างทักษะใหม่ ๆ ให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกในการแสดงออกถึงความต้องการและประเด็นต่าง ๆ กับหน่วยงานภายนอก อีกทั้งยังสามารถแบ่งปันประสบการณ์และถ่ายทอดความสำเร็จแก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน นับเป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาทั้งสำหรับคนในและคนภายนอกชุมชน

(๔) บทบาทของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการเสริมสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่นและคุณภาพชีวิต

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวจากภายนอกได้เข้ามาสัมผัสและเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมดั้งเดิม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เอกลักษณ์สำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว คือ ความเรียบง่ายและความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน กิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงกลายเป็นแหล่งรายได้เสริมที่สำคัญ ส่งผลให้คนในชุมชนสามารถรักษาวิถีดั้งเดิมไว้ ขณะเดียวกันยังเป็นทางเลือกในการสร้างอาชีพเสริม สร้างโอกาสการจ้างงานให้กับสมาชิกบางกลุ่มในชุมชน รายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวถูกนำไปใช้ในการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อการพัฒนาและสร้างประโยชน์แก่สาธารณะในท้องถิ่น

๒.๒.๕ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

เมื่อชุมชนมีความพร้อมและปัจจัยสนับสนุนที่เพียงพอในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของผู้นำและแกนนำจากกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ตลอดจนผู้มีบทบาทจากภายนอก เช่น หน่วยงานท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และครูในโรงเรียน มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทุกภาคส่วนควรเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน กระบวนการนี้ช่วยรวบรวมและหลอมรวมแนวคิดและศักยภาพของแต่ละกลุ่มให้เป็นทิศทางเดียวกัน จากนั้นจึงนำวิสัยทัศน์ที่ได้มาจัดทำเป็นเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานสำหรับการบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

พจนา สวนศรี ได้กล่าวไว้ว่า^{๓๒}

(๑) วิสัยทัศน์

ชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นฝ่ายจัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ ๓ รูปแบบด้วยกัน คือ

(๑.๑) มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหามาตรฐานในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(๑.๒) เนื่องจากการท่องเที่ยวอาจก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องร่วมมือกันกำหนดมาตรการและกฎเกณฑ์สำหรับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อลดผลกระทบและควบคุมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามข้อตกลงที่ชุมชนกำหนดไว้ นอกจากนี้ควรมีระบบในการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ผู้มีส่วนร่วม รวมถึงการกำหนดมาตรฐานในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในขอบเขตที่ชุมชนสามารถดูแลและบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๑.๓) การท่องเที่ยวถือเป็นช่องทางสำคัญที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ในขณะที่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากกิจกรรมท่องเที่ยวควรถูกมองเป็นผลสืบเนื่องจากการกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน

ทั้งสามรูปแบบนี้ต่างมีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดของชุมชนที่เห็นคุณค่าและภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง พร้อมทั้งมุ่งนำเสนอองค์ความรู้สู่บุคคลภายนอก โดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการถ่ายทอด นอกจากนี้ ชุมชนยังคาดหวังให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจและร่วมมือในการเคารพกฎระเบียบที่ชุมชนได้กำหนดไว้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม

(๒) วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจนขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ

(๒.๑) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้อง

^{๓๒} พจนา สวนศรี. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ :โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต และธรรมชาติ พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้าที่ ๑๘๕-๑๘๘

เอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อการกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

(๒.๒) เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

(๒.๓) เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

(๒.๔) เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าชุมชนส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แตกต่างจากระดับนโยบายซึ่งมักเน้นรายได้เป็นประเด็นหลัก หากน้อมนำคุณค่าและวิถีคิดที่เป็นรากฐานของสังคมไทย เช่น ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และความรักในศิลปวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม จะช่วยให้แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและก่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

(๓) การประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนภายนอก ดังนั้น ทักษะ ความชัดเจน การจัดการให้เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนเองยังมีความกังวลอยู่พอสมควร แม้ว่าจะมีปัจจัยที่เอื้อ และการสนับสนุนจากภายนอกพอสมควร แต่ชุมชนเองต้องสามารถคาดการณ์และประเมินว่า วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปราย ระดมความคิดเห็น จากชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ ๗ ประการด้วยกัน คือ

(๓.๑) ผู้นำและผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชนควรมีศักยภาพในการประเมินสถานการณ์ทั้งภายนอกและภายในชุมชน รวมถึงสามารถวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นและกำหนดแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ กิจกรรมการท่องเที่ยวจึงถูกพิจารณาให้เป็นกลไกหนึ่งที่สามารถประสานกับแนวทางการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยรวมได้อย่างเหมาะสม จากการวิเคราะห์ดังกล่าว จึงสามารถกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน

(๓.๒) การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนทุกคนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมชนควรร่วมกัน

พิจารณาและตัดสินใจในทุกขั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดรูปแบบการเปิดรับนักท่องเที่ยว การระบุผู้ที่เกี่ยวข้องและบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ตลอดจนวางมาตรการป้องกันและลดผลกระทบหลังการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นให้เกิดความเป็นธรรมภายในชุมชน

(๓.๓) ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์กรนั้นๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

(๓.๔) การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุดเท่าที่สามารถทำได้

(๓.๕) ความพร้อมของผู้ที่สนใจจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว จะมีบทบาทหลากหลายมากขึ้น คือจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การนำพานักท่องเที่ยว การสื่อความหมาย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องไม่ใช่กระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำภายในชุมชนเท่านั้น ควรมีระบบกระจายที่ทั่วถึงและเป็นธรรม

(๓.๖) การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว ช่วยให้ชุมชนสามารถประเมินและปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ตลอดจนมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงสามารถวางมาตรการเพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓.๗) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์และทักษะในการผสมผสานความต้องการด้านความบันเทิง ความสนใจ และการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาพัฒนาเป็นโปรแกรมและกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทและเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่

(๔) การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกรบงาบจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน

พจนา สวนศรี^{๓๓} ได้กล่าวถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน ไว้ว่าดังนี้

ขั้นที่ ๑ การนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน โดยเน้นให้เห็นทั้งข้อดี และข้อจำกัดของการท่องเที่ยว ซึ่งในระยะแรกนี้มักจะมีเพียงผู้นำหรือกลุ่มที่สนใจโดยเฉพาะเข้าร่วม

ขั้นที่ ๒ การเปิดโอกาสให้กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ รวมถึงผู้นำอย่างเป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการตัดสินใจร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมและโปร่งใส

ขั้นที่ ๓ การสำรวจและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนโดยมีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่

๓.๑) สำรวจข้อมูลทางกายภาพ โดยจัดทำแผนที่พื้นที่รอบนอก เพื่อแสดงตำแหน่งของทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน รวมถึงจัดทำแผนที่ภายในหมู่บ้านที่ระบุตำแหน่งบ้านเรือนทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๒) ศึกษาประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีในชุมชน

๓.๓) วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๓.๔) ศึกษาโครงสร้างกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

กระบวนการเหล่านี้ช่วยให้ทุกฝ่ายมองเห็นทั้งศักยภาพ ข้อจำกัด และปัญหาของชุมชนร่วมกัน อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

ขั้นที่ ๔ การวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน โดยชุมชนจะร่วมกันพิจารณาทั้งศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาส และความเสี่ยงที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการในขั้นตอนนี้ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถมองเห็นภาพรวมของตนเองได้อย่างชัดเจนมากขึ้น และพิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวกับแนวทางการพัฒนาชุมชน กระบวนการนี้ยังนำไปสู่การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่เหมาะสม อีกทั้งอาจพบว่าบางปัญหาไม่จำเป็นต้องแก้ไขด้วยการท่องเที่ยวเสมอไป

ขั้นที่ ๕ การร่วมกันเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาในประเด็นที่ยังเป็นจุดอ่อนของชุมชน โดยสามารถดำเนินการในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

^{๓๓} พจนา สวนศรี. **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ :โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต และ ธรรมชาติ พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้าที่ ๑๘๘-๑๙๐

๕.๑) การรวบรวมและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เป็นจุดเด่นเฉพาะของแต่ละชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการพัฒนา การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ทุกฝ่ายตระหนักและเห็นคุณค่าร่วมกัน ก่อนจะนำเสนอออกสู่ภายนอก

๕.๒) การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น คำนึงถึงความปลอดภัยและการรักษาสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่ เช่น การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

๕.๓) การยกระดับที่พักและรักษาความสะอาดในชุมชน โดยยึดมาตรฐานที่กำหนดร่วมกันและมีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอโดยคณะกรรมการที่ชุมชนแต่งตั้ง

๕.๔) การจัดอบรมและพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การเตรียมผู้ให้ข้อมูลหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รวมถึงการสร้างเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว ซึ่งในกระบวนการนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมทั้งด้านบุคลากร ทรัพยากรธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ ๖ การวางระบบและกลไกบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการจัดตั้งองค์กรใหม่หรือใช้กลไกที่มีอยู่เดิมในชุมชนโดยเพิ่มบทบาทให้เหมาะสม ในขั้นตอนนี้ควรกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานอย่างชัดเจน รวมถึงออกแบบรูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยว โปรแกรม ราคาค่าบริการ และแนวทางในการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ควรกำหนดมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น การจัดทำกฎระเบียบหรือแนวทางปฏิบัติสำหรับทุกคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เพื่อให้กิจกรรมท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างมีระเบียบและยั่งยืน

ขั้นที่ ๗ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อแจ้งข้อมูลและสร้างเครือข่ายสนับสนุนสำหรับผู้ที่มีความสนใจในการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ขั้นที่ ๘ การทดลองจัดกิจกรรมท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อประเมินความพร้อมและศักยภาพของชุมชน โดยอาจเชิญผู้เชี่ยวชาญหรือหน่วยงานที่มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเข้าร่วม ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานในอนาคต

ขั้นที่ ๙ การประเมินผล ซึ่งสามารถดำเนินการได้ทั้งแบบสรุปบทเรียนหลังสิ้นสุดกิจกรรมแต่ละครั้ง และการประเมินในรอบระยะเวลาที่เหมาะสม เช่น ทุก ๓ หรือ ๖ เดือน กระบวนการนี้ช่วยให้ชุมชนได้ทบทวนการดำเนินงาน และปรับแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

ขั้นที่ ๑๐ การพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กร

๑๐.๑) จัดกิจกรรมฝึกอบรมที่เน้นการบริหารจัดการ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และทักษะการสื่อสารที่จำเป็นสำหรับผู้ปฏิบัติงานในชุมชน

๑๐.๒) เปิดโอกาสให้แกนนำหรือผู้แทนชุมชนเข้าศึกษาดูงานในพื้นที่อื่น เพื่อขยายมุมมองและรับประสบการณ์ใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

๑๐.๓) ส่งเสริมการเรียนรู้จากชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์คล้ายคลึงกัน ทั้งในเชิงบวก และเป็นอุทาหรณ์สำหรับการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

กระบวนการทั้ง ๑๐ ขั้นตอนข้างต้น แม้จะคล้ายกับการดำเนินงานพัฒนาทั่วไป สำหรับประเด็นด้านการท่องเที่ยวซึ่งเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน อาจทำให้สมาชิกขาดความมั่นใจในศักยภาพของตนเอง ดังนั้น แต่ละขั้นตอนจึงควรมีการกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน พร้อมทั้งเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว อันจะช่วยให้ชุมชนเข้าใจบทบาทของตนเองในการนำเสนอตัวตนต่อสังคม ในขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวยังได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ตนเองได้มาเยือนอีกด้วย

๒.๒.๖ สรุปหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(๑) การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มีเป้าหมายอยู่ที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้ เงื่อนไข การบีบคั้นจากนโยบาย ที่ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากร (ความรู้ อำนาจ กฎหมายอยู่ในมือของภาครัฐ) เช่น ความขัดแย้งเรื่องไร้หมุนเวียน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกมองว่าเป็นทัวร์เถื่อน

(๒) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ความเป็นชุมชน วัฒนธรรมชนเผ่ากฎหมายบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่า

(๓) เกิดเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว

โดยสร้างผลกระทบคือ พื้นวิถีชีวิต เกิดรายได้เสริม หน่วยงานและบุคคลภายนอกเข้าใจวิถีชีวิต

(๔) กระบวนการทำงานของโครงการในประเด็นการท่องเที่ยว

(๔.๑) แผนงาน เตรียมความพร้อมชุมชน งานสร้างเครือข่าย งานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน / ของที่ระลึก

(๔.๒) วิธีการทำงาน เตรียมความพร้อมของชุมชน ศึกษาศักยภาพ ความเป็นไปได้ อบรมการบริหารจัดการ เตรียมแหล่งท่องเที่ยวและบริการต่าง ๆ อบรมการสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมจัดทัวร์นำร่อง ประเมินผลประจำปี จัดทัวร์ประเมินผล สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวระหว่างหมู่บ้าน องค์กรท้องถิ่น ภาคเอกชน พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน/ของที่ระลึก สรรวจผลิตภัณฑ์ชุมชนและตลาด ช่วยชุมชนพัฒนาผลิตภัณฑ์ จัดตั้งร้าน แสงหาทุน

(๔.๓) ผลการดำเนินงาน หมู่บ้านสามารถจัดการท่องเที่ยว เกิดศูนย์ประสานงานท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์ที่กำลังสูญหายได้รับการฟื้นฟู มีการประชาสัมพันธ์ผ่าน Website สื่อต่าง ๆ

(๔.๔) ปัญหา-อุปสรรค พื้นที่ห่างไกล การเดินทางยากลำบาก ศักยภาพของ
คนทำงานมีจำกัด ผู้ประสานไม่ต่อเนื่อง

๒.๒.๗ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO, 2004) ได้ให้คำนิยามการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืนว่า ไม่ได้จำกัดเพียงรูปแบบการท่องเที่ยวขนาดเล็กหรือกลุ่มตลาดเฉพาะเท่านั้น แต่ยังครอบคลุม
ถึงการท่องเที่ยวที่มีขนาดใหญ่หรือการท่องเที่ยวในระดับมวลชน (Mass Tourism) ด้วย โดยแก่น
สำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การสร้างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม
และวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงผลกระทบทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคต หลักการสำคัญของแนวคิดนี้
ได้แก่

๑) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่าง
รอบคอบและคุ้มค่า

๒) การเคารพและเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนท้องถิ่น รวมถึง
การปรับตัวต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม

๓) การส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว โดยเน้นการกระจายรายได้
อย่างทั่วถึงแก่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนการจ้างงานและเพิ่มรายได้ในระดับท้องถิ่น ตลอดจน
มีบทบาทในการลดความยากจนในชุมชน

นอกจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม
วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการ
ท่องเที่ยว (Tourism stakeholder) ทุกฝ่ายรวมไปถึงจะต้องสามารถรักษาความพึงพอใจสูงสุดของ
นักท่องเที่ยว การดำเนินการ วางแผนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องมือดัชนีที่ใช้วัด
ประสิทธิภาพต่อผลกระทบของ การดำเนินการในส่วนต่างๆ เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไข
เพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

ปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ ในการนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน
ประกอบด้วย

๑) ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่
กำเนิดขึ้นมาเอง ตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม
ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

๒) นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะผู้บริโภค
ทรัพยากรการท่องเที่ยว มีความต้องการ (Demand) ที่ทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มนักท่องเที่ยว
ท่องเที่ยวต้องตอบสนองซึ่งก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวและก่อผลกระทบทั้ง
ทางตรงและทางอ้อมด้วยเหตุนี้ นักท่องเที่ยวที่มี คุณภาพจึงจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

๓) กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และพยายาม ที่จะเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจนอาจละเลยผลกระทบ ด้านลบที่อาจเกิดขึ้น ถ้าจะทำให้เกิดการพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจนี้จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถ ในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยกลั่นกรองคุณภาพของนักท่องเที่ยว

๔) ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ที่ผ่านมามคนในแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับการท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยคนในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น นอกจากการ ตั้งรับกับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการ ท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนได้ประโยชน์เพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับผลกระทบ ที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องการกระจายผลประโยชน์ ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ความรักท้องถิ่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งอยู่ในหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วย อนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการกับทรัพยากรของตนเองซึ่งเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องมีสิทธิเลือกได้ว่า ต้องการให้ ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร

๕) นักวิชาการและสถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสากลมาใช้ในการศึกษาค้นคว้า เพื่อยกระดับและคำอธิบาย องค์ความรู้ท้องถิ่นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้ และยิ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวได้รับ การศึกษาค้นคว้ามกเท่าใด คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวก็จะเห็นคุณค่าของ ทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากบทบาทการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าแล้วนักวิชาการอาจเข้าไปมีบทบาท ในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) คือ กระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการอนุรักษ์คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการและได้รับประโยชน์จากกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม หลักการสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีรายละเอียดสำคัญ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล (Using Resource Sustainable)

แนวทางนี้เน้นการจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรม อย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอ พร้อมคำนึงถึงต้นทุนทางคุณค่า คุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๑) การดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว ควรมุ่งเน้นการรักษาคุณภาพและมูลค่าของทรัพยากรให้ยังคงเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและการดำรงชีวิต อาทิ การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การบำรุงรักษาและปรับปรุงเพื่อเพิ่มคุณค่าและยืดอายุการใช้งาน

๑.๒) ในการปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากร ควรพยายามรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ไว้ให้ได้มากที่สุด พร้อมลดผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เหมาะสม การบริหารจัดการอย่างประหยัดและรอบคอบนี้ จะส่งผลให้การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวมีความยั่งยืนในระยะยาว

๒) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing overconsumption and waste)

ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้เพื่อลดการใช้ ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิกูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Reuse Renew Recycle) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

๓) การอนุรักษ์และเสริมสร้างความหลากหลายทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม

ควรวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงการรักษาความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ เช่น การเพิ่มคุณค่าหรือยกระดับมาตรฐานบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวซ้ำและใช้เวลาเพิ่มขึ้นในพื้นที่

๔) การบูรณาการการท่องเที่ยวเข้ากับการวางแผนพัฒนา

ควรดำเนินการประสานแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานจังหวัด หรือหน่วยงานระดับกระทรวง เพื่อให้การพัฒนาศักยภาพและการดำเนินงานในพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นไปอย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพสูงสุด

๕) นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy)

ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริม การขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายกระจายสู่ประชากร ที่ประกอบการในท้องถิ่น

๖) การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities)

ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรรวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วม ๑๔ ในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วม วิเคราะห์หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการ การท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๗) การมีส่วนร่วมและหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวควรมีการประสานความร่วมมือกับกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น ประชาคมท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันประชุมหารือในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การประเมินและจัดการผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ตลอดจนวางแผนแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการตลาด การประชุมอย่างสม่ำเสมอจะช่วยให้ทุกฝ่ายดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน และลดความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้น

๘) การเสริมสร้างศักยภาพบุคลากร

ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการอบรมหรือดูงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การพัฒนาบุคลากรในลักษณะนี้จะช่วยยกระดับมาตรฐานการให้บริการและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวขององค์กร

๙) การจัดเตรียมข้อมูลและคู่มือด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ

ควรประสานงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว รวมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการให้บริการและการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วนและสามารถเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลเหล่านี้อาจจัดทำในรูปแบบสื่อหลากหลายประเภท เช่น คู่มือการท่องเที่ยว เอกสารแนะนำ แผ่นพับ หนังสือคู่มือ สื่อวีดิทัศน์ หรือสื่อดิจิทัลอื่น ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมการตลาดอย่างมีความรับผิดชอบต่อ

๑๐) การประเมินผล การตรวจสอบ และการวิจัย (Undertaking Research)

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวควรมีการประเมินผลและตรวจสอบผลกระทบอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและการบริหารจัดการ การศึกษาวิจัยควรดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจใช้วิธีสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวโดยตรง การสำรวจความพึงพอใจผ่านแบบประเมิน หรือการวิเคราะห์ข้อมูลตลาดการท่องเที่ยว ข้อมูลที่ได้จากการประเมินและวิจัยเหล่านี้จะนำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานและยกระดับคุณภาพการให้บริการ เพื่อสร้างความประทับใจและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การจัดทำงบประมาณนั้นมีหลายขั้นตอน ฉะนั้นจึงต้องมีการมีส่วนร่วมในการ ทำงานของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์งบประมาณของสำนักงานงบประมาณ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อ การปรับเปลี่ยน งบประมาณวิธีการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่วิเคราะห์งบประมาณ อันจะส่งผลให้สิ่ง ประสิทธิภาพและความสำเร็จในการปฏิบัติงานของสำนักงานงบประมาณ

การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึงกระบวนการที่สมาชิกในกลุ่มหรือชุมชนร่วมกัน ตัดสินใจและกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีฉันทามติ จนเกิดการริเริ่มโครงการหรือ กิจกรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจริง การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมควรตั้งอยู่บนความตระหนักใน บทบาทและความสำคัญขององค์กร ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนหลักในการนำพาการ เปลี่ยนแปลงที่ต้องการสู่ความสำเร็จ^{๓๔}

Erwin ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ แต่ละบุคคลได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนา ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน ร่วมกันตัดสินใจ ไปจนถึงการลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยเน้นความร่วมมืออย่างกระตือรือร้น ของทุกภาคส่วน รวมถึงการนำวิทยาการและทรัพยากรที่เหมาะสมมาใช้ในการสนับสนุน และมีการ ติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

๒.๓.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมี ๕ ทฤษฎี ซึ่ง อคิน รพีพัฒน์ ได้สรุปไว้ดังนี้

(๑) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

ตามทัศนะของ Maslow การโน้มน้าวใจ หมายถึง การใช้ถ้อยคำหรือการสื่อสารใน รูปแบบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่นและนำไปสู่การปฏิบัติ การโน้มน้าวที่มีประสิทธิภาพ มีบทบาทสำคัญในการลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในการทำงาน ทั้งนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่โน้มน้าวควรมี ทักษะในการสร้างความสนใจและนำเสนอประเด็นต่าง ๆ อย่างมีศิลปะ เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ที่ตั้งไว้^{๓๕}

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs) ของ Maslow อธิบาย ว่าความต้องการของมนุษย์มีการเรียงลำดับจากพื้นฐานไปสู่ระดับสูงสุด โดยแบ่งออกเป็น ๕ ระดับ ได้แก่

^{๓๔} ยุพาพร รุ่งงาม. การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ. บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. พ.ศ. ๒๕๔๕. หน้า ๕-๙

^{๓๕} อคิน รพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์. พ.ศ. ๒๕๒๗. หน้า ๗-๘

๑.๑ ความต้องการด้านสรีรวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต เช่น อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ

(๑.๒) ความต้องการด้านความมั่นคงและปลอดภัย (Safety and Security Needs) หมายถึง ความต้องการมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ไม่ถูกคุกคามทางร่างกายหรือทรัพย์สิน รวมถึงความมั่นคงในหน้าที่การงานและการใช้ชีวิต

(๑.๓) ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เป็นความต้องการได้รับความรัก ความผูกพัน และการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มหรือสังคม

(๑.๔) ความต้องการได้รับการยกย่องและศรัทธา (Self-esteem Needs) ครอบคลุมถึงความภาคภูมิใจในตนเอง การได้รับการยอมรับและชื่นชมจากผู้อื่น ตลอดจนความมั่นใจในความสามารถของตนเอง

(๑.๕) ความต้องการการเติมเต็มตนเอง (Self-actualization Needs) เป็นระดับสูงสุดของความต้องการมนุษย์ หมายถึงความปรารถนาที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ถึงขีดสุด และบรรลุเป้าหมายชีวิตตามความคิดและความเชื่อของตน

(๒) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale)

มนุษย์มีความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งขวัญหรือกำลังใจในการทำงานเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน หากบุคคลมีขวัญดี มักจะแสดงออกผ่านพฤติกรรมเชิงบวกและผลงานที่สูงขึ้น ตรงกันข้ามหากขวัญตกต่ำ ผลการทำงานก็มักลดลง การเสริมสร้างขวัญที่ดีสามารถทำได้ด้วยการสร้างทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน อาทิ การปฏิบัติต่อกันด้วยความยุติธรรม การสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับงานอย่างเปิดเผย และการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น เมื่อบุคลากรมีขวัญที่ดี ก็จะเกิดความรับผิดชอบและแรงจูงใจในการทำงาน ส่งผลดีต่อทั้งบุคคลและกลุ่มโดยรวม ดังนั้น ขวัญจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๖}

(๓) ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism Theory)

หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม คือการปลูกฝังความรู้สึกผูกพันต่อชาติ บ้านเมืองและท้องถิ่น ความรู้สึกชาตินิยมในที่นี้หมายถึงความภูมิใจในชาติ การยึดถือประโยชน์ส่วนรวม ความจงรักภักดี และความภาคภูมิใจในเกียรติภูมิของตนเองและท้องถิ่น ซึ่งช่วยกระตุ้นให้สมาชิกในสังคมหรือชุมชนพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อส่วนรวม

^{๓๖} ยุพาพร รูปงาม. การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณในการปฏิรูประบบราชการ. บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. พ.ศ. ๒๕๔๕. หน้า ๘

(๔) ทฤษฎีการพัฒนาผู้นำ (Leadership Theory)

การพัฒนาผู้นำถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้กับบุคคลในกลุ่มหรือชุมชนร่วมมือกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ผู้นำที่มีศักยภาพไม่เพียงแต่ขับเคลื่อนกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย แต่ยังเสริมสร้างขวัญกำลังใจ ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และความรับผิดชอบร่วมกัน โดยทั่วไป ผู้นำอาจมีลักษณะหลากหลาย เช่น ผู้นำที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ (Positive Leader) ผู้นำที่กระตือรือร้นและเคลื่อนไหวอยู่เสมอ (Dynamic Leader) หรือผู้นำที่ขาดการมีส่วนร่วมและผลงาน (Negative Leader) การสร้างและสนับสนุนผู้นำที่ดีจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(๕) ทฤษฎีการจัดการด้วยระบบบริหาร (Administration and Method Theory)

การนำระบบบริหารจัดการ เช่น กฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความร่วมมือถือเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้อย่างไรก็ตาม ระบบบริหารเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถสร้างความร่วมมือที่เข้มแข็งได้ในทุกกรณี เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ หากบุคคลได้มีโอกาสทำงานโดยสมัครใจและเต็มใจ ผลลัพธ์ที่ได้มักจะมีประสิทธิภาพมากกว่า แต่ในขณะเดียวกัน หากปราศจากกลไกควบคุมและการกำกับดูแล ก็อาจทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามนโยบายหรือเป้าหมายที่รัฐหรือองค์กรกำหนดไว้ ดังนั้น การผสมผสานระหว่างระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพกับการสร้างแรงจูงใจภายในจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างความร่วมมือในองค์กรหรือชุมชน

๒.๓.๓ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสถาบันราชภัฏ และทบวงมหาวิทยาลัย ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนใน การควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี ๒ ลักษณะ คือ^{๓๗}

๑) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา

โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมทางการเมือง

แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

^{๓๗} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย. วิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้า ๑๑๔

๒.๑) การเสริมสร้างสิทธิและพลังอำนาจให้กับประชาชนหรือชุมชน หมายถึง การส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรและผลประโยชน์ของกลุ่มด้วยตนเอง สามารถควบคุมการใช้และการจัดสรรทรัพยากรภายในชุมชน อันจะนำไปสู่กระบวนการและโครงสร้างที่เอื้อให้ประชาชน โดยเฉพาะในชนบท ได้แสดงความสามารถและได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากกระบวนการพัฒนา

๒.๒) การปรับเปลี่ยนบทบาทจากการพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยรัฐไปสู่การพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก ผ่านการกระจายอำนาจการวางแผนและการตัดสินใจจากส่วนกลางสู่ภูมิภาค เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและอนาคตของตนเองอย่างแท้จริง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลได้เข้ามามีบทบาททางจิตใจและอารมณ์ภายในกลุ่ม เมื่อบุคคลมีความผูกพันและมีส่วนร่วมในกลุ่ม จะเกิดแรงจูงใจในการดำเนินการเพื่อให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายร่วมกัน รวมถึงทำให้สมาชิกแต่ละคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อกันด้วย^{๓๘}

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่เคยเข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมน้อยมากในกิจกรรมหรือการตัดสินใจ ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นอย่างมีเสรีภาพและความเสมอภาค การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ไม่ได้จำกัดเพียงแค่การมีส่วนร่วมในเชิงสัญลักษณ์หรือเพียงผิวเผิน แต่เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งควรเริ่มตั้งแต่การวางแผนจนถึงการดำเนินงานในทุกขั้นตอนของโครงการ^{๓๙}

ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร ได้เสนอความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทว่า เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในทั้งเขตเมืองและชนบทเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมในบางช่วงขั้นตอนหรือมีส่วนร่วมตลอดทั้งกระบวนการ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและบริบทของแต่ละพื้นที่^{๔๐}

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการตัดสินใจและการรับผิดชอบ

^{๓๘} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล. พ.ศ. ๒๕๒๗, หน้า ๑๘๓.

^{๓๙} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: พ.ศ. ๒๕๔๖, หน้า ๔.

^{๔๐} ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. พ.ศ. ๒๕๓๒, หน้า ๓๕๐.

หน้าที่ต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้จะช่วยให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของแต่ละกลุ่ม และส่งเสริมให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน^{๔๑}

(๑) ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โกวิท พวงงาม ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี ๔ ขั้นตอน^{๔๒} คือ

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาและวิเคราะห์ปัญหาแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะในชนบทสามารถตระหนักและเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนเองอย่างแท้จริง อันเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินงานแก้ไข

๒) การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนกิจกรรม ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และใช้ข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายประกอบการวางแผน

๓) การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติและลงทุน โดยแม้ว่าประชาชนในชนบทอาจมีข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ แต่ก็สามารถมีส่วนร่วมด้วยแรงงานหรือทรัพยากรที่มีอยู่ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ซึ่งจะทำให้ประชาชนสามารถรับรู้ถึงผลสำเร็จและประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม และนำไปสู่การพัฒนาต่อยอดในโอกาสต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวง ศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ยังได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา ๕ ขั้นตอน^{๔๓} ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความ ต้องการ

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

^{๔๑} วันรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พ.ศ. ๒๕๓๑, หน้าที่ ๑๐.

^{๔๒} โกวิท พวงงาม. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท. พ.ศ. ๒๕๔๕ หน้าที่ ๘.

^{๔๓} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย. วิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้าที่ ๑๑๖.

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงาน ปรึะสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นที่ ๕ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วม ประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

(๒) ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตาม หลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น ๕ ระดับ^{๔๔} คือ

- ๑) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
- ๒) การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
- ๓) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดย แบ่งเป็น ๓ กรณีแล้วแต่กิจกรรมในตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้
 - ๓.๑) ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
 - ๓.๒) ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ
 - ๓.๓) ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ
- ๔) การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
- ๕) การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือ ในด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้ แบ่งไว้ดังนี้

- ๑) ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
- ๒) ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
 - ๒.๑) ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง

^{๔๔} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้าที่ ๑๗

๒.๒) วางแผนแก้ไขปัญหานั้นเป็นเรื่อง ๆ

๒.๓) ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหานั้นที่วางแผนนั้น

๒.๔) ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

๒.๕) ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

๒.๖) ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

๒.๗) ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

(๓) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้^{๔๕}

(๓.๑) การเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน โดยคำนึงถึงความศรัทธาและความไว้วางใจที่ประชาชนมีต่อหน่วยงานหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

(๓.๒) การลดและขจัดความขัดแย้งด้านผลประโยชน์และความแตกต่างทางความคิด เนื่องจากความขัดแย้งเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานและความสำเร็จของโครงการพัฒนา

(๓.๓) การปลูกฝังอุดมการณ์และค่านิยมที่สำคัญ เช่น ความซื่อสัตย์ การร่วมมือ ความซื่อสัตย์ และการพึ่งพาตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้ประชาชนสนับสนุนนโยบายและเป้าหมายของการพัฒนา อีกทั้งยังสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน

(๓.๔) การจัดการศึกษาและอบรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะของประชาชน ส่งเสริมให้เกิดความมั่นใจในตนเอง เปิดโอกาสให้ประชาชนได้คิดและลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนสามารถปกป้องตนเอง วิเคราะห์และตระหนักถึงคุณค่าของงาน และมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

(๓.๕) การเน้นการทำงานเป็นทีม เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและการบูรณาการความคิดในการดำเนินงานพัฒนา

(๓.๖) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการรวมกลุ่มและทำงานร่วมกัน ซึ่งจะช่วยเพิ่มพลังในการขับเคลื่อนงานและยกระดับประสิทธิภาพของการดำเนินกิจกรรม

^{๔๕} ชิต นิลพานิช และกุลชน ธนาพงศธร. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. พ.ศ. ๒๕๓๒ หน้าที่ ๓๖๒

อนึ่ง สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๒ ประการ คือ^{๔๖}

๑) การจัดกระบวนการเรียนรู้

สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๑.๑) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

๑.๒) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

๑.๓) แก่อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

๑.๔) ลงมือปฏิบัติจริง

๑.๕) ถ่ายถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่เหมาะสม

๒) การพัฒนาผู้นำเครือข่าย

เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความและ ความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการ พัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

๒.๑) แลกเปลี่ยน เรียนระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

๒.๒) สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุน ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

๒.๓) แลกเปลี่ยนเรียนและดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

(๔) แนวทางและวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถดำเนินการได้หลากหลายวิธี ดังนี้^{๔๗}

๔.๑) การเข้าร่วมประชุมอภิปราย เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอความคิดเห็นหรือซักถามประเด็นสำคัญของแผนงานหรือโครงการ

^{๔๖} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย. วิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ: เอส. อาร. พ.ศ. ๒๕๔๖ หน้า ๑๑๘

^{๔๗} ไกวัลย์ พวงงาม.การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท. พ.ศ. ๒๕๔๕ หน้า ๑๑

๔.๒) การแสดงความคิดเห็นหรือถกเถียงในประเด็นต่าง ๆ ตามกระบวนการประชาธิปไตย เพื่อสะท้อนทั้งผลดีและผลเสียที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น

๔.๓) การมีส่วนร่วมในคณะกรรมการโครงการ เพื่อให้ประชาชนมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจและร่วมวางแผน

๔.๔) การสำรวจความคิดเห็น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในวงกว้างได้แสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง

๔.๕) การประสานงานร่วม โดยเปิดให้ประชาชนมีส่วนในการคัดเลือกตัวแทนเข้าร่วมเป็นแกนนำในการบริหารหรือจัดการกิจกรรม

๔.๖) การจัดกิจกรรมทัศนศึกษา เพื่อให้ประชาชนตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ สถานที่จริง ก่อนการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ

๔.๗) การสัมภาษณ์หรือการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งกับผู้นำและประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริง

๔.๘) การจัดเวทีสาธารณะ เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบาย กฎระเบียบ หรือมาตรการต่าง ๆ ที่มีผลต่อชุมชน

๔.๙) การสาธิตและเผยแพร่ข้อมูล ผ่านช่องทางและสื่อรูปแบบต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นและจูงใจให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม

๔.๑๐) การเปิดเผยผลการดำเนินงาน เป็นการสร้างช่องทางให้ประชาชนสามารถตรวจสอบ ทบทวน หรือเสนอข้อแก้ไขต่อโครงการได้อย่างต่อเนื่องและทันทั่วทั้ง

(๕) ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

Rose ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของ ประชาชนไว้ กล่าวคือ ชุมชนใดที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นสามารถเป็นไปได้โดยสะดวก และสามารถดำเนิน ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า คนมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง คุณค่าของความคิดและสมรรถภาพของคนเรานั้นจะไม่มี ความหมาย ถ้าหากขาด การมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่น^{๔๘}

(๖) กระบวนการมีส่วนร่วม

Szentendre กล่าวถึงการแบ่ง กระบวนการการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน^{๔๙} คือ

^{๔๘} สานิตย์ บุญชู. การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ที่ ๗

^{๔๙} สถาบันพระปกเกล้า. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพรส. พ.ศ. ๒๕๔๕ หน้า ที่ ๓๐-๓๑

- ๑) การมีส่วนร่วมคานการวางแผน
- ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
- ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์
- ๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๔.๑ รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย

การท่องเที่ยว เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กับตนเองอีกแนวทางหนึ่ง ที่ทำให้เกิดความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน บันเทิงใจ และเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา ซึ่งทุกคนต่างก็ได้ทำความรู้จักกับความหมายและวัตถุประสงค์ ของการท่องเที่ยวกันอยู่บ้างแล้ว จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยที่เกิดขึ้น จึงทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวชะงักงัน แต่เมื่อมีการปรับวิถีชีวิตทำให้เมื่อไม่กี่ปีมานี้ การท่องเที่ยวไทยได้รับการกระตุ้นให้ ตื่นตัวเป็นอย่างมาก จนเกิดเป็นกระแสการท่องเที่ยวที่นับว่ามาแรงมากเลยทีเดียว และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้มีการจัดรูปแบบของการท่องเที่ยวภายในประเทศให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มความแปลกใหม่ที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้อย่างดี

การจัดรูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น ได้แบ่งออกไปตามปัจจัยหลายๆ อย่างซึ่งทำให้การท่องเที่ยวเกิดขึ้นในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปอย่างหลากหลาย แต่รูปแบบการท่องเที่ยวที่ Travel in Thailand ได้จัดแบ่งไว้มีดังนี้^{๕๐}

(๑) รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural Based Tourism)

สามารถนำมาอธิบายโดยแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทย่อย

(๑.๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวลักษณะนี้หมายถึงการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่น หรือมีเอกลักษณ์ประจำถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยเน้นการจัดการอย่างมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้อง ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมความยั่งยืนของระบบนิเวศ

^{๕๐} รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย, <http://www.travel.in.th/th/review/knowledge/>, [๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๔].

(๑.๒) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism)

รูปแบบการท่องเที่ยวนี้มุ่งเน้นการเดินทางไปยังพื้นที่ธรรมชาติทางทะเลที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือมีความสำคัญต่อระบบนิเวศชายฝั่งและทะเล การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ภายใต้การจัดการอย่างรับผิดชอบและเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกกระบวนการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

(๑.๓) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo Tourism)

การเดินทางเพื่อศึกษาธรรมชาติที่มีภูมิทัศน์เกี่ยวข้องกับธรณีวิทยา เช่น พื้นที่หินผาลานหินทราย ถ้ำหินงอกหินย้อย หรือพื้นที่ที่พบฟอสซิลและแร่ธาตุต่าง ๆ โดยเน้นการสร้างประสบการณ์และความรู้ด้านลักษณะทางธรณี พร้อมทั้งตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นในการจัดการและดูแลแหล่งท่องเที่ยว

๑.๔ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism)

เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการเยี่ยมชมและเรียนรู้วิถีชีวิตเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเยี่ยมชมไร่ สวน ฟาร์ม หรือสวนสมุนไพร เพื่อให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสกับกิจกรรมทางการเกษตร ตลอดจนตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เหล่านั้น

(๑.๕) การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism)

เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการสังเกตและศึกษาปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ เช่น การดูสุริยุปราคา จันทรุปราคา ฝนดาวตก หรือการสังเกตกลุ่มดาวต่าง ๆ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้เกิดความรู้สึกระทึกใจและจดจำประสบการณ์ที่ได้รับ โดยจะต้องให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยชุมชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

(๒) การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural Based Tourism)

การท่องเที่ยวประเภทนี้เน้นการเดินทางไปยังพื้นที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประเพณี สามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ เช่น

(๒.๑) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism)

เป็นการเยี่ยมชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพื่อศึกษาความเป็นมาและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม โดยนักท่องเที่ยวควรตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งมรดกและสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการ

(๒.๒) การท่องเที่ยวเพื่อเข้าร่วมงานประเพณีและวัฒนธรรม (Cultural and Traditional Tourism)

เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมในงานประเพณีท้องถิ่นหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความประทับใจและประสบการณ์ใหม่ ๆ ตลอดจนเรียนรู้วิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชนนั้น ๆ โดยผู้มาเยือนต้องเคารพและมีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม และชาวบ้านในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการกิจกรรม

(๒.๓) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/Village Tourism)

เน้นการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนชนบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ ส่งเสริมความเข้าใจและประสบการณ์เชิงวัฒนธรรม พร้อมทั้งมอบโอกาสให้ชาวบ้านท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

(๓) รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (special interest tourism)

การท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์ความสนใจเฉพาะกลุ่มของนักท่องเที่ยว แบ่งได้หลากหลายประเภท อาทิ

(๓.๑) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism)

เน้นการพักผ่อนและส่งเสริมสุขภาพกายใจ ไม่ว่าจะเป็นในธรรมชาติหรือแหล่งวัฒนธรรม เช่น สปา หรือศูนย์สุขภาพ

(๓.๒) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation Tourism)

มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนาและการฝึกปฏิบัติสมาธิ เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ในชีวิต

(๓.๓) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism)

เป็นการเยี่ยมชมชุมชนชาติพันธุ์หรือชนเผ่า เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมเฉพาะถิ่น

(๓.๔) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism)

เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการทำกิจกรรมกีฬาและผจญภัยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ดำน้ำ ปีนเขา กอล์ฟ หรือกีฬาทางน้ำ

(๓.๕) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel)

เน้นประสบการณ์ตื่นเต้นและท้าทาย ผ่านกิจกรรมผจญภัยในธรรมชาติ

(๓.๖) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (Home & Farm Stay)

เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการใช้ชีวิตและเรียนรู้ร่วมกับเจ้าของบ้านหรือเจ้าของฟาร์ม เพื่อสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างใกล้ชิด

(๓.๗) การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Longstay)

เหมาะกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการใช้ชีวิตในพื้นที่นั้น ๆ เป็นระยะเวลานาน

(๓.๘) การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive Travel)

เป็นการท่องเที่ยวเพื่อสร้างแรงจูงใจหรือสมนาคุณให้กับผู้ที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน

(๓.๙) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE: Meeting, Incentive, Conference, Exhibition)

เน้นกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม สัมมนา นิทรรศการ หรือกิจกรรมทางธุรกิจ ที่มีโปรแกรมท่องเที่ยวควบคู่

(๓.๑๐) การท่องเที่ยวแบบผสมผสาน

เป็นการออกแบบโปรแกรมท่องเที่ยวที่ผสมผสานหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ที่หลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

๒.๔.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม สามารถอธิบายได้ดังนี้

(๑) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้เริ่มเป็นที่กล่าวถึงในช่วงเวลาไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา และมีการใช้คำภาษาอังกฤษหลายคำที่ให้ความหมายในลักษณะเดียวกัน เช่น Nature Tourism, Biotourism และ Green Tourism เป็นต้น แก่นของการท่องเที่ยวแนวนี้สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ทั้งนี้ จากการประชุม Globe 1990 ที่ประเทศแคนาดา ได้มีการให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนเจ้าของพื้นที่ในปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการคำนึงถึงการรักษาโอกาสและทรัพยากรสำหรับคนรุ่นต่อไปในอนาคต การท่องเที่ยวในลักษณะนี้จึงเน้นการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามในเชิงสุนทรียะ โดยที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศไว้ได้

จุดเด่นของการท่องเที่ยวแนวนี้ คือ การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงศักยภาพและข้อจำกัดของธรรมชาติอย่างรอบด้าน รวมถึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ตลอดจนชนบทและประเพณีท้องถิ่นในการกำหนดแนวทางการพัฒนา นอกจากนี้ยังต้องส่งเสริมให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมในทุกกลุ่มของประชาชน และให้ความสำคัญกับความต้องการและความคาดหวังของชุมชนเจ้าของพื้นที่เป็นหลักในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว^{๕๑}

^{๕๑} สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองบริการที่ปรึกษาสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

สำหรับนิยามของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีทั้งบุคคลและองค์กรหลายแห่งที่ได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งได้รับการยอมรับและอ้างถึงอย่างกว้างขวาง หนึ่งในคำจำกัดความที่ได้รับความนิยมมาจาก **Ceballos Lascurain** ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มนิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะที่เน้นการเดินทางไปยังพื้นที่ธรรมชาติโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม จุดประสงค์หลักคือการเรียนรู้ ศึกษา ชื่นชม และสัมผัสกับภูมิทัศน์ พืชพรรณ สัตว์ป่า รวมถึงลักษณะทางวัฒนธรรมที่พบในพื้นที่ธรรมชาติเหล่านั้น^{๕๒}

Elizabeth Boo ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า

“การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ธรรมชาติ โดยมีเป้าหมายสนับสนุนการอนุรักษ์ผ่านรายได้ที่นำไปใช้เพื่อการดูแลรักษาแหล่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการจ้างงานในระดับท้องถิ่นและชุมชน พร้อมทั้งเน้นบทบาทด้านการให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน”^{๕๓}

องค์กร **The Ecotourism Society** ได้นิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า เป็นการเดินทางเยือนแหล่งธรรมชาติที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยคำนึงถึงการไม่สร้างผลกระทบหรือเปลี่ยนแปลงต่อระบบนิเวศที่มีคุณค่า พร้อมทั้งสนับสนุนให้เกิดโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน^{๕๔}

Western ได้ปรับปรุงคำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ The Ecotourism Society ให้สั้นและกระชับ แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้น คือ

“การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น”^{๕๕}

The Commonwealth Department of Tourism ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ การท่องเที่ยว ธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึง

^{๕๒} Ceballos-Lascurain, H., (1991). Tourism, eco-tourism and protected areas. In Kusler, (ed.) Ecotourism and Resource Conservation. Vol. 1. Eco-tourism and resource conservation project.

^{๕๓} Boo, Elizabeth. (1991). Ecotourism : The Potentials and Pitfalls. Washington D.C. : World Wildlife Fund-US.

^{๕๔} The Ecotourism Society. (1991). The Ecotourism Society's Definition. The Ecotourism Society Newsletter. 1.

^{๕๕} Western, D. (1993). Defining Ecotourism. In K. Lindbergh and D.E. Hawkins (eds.) Ecotourism : A Guide for Planners & Managers. North Bennington Vermont : The Ecotourism Society. pp. 7-11.

ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่ากรรการรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึงการป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ^{๕๖}

เสรี เวชบุษกร ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น รวมถึงโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญของพื้นที่นั้น ๆ^{๕๗}

จากแนวคิดและคำจำกัดความข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการเดินทางเพื่อเยี่ยมชมพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยยึดหลักความรับผิดชอบต่อ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งมุ่งเน้นการเรียนรู้ ชื่นชม และสร้างประสบการณ์ใหม่จากทัศนียภาพ พืชพรรณ สัตว์ป่า และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ รวมถึงสนับสนุนให้เกิดการสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจ ที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ดร.ชนิ เอ็มพันธุ์ และสุรเชษฐ์ เชษฐมาต อธิบายว่าการวางแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในมิติของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ

๑) ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Natural Resource Tourism)

ซึ่งหมายถึงทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศดั้งเดิม รวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นเฉพาะถิ่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จำนวนมากมักตั้งอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรืออุทยานประวัติศาสตร์

ตามแนวคิดของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (๒๕๓๙) แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติถือเป็นจุดหมายปลายทางที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวจากคุณค่าและบรรยากาศที่แตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป อาจประกอบด้วยป่าเขา น้ำตก ทะเล หรือระบบนิเวศอื่น ๆ ที่มีความงดงามและคุณค่าทางธรรมชาติ รวมไปถึงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น ศาสนสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ

การจำแนกแหล่งท่องเที่ยวหลัก ๆ มี ๓ ประเภท ได้แก่

๑.๑) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ป่า น้ำตก ภูเขา ทะเล และระบบนิเวศที่มีความสำคัญในเชิงอนุรักษ์และมีความงามทางธรรมชาติ

^{๕๖} The Commonwealth Department of Tourism (CDoT). (1994). National Ecotourism Strategy. Canberra : Australian Government Publishing Service.

^{๕๗} เสรี เวชบุษกร. (2538). สอนนันทนาการและสื่อความหมาย สำนักอุทยานแห่งชาติกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช . [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : http://www.dnp.go.th/npo/html/Tour/Eco_Tour.html.

๑.๒) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ครอบคลุมสถานที่สำคัญทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีที่สะท้อนรากเหง้าและเรื่องราวของชุมชนหรือชาติ

๑.๓) แหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม เทศกาล และกิจกรรมวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น

การจัดประเภทเหล่านี้มีส่วนช่วยให้สามารถวางแผนการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างตรงจุด โดยเฉพาะหากมองว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นหนึ่งในภาคอุตสาหกรรมบริการ แหล่งท่องเที่ยวจึงเปรียบเสมือนวัตถุดิบที่สามารถใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องได้โดยไม่หมดไป หากได้รับการวางแผนดูแลและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ก็จะเอื้อต่อการคงไว้ซึ่งความยั่งยืนและป้องกันการเสื่อมโทรมหรือผลกระทบเกินขีดความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ

๒) นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย ระบุว่า นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถจำแนกได้เป็น ๔ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ นักท่องเที่ยวแบบหัวกระติ (Hard-core Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติ

ประเภทที่ ๒ นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน (Dedicated Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะได้รู้ได้เข้าใจในธรรมชาติหรือประเพณีท้องถิ่น

ประเภทที่ ๓ นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (mainstream nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลก ๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน เช่น ไปเยือนลุ่มน้ำอเมซอน (Amazon) อุทยานกอริลลาในรวันดา (Rawanda Gorilla Park) หรือจุดหมายปลายทางอื่น ๆ ที่เป็นการริเริ่มสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยวพิเศษ

ประเภทที่ ๔ นักท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาส (casual nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปชมธรรมชาติเพราะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไป

นอกจากนี้ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึงลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า จะต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกใน การอนุรักษ์ธรรมชาติ

๓) การตลาด

การตลาดนับเป็นส่วนสำคัญในการชักจูงนักท่องเที่ยวให้ไปท่องเที่ยวโดยเป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในเชิงการตลาดจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีลักษณะอย่างไร โดยการให้ข้อมูลและสิ่งที่คาดหวังจากการท่องเที่ยว (Expectation) อย่างถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจว่า

รูปแบบของการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้เหมาะสม กับความสนใจ และตรงตามความต้องการของ ตนเองหรือไม่และสามารถยอมรับกฎ หรือกติกาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้หรือไม่

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการตลาดเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเลือกสรรประเภทและ คุณภาพของนักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมสนับสนุน การท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพ (Qualitative Tourism) มากกว่าการท่องเที่ยวในเชิงปริมาณ (Quantitative Tourism) อันจะเป็นหนทาง นำไปสู่การ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งส่วนใหญ่งานด้านการส่งเสริมการตลาดเป็นหน้าที่ของการท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทย

๔) การบริการ

การท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จำเป็นต่อการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่การ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นต้องการบริการที่เน้นการให้ข้อมูลข่าวสาร และการบริการเพื่อให้นักท่องเที่ยว ได้รับประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นท้องถิ่น เช่น บริการด้านสื่อความหมายธรรมชาติการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในภาคบริการ ซึ่งได้แก่ การจัดที่พักที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นมัคคุเทศก์นำทางในการเดิน ป่า เป็นต้น

สรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญของ ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติการทำงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น และเพื่อ พัฒนาเศรษฐกิจและฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยมีแนวคิดที่ต้องคำนึงถึงความยั่งยืนทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นว่าต้องสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้นถึงรุ่นลูกรุ่น หลาน ไม่ทำลายทรัพยากร ทำให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ที่สำคัญคนในท้องถิ่นต้องได้รับประโยชน์ จากทรัพยากรนั้น และต้องมีส่วนร่วมและรับรู้ในการวางแผนการจัดการให้ประชาชนได้รับการศึกษา ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องถึงทรัพยากรในท้องถิ่นของตน

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับการผลักดันและส่งเสริมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญ อย่างหนึ่งของการพัฒนาแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นโดยมีสาเหตุมาจาก แนวโน้มสองประการมาบรรจบกัน คือ แนวโน้มเกี่ยวกับการอนุรักษ์และแนวโน้มความเปลี่ยนแปลง เรื่องอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสรุปเป็นสาระสำคัญดังนี้

๑) แนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์

การที่ประชากรเพิ่มขึ้นและภาวะทางเศรษฐกิจถดถอยในหลายประเทศกิจกรรมการ พัฒนาต่าง ๆ อย่างเช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำเหมืองแร่ และการเกษตรเกิดขึ้นภายในและ บริเวณทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและผลที่ตามมาก็คือความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ ที่ผ่านมามีประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายจึงได้พยายามผสมผสาน เรื่องของการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นก่อน

หน้าแล้วและที่กำลังประกาศจัดตั้งขึ้นให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการ
สงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติทั้งนี้โดยการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์
อย่างเช่นอุทยานแห่งชาติด้วยความเชื่อว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและ
ทรัพยากรธรรมชาติเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการจ้างงานและสร้างรายได้จำนวนมาก
ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้แก่ราษฎรในชนบท
เพื่อจะได้ตระหนักถึงความสำคัญและหันมาช่วยกันสนับสนุนการสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและ
ทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มอนุรักษ์และประชาชนทั่วไปยอมรับทั่วกันว่า
การท่องเที่ยวมีการวางแผนที่ดีจะมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ
และพื้นที่อนุรักษ์ประเภทอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

๒) แนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยว

สำหรับแนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยวนั้นปรากฏค่อนข้างแจ่มชัดในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่าน
มามนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการใช้เวลาว่างในการเดินทางท่องเที่ยวโดยมีแนวโน้มว่าต้องการท่องเที่ยว
แบบผจญภัยเข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริงนอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังอยากที่จะ
ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือนตั้งแต่เรื่องระบบนิเวศ ไปจนถึงชนิดพันธุ์พืช หรือสัตว์ที่หา
ยากหรือกำลังจะสูญพันธุ์และประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ เช่น การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้การ
ลักลอบล่าสัตว์ป่า ฯลฯ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นตามลำดับตามอุทยาน
แห่งชาติและพื้นที่อนุรักษ์ประเภทอื่น ๆ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สาเหตุสำคัญจากการตื่นตัวและ
ให้ความสนใจเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นใน
ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จากแนวโน้มสองประการดังกล่าวข้างต้นมาบรรจบกัน ส่งผลให้เกิดการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศขึ้น

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงมีความหมายมากกว่าการท่องเที่ยวแบบธรรมดา แต่จะ
หมายความว่าหมายถึงการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบ
นิเวศหรืออาจเรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Ecotourism” ซึ่งเป็นคำ
ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยากับ คำว่าTourism หรือการท่องเที่ยว ในวงการ
ท่องเที่ยวยังมีคำภาษาอังกฤษอื่น ๆ ที่สำคัญและใช้ในความหมายใกล้เคียงกัน อาทิ Nature Based,
Green Tourism, Bio Tourism, Low impact Tourism, หรือคำในภาษาไทยว่า นิเวศสัญจร การ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์นักวิชาการบาง
ท่านสนใจเฉพาะพื้นที่ธรรมชาติแต่นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าต้องพิจารณาด้านสังคม และวัฒนธรรม
ด้วย ความขัดแย้งดังกล่าวจะนำเสนอออกมาในลักษณะของการเรียกขาน กล่าวคือ ได้มีความพยายาม
บัญญัติคำขึ้นมาหลายคำ อาทิ Eco-cultural Tourism คำเหล่านี้บัญญัติขึ้นเพื่อพยายามจะชี้ให้เห็น
ว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) แต่คำที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายที่สุด
คือ Ecotourism ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยใช้คำในภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์”
และต่อมาก็ใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า

“การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อศึกษา ชื่นชมความงดงาม สุนทรียภาพ โดยผู้ที่เดินทางต้องมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม และสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนในท้องถิ่น”

จากนิยามและความหมายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ความหมายที่เป็นสาระสำคัญ ดังนี้

(๒.๑) แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

(๒.๒) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศโดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

(๒.๓) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณในด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย

(๒.๔) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะเดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

(๒.๕) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะมุ่งเน้นที่คุณค่าธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศนี้ ปัจจุบันได้รับการผลักดันให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนส่วนการแปลขั้นตอนมาเป็นหลักการ เบื้องต้นมีดังนี้

๑) มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนั้นจะต้องเหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ

๒) ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ (Local Participation)

๓) ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ทุกๆ ด้านทั้งทางด้านของจำนวนนักท่องเที่ยวตัวสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนและสภาพแวดล้อมโดยรวม

๔) มุ่งใช้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น (Local Products)

๕) เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน

๖) คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้น เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง (Intrinsic Value) จึงมีคุณค่ามากกว่าในฐานะเพียงเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น ความอยู่รอดในระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้

๗) การปรับตัวเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับหลักการดังกล่าวข้างต้น

๘) ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค และวางอยู่บนหลักการข้างต้น

จากแนวความคิดดังกล่าว ที่มีการแปลออกมาเป็นหลักการเบื้องต้นก็就会有ความสอดคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Principles of Ecotourism) ๗ ประการ คือ

๑) มีพื้นฐานอยู่บนธรรมชาติ วัฒนธรรม และชุมชน (Nature-based/Cultural based/Community-based)

๒) มีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน (Sustainable Manage)

๓) คำนึงถึงเรื่องสังคมและวัฒนธรรม (Inclusive of Social and Cultural Aspect)

๔) ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น (Education to Tourist and Local People)

๕) คนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ (Benefit to Local People)

๖) คนท้องถิ่นมีส่วนร่วม (Involvement of Local People)

๗) แหล่งท่องเที่ยวต้องเป็นของแท้ดั้งเดิม (Product Authentic)

(๑.๑) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ ๓ ประการ คือ

(๑.๑.๑) การจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๑.๑.๒) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

(๑.๑.๓) การมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายรายได้

การวางแผนและการจัดการในเรื่องการท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการข้างต้นเสมอ สารสำคัญขององค์ประกอบดังกล่าว อาจสรุปได้ดังนี้

(๑.๑.๑) การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและระบบนิเวศ หากปัจจัยข้างต้นได้รับผลกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์

ในรูปแบบใดก็ตามโอกาสที่จะเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายจนด้อยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง ดังนั้นการให้ความรู้ความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับราษฎรท้องถิ่นมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวด้วย

วิธีการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน ได้แก่ การพัฒนาโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์และเอกสารสำหรับการเรียนรู้ การติดตั้งนิทรรศการหรือป้ายให้ข้อมูลตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ตลอดจนการออกแบบเส้นทางเดินป่าสำหรับการศึกษาธรรมชาติ นอกจากนี้ การฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ให้สามารถให้ข้อมูลและอธิบายองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาแก่ผู้เยี่ยมชมก็มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์

(๑.๑.๒) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มักเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ทั้งด้านภูมิทัศน์และลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งบางแห่งอาจมีการเดินทางที่ค่อนข้างท้าทายและยากลำบาก นักท่องเที่ยวเหล่านี้จึงมักคาดหวังบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในมิติที่หลากหลายและลึกซึ้ง เพื่อเติมเต็มประสบการณ์และความพึงพอใจในการเดินทางท่องเที่ยว

(๑.๑.๓) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว และขณะเดียวกันการท่องเที่ยวมีผลต่อการคงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมการอนุรักษ์ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศ

จากหลักคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งเน้นว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่ความยั่งยืน โดยมีหลักการสำคัญ ๔ ประการ ดังนี้

๑) การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวควรอยู่ภายใต้ขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

๒) ควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการเคารพต่อขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในกระบวนการท่องเที่ยว

๓) ต้องส่งเสริมให้เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมต่อทุกภาคส่วน

๔) แนวทางและรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรสอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของประชาชนและชุมชนเจ้าของพื้นที่

(๒) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญที่นำเสนอวัฒนธรรมเป็นปัจจัยดึงดูดใจหลักสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยเฉพาะผู้เดินทางจากภูมิภาคยุโรปและอเมริกา ที่มีความสนใจในการเรียนรู้วิถีชีวิต มรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และผลิตภัณฑ์หัตถกรรมซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะประเทศในเอเชียและแอฟริกาที่มีวัฒนธรรมเฉพาะตัวซึ่งหาได้ยากจากภูมิภาคอื่น^{๕๘}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบหลากหลาย เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปะ หัตถกรรม ศาสนาและพิธีกรรม ดนตรีและการแสดง ภาษาและวรรณกรรม วิถีชีวิตและอาหารพื้นถิ่น ประเพณีและเทศกาล ตลอดจนเทคโนโลยีดั้งเดิมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

หลายประเทศได้พัฒนาแนวทางนำวัฒนธรรมมาใช้สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ เช่น ประเทศเกาหลีใต้ได้จัดตั้งหน่วยงานอิสระเพื่อผลักดันสินค้าวัฒนธรรมและสร้างอัตลักษณ์ผ่านสื่อบันเทิง เช่น ซีรีส์โทรทัศน์และภาพยนตร์ ขณะที่สิงคโปร์เลือกใช้จุดขายด้านความหลากหลายของชาติพันธุ์ภายใต้แนวคิด “Uniquely Singapore” ผ่านการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ส่วนประเทศมาเลเซียให้ความสำคัญกับมิติความเป็นมุสลิมในการออกแบบประสบการณ์การท่องเที่ยว

ในประเทศอื่น ๆ อาทิ จีน กลุ่มประเทศยุโรป และออสเตรเลีย มีการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ในขณะที่บางประเทศซึ่งมีศักยภาพสูงด้านวัฒนธรรม ยังประสบปัญหาด้านการเมืองภายในหรือขาดนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น พม่า เวียดนาม รวมถึงบางประเทศในแอฟริกาและตะวันออกกลาง เป็นต้น

World Tourism Organization^{๕๙} ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นทางวัฒนธรรม เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีเทศกาล การเข้าเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน การเดินทางเพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา

^{๕๘} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, “การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๘๙ - ๙๒.

^{๕๙} วาสิกา แสนคำ, การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่, การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

ศูนย์วัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมภูมิภาคแห่งยุโรป (ECTARC)^{๖๐} ได้ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบสำคัญที่สร้างความน่าสนใจให้กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยหลายมิติ เช่น แหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างโบราณ รวมถึงโครงสร้างเมืองเก่า งานศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ตลอดจนประเพณีและเทศกาลท้องถิ่น นอกจากนี้ ดนตรี การแสดง ภาพยนตร์ รวมถึงศิลปะการแสดงแขนงต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยเสริมสร้างเสน่ห์ให้กับการท่องเที่ยววัฒนธรรม ขณะที่ภาษา วรรณกรรม ความเชื่อทางศาสนา รวมถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือวัฒนธรรมย่อยต่าง ๆ ก็ล้วนเป็นรากฐานสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้สนใจมาเยือน

จากแนวคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ปัจจัยสำคัญอันดับแรกในการขับเคลื่อนการพัฒนา คือ การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของตนเองเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยให้การวางแผนสอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน การขับเคลื่อนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังจำเป็นต้องประสานความร่วมมือจากทั้งประชาชนในท้องถิ่นและภาคเอกชนซึ่งมีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของชุมชนในระยะยาว^{๖๑}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจอาจตอบสนองออกมาในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนี้การรับรู้อาจจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความรู้และประสบการณ์เดิม เป็นต้น

สรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการเดินทางที่ผู้มาเยือนต้องการเข้าถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของพื้นที่ปลายทางอย่างแท้จริง รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของพื้นที่ ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมเทศกาลท้องถิ่น ชื่นชมศิลปวัฒนธรรม ศึกษาขนบธรรมเนียมและความเชื่อที่สืบทอดกันมา ตลอดจนการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ เมืองหรือชุมชนที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรมีองค์ประกอบที่น่าสนใจ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี เทศกาล ดนตรีพื้นบ้าน การแสดงศิลปะ วรรณกรรม ภาษา ความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมย่อย สำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจให้ประชาชนในพื้นที่ตระหนักถึงบทบาทของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมทั้งในด้านผลประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากร เมื่อเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ชุมชนจะมีจิตสำนึกในการรักษาวัฒนธรรมและทรัพยากรให้คงอยู่ อันจะส่งผลดีต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในระยะยาว

^{๖๐} สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา, การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง, การศึกษาอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, เศรษฐศาสตร์การเมือง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

ในการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ทั้งผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และสังคม ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง ควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์แก่ผู้มาเยือนและให้ข้อมูลความเป็นมา ความสำคัญของวัฒนธรรม งาน ประเพณีและโบราณสถาน แก่ผู้มาเยือนเพื่อให้ผู้มาเยือนได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมและธรรมเนียมปฏิบัติของที่ที่ไปเยือน เพื่อที่จะลดผลกระทบจากความแตกต่างของวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา สามารถรักษาวัฒนธรรม ค่านิยม และรูปแบบของงานประเพณีของท้องถิ่นให้คงอยู่ได้รวมทั้งควบคุม จำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับพื้นที่และความต้องการของชุมชนว่า จะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด

(๒.๑) พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

วัด นับเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจาก วัดมักมีจุดเด่นด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่น่าสนใจ อีกทั้งในบางพื้นที่ วัดอาจตั้งอยู่ใกล้กับทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทอื่น จึงทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสแวะเยี่ยมชมวัดไปพร้อมกับการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ ดังนั้น การพัฒนาและ ส่งเสริมวัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวควรดำเนินไปควบคู่กับการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ ในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวโดยรวม

ดังนั้น จึงควรพิจารณาศึกษาเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์พัฒนา และเป็นเส้นทางเชื่อมโยง แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ตามตลาดของการท่องเที่ยว ดังที่ระบุไว้ใน แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อันจะเป็นผลทางอ้อมกับการพิจารณาวัดพื้นบ้านเล็ก ๆ ซึ่งมีคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่น่าสนใจซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มว่าอาจขยายเขต ของกลุ่มท่องเที่ยวออกไปได้ถึง^{๖๒}

การท่องเที่ยวในมิติพระพุทธศาสนากำลังได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากลักษณะของการท่องเที่ยวประเภทนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมและสัมผัสกับ วัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง ผ่านการเข้าวัด ปฏิบัติธรรม หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งไม่ เพียงแต่ช่วยสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ แต่ยังมีส่วนในการเสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจ

^{๖๒} กรณียัดนามกุล, พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร, การศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๗๔.

ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้เติบโตในตลาด ทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติ จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และสามารถช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มแก่การท่องเที่ยวของประเทศในระยะยาว^{๖๓}

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา หรือ Buddhist Tourism สามารถอธิบายได้ว่าเป็นการเดินทางที่มีเป้าหมายเกี่ยวข้องกับศาสนสถานและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีจุดเด่นหลัก ๓ ประการ ได้แก่

- (๑) สนับสนุนและสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
- (๒) มีบทบาทในการรักษาและถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป
- (๓) ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ชุมชน โดยสร้างรายได้ให้แก่อุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง เช่น การค้าขายของที่ระลึก อาหารปลา กิจกรรมปล่อยสัตว์น้ำ หรือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมือง ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนควบคู่ไปด้วย

การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายในการเพื่อก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และยังเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาตินำท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวประเภทวัดมากขึ้น ตลอดจนเกิดทัศนคติของเจ้าอาวาสที่มีต่อการส่งเสริมให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว

(๒.๒) พฤติกรรมนักท่องเที่ยว

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ องค์ประกอบหลัก ได้แก่^{๖๔}

๑) ปัจจัยกระตุ้นความต้องการท่องเที่ยว (Energizers of Demand)

หมายถึง แรงจูงใจและความดึงดูดใจที่แหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมต่าง ๆ สามารถสร้างขึ้นเพื่อโน้มน้าวให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทาง รวมถึงช่วงเวลาที่เหมาะสมในการออกเดินทางเพื่อพักผ่อนหรือทำกิจกรรมตามความสนใจ

^{๖๓} ญัฐพงษ์สิบุญเรืองและคณะ, ปัจจัยจิตสังคมที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา, (Psycho-Social Correlation of Buddhist Tourism Behavior), รายงานวิจัย, (ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๖๔} สุรรัตน์เตชาทวีวรรณ, เอกสารประกอบการสอนวิชาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว, (คณะวิทยาการจัดการ ภาควิชาบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๖๓-๖๔.

๒) ตัวกรองความต้องการ (Filterers of Demand)

หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจเป็นอุปสรรคหรือจำกัดความต้องการเดินทางของนักท่องเที่ยว เช่น เศรษฐกิจ สังคม ทัศนคติด้านวัฒนธรรม หรือปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งล้วนมีผลต่อการตัดสินใจเดินทาง

๓) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ (Affecters)

หมายถึง ข้อมูล ข่าวสาร หรือการประชาสัมพันธ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากแหล่งข้อมูลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ ทัศนคติ และการรับรู้ต่อแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

๔) บทบาทของนักท่องเที่ยว (Roles)

หมายถึง สถานะหรือบทบาทของนักท่องเที่ยวในแต่ละสถานการณ์หรือช่วงเวลา ซึ่งจะมีผลต่อรูปแบบและพฤติกรรมในการตัดสินใจเดินทาง อาทิ การเดินทางเป็นกลุ่มครอบครัว เพื่อนฝูง หรือเดินทางคนเดียว

(๒.๓) สิ่งกระตุ้นในการท่องเที่ยว (Tourism Motivation)

สิ่งกระตุ้นทางการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจในความต้องการที่จะเดินทางหรือวางรูปแบบที่ใช้เพื่อการท่องเที่ยว หรือเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบพฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวให้มีความแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สิ่งกระตุ้นที่เกิดจากภายในนักท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งกระตุ้นทางด้านจิตใจ ทางด้านร่างกาย ทัศนคติความรู้สึก

๒) สิ่งกระตุ้นที่เกิดจากภายนอก เช่น การให้บริการทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว

ลักษณะความสัมพันธ์ของสิ่งกระตุ้นทั้งสองประเภททางการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน และเป็นไปตามลำดับขั้นตอน บางครั้งไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันอย่างชัดเจนอย่างไรก็ตามสิ่งกระตุ้นจากภายในของนักท่องเที่ยวนั้นมีพื้นฐานลำดับขั้นของความต้องการตามทฤษฎีความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of needs) ทำให้ Dann^{๒๔} ได้กำหนดลักษณะของสิ่งกระตุ้นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวออกเป็น ๗ ประการ ดังนี้

๑) การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ทดแทนความต้องการที่ขาดหาย

๒) สถานที่ท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดใจให้เกิดแรงกระตุ้นในการท่องเที่ยว

^{๒๔} Dann, G. M. S., "Tourist Motivation: An Appraisal", *Annals of Tourism Research*, Vol. 8 No. 2 (1981): 187-219.

๓) ภาพลักษณ์ทัศนคติของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสถานที่ท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่กระตุ้นการ
มีการท่องเที่ยว

๔) ข้อมูลข่าวสาร สื่อประเภทต่างๆ เป็นสิ่งกระตุ้นการท่องเที่ยว

๕) วัตถุประสงค์ในการเดินทางเป็นสิ่งกระตุ้นทางการท่องเที่ยว

๖) ประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งกระตุ้นในการท่องเที่ยว

๗) สิ่งกระตุ้นเป็นสิ่งที่มีความหมายและกำหนดรูปแบบด้วยตัวของมันเอง

(๒.๔) ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

๑) เป็นปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ ความต้องการ การสนใจ และความจำเป็น การรับรู้
การเรียนรู้บุคลิกภาพ รูปแบบการดำรงชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง ทัศนคติ

๒) เป็นปัจจัยภายนอก ซึ่งได้แก่ วัฒนธรรม และวัฒนธรรมย่อย ชั้นของสังคม กลุ่ม
อ้างอิง ผู้นำความคิดเห็น ครอบครัว เพื่อนฝูง

(๒.๕) ปัจจัยในการสร้างความแตกต่างของนักท่องเที่ยว

ภูมิหลังของนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกันนั้น สามารถศึกษาหาวิธีการที่จะให้บริการได้
อย่างเข้าใจนักท่องเที่ยวมากขึ้นโดยดูจากปัจจัย ๓ ข้อดังต่อไปนี้

๑) วัฒนธรรม (Culture)

วัฒนธรรมของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน เพราะความคิดความเชื่ออยู่บนพื้นฐานที่
แตกต่างกัน โดยวัฒนธรรมมีความสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือแนวทางปฏิบัติให้คนแต่ละ
ชาติมีความเฉพาะแตกต่างกัน

Singer ได้ให้คำจำกัดความว่า

“วัฒนธรรมประกอบด้วยกระบวนการพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอก ซึ่งได้รับและ
ถ่ายทอดกันมา มีผลทำให้มนุษย์แต่ละชาติแต่ละภาษามีความแตกต่างกัน ในด้านความคิดและ
พฤติกรรมที่แสดงออก”^{๖๖}

ซึ่งคล้ายคลึงกับความคิดเห็นของ Sitaram ที่กล่าวว่า

“วัฒนธรรมคือผลรวมของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ของกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่
ทางภูมิศาสตร์หนึ่ง ๆ พฤติกรรมเหล่านั้นนับว่าเป็นประเพณีของคนกลุ่มนั้น และยังถูกถ่ายทอดจากคน
รุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นต่อไป วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปทีละน้อยแต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ”^{๖๗}

^{๖๖} Singer, A. B., “Title of article”, *Journal Name*, Vol. 12 No. 3 (1986): 45–63.

^{๖๗} Sitaram, R., “Cultural transmission and social tradition”, *International Journal of Cultural Studies*, Vol. 4 No. 2 (1972): 45–58.

พระยาอนุมานราชธน ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม ดังนี้

วัฒนธรรม คือ ปัญหาความรู้สึกรู้จักคิด และกิริยาอาการ ที่มนุษย์สำแดงออกให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ และเป็นนิสัยความประพฤติในส่วนรวม ซึ่งไม่มีขึ้นเองตามธรรมชาติแต่มีขึ้นเพราะมนุษย์สร้างขึ้นหรือจากการงานของมนุษย์

อาจสรุปได้ว่า “วัฒนธรรม คือ รูปแบบหรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของบุคคลส่วนใหญ่ในสังคม”

โดยแยกคุณลักษณะของวัฒนธรรมได้ดังนี้

- ๑) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ)
- ๒) เป็นมรดกของสังคม
- ๓) มีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้เพื่อความเจริญในวิถีชีวิตส่วนรวม
- ๔) บุคคลส่วนใหญ่ได้เลือกยึดถือปฏิบัติเป็นระยะเวลานานจนมีการถ่ายทอดต่อๆ มา

วัฒนธรรมทางด้านการกินอยู่ชาติทางตะวันตกบางชาติการกินอยู่ซับซ้อน ยุ่งยาก และใช้เวลานาน อุปกรณ์ประกอบการกินมีมาก มีระเบียบวิธีการมาก เช่น ชาติฝรั่งเศส มีขั้นตอนความสำคัญของการกินมาก ส่วนอเมริกัน การกินไม่สำคัญ อะไรก็ได้ง่าย ๆ ออสเตรเลียคล้ายคลึงกับอเมริกัน คือ ไม่พิถีพิถันหรือระเบียบขั้นตอน ชาติทางตะวันออกไม่มีอุปกรณ์การกินมาก ไม่มีขั้นตอนการกินยุ่งยาก ส่วนมากนิยมกินของร้อน ๆ

วัฒนธรรมทางด้านครอบครัว ชาติทางตะวันตกให้เกียรติผู้หญิง มารยาททางสังคมผู้หญิงจะต้องมาก่อนเสมอ เช่น ผู้ชายต้องลุกขึ้นยืนให้เกียรติเวลาผู้หญิงเดินมาที่ผู้ชายนั่งอยู่การปิดประตูรถให้ การให้ที่นั่งแก่ผู้หญิงก่อน เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวมีน้อย ส่วนใหญ่แต่งงานแล้วจะแยกย้ายออกไปหาที่อยู่เอง ไม่อยู่รวมกับพ่อแม่ เพื่อจะได้มีความเป็นอิสระในการที่จะทำอะไรเป็นตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้นในวัยชรามักจะอยู่ตามลำพัง ไม่มีลูกหลานห้อมล้อมขาดความอบอุ่นในครอบครัว ส่วนในชาติตะวันออกผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง เป็นแม่บ้านทำงานทุกอย่างโดยเฉพาะผู้หญิงทางชาติตะวันออกกลางจะถูกกดขี่ไม่ให้เกียรติมีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายทาส ชาติทางเอเชียมีความผูกพันระหว่างครอบครัวมาก การให้ความเคารพนับถือ และดูแลเอาใจใส่ให้ความสะดวกสบายแก่ญาติผู้ใหญ่มากกว่าชาติทางตะวันตก

๒) ศาสนา (Religion)

คำสอนต่าง ๆ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของมนุษย์มีอิทธิพลทางด้านความคิด ความเชื่อมั่น ค่านิยม ในสิ่งต่าง ๆ บนพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน และเป็นแนวทางแบบอย่างในการแสดงออกด้านพฤติกรรมของแต่ละศาสนา

๒.๑) ศาสนาอิสลาม ไม่กินหมู อาหารทุกชนิดไม่มีส่วนประกอบของหมูไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน ไม่ลักขโมย จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด

โดยเฉพาะในช่วงถือบวช การได้ไปเคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาที่เมื่อก่อนถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลเป็นอย่างมาก

๒.๒) ศาสนาพุทธ สอนให้คนรู้จักผูกมิตร ให้อภัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เคารพที่ดีของคน

๒.๓) ศาสนาคริสต์ สอนให้คนรู้จักช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของศาสนาอย่างเคร่งครัด ถือเลข ๑๓ บางสถานที่ที่ไม่มีเลข ๑๓ บนเครื่องบินจะไม่มีหมายเลขนี้

๒.๔) ศาสนายิว การปฏิบัติตามคาสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัดมาก ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติตน อาหารการรับประทานอาหาร เช่น อาหารโครเชอร์(Krosher) คนอื่นจะเปิดอาหารก่อนไม่ได้เจ้าตัวต้องเป็นคนเปิดเอง

๓) ภาษา (Language)

ความหลากหลายและแตกต่างของภาษาที่มีใช้อยู่ทั่วโลกนั้นทำให้วงการธุรกิจท่องเที่ยวและโรงแรมจำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีความสามารถใช้ภาษาต่าง ๆ ได้ทั้งนี้ เพื่อการทำความเข้าใจและรู้จักนักท่องเที่ยว นอกจากภาษาที่หมายถึงคำพูดที่ใช้ในการติดต่อกันแล้วภาษายังรวมถึงการแสดงกริยาอาการหรือท่าทาง (Body Language) ในการสื่อความหมาย ซึ่งแต่ละชาติมีภาษาท่าทางในการแสดงออกไม่เหมือนกัน เพราะได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังแตกต่างกัน ในกรณีของนักท่องเที่ยว การแสดงออกทาง น้ำเสียง การแสดงออกทางท่าทางต่าง ๆ ก็เป็นการแสดงออกที่มีความเฉพาะแตกต่างกันซึ่งผู้ให้บริการควรเรียนรู้และศึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการตอบสนองความพึงพอใจต่อผู้ใช้บริการ เช่น

ชาวจีนมักพูดจาเสียงดังเหมือนทะเลาะกันแต่อาจเป็นแค่การพูดคุยกันตามปกติ ส่วนชาวญี่ปุ่นแทบแยกน้ำเสียงหรือระดับเสียงไม่ออกเวลาพอใจกับไม่พอใจแม้แต่ท่าทางในการผงกศีรษะที่แสดงออกถึงการตกลงและไม่ตกลง ก็มีความหมายแตกต่างกันในบางประเทศ

การเรียนรู้ถึงท่าทางที่สื่อความหมายของชาติต่าง ๆ นั้น นับว่ามีความสำคัญมากต่อการติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวและธุรกิจบริการ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น ศิลปะขนบธรรมเนียมประเพณีรูปแบบการดำรงชีวิต การแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกินงานเทศกาล ประเพณี เป็นต้น

นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ และภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อไปและเป็นอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และสามารถเจริญงอกงามต่อไป

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่นซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยว แต่การเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดการจัดการที่ดีทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นจนขาดความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่และส่งผลกระทบทางลบต่อการท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้น การกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับในหน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น^{๖๘}

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวมี ๑๐ ประการ คือ^{๖๙}

๑) เพื่อยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรีและคุณค่าการเป็นคนไทย ที่เรียกว่ามิติทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่มีแต่มิติทางวัตถุหรือเงินทองเท่านั้น

๒) เพื่อยกระดับการวิจัย เช่น การวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาความรู้ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ โดยมีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้

๓) เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ในชุมชนของตน ซึ่งมีได้มีความหมายถึงศิลปะแขนงต่าง ๆ เท่านั้น หากยังรวมถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย

๔) เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ซึ่งชุมชนสามารถให้บริการที่พัก อาหารสินค้าชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบลหรือทรัพยากรในท้องถิ่น

๕) เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human Touch) เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนไหวให้คนได้มาพบ และมาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กันนั้นจะทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจกันมากขึ้น

๖) สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม หากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรายได้อย่างเป็นธรรม และเห็นความยุติธรรมนั้น เขาจะพยายามรักษาระบบ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่สำคัญ คือจะต้องมีการพัฒนาระบบบัญชีที่ทุกคนดูง่ายโดยระบบบัญชีนี้จะเป็นทั้งข้อมูล (Information) และ

^{๖๘}การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปี ๒๕๕๒, <http://thaitourismthailand.org/about-tat/annual-report>, [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๔].

^{๖๙}ประเวศ วะสี, “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” , จุลสารการท่องเที่ยว, ปีที่ ๑๔, ฉบับที่ ๓, (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔) , หน้า ๕ - ๑๐.

การสื่อสาร (Communication) เพื่อแสดงความยุติธรรม ฉะนั้นระบบบัญชีการท่องเที่ยวในชุมชน จะต้องให้ทุกคนดูง่ายว่ารายได้มาอย่างไร และกระจายไปที่ใดบ้าง

๗) ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ความสุขที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลาย วัฒนธรรม ความสุขที่ได้จากการเรียนรู้ว่าผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนได้อย่างไร การท่องเที่ยวควร นำไปสู่การสร้างสรรค์ดังนั้นต้องมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดีเมื่อนักท่องเที่ยวไป เที่ยวแล้วได้สัมผัสและได้เรียนรู้ในสิ่งที่ดีก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการทำสิ่งที่ดีด้วย

๘) พัฒนาการศึกษการท่องเที่ยวสามารถมีส่วนส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการวิจัย การเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ ประจำท้องถิ่นได้

๙) ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคม เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีการเกี่ยวข้องของบุคคลหลายฝ่ายทั้ง ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลภายใน ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยว ยังต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารแบบสอง ทางได้คือ ทั้งจากภายในออกสู่ภายนอก และจากภายนอกเข้าสู่ภายใน การรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ นี้เองเป็น กระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการสร้างสังคมโปร่งใส

๑๐) พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจะทำให้ระบบมีพลังนั้นจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) และต้องทำเป็นกระบวนการ อย่างต่อเนื่อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่วนร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for All and for Tourism)

๒.๔.๓ หลักการของการท่องเที่ยววัฒนธรรม

จากแนวคิดของการท่องเที่ยววัฒนธรรมนำไปสู่หลักการของการท่องเที่ยววัฒนธรรม ทั้งหมด ๔ ประการ คือ^{๗๐}

๑) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ข้อมูลที่ได้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการเที่ยวชมเพื่อเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้และเข้าใจในทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งชุมชนยังภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

๒) เป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกฝังคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น นอกจากนี้คนในชุมชนท้องถิ่นยังมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

^{๗๐} ปรัชญาพร พัฒนผล, “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม), (วิทยาลัยนวัตกรรม : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙-๙๐.

ทรัพยากรท่องเที่ยว และได้รับประโยชน์ตอบแทนที่ยุติธรรมจากการท่องเที่ยว อาทิ การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

๓) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรม และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม คัดค้านและผู้คนของตนเอง

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอาจจัดกลุ่มได้เป็น ๒ ประเภทหลัก ได้แก่^{๗๑}

๑) แหล่งที่สะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน

ประเภทนี้นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้และสังเกตวิถีชีวิตในชุมชน โดยมักจะไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง แต่สามารถสัมผัสความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเยี่ยมชม เช่น ศูนย์วัฒนธรรม หรือหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ ตัวอย่างเช่น บ้านชาวกระเหรี่ยงบนพื้นที่สูงในจังหวัดอุทัยธานี เป็นต้น

กิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งประเภทนี้มักเน้นการชมวิถีชีวิตชนบท การเรียนรู้จากผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้

๒) แหล่งวัฒนธรรมประเพณีและหัตถกรรมท้องถิ่น

ประเภทนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี หรือมีส่วนร่วมในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์หัตถกรรมและของที่ระลึกจากท้องถิ่น คุณค่าที่เกิดขึ้นนอกจากจะช่วยสืบสานมรดกวัฒนธรรมและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนแล้ว ยังสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่ผู้เข้าชม ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ การเข้าร่วมงานประเพณีลอยกระทงหรือประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรมและประเพณี มักอยู่ในรูปแบบของการเดินทางเพื่อเข้าร่วมและชมกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับความงดงามของงานศิลปะและพิธีกรรมดั้งเดิม เรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อและค่านิยม ตลอดจนเกิดความเข้าใจในสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ ไม่เพียงแต่สร้างความเพลิดเพลินและประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดความรับผิดชอบต่อและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรมด้วย โดย

^{๗๑} สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หน้า ๒.

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้มักอาศัยความร่วมมือจากประชาคมในท้องถิ่นเป็นหลัก พร้อมทั้งมีการกำหนดแนวทางและเกณฑ์มาตรฐานด้านคุณภาพเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว

๒.๔.๔ องค์ประกอบของการท่องเที่ยววัฒนธรรม

การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และเข้าใจในวัฒนธรรมอันมีองค์ประกอบ ดังนี้^{๗๒}

๑) องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมมักได้รับความสนใจจากผู้มาเยือน เนื่องจากสถานที่เหล่านี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งปัจจัยที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยมีสิ่งดึงดูดใจทั้งหมด ๑๐ ประการ คือ

- ๑.๑) ร่องรอยและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงปรากฏอยู่ให้เห็น
- ๑.๒) แหล่งโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนถึงอดีตของชุมชน
- ๑.๓) สถาปัตยกรรมโบราณ สิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง และซากโบราณสถาน
- ๑.๔) ผลงานศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และงานแกะสลัก
- ๑.๕) ศาสนาและพิธีกรรมสำคัญทางศาสนา
- ๑.๖) ดนตรี ศิลปะการแสดง ละคร ภาพยนตร์ และมหรสพต่าง ๆ
- ๑.๗) ภาษา วรรณกรรม ตลอดจนระบบการศึกษา
- ๑.๘) วิถีชีวิตประจำวัน การแต่งกาย การประกอบอาหาร และขนบการบริโภค
- ๑.๙) ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาล และขนบธรรมเนียมต่าง ๆ
- ๑.๑๐) รูปแบบการทำงาน หรือเทคโนโลยีท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่

ปัจจัยเหล่านี้ล้วนสร้างความแตกต่างและเป็นเสน่ห์เฉพาะตัวของแต่ละพื้นที่ ส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกลายเป็นจุดหมายที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

๒) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้

^{๗๒} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรสแอนด์ ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

ผลประโยชน์ตอบแทนอย่างยุติธรรมเพื่อการกระจายรายได้และยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าไปเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวได้นั้น แหล่งท่องเที่ยวนี้จะต้องมีความดึงดูดใจและความน่าสนใจอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ซึ่งศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยหลายปัจจัย ได้แก่คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวความสะดวกในการเข้าถึง ความปลอดภัยและความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

สัปปายะ ^{๗๓} คือ สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกิดกุศล ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ประกอบด้วย

๑) อาวาสสัปปายะ หมายถึง ที่อยู่อาศัยซึ่งมีความเหมาะสมต่อการใช้ชีวิต เช่น ตั้งอยู่ในสถานที่สงบ ไม้รบกวน

๒) โจรสัปปายะ หมายถึง เส้นทางสัญจร หรือบริเวณที่ใช้ในการแสวงหาปัจจัยสี่ โดยเฉพาะการบิณฑบาต ควรตั้งอยู่ใกล้แหล่งอาหารเพียงพอ ไม่ห่างไกลหรือใกล้จนเกินไป

๓) ภัตตสัปปายะ หมายถึง การสนทนาหรือการพูดคุยที่เหมาะสม เน้นสาระที่เป็นประโยชน์ พูดในเรื่องที่เหมาะสมและมีความพอดี

๔) บุคคลสัปปายะ หมายถึง การได้อยู่ร่วมกับบุคคลที่เหมาะสม เช่น ผู้มีคุณธรรม มีความรู้ หรือสามารถให้คำปรึกษาที่ดี

๕) โภชนสัปปายะ หมายถึง อาหารที่เหมาะสมกับสุขภาพ รับประทานง่าย และเอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาพดี

๖) อุตสัปปายะ หมายถึง สภาพแวดล้อม เช่น อุณหภูมิ หรือสภาพอากาศที่ไม่รุนแรงเกินไป ทั้งร้อนและหนาว

๗) อิริยาปถสัปปายะ หมายถึง การเลือกอิริยาบถที่เหมาะสมกับตนเอง เช่น บางคนถนัดการเดินจงกรม ขณะที่บางคนเหมาะกับการนั่งสมาธิ หรือการเปลี่ยนอิริยาบถที่สมดุลต่อสุขภาพและจิตใจ

นอกจากองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจแล้ว แหล่งท่องเที่ยวควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและการสนับสนุนทางด้านนโยบาย ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการจัดการ ด้านการอนุรักษ์การฟื้นฟูสภาพของแหล่ง

^{๗๓} วิสุทธิ. ๑/๑๖๑ ; วินย.อ. ๑/๕๒๔ ; ม.อ. ๓/๕๗๐.

ท่องเที่ยวการมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการบริการ และการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวนั้น ทำให้การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ จึงให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย

จากแนวคิดในการกำหนดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น ทางคณะผู้ศึกษาจึงได้กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ ๓ ด้าน ได้แก่^{๗๔}

องค์ประกอบที่ ๑ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการสร้างความสนใจและความประทับใจให้กับผู้มาเยือน ขึ้นอยู่กับคุณค่าและจุดเด่นทางศิลปวัฒนธรรมที่แต่ละสถานที่มี เช่น เอกลักษณ์ของวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความงดงามในเชิงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งล้วนเป็นมรดกสำคัญที่สืบทอดกันมาและสะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ ปัจจัยที่ช่วยเสริมศักยภาพดังกล่าว ได้แก่ การอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ความผูกพันและความเข้มแข็งของชุมชนในการดูแลรักษามรดกวัฒนธรรม ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนี้ ด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความสะดวกในการเดินทาง ความปลอดภัย ตลอดจนความหลากหลายของกิจกรรมที่จัดขึ้น ก็ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น ๆ

๑) หลักเกณฑ์ในการพิจารณา

ศักยภาพด้านการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถประเมินศักยภาพด้านการดึงดูดใจใน ๒ มิติหลัก โดยหนึ่งในนั้น คือ “คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม” ซึ่งสามารถพิจารณาผ่าน ๗ ตัวชี้วัดสำคัญ ได้แก่

๑.๑) ด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม

ประกอบด้วย ๗ ตัวชี้วัด ได้แก่

๑.๑.๑) เอกลักษณ์เฉพาะตัวของวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในชุมชน

๑.๑.๒) การสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีอย่างต่อเนื่อง

๑.๑.๓) ความสวยงามและความโดดเด่นในด้านศิลปวัฒนธรรม

^{๗๔} สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หน้าที่ ๓ - ๕.

๑.๑.๔) ศักยภาพในการถ่ายทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้จากฐานสู่ฐาน
 ๑.๑.๕) การมีประวัติศาสตร์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่สามารถตรวจสอบและ
 เรียนรู้ได้

๑.๑.๖) ความผูกพันของผู้คนในชุมชนต่อถิ่นฐานของตน
 ๑.๑.๗) ความเข้มแข็งในการปกป้องและรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่
 ตัวชี้วัดเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างเสน่ห์และความแตกต่างให้กับแหล่ง
 ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตลอดจนช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของ
 ท้องถิ่น

๑.๒) ด้านศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
 อีกหนึ่งมิติสำคัญในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ
 ศักยภาพทางกายภาพและการบริหารจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากตัวชี้วัด
 หลัก ๓ ประการ ได้แก่

๑.๒.๑) ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคม
 สัญลักษณ์ หรือระบบข้อมูลนำทาง

๑.๒.๒) มาตรการและระบบดูแลความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งในเชิง
 โครงสร้างพื้นฐานและการบริหารจัดการ

๑.๒.๓) ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ซึ่งเปิดโอกาสให้
 นักท่องเที่ยวได้เลือกประสบการณ์ที่สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของตนเอง

ปัจจัยเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างคุณภาพและความน่าสนใจให้กับแหล่ง
 ท่องเที่ยว อีกทั้งยังช่วยยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจและความ
 ปลอดภัยสูงสุด

องค์ประกอบที่ ๒ ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

การประเมินศักยภาพด้านการรองรับนักท่องเที่ยวของแหล่งวัฒนธรรม หมายถึงการ
 พิจารณาความพร้อมในมิติต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างมี
 ประสิทธิภาพ แม้ว่าบางแหล่งอาจมีจุดเด่นหรือเสน่ห์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน แต่หากขาดการสนับสนุน
 จากโครงสร้างพื้นฐานหรือปัจจัยเอื้ออื่น ๆ ก็อาจทำให้ขีดความสามารถในการจัดการด้านการ
 ท่องเที่ยวลดลง

สำหรับการพิจารณาศักยภาพในด้านนี้ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็นสำคัญ คือ

๒.๑) ความพร้อมในการจัดเตรียมและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น
 ระบบสาธารณูปโภค ที่พัก ร้านอาหาร และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ที่สนับสนุนการท่องเที่ยว

๒.๒) ชีตความสามารถในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวจากปัจจัยแวดล้อมภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือความเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

การผสมผสานทั้งสองมิติข้างต้นจะช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งและยกระดับมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น

องค์ประกอบที่ ๓ การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแลการดำเนินงาน การจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑) ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว

๒) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก

โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

๓) การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม

พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดการพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในการเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

๑) เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การประเมินประสิทธิภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกเป็นสองด้านหลัก ดังนี้

๑.๑) ด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ประกอบด้วยตัวชี้วัดสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่

๑.๑.๑) การรักษาและฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่ในสภาพที่เหมาะสม

๑.๑.๒) การใช้ประโยชน์พื้นที่โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา

๑.๑.๓) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถปรับปรุงแนวทางการจัดการได้อย่างต่อเนื่อง

๑.๒) ด้านการจัดการด้านการท่องเที่ยว

ประกอบด้วย ๕ ดัชนีชี้วัด ได้แก่

๑.๒.๑) การบริหารจัดการบริการและสาธารณูปโภคสำหรับนักท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน

๑.๒.๒) การพัฒนาและจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่หลากหลายและเหมาะสม

๑.๒.๓) การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และการส่งเสริมจิตสำนึกในการอนุรักษ์

๑.๒.๔) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการและตัดสินใจ

๑.๒.๕) การสร้างรายได้ให้กับชุมชนจากกิจกรรมท่องเที่ยว

สรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องมีระบบการจัดการที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของชุมชนพื้นที่ รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรม การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมสามารถใช้แนวคิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมในการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม โดยเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมของตน และสืบสานต่อยอดให้คงอยู่ และยังคงอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒.๕ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรรธรณ ไพโรจน์วุฒิพงศ์ และคณะ^{๗๕} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาเมือง อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) . เพื่อศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชาวบ้าน ๒) เพื่อสร้างแนวทางการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ๓) เพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ๔) เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการวิจัยผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดำเนินการระหว่างเดือนมิถุนายน ๒๕๖๒ ถึง พฤษภาคม ๒๕๖๓ โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยหลัก ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนชุมชน การสังเกตการณ์มีส่วนร่วมในการทอผ้าและประกอบอาหารพื้นถิ่น การสนทนากลุ่ม (Focus Group) แบบไม่เป็นทางการ การสำรวจแหล่งท่องเที่ยว และแบบสอบถาม

ผลการศึกษา พบว่า วิถีชีวิตและประเพณีของชุมชนบ้านนาเมืองมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับธรรมชาติ ผ่านการปฏิบัติตาม “สิบสองฮีด” ซึ่งควบคุมจารีตศีลธรรมและกิจกรรมหมู่บ้านให้

^{๗๕} อรรธรณ ไพโรจน์วุฒิพงศ์ และคณะ, “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาเมือง อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์”, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๖๔).

ดำเนินไปอย่างสงบสุข แหล่งถ่ายทอดหลัก ได้แก่ ๑) ครอบครัวในฐานะหน่วยพันธกรรมวัฒนธรรม ๒) การบันทึกและสืบทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นโดยนักวิชาการและผู้รู้ และ ๓) การมีส่วนร่วมของวัดและสถานศึกษาในงานประเพณี บนพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำตก ภูมิทัศน์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ผ้าทอมือ และอาหารพื้นบ้าน และความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มชุมชน ผู้วิจัยจึงออกแบบ “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ศิลปะประเพณี และวิถีชีวิต” โดยจัดกิจกรรม เช่น ปั่นจักรยานสัมผัสวิถีชนบท ชมสะพานไม้กลางทุ่งนา สาธิตการทอผ้า ทดลองเกษตร เช่น เพาะกล้า จับปู จับกบ และเวิร์กช็อปทำอาหารพื้นบ้าน เช่น ปูผัด ผัดเผ็ดกบ

งานวิจัยนี้ได้กำหนดโครงสร้างข้อมูลสำหรับเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ และผังหน้าเว็บที่เหมาะสม ช่วยให้ชุมชนบ้านน้ำเมืองสามารถเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างชัดเจนและยั่งยืน ต่อยอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สร้างคุณค่า และรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง

สันต์ทัศน์ เพ็ญจันทร์^{๓๖} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาด พิชิตภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาดพิชิตภัณฑ์เรือนโบราณ ล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยใช้โดยใช้กรอบแนวคิดด้านความต้องการ ผู้บริโภค และการตลาดบริการ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน ๔๐๐ คน คัดเลือกแบบ Convenience Sampling เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามสถิติที่ใช้วิเคราะห์ได้แก่ การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย) และการวิเคราะห์เชิงอนุมาน (T-test และ One-Way ANOVA)

ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ ๒๑ – ๓๐ ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพลักษณะนักเรียน/นักศึกษา รายได้ไม่เกิน ๑๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน มาจากต่างจังหวัด จุดประสงค์หลักในการเข้าชมพิชิตภัณฑ์ คือ ศึกษาสถาปัตยกรรมเรือนโบราณล้านนา และส่วนใหญ่เข้าชมครั้งแรกในวันจันทร์-ศุกร์ ใช้เวลาเยี่ยมชมประมาณ ๑ ชั่วโมง ตัดสินใจด้วยตนเองเดินทางมาด้วยรถยนต์ส่วนตัว และได้ทราบข้อมูลจากการบอกต่อ ด้านส่วนประสมการตลาดรวมพบว่า ความต้องการของนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับ “มากที่สุด” เมื่อพิจารณาแยกตามองค์ประกอบพบว่า ๑) ผลิตภัณฑ์ ปัจจัยย่อยที่ต้องการมากที่สุด คือ ความสวยงามของเรือนโบราณและยังข้าวล้านนา ๒) ราคา ปัจจัยย่อยที่ต้องการมากที่สุด คือ ค่าบัตรเข้าชมสำหรับนักเรียน/นักศึกษา คนละ ๑๐ บาท ๓) ช่องทางจัดจำหน่าย ปัจจัยย่อยที่ต้องการมากที่สุด คือ การเปิดให้บริการทุกวันจันทร์-อาทิตย์ ๔) การส่งเสริมการตลาด ปัจจัยย่อยที่ต้องการมากที่สุด คือ การพัฒนาเว็บไซต์ให้เข้าถึงข้อมูลและกิจกรรมได้ง่าย ๕) บุคลากร ปัจจัยย่อยที่ต้องการมากที่สุด คือ เจ้าหน้าที่แต่งกายสุภาพและเหมาะสม ๖) กระบวนการให้บริการ ปัจจัยย่อยที่ต้องการมากที่สุด คือ การให้บริการมีความ

^{๓๖} สันต์ทัศน์ เพ็ญจันทร์, “ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อส่วนประสมการตลาด พิชิตภัณฑ์เรือนโบราณล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๓).

สะดวกสบาย ๗) ลักษณะทางกายภาพ ปัจจัยย่อยที่ต้องการมากที่สุด คือ บรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์ที่สวยงาม สงบ ร่มรื่น และเป็นระเบียบ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การปรับปรุงส่วนประสบการณ์ตลาดในทุกองค์ประกอบ โดยเฉพาะการเสริมคุณภาพผลิตภัณฑ์และบริการ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล จะช่วยตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และเพิ่มประสิทธิภาพการตลาดของพิพิธภัณฑ์เรือนโบราณล้านนาได้อย่างยั่งยืนต่อไป

พระครูศรีสิทธิบัณฑิต และคณะ^{๗๗} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง มิติแห่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนา วิถีพุทธอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ดินแดนสุวรรณค์ตะวันตก เพื่อเพิ่มศักยภาพประชาคมอาเซียนและเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการณ์และประเมินความเหมาะสมของพื้นที่ภาคตะวันตก (จ. กาญจนบุรี) ต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาวิถีพุทธอย่างยั่งยืน ภายใต้ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจดิจิทัล Thailand 4.0 ๒) พัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาวิถีพุทธอย่างยั่งยืนของพื้นที่ดังกล่าว ๓) วิเคราะห์กระบวนการดำเนินงานและผลลัพธ์จากการพัฒนารูปแบบดังกล่าว โดยใช้กระบวนการวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) แบบผสมผสาน (Mixed Methods) ดำเนินงานในพื้นที่ศึกษา ณ วัดทิพย์สุคนธาราม เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพ (สัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์) และเชิงปริมาณ

ผลการศึกษา พบว่า พื้นที่วัดทิพย์สุคนธารามมีความเหมาะสมสูงต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะองค์ “พระพุทธรูปเมตตาประชาไทยไตรโลกนาถคันธาราฐอนุสรณ์” ซึ่งผสมผสานศิลปะคันธาระ (ปางขอฝน) กับพุทธศิลป์ไทยได้อย่างงดงามเป็นจุดดึงดูดสำคัญ ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาวิถีพุทธอยู่ในระดับมาก เมื่อนำไปพัฒนารูปแบบ พบองค์ประกอบหลัก ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ๒) การประชาสัมพันธ์และดิจิทัล (Promotion & Digital) ๓) การให้บริการและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Service & Accessibility)

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาทำบุญ/ไหว้พระ ร้อยละ ๔๑.๙๓ เมื่อเผยแพร่และนำรูปแบบไปทดลองใช้ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ การผสมผสานองค์ประกอบทั้งสามด้านจะช่วยเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาวิถีพุทธอย่างยั่งยืน และขับเคลื่อนเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่พิเศษของภาคตะวันตกต่อไปได้อย่างยั่งยืน

^{๗๗} พระครูศรีสิทธิบัณฑิต (ถวิล กลุณณมโม) และคณะ, “มิติแห่งการท่องเที่ยวเชิงศาสนาวิถีพุทธอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ดินแดนสุวรรณค์ตะวันตก เพื่อเพิ่มศักยภาพประชาคมอาเซียนและเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔).

ดร. ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, พระวืระศักดิ์ จันทวโธ^{๗๘} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาสินค้า และรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม ในจังหวัดสุรินทร์ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๒) เพื่อพัฒนาสินค้าของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ๓) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (R&D) แบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยหลัก ประกอบด้วย การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Structured In-depth Interview) แบบสอบถาม (Questionnaire Survey) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตการณ์มีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์มีต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญถึงห้าประเภท ได้แก่ ทุนจิตวิญญาณซึ่งสะท้อนผ่านความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อท้องถิ่น ทุนทางปัญญาที่รวมภูมิปัญญาดั้งเดิมทั้งคหศาสตร์ การสร้างปราสาทขอม ภูมิปัญญาเกษตรและหัตถกรรม ทุนทรัพยากรมนุษย์จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของลาว กูย และเขมรซึ่งถ่ายทอดวิถีชีวิต ภาษา และประเพณี ทุนทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของที่ราบปลูกข้าวและแหล่งน้ำผืนสำคัญ รวมถึงเทือกเขาพนมดงรัก และทุนโคกทรัพยากรที่โดดเด่นด้วยซากปราสาทขอมและประติมากรรมโบราณต่าง ๆ จากต้นทุนเหล่านี้ ชุมชนปราสาทขอมทั้งสี่แห่งได้บูรณาการเพื่อพัฒนาสินค้าท้องถิ่นในสามรูปแบบหลัก ได้แก่ ตราสัญลักษณ์หรือโลโก้ที่หยิบยืมลายปราสาทขอมมาออกแบบให้มีเอกลักษณ์เฉพาะ กล่องบรรจุภัณฑ์ผ้าไหมซึ่งใช้ลายผ้าพื้นเมืองประจำจังหวัดเป็นแรงบันดาลใจ และแก้วนํ้าลายปราสาทขอมสี่แบบที่นำลายเส้นโบราณของแต่ละปราสาทมาใช้ตกแต่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้ช่วยเพิ่มมูลค่าและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ขณะที่การพัฒนารูปแบบบริการท่องเที่ยวก็นำมาซึ่งข้อเท็จจริงทั้งสองกลุ่มหลัก คือ “ท่องเที่ยวโดยชุมชน” ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสตลาดชุมชน งานหัตถกรรม โฮมสเตย์ ตลอดจนกิจกรรมเฉพาะถิ่น เช่น การปั้นหม้อโบราณหรือปั่นจักรยานชมชุมชน และ “ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่จัดพิธีกรรมและประเพณีประจำปราสาท เช่น การตักบาตรหน้าปราสาท งานแสงสีเสียง และพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปราสาทในเทศกาลสำคัญ

การศึกษาได้สังเคราะห์องค์ความรู้ทั้งหมดเป็น “Khmer Surin-Model” ซึ่งประกอบด้วย สิบแนวคิดสำคัญ ตั้งแต่การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล การต้อนรับด้วยวิถีชุมชน หลักสามขาชีพ ช่องทางค้าขายดิจิทัล ปณิธานพัฒนาท้องถิ่น ความจริงใจในการบริการ ความสามัคคี ความรับผิดชอบ ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ไปจนถึงการสร้างอัตลักษณ์สู่เวทีนานาชาติ

^{๗๘} ดร. ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, พระวืระศักดิ์ จันทวโธ, “การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอม ในจังหวัดสุรินทร์”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔).

ผลการศึกษาทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาสินค้า บริการ และรูปแบบการจัดการเชิงสร้างสรรค์ จะช่วยยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์ ให้มีเอกลักษณ์โดดเด่น สร้างรายได้แก่ชุมชน และก้าวสู่ความยั่งยืนในระดับภูมิภาคอาเซียนได้อย่างแท้จริง

กาญจน์ คัมทรัพย์ และคณะ^{๗๙} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ๑) เพื่อค้นหาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดเพชรบูรณ์ ๒) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในทางเศรษฐกิจต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ใน จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้กระบวนการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสารและวิจัยเชิงปริมาณ มีรูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเขาค้อจำนวน ๗ ราย และนักท่องเที่ยวในจังหวัด เพชรบูรณ์จำนวน ๔๑๒ คน โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยหลัก ประกอบด้วย แบบสอบถาม

ผลการศึกษา พบว่า ๑) ภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดเพชรบูรณ์มีพื้นที่เชิงภูเขาและผืนป่ากว่า ๔๕% ของพื้นที่ทั้งหมด พร้อมแม่น้ำป่าสักสายใหญ่ ไหลผ่านกลางจังหวัด สร้างบรรยากาศเย็นสบายตลอดปี เหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและเกษตรคุณภาพสูง ๒) เทศกาลและงานประเพณี มีงานสำคัญตลอดปี ได้แก่ งานกาชาดมะขามหวานนครบาลเพชรบูรณ์ ประเพณีเส็งกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ้อขุนผาเมือง บุญบั้งไฟเดือนหก งานอัมพระดำน้ำ และงานฉลองปีใหม่ของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ซึ่งสืบทอดภูมิปัญญาและกระตุ้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเด่นชัด ๓) แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ ภูทับเบิก และเขาตะเคียนโง๊ะ สำหรับชมทะเลหมอก ฟังแสงหลวง “สะพานนาเมืองไทย” วัดพระธาตุผาซ่อนแก้ว คาเฟ่-รีสอร์ทแนวใหม่ (Pino Latte) สวนดอกไม้ Bluesky Garden และทุ่งกังหันลมเขาค้อ โดยทุกจุดเชื่อมโยงธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวิถีชุมชนอย่างสร้างสรรค์ ๔) การวิเคราะห์ SWOT ประกอบด้วย ๔.๑) จุดแข็ง ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์, ผลผลิตเกษตรคุณภาพ, OTOP มาตรฐาน, แหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย ๔.๒) จุดอ่อน ช่องทางจัดจำหน่ายสินค้าเกษตร-ชุมชนไม่ทั่วถึง, การจัดการตลาดและสิ่งแวดล้อมยังขาดประสิทธิภาพ ๔.๓) โอกาส นโยบายรัฐสนับสนุน Food Safety Zoning/Smart Farmer, กระแสท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ๔.๔) อุปสรรค ต้นทุนผลิตสูง, สังคมผู้สูงอายุ, การแข่งขันใน AEC, ภาวะโลกร้อนกระทบผลผลิต ๕) พันทาสังคมและการตลาดเชิงสร้างสรรค์ พบว่า นักท่องเที่ยวให้คะแนนทุนทางสังคมระดับ “มาก” โดยเฉพาะการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการตลาดเชิงสร้างสรรค์ก็อยู่ในระดับ “มาก” สูงสุดที่การสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ($\bar{X}$ = ๔.๒๖) และการออกแบบบรรจุภัณฑ์-ตราสินค้าให้ทันสมัย

^{๗๙} กาญจน์ คัมทรัพย์ และคณะ, “การวิเคราะห์เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๒).

ผลการศึกษาชี้ว่า เพชรบูรณ์มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์สูง หากผสานการอนุรักษ์
ทรัพยากร-วัฒนธรรม เข้ากับการบริหารจัดการเชิงสร้างสรรค์และช่องทางตลาดที่เหมาะสมแล้ว จะ
ช่วยยกระดับรายได้ชุมชนและสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ได้อย่างยั่งยืน

๒.๖ กรอบแนวความคิด

จากแนวคิดทฤษฎีและวิธีการดำเนินการวิจัยสามารถทำเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒) เพื่อนำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ๓) เพื่อพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ สำหรับใช้เป็นกรอบแนวทางในดำเนิน สามารถนำเสนอรายละเอียดระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๔ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงาน การวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ เมืองพระชนกจักรี ดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต

๒) รูปแบบและกระบวนการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาพื้นที่ พัฒนารูปแบบผลงาน การพัฒนากิจกรรม กระบวนการ การท่องเที่ยว เป็นต้น

๓) แนวทางการพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมวิถีพุทธและการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว
วิถีพุทธ

๔) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของพื้นที่ในเมืองพระชนกจักรี เช่น วัดหนองขุน
ชาติ

๒. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน และนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว เมือง
พระชนกจักรี เพื่อทราบถึงรูปแบบการเดินทาง ความสนใจต่อวัฒนธรรมวิถีพุทธ เส้นทาง
ท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถี
พุทธ เมืองพระชนกจักรี โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พัฒนาในแหล่งท่องเที่ยว
เมืองพระชนกจักรี

๒) การสำรวจกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมในพื้นที่กิจกรรม กระบวนการ ในแหล่ง
ท่องเที่ยว เมืองพระชนกจักรี

๓) ประมวลความคิดเห็นในรูปแบบของข้อมูลทางสถิติ ระบบสารสนเทศ และพัฒนา
ไปสู่ประเด็นพัฒนาพื้นที่ กิจกรรมกระบวนการ แนวทางการส่งเสริม ในเชิงนโยบาย

๔) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นฐานการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรมกระบวนการ
แนวทางการส่งเสริม

๓. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) การลงพื้นที่ใน ๒ พื้นที่ เพื่อสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลจาก
พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรมกระบวนการ แนวทางการส่งเสริม เพื่อให้ได้มาซึ่ง
ข้อมูลประวัติความของวัฒนธรรมวิถีพุทธ เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี
วัฒนธรรม และวิถีชีวิต รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์พื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว
เช่น การพัฒนาพื้นที่ พัฒนารูปแบบผลงาน การพัฒนากิจกรรม กระบวนการ การท่องเที่ยว เป็นต้น
แนวทางการพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรมวิถีพุทธและการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีพุทธ การจัดการ
ทรัพยากรวัฒนธรรมของพื้นที่ในเมืองพระชนกจักรี เช่น วัดหนองขุนชาติ แนวทางการพัฒนา
กระบวนการกิจกรรมในรูปแบบวิธีการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ และรูปแบบการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธเมืองพระชนกจักรี

๒) การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรม
จังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบริษัท
ท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการที่ เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรมกระบวนการ แนวทางการส่งเสริม
เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การพัฒนากระบวนการ

กิจกรรมการท่องเที่ยว แนวทางรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) การสัมภาษณ์เชิงลึก สันทนา กลุ่มกับตัวแทนกับปราชญ์ท้องถิ่น วัฒนธรรม วิถีชีวิตพื้นบ้าน และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนาพื้นที่ กิจกรรมกระบวนการ แนวทางการส่งเสริม

๔) การพูดคุยกับกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนาพื้นที่ กิจกรรมกระบวนการ แนวทางการส่งเสริม

๔. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

โดยการลงพื้นที่สำรวจในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบันใน ๒ พื้นที่ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่วัฒนธรรมวิถีพุทธที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปพัฒนาพื้นที่ ดังนี้

- การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มชาวบ้านเกี่ยวกับการศึกษา ข้อมูลในข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว โดยการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของพื้นที่ วัฒนธรรม วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว

- การวางแผน เป็นการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว โดยการนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

- การดำเนินการในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหวังให้การพัฒนาพื้นที่กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธเมืองพระชนกจักรี และชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยมีการค้นคว้าด้านข้อมูลและเนื้อหา

๓.๒ พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาพัฒนาส่งเสริมจำนวน ๒ พื้นที่ ได้แก่อำเภอหนองฉาง เทศบาลหนองฉาง วัดหนองขุนชาติ โดยเน้นสถานที่ที่สำคัญ และการพัฒนาที่มีศักยภาพและความ

พร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลัก แหล่งโบราณสถาน วัดชุมชน และการพัฒนาชุมชน

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษานี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย กลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ ราย

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ๒ พื้นที่ๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๑๐ ราย

๒) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยว และการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และบริษัทท่องเที่ยว/ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ๒ พื้นที่ๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๑๐ ราย

๓) ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส และกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ๒ พื้นที่ๆ ละ ๕ ราย จำนวน ๑๐ ราย

๔) กลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ๒ พื้นที่ๆ เพื่อร่วมเรียนรู้ จำนวนพื้นที่ละ ๕ ราย รวมจำนวน ๑๐ ราย

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๑) กลุ่มผู้นำและนักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว จำนวน ๑๐ ราย

๒) กลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ๒ พื้นที่ๆ เพื่อร่วมเรียนรู้ในการพัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว จำนวนพื้นที่ละ ๕ ราย รวม ๑๐ ราย

๓) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและประชาชนพื้นบ้านใน ๒ พื้นที่ๆ ละ ๕ ราย รวมจำนวน ๑๐ ราย

๔) ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมจำนวน ๒ กิจกรรม ครั้งละไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ราย รวม ๒๐๐ ราย

รวมประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแผนบูรณาการวิจัย จำนวน ๖๗๐ ราย

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่สำรวจ พื้นที่ กิจกรรม รูปแบบการดำเนินการในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปพัฒนาเป็นพื้นที่ กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธของเมืองพระชนกจักรี ในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ดังนั้น จึงมีเครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย

๓.๔.๑ แบบสอบถาม (Questionnaires)

สำหรับประชาชนในพื้นที่ ๒ พื้นที่ จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว

๑) ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับศึกษา อาชีพ รายได้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว

๒) ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชน การจัดการแหล่งท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

๓) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการจัดการและการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

สำหรับนักท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมวิถีพุทธ เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว เนื้อหาของแบบสอบถามประกอบด้วย

๑) ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับศึกษา อาชีพ รายได้ การเรียนรู้ การอนุรักษ์ และการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ความถี่ในการท่องเที่ยว

๒) ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ความสนใจการพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวเส้นทางการท่องเที่ยว ความพึงพอใจต่อการเดินทางท่องเที่ยว และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชน เป็นต้น

๓) ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยว การเดินทาง ค่าใช้จ่าย การซื้อสินค้าชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น

๔) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

๓.๔.๒ แบบสัมภาษณ์ (Interview)

มุ่งเน้นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

- ๑) ประวัติความเป็นมาและการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวของวัดและชุมชน
- ๒) กระบวนการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว
- ๓) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชนต้นแบบในการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว
- ๔) รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

๓.๔.๓ การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informant) ในพื้นที่ ๒ แห่ง ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น

- ๑) ประวัติความเป็นมาและการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวของวัดและชุมชน
- ๒) กระบวนการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว
- ๓) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัดและชุมชนต้นแบบในการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว
- ๔) รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวของวัดและชุมชน
- ๕) แนวทางการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๖) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว

๓.๔.๔ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ

เป็นการจัดกิจกรรมในระดับจังหวัด และภาคีที่เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่างๆ จำนวน ๑๒๐ ราย จากตัวแทนพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬา ประจำจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มประชาชนชาวบ้าน กลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา ฯลฯ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ ประเด็นหลักในการจัดกิจกรรมประกอบด้วย

- ๑) การนำเสนอผลงานพื้นที่ กิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรม วิถีชีวิต
- ๒) การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม พื้นที่ กิจกรรม การพัฒนา การมีส่วนร่วม
- ๓) การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธในพื้นที่
- ๔) รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีพุทธ

๓.๔.๕ ชุดปฏิบัติการทางการพัฒนา

เป็นการชุดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้และการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว ประกอบด้วย

๑) ชุดความรู้ เช่น ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ผลงานเชิงประจักษ์ และการพัฒนา

๒) ชุดปฏิบัติการทางการพัฒนา ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

- ขั้นตอนที่ ๑ การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนในด้านประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตเพื่อประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในการพัฒนา

- ขั้นตอนที่ ๒ การวางแผนโดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว

- ขั้นตอนที่ ๓ การออกแบบรูปแบบ วิธีการการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว

- ขั้นตอนที่ ๔ การดำเนินการการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว

๓) การจัดทำระบบฐานข้อมูลและเว็บไซต์ เพื่อรองรับข้อมูลของโครงการ การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนา กิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวของพื้นที่ที่ร่วมโครงการ

๓.๔.๖ แบบประเมินผลงานและกิจกรรมการพัฒนา

แบบประเมินผลงานและกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยวนี้ จัดทำขึ้นเพื่อประเมินความรู้ ทักษะ และกระบวนการของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริม การท่องเที่ยว โดยประเมินก่อน-หลัง (Pre-test-Post-test) การเข้าร่วมกิจกรรม เนื้อหาประกอบด้วย

๑) ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของวัดและชุมชน

๒) ทักษะต่อประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในพื้นที่

๓) กระบวนการมีส่วนร่วมในประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต

๔) ทักษะและความเข้าใจต่อประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมวิถีพุทธ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต

๓.๔.๗ การสร้างเครื่องมือการวิจัย

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้ง แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ

๒) ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ เพื่อให้เป็นต้นแบบการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๕๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหา หรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๐.๕๐ ต้องนำไปปรับปรุงแก้ไข เพราะมีความสอดคล้องกันต่ำ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดทำแบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ชุดปฏิบัติการวิจัย และแบบประเมินโครงการ ฉบับสมบูรณ์

๕) จัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยมีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) จัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงาน

๒) ลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ ๒ แห่ง โดยการทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ร่วมกับการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และข้อมูลทางโบราณคดี โดยการสำรวจข้อมูลและคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจต้องเป็นสถานที่เหมาะสมและมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีเส้นทางเดินทางเข้าถึงได้ง่าย และมีสิ่งอุปโภคบริโภคเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว

- สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจนั้น ต้องมีองค์กรชุมชน ผู้นำ และประชาชนอนุญาต และให้ความร่วมมือในพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โบราณสถาน โบราณวัตถุในอดีตจนถึงปัจจุบันได้

- สถานที่ในการลงพื้นที่สำรวจนั้น มีวัฒนธรรมที่สำคัญ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ในการนำมาสังเคราะห์องค์ความรู้

๓) ปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่ และกิจกรรม กระบวนการ และการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ในการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้ผลงานการพัฒนาพื้นที่ และกิจกรรม กระบวนการ และการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ

๔) จัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำแบบสอบถาม

๕) สรุปลองค์ความรู้การพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วน

เกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ พัฒนากิจกรรม กระบวนการการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ

๖) จัดประชุมเสวนาทางวิชาการ และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาพื้นที่กระบวนการ กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์พื้นที่ และกิจกรรมอย่างเพื่อประเมินผลการดำเนินการวิจัย

๗) การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วิดีโอ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ เว็บไซต์ การเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารท่องเที่ยวและวัฒนธรรม และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการนำเสนอภาพกิจกรรมและชุดองค์ความรู้ (หนังสือสรุปองค์ความรู้) และวิทัศน์บรรยากาศการสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

๓.๖.๑ วิเคราะห์จำแนกให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของพื้นที่ วัฒนธรรม วิถีชีวิต เช่น กิจกรรม วิถีชีวิต จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองพระชนกจักรี เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โบราณคดี สังคม และวิถีชีวิต การออกแบบงานการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม ในพื้นที่ชุมชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม

๓.๖.๒ สังเคราะห์องค์ความรู้รูปแบบและกระบวนการพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม กระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ เช่น การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากระบวนการรูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรม เป็นต้น

๓.๖.๓ นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาจัดทำเป็นชุดความรู้ ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนในเมืองพระชนกจักรี เช่น วัดหนองขุนชาติ เป็นต้น รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการ

อนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ร่วมกัน แนวทางการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากระบวนการการท่องเที่ยวรวมทั้ง นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน และศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากระบวนการ การส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธที่มีความเหมาะสมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรี

๓.๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎี เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรี วัฒนธรรมวิถีพุทธ

๓.๘ สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การประเมิน การพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากระบวนการกิจกรรม และการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง และจำแนกเหตุการณ์หลักๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่องเพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยชุดองค์ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่สำรวจผลงานการดำเนินการวิจัยในแต่ละพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้เมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ โดยการประเมินผลจากการสอบถามทัศนคติของคนในพื้นที่ เพื่อจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบว์ชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการเผยแพร่สู่สื่อมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารท่องเที่ยวและวัฒนธรรม และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการวิจัย ดังต่อไปนี้

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

จากการดำเนินกิจกรรมตามงานของโครงการวิจัย “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ” มีการศึกษาโครงการตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ เพื่อศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๔.๒ เพื่อนำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๔.๓ เพื่อพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

๔.๑ พื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดอุทัยธานีในด้านต่างๆ ข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี ข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่เพื่อให้ชุมชนสามารถมองเห็น ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ภายในชุมชนของตนเองได้เมื่อชุมชนเกิดความเข้าใจและให้ความร่วมมือในการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลบริบทพื้นที่ของชุมชนดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดอุทัยธานี

๑) ประวัติจังหวัดอุทัยธานี

(๑) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาเมืองอุทัยธานี มีหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของ กรมศิลปากรยืนยันไว้ว่า เป็นที่อยู่อาศัย ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว โดยพบหลักฐานยืนยันในหลายพื้นที่ เช่น โคร่ง กระดุก เครื่องมือหินกะเทาะจากหินกรวดและ ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์เขาปลาร้าตำนานเก่าเล่าว่า ใน สมัยสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองนั้น “ท้าวมหาพรหม” ได้เข้ามาสร้างเมืองที่บ้านอุทัยเก่า คือ อำเภอหนองฉาง ในปัจจุบันนี้ แล้วพาคนไทยเข้ามาอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านคนมอญ และคนกะเหรี่ยง จึงเรียกว่า “เมืองอุไทย” เรียกชื่อตามกลุ่มหรือที่อยู่ของคนไทย ซึ่งพากันตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่น มีพืชพันธุ์ และอาหาร ที่อุดมสมบูรณ์ กว่าแห่งอื่น ต่อมากระแสน้ำเปลี่ยนทางเดินและเกิดกันดารน้ำ เมืองอุไทยจึงถูกทิ้งร้าง จนในที่สุด “พระตะเบิด” ได้เข้ามาปรับปรุงเมืองอุไทยโดยขุดที่เก็บกักน้ำไว้ใกล้เมืองและพระตะเบิดได้เป็นผู้ปกครองเมืองอุไทย เป็นคนแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองอุไทย ต่อมาได้เรียกกันเป็น “เมืองอุไทย” คาดว่าเพี้ยนไปตามสำเนียง ชาวพื้นเมืองเดิม ได้มีฐานะเป็นหัวเมืองด่านชั้นนอกมีพระพลสงครามเป็นนายด่านแม่กลอง และพระอินทรเดช เป็นนายด่านหนองหลวง (ปัจจุบัน แม่กลอง คือ อำเภออุ้มผาง และหนองหลวง คือ ตำบลหนองหลวง อำเภอ อุ้มผาง จังหวัดตาก) คอยดูแลพม่าที่จะยกทัพมาตามเส้นทางชายแดนด่านแม่ละเมา ต่อมาในสมัยพระเอกาทศรถ (พ.ศ.๒๑๔๘-๒๑๖๓) ได้โปรดให้บัญชาตีอำนาจการใช้ตรา

ประจำตำแหน่ง มีบัญชาการตามหัวเมืองนั้น ได้รับ ในกฎหมายเกาลักษณะพระธรรมนูญว่า “เมืองอุไทยธานี เป็นหัวเมืองขึ้นแก่มหาดไทย” เมืองอุไทยธานี เป็น เมืองที่อยู่บนที่ดอนและลึกเข้าไป ไม่มีแม่น้ำสายใหญ่ และไม่สามารถติดต่อทางเรือได้ ดังนั้นชาวเมืองอุไทยธานี จึง ต้องขนข้าวบรรทุกเกวียนมาลงที่แม่น้ำ จึงทำให้พ่อค้าพากันไปตั้งยั้งฉางรับซื้อข้าวที่ริมแม่น้ำจนเป็นหมู่บ้านใหญ่ เรียกว่าหมู่บ้าน “สะแกรัง” เนื่องจากเป็นพื้นที่มีป่าสะแกขึ้นเต็มริมน้ำ และมีต้นสะแกใหญ่อยู่กลางหมู่บ้าน บ้านสะแกรัง ชาวจีนเรียกเพี้ยนเป็น “ซิเกียกั้ง” เป็นตลาดซื้อข้าวที่มีพ่อค้าคนจีนนิยม ไปตั้งบ้านเรือนและยั้งฉาง ต่อมาในระยะหลังได้มีเจ้านายและขุนนางมาตั้งบ้านเรือนอยู่ เพราะความสะดวกในการกะเกณฑ์สิ่งของส่งเมืองหลวง ซึ่งเป็นจำพวก มูลค่างควา ไผ่ซุง กระวาน และช้างป่า อีกทั้งยังมีช่องทาง ในการค้าข้าวอีกด้วย

พ.ศ. ๒๓๗๖ ข้าราชการชาวกรุงเทพฯ ผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็น พระยาอุไทยธานี เจ้าเมือง อุไทยธานีในสมัยนั้น ได้เห็นว่าบ้านสะแกรังเป็นตลาดใหญ่ มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่กันอย่างหนาแน่น อีกทั้ง เป็นสถานที่ที่ชาวอุไทยธานีติดต่อค้าขายข้าว และไม้ซุง กับพ่อค้าที่นั่นมานานแล้ว จึงคิดตั้งบ้านเรือน เพื่อค้าขาย ประจวบกับเวลานั้น เจ้าเมืองไชยนาทเป็นเพื่อนกัน จึงขอตั้งบ้านเรือนที่ริมแม่น้ำสะแกรัง เนื่องจากผู้คนมาติดต่อราชการและมาค้าขายกันมาก ทั้งนี้ เนื่องจากเจ้าเมืองไม่กล้าขึ้นไปเมืองอุไทยธานีเก่า อ้างว่ากลัวไข้ป่า จึงเป็นเหตุให้พากันอพยพมาอยู่กันมากขึ้น

พ.ศ. ๒๓๙๑ ได้มีการแบ่งเขตดินแดนเมืองอุไทยธานี และเมืองไชยนาทโดยตัดเขตบ้านสะแกรัง ทางฝั่งคลองปากใต้ ตั้งแต่ท้ายบ้านสะแกรังไปจดเมืองอุไทยธานีเก่า โอนที่นั่นจากเมืองไชยนาท เป็นของเมือง อุไทยธานี ดังนั้นเมืองอุไทยธานี จึงตั้งอยู่ที่ปลายสุดเขตแดนเมืองมโนรมย์ ๑ ข้างใต้บ้านลงมาสักคั้งน้ำหนึ่งก็เป็น แดนเมืองไชยนาท

พ.ศ. ๒๔๔๑ เมืองอุไทยธานี ขึ้นกับมณฑลนครสวรรค์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้เปลี่ยนเป็นขึ้นกับ มณฑลอยุธยา สุดท้ายมีการประกาศเลิกมณฑลปี พ.ศ. ๒๔๗๖ และกำหนดให้จังหวัดเป็นหน่วยปกครองส่วนภูมิภาค

อุทัยธานีเมืองพระชนกจักรี

พระชนกจักรี มีพระนามเดิมว่า นายทองดี เป็นบุตรคนโตของ หมื่นมหาสนิท (ทองคำ) ต่อมา ได้เป็นพระราชนิกร ปลัดทูลฉลองมหาดไทย ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กรุงศรีอยุธยา สืบเชื้อสาย มาจากเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ถือกำเนิดที่บ้านอุไทยธานี เมืองอุไทยธานี หรือจังหวัดอุทัยธานีในปัจจุบัน ภายหลังย้ายไปอยู่กรุงศรีอยุธยา รับราชการจนได้ตำแหน่งเป็นพระอักษรสุนทรศาสตร์ เสมียนตรากรม มหาดไทยมีหน้าที่ร่างพระราชสาสนตราและรักษาพระราชลัญจกร (ตราประจำพระเจ้าแผ่นดิน) พระอักษรสุนทรศาสตร์ แต่งงานกับคุณดาวเรือง หลานสาวพระยาอภัยราชาสมุหนายกมีบุตรธิดา ๕ คน คนแรกเป็นหญิง ชื่อ สา คนรองเป็นชายชื่อ ราม คนที่สามเป็นหญิง ชื่อ แก้ว คนที่สี่และห้าเป็นชายชื่อ ทองด้วง และบุญมา ต่อมาพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) ได้ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์๑ ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราช รามาธิบดี (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ได้นำบรรดาศักดิ์สุดท้ายคือ พระบิดา “พระยาจักรีศรีอครักษ์” มาใช้ เป็นชื่อราชวงศ์จักรี และได้สถาปนา พระอัฐิพระบิดาขึ้นเป็น “สมเด็จพระชนกาธิบดี” ใน พ.ศ. ๒๓๓๘ จังหวัดอุทัยธานีได้สร้างพระอนุสาวรีย์สมเด็จพระ

ปฐมบรมชนกนาถบนยอดเขาแก้ว (เขาสะแกกรัง) บ้านสะแกกรัง ซึ่งเป็นสถานที่เกิดไว้เป็นอนุสรณ์๑ แล้วเสร็จในปี ๒๕๒๒ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (รัชกาลที่ ๙) เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด พระวิสูตรพระอนุสาวรีย์ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๒ ปัจจุบันรูป ปลับพลาจตุรมุข หน้าบรรณศาลา ตราจักรี ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกนาถ บนยอดเขาแก้ว ใช้ เป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดอุทัยธานี

๒) ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดอุทัยธานี

รูปปลับพลาจตุรมุข หน้าบรรณศาลาตราจักรีตั้งอยู่บนยอดเขาแก้วความหมายของตรา ประจำจังหวัดอุทัยธานี ปลับพลาจตุรมุข หน้าบรรณศาลาตราจักรี เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปของ สมเด็จพระปฐม บรมมหาชนกนาถ แห่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ด้วยมีหลักฐานจากจดหมายเหตุว่า บ้านสะแกกรัง อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดอุทัยธานี เป็นบ้านเกิดของ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกฯ ดังกล่าว ซึ่งมีพระนามเดิมว่า "ทองดี" รับราชการมีตำแหน่งเป็น พระ อักษรสุนทรศาสตร์เสมียนตรากรมมหาดไทย และเป็นเจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศ์ สมุหนายกเสนาบดี ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ทองด้วง) บุตรชาย คนโต ได้สถาปนาเป็น "พระบรมราชจักรีวงศ์" ได้สถาปนาพระอัฐิพระบิดา เป็นที่ "สมเด็จพระชนกาธิบ ดี" เมื่อ พ.ศ.2338 ตรานี้เป็นรูปปลับพลาจตุรมุข หน้าบรรณศาลาตราจักรี ตั้งอยู่บนยอดเขาแก้ว(เขา สะแกกรัง) อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานีจังหวัดอุทัยธานี ใช้อักษรย่อว่า "อน"

แผนภาพที่ ๔.๑ ตราสัญลักษณ์จังหวัดอุทัยธานี

๓) ต้นไม้ประจำจังหวัดอุทัยธานี

ชื่อพรรณไม้: ต้นสะเดา

ชื่อวิทยาศาสตร์: Azadirachta indica A.juss , Melia azadirachta Lian , M.indiea Brandis

ชื่อสามัญ: Holytree , Pride of Chaina , Indian Margosa Tree

สะเดาเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบเป็นใบรวม มีใบย่อย จัดเรียงแบบขนนกตั้งแต่ 2-5 คู่ ใบเล็กยาว ริมใบเป็นใบหยักเล็ก ๆ ดอกสีขาว มีกลิ่นอ่อน ๆ เป็นช่อดอกรวม ซึ่งประกอบด้วยดอก

เป็นจำนวนมาก ผลค่อนข้างกลมเป็นรูปไข่โตเท่าปลายนิ้วก้อย เมื่อสุกมีสีเหลืองอร่ามจัด มีสรรพคุณใช้ทำยาได้ทุกส่วนของต้น

แผนภาพที่ ๔.๒ ต้นไม้ประจำจังหวัดอุทัยธานี

๔) ดอกไม้ประจำจังหวัดอุทัยธานี

ดอกไม้ประจำจังหวัดอุทัยธานี คือ ดอกสุพรรณิการ์ หรือมีชื่อพื้นเมืองว่า ฝ่ายคำ มีขึ้นทั่วไปบริเวณเขาสะแกกรัง ตามสารานุกรมไม้ประดับในประเทศไทย ระบุว่า "สุพรรณิการ์" เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม สูงประมาณ ๓๐ ฟุต ใบเว้าเป็น ๕ แฉก กว้างประมาณ ๖ นิ้ว ยาวประมาณ ๘ นิ้ว ท้องใบมีขนปุย ดอกสีเหลืองสดมี ๕ กลีบ

แผนภาพที่ ๔.๓ ดอกไม้ประจำจังหวัดอุทัยธานี

กลีบดอกหุบจับเข้าคล้ายถ้วย ดอกใหญ่กว้างประมาณ ๕ นิ้ว เกสรตัวผู้อยู่กลางดอกมากมาย ออกดอกเกือบตลอดปีจะดกมาก ในราวเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน สุพรรณิการ์เป็นไม้กลางแจ้งขึ้นได้ในดินแทบทุกชนิด การขยายพันธุ์ใช้วิธีเพาะเมล็ด มีผู้นิยมปลูกสุพรรณิการ์ เป็นไม้ประดับกันอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นไม้ให้ดอกสีเหลืองอร่ามตา ยิ่งยามออกดอกดกจะเห็นเหลืองไปทั้งต้น แม้ได้ต้นก็จะเห็นดอกหล่นเหลืองอยู่ทั่วไปหมด นอกจากจะเป็นไม้ประดับแล้ว สุพรรณิการ์ยังมีประโยชน์อย่างอื่น เช่น ยางจากต้นสุพรรณิการ์ให้ผลผลิตเป็น "คารายากัม" หรือทางการค้าเรียกว่า "คริสตัลกัม" เป็นก้อนผลึกสีเหลืองอ่อนหรือน้ำตาลอมชมพู ใช้เป็นยาระบาย เป็นส่วนผสมในน้ำยาเช็ด

ผม เป็นยาทาบำรุงผิว ใช้ในอุตสาหกรรมทอผ้า และการพิมพ์ อุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง ผสมไอศกรีมทำให้ขึ้น เนื้อไม้ต้มกับแป้งเป็นอาหาร ไบอ่อนใช้สระผม ดอกแห้งและใบแห้งเป็นยาบำรุงกำลัง

๕) ธงประจำจังหวัดอุทัยธานี

เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด ๑๒๐X๑๘๐ ซม. แบ่งเป็นแถบสีตามแนวนอนเท่ากัน ๒ สี คือ ริวธง ส่วนบนเป็นสีเหลือง หมายถึง สีประจำพระบรมราชจักรีวงศ์ คือ พระมหากษัตริย์ ริวธงส่วนล่างเป็นสีเขียว หมายถึง สีประจำพระบรมราชสมภพ แห่งรัชกาลที่ ๑ คือ วันพุธ ตรงกลางผืนธง เป็นตราประจำจังหวัดอุทัยธานี

แผนภาพที่ ๔.๔ ธงประจำจังหวัดอุทัยธานี

๖) สภาพภูมิศาสตร์

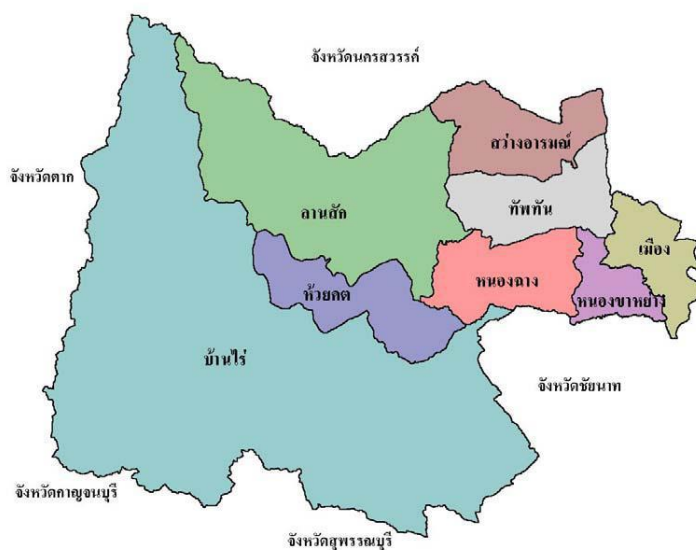
ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อจังหวัดอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ทั้งหมด ๖,๗๓๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔,๒๐๔,๔๐๔ ไร่ พื้นที่ทางการเกษตร ๒,๐๓๔,๒๙๐ ไร่ นอกจากนั้น เป็นพื้นที่ที่มีสภาพเป็นพื้นที่คุ้มครอง เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ ๙ แห่ง วนอุทยาน ๒ แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ๑ แห่ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ๑ แห่ง อาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับกิ่งอำเภอชุมตาบง อำเภอลาดยาว อำเภอโกรกพระ อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ และอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอวัดสิงห์ อำเภอหนองมะโมง อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก

แผนภาพที่ ๔.๕ อาณาเขตของจังหวัดอุทัยธานี

ระยะทางระหว่างอำเภอกับจังหวัด

จังหวัดอุทัยธานี แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ แต่ละอำเภอมียะระยะทางห่างจาก จังหวัด/อำเภอเมืองอุทัยธานี ดังนี้

อำเภอหนองขาหย่าง	๑๐	กิโลเมตร
อำเภอทัพทัน	๑๙	กิโลเมตร
อำเภอหนองฉาง	๒๒	กิโลเมตร
อำเภอสว่างอารมณ์	๓๓	กิโลเมตร
อำเภอห้วยคต	๔๕	กิโลเมตร
อำเภอลานสัก	๕๔	กิโลเมตร
อำเภอบ้านไร่	๘๐	กิโลเมตร

การเดินทาง

สามารถเดินทางไปอุทัยธานีได้หลายเส้นทาง ได้แก่

๑. จากเส้นทางหลวงหมายเลข ๓๒ (สายเอเชีย) ผ่านอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท และแยกเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๓๓ ตรงทางแยกทำน้ำอ้อย บริเวณหลักกิโลเมตรที่ ๒๐๖ ข้ามสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาระยะทางประมาณ ๑๖ กิโลเมตร ผ่านหน้าโรงพยาบาลเลี้ยวซ้ายเข้า ตลาดอุทัยธานีรวมเป็นระยะทางประมาณ ๒๒๒ กิโลเมตร

๒. เริ่มต้นจากทางหลวงหมายเลข ๓๒ เช่นกัน เมื่อถึงประมาณกิโลเมตรที่ ๓๐ (อยู่ใน เขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๓๔ และจากนั้นเข้าทางหลวง

หมายเลข ๓๐๙ ไปตามเส้นทางข้ามสะพานจังหวัดอ่างทอง จากนั้นมาตามถนนสาย ๓๑๑ ผ่านจังหวัดสิงห์บุรี ผ่านจังหวัดชัยนาทที่อำเภอสรรพยา จากนั้นเลี้ยวเข้าเส้นทางหมายเลข ๓๑๘๓ เข้าจังหวัดอุทัยธานี รวมเป็นระยะทางประมาณ ๒๘๓ กิโลเมตร

๓. เริ่มต้นจากอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔๐ ผ่านจังหวัดสุพรรณบุรี ผ่านอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท แยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๑๘๓ ผ่านอำเภอวัดสิงห์เข้าเขตจังหวัดอุทัยธานี บรรจบทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๒๖๕ สายมโนรมย์ - อุทัยธานี เลี้ยวซ้ายเข้าตัวจังหวัด รวมระยะทางประมาณ ๒๑๔ กิโลเมตร

๓) สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาลาดเทจากทิศตะวันตกลงมาทางทิศตะวันออก

ทิศตะวันตก เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน และมีสภาพเป็นพื้นที่คุ้มครองเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ๙ แห่ง วนอุทยาน ๒ แห่ง เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ๑ แห่ง และที่สำคัญมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง (อยู่ในเขตจังหวัดอุทัยธานี ประมาณ ๑.๕ ล้านไร่) ซึ่ง UNESCO ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าหายากและใกล้สูญพันธุ์อาศัยอยู่ เช่น ควายป่า วัวแดง กระทิง ช้าง เป็นต้น รวมพื้นที่ป่าและภูเขาทั้งหมดประมาณ ๒.๒ ล้านไร่เศษ

ตอนกลางของจังหวัด เป็นที่ดอนสลับพื้นที่ราบลักษณะเป็นลูกคลื่น

ทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ราบลุ่มที่เกิดจากตะกอนที่แม่น้ำพัดพามาและน้ำหลากท่วมพื้นที่ ทำให้มีความเหมาะสมในการทำการเกษตร เพาะปลูก มีพื้นที่ประมาณ ๒ ล้านไร่เศษจากลักษณะพื้นที่ดังกล่าวทำให้จังหวัดอุทัยธานี ประสบกับปัญหาขาดแคลนน้ำด้านทิศตะวันตกและหากปีใดมีน้ำมากหรือน้ำหลากจะเกิดน้ำท่วมทางด้านทิศตะวันออก เป็นประจำ

๔) สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศจังหวัดอุทัยธานี จัดอยู่ในลักษณะร้อนชื้น คือ มีอากาศร้อนชื้นในช่วงฤดูฝนและแห้งแล้งในช่วงฤดูแล้ง โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ในฤดูฝน และได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูแล้ง ซึ่งแบ่งฤดูตามระยะเวลาได้ดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ จนถึงกลางเดือนพฤษภาคม อากาศจะร้อนจัด ช่วงเดือนมีนาคมถึงกลางเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม จนถึงเดือนตุลาคม โดยฝนจะตกด้านทิศตะวันตกมากกว่าด้านทิศตะวันออก เนื่องจากอยู่ในเขตอิทธิพลของมรสุมและดีเปรสชัน ฝนตกชุกมากที่สุดในเดือนกันยายน

ฤดูแล้ง เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน จนถึงเดือนมกราคม โดยเดือนธันวาคมอากาศจะหนาวและแห้งแล้งมากที่สุด

๔.๑.๒ ทรัพยากรท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี

จากข้อมูลสารานุกรมรายชื่อทรัพยากรท่องเที่ยว ๓ จังหวัด (นครสวรรค์ อุทัยธานี พิจิตร) ที่ได้มาจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี นั้นพบว่าแบ่งทรัพยากรท่องเที่ยวออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ

ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าจุดชมวิว ชากฟอสซิล ถ้ำ ทะเลสาบ/หนอง/บึง ทุ่งดอกไม้และพืชพันธุ์ น้ำตก พรุ ภูเขา/ธรณีสัณฐานเฉพาะ แม่น้ำ/แก่ง วนอุทยาน ศูนย์วิจัย/สถานียอดสูง ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ สวนรุกขชาติ อุทยานแห่งชาติ ป่าชายเลน/พรุ/พื้นที่ชุ่มน้ำ หาดทราย/ชายทะเล/หมู่เกาะ น้ำพุร้อน/บ่อน้ำร้อน/ธารน้ำร้อน

ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอลานสักมากที่สุด ลักษณะของทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นพื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีความโดดเด่น พบในพื้นที่อำเภอลานสัก มีภูเขาและจุดชมวิวทิวทัศน์พบกระจายอยู่ในอำเภอลานสัก อำเภอบ้านไร่ และอำเภอเมืองอุทัยธานี มีถ้ำที่มีหินงอกหินย้อย อยู่ในอำเภอลานสักและอำเภอบ้านไร่ น้ำตก พบในพื้นที่อำเภอห้วยคต อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก แม่น้ำสายหลักของจังหวัดอุทัยธานีอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานี นอกจากนี้ยังมีน้ำพุร้อนทางธรรมชาติ อยู่ในพื้นที่อำเภอห้วยคต โดยรวมแล้วหลายชนิดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้มีการพัฒนาปรับปรุงให้ดึงดูดนักท่องเที่ยว ยังขาดขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นในหลายแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และค่อนข้างดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดอุทัยธานี ๓ อำเภอ คือ อำเภอลานสัก อำเภอบ้านไร่ และอำเภอห้วยคต ที่ตั้งของที่ทำการอยู่ในอำเภอลานสัก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งนั้น เป็นผืนป่าอนุรักษ์ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ได้รับการจดทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ อนุญาตให้ประชาชนทั่วไปเข้าไปศึกษาธรรมชาติได้ตามจุดที่ผ่อนปรน ซึ่งนอกจากข้อจำกัดในเรื่องจุดที่อนุญาตให้เข้ามาศึกษาธรรมชาติแล้ว ยังมีข้อจำกัดในเรื่องจำนวนคนที่เข้ามาและระยะเวลาในการเข้าพักด้วย

๒) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา

ได้แก่กำแพงเมือง/คูเมือง ชุมชนโบราณ โบราณสถาน ประวัติความเป็นมา พระตำหนัก/วัง/พระราชวังพิพิธภัณฑสถาน ศาสนสถาน ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์/อนุสรณ์สถาน อุทยานประวัติศาสตร์

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนาของจังหวัดอุทัยธานีปรากฏอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก ในการศึกษาครั้งนี้รวบรวมไว้ ๑๔ ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานีมากที่สุด ลักษณะทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นวัดเก่าแก่โบราณและวัดที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือให้ความสำคัญ พบในอำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่ชาวอุทัยธานีเคารพนับถือคือ พระพุทธรูปมงคลศักดิ์สิทธิ์ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดสังกัสรัตน

นครศรี อำเภอมืองอุทัยธานี พบโบราณสถาน โบราณวัตถุในอำเภอบ้านไร่ และอำเภอมืองอุทัยธานี นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เก็บเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี อยู่ในอำเภอมืองอุทัยธานี ที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา ค่อนข้างดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ วัดจันทารามหรือวัดท่าซุง เป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา ด้านตรงข้ามกับวัดเป็นปูชนียสถานแห่งใหม่ มีบริเวณกว้างขวาง มีพระอุโบสถ อาคารต่างๆที่หลวงพ่อกษิณดำ พระเถระที่มีชื่อเสียงได้สร้างไว้อย่างวิจิตรงดงาม เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีศาลาหลายหลังใช้เป็นสถานที่ฝึกสมาธิและมีที่พักสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรมวิปัสสนา

๓) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม

ได้แก่ เชื้อน/อ่างเก็บน้ำ งานประเพณี จุดผ่านแดน ตลาดนัด/ตลาดสด ไร่/สวนเกษตร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์หัตถกรรม สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์/ศูนย์ฝึกสัตว์ สวนสาธารณะ/สวนหย่อม หมู่บ้าน เหมือง

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี อำเภอลานสัก ค่อนข้างโดดเด่น มีชื่อเสียง มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ปรากฏอยู่ในพื้นที่อำเภอมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก ในการศึกษาครั้งนี้รวบรวมไว้ ๑๘ ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอมืองอุทัยธานีมากที่สุด ลักษณะทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางศาสนา งานที่แสดงความเคารพนับถือต่อปูชนียบุคคลที่สำคัญ งานรำลึกวันสำคัญของสถานที่ งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนที่สืบทอดกันมา รวมทั้งงานกาชาดและของดีเมืองอุทัย มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแพชาวเขา ชาวมุสลิมในพื้นที่ที่เรียบง่าย มีกิจกรรมหรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นประโยชน์ในการพักผ่อนรวมทั้งศึกษาเรียนรู้ จำพวก อ่างเก็บน้ำ สวนพฤกษศาสตร์ สวนป่า และศูนย์ทอผ้าที่มีชื่อเสียง ที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี ได้แก่ งานประเพณี ตักบาตรเทโว วัดสังกัสรัตนคีรี ซึ่งจะจัดขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ (ตุลาคม) ของทุกปี ถือเป็นประเพณีสำคัญในวันออกพรรษาของจังหวัดอุทัยธานีพระสงฆ์ทุกรูปที่จำพรรษาในอำเภอมืองอุทัยธานี จะเดินลงบันไดเป็นแถวจากยอดเขาสะแกกรังมารับบิณฑบาตจากพุทธศาสนิกชนที่ลานวัด นับเป็นงานประเพณีที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทุกปี และกิจกรรมทำบุญงานเดือนสามสืบสานประเพณีชาวอุไทย ของอำเภอหนองฉาง

ซึ่งจังหวัดอุทัยธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวจำนวนทั้งสิ้น ๖๙ แห่ง โดยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ จำนวน ๓๐ แห่ง ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา จำนวน ๒๓ แห่ง ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม จำนวน ๑๖ แห่ง ดังแสดงรายชื่อสถานที่ตามประเภทและแสดงอำเภอที่ตั้ง ในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ ทรัพยากรท่องเที่ยวในจังหวัดอุทัยธานี

ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	สถานที่	อำเภอ
ทรัพยากรท่องเที่ยว ประเภทธรรมชาติ	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง	ลานสัก
	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าประทุน	ลานสัก
	จุดชมวิว เขาหินแดง	ลานสัก
	ถ้ำเกร็ดดาว	บ้านไร่
	ถ้ำน้ำพุเขากวางทอง	หนองฉาง
	ถ้ำพนาสวรรค์	ลานสัก
	หุบป่าตาด (UNSEEN)	ลานสัก
	ถ้ำเขาวง	บ้านไร่
	ถ้ำเขาม้องชัย	ลานสัก
	บึงทับแต้	หนองขาหย่าง
	น้ำตกไขเบอร์หรือน้ำตกหินลาด	ห้วยคต
	น้ำตกอีซ่า	ห้วยคต
	น้ำตกผาร่มเย็น	บ้านไร่
	เขาม้องชัย	ลานสัก
	เขาปฐวี	ทัพทัน
	เขาปลาร้า	ลานสัก
	เขาผาแรด	ลานสัก
	เขาพระยาพายุเรือ	ลานสัก
	เขาพุหวาย	บ้านไร่
	เขาวง	บ้านไร่
	เขาสะแกกรัง (เขาแก้ว)	เมือง
	เขาตะพาน	บ้านไร่
	เขากวางทองฝั่งซ้าย	สว่างอารมณ์
	เขาหินเทิน	ลานสัก
	เขาหินแดง	ลานสัก
	เกาะเทโพ	เมือง
	ลำน้ำสะแกกรัง	เมือง
	วนอุทยานถ้ำเขาวง	บ้านไร่
	ป่าสักธรรมชาติ	ลานสัก
	น้ำพุร้อนบ้านสมอทอง	ห้วยคต
ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภท ประวัติศาสตร์โบราณวัตถุสถาน และศาสนา	เมืองโบราณบึงคอกช้าง	สว่างอารมณ์
	คูเมืองกาจ	บ้านไร่
	ชุมชนโบราณสะแกกรัง	เมือง
	พระแสงดาบสัตยตราวุธประจำเมืองอุทัยธานี	เมือง

ตารางที่ ๔.๑ ทรัพยากรท่องเที่ยวในจังหวัดอุทัยธานี (ต่อ)

ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม	เมืองโบราณกาฐ	บ้านไร่
	เมืองโบราณบ้านคูเมือง	หนองขาหย่าง
	เมืองโบราณบ้านไต้หรือบ้านไต้	เมือง
	เมืองอุทัยธานีเก่า	หนองฉาง
	พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น	เมือง
	เขาสะแกกรัง	เมือง
	วัดเขาวงพระมหารัชมังคลาราม	บ้านไร่
	วัดจันทาราม(วัดท่าซุง)	เมือง
	วัดถ้ำเขาตะพาน	บ้านไร่
	วัดถ้ำเขาวง	บ้านไร่
	วัดทัพทัน	ทัพทัน
	วัดธรรมโฆษหรือวัดโรงโค	เมือง
	วัดมณีสถิตย์กปิฏฐาราม	เมือง
	วัดสังกัสรัตนคีรี	เมือง
	วัดหนองขุนชาติ	หนองฉาง
	วัดหนองพลวง	หนองขาหย่าง
	วัดอุโบสถาราม(วัดโบสถ์)	เมือง
	หลวงพ่อโตวัดผาทั่ง(วัดผาทั่ง)	บ้านไร่
	เขื่อนทับเสลา	ลานสัก
	เขื่อนวังร่มเกล้า	เมือง
	งานตักบาตรเทโว วัดสังกัสรัตนคีรี	เมือง
	งานวันพระชนกจักรี	เมือง
	งานมรดกโลก	ลานสัก
	ตลาดโบราณสะแกกรัง	เมือง
	สวนป่าห้วยระบำ	ลานสัก
	เกาะเทโพ	เมือง
	ฮกแซต้ง	เมือง
	ชาวแพในแม่น้ำสะแกกรัง	เมือง
	บ้านนาตาโพ	บ้านไร่
	ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาน้ำอิมาด-อิทราย	บ้านไร่
	ศูนย์การแสดงและสาธิตการทอผ้าพื้นเมือง (กลุ่มทอผ้าไพจิตร)	บ้านไร่
	ศูนย์ทอผ้าพื้นเมืองลายโบราณผาทั่ง	บ้านไร่
	แหล่งทอผ้าพื้นเมืองบ้านโคกหม้อ	ทัพทัน
	สวนพฤกษศาสตร์	บ้านไร่

๔.๑.๓ ผลการศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี

ทรัพยากรท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา ทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม และทรัพยากรท่องเที่ยวทางการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในจังหวัดอุทัยธานี พบว่าจังหวัดอุทัยธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทต่างๆกระจายอยู่ในทุกอำเภอที่ทำการศึกษา ได้แก่ อำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ อำเภอลานสัก และอำเภอห้วยคต จากข้อมูลทุติยภูมิและการสำรวจภาคสนามด้วยแบบตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว ศึกษาลักษณะความโดดเด่น ที่ตั้งและการเข้าถึง ของทรัพยากรท่องเที่ยวแต่ละประเภท โดยมีรายละเอียดผลการศึกษาทรัพยากรท่องเที่ยวแต่ละประเภทดังนี้

ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ

ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าจุดชมวิว ชากฟอสซิล ถ้ำ ทะเลสาบ/หนอง/บึง ทุ่งดอกไม้และพืชพันธุ์ น้ำตก พรุ ภูเขา/ธรณีสัณฐานเฉพาะ แม่น้ำ/แก่ง วนอุทยาน ศูนย์วิจัย/สถานีทดลอง ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ สวนรุกขชาติ อุทยานแห่งชาติ ป่าชายเลน/พรุ/พื้นที่ชุ่มน้ำ หาดทราย/ชายทะเล/หมู่เกาะ น้ำพุร้อน/บ่อน้ำร้อน/ธารน้ำร้อน

ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอลานสักมากที่สุด ลักษณะของทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นพื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีความโดดเด่น พบในพื้นที่อำเภอลานสัก มีภูเขาและจุดชมวิวทิวทัศน์พบกระจายอยู่ในอำเภอลานสัก อำเภอบ้านไร่ และอำเภอเมืองอุทัยธานี มีถ้ำที่มีหินงอกหินย้อย อยู่ในอำเภอลานสักและอำเภอบ้านไร่ น้ำตก พบในพื้นที่อำเภอห้วยคต อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก แม่น้ำสายหลักของจังหวัดอุทัยธานีอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานี นอกจากนี้ยังมีน้ำพุร้อนทางธรรมชาติ อยู่ในพื้นที่อำเภอห้วยคต โดยรวมแล้วหลายชนิดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ดึงดูดนักท่องเที่ยว ยังขาดขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นในหลายแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และค่อนข้างดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดอุทัยธานี 3 อำเภอ คือ อำเภอลานสัก อำเภอบ้านไร่ และอำเภอห้วยคต ที่ตั้งของทำการอยู่ในอำเภอลานสัก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งนั้น เป็นผืนป่าอนุรักษ์ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ได้รับการจดทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อปี พ.ศ. 2534 อนุญาตให้ประชาชนทั่วไปเข้าไปศึกษาธรรมชาติได้ตามจุดที่ผ่อนปรน ซึ่งนอกจากข้อจำกัดในเรื่องจุดที่อนุญาตให้เข้ามาศึกษาธรรมชาติแล้ว ยังมีข้อจำกัดในเรื่องจำนวนคนที่เข้ามาและระยะเวลาในการเข้าพักด้วย

ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา

ได้แก่ กำแพงเมือง/คูเมือง ชุมชนโบราณ โบราณสถาน ประวัติความเป็นมา พระตำหนัก/วัง/พระราชวังพิพิธภัณฑสถาน ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์/อนุสรณ์สถาน อุทยานประวัติศาสตร์

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนาของจังหวัดอุทัยธานี ปรากฏอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก ในการศึกษาครั้งนี้รวบรวมไว้ 14 ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานีมากที่สุด ลักษณะทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นวัดเก่าแก่โบราณและวัดที่ประชาชนให้ความเคารพ นับถือให้ความสำคัญ พบในอำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองที่ชาวอุทัยธานีเคารพนับถือคือ พระพุทธมณฑลศักดิ์สิทธิ์ซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดสังกัสรัตนคีรี อำเภอเมืองอุทัยธานี พบโบราณสถาน โบราณวัตถุในอำเภอบ้านไร่ และอำเภอเมืองอุทัยธานี นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เก็บเรื่องราวความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี อยู่ในอำเภอเมืองอุทัยธานี ที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา คือนางช้างตองตองนักท่องเที่ยว ได้แก่ วัดจันทารามหรือวัดท่าซุง เป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา ด้านตรงข้ามกับวัดเป็นปูชนียสถานแห่งใหม่ มีบริเวณกว้างขวาง มีพระอุโบสถ อาคารต่างๆ ที่หลวงพ่อกษิณังดำ พระเถระที่มีชื่อเสียงได้สร้างไว้อย่างวิจิตรงดงาม เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีศาลาหลายหลังใช้เป็นสถานที่ฝึกสมาธิและมีที่พักสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรม วิปัสสนา

ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม

ได้แก่ เชื้อน/อ่างเก็บน้ำ งานประเพณี จุดผ่านแดน ตลาดนัด/ตลาดสด ไร่/สวนเกษตร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์หัตถกรรม สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์/ศูนย์ฝึกสัตว์ สวนสาธารณะ/สวนหย่อม หมู่บ้าน เมือง

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี อำเภอลานสัก คือนางช้างตองตอง มีชื่อเสียง มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ปรากฏอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก ในการศึกษาครั้งนี้รวบรวมไว้ 18 ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานีมากที่สุด ลักษณะทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี เป็นงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางศาสนา งานที่แสดงความเคารพนับถือต่อปูชนียบุคคลที่สำคัญ งานรำลึกวันสำคัญของสถานที่ งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนที่สืบทอดกันมา รวมทั้งงานกาชาดและของดีเมืองอุทัย มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแพชาวเขา ชาวชุมชนในพื้นที่ที่เรียบง่าย มีกิจกรรมหรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นประโยชน์ในการพักผ่อนรวมทั้งศึกษาเรียนรู้ จำพวก อ่างเก็บน้ำ สวนพฤกษศาสตร์ สวนป่า และศูนย์ทอผ้าที่มีชื่อเสียง ที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี ได้แก่ งานประเพณี ตักบาตรเทโว วัดสังกัสรัตนคีรี ซึ่งจะจัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 (ตุลาคม) ของทุกปี ถือเป็นประเพณีสำคัญในวันออกพรรษาของจังหวัดอุทัยธานีพระสงฆ์ทุกรูปที่จำพรรษาในอำเภอเมืองอุทัยธานี จะเดินลงบันไดเป็นแถวจากยอดเขาสะแกกรังมารับบิณฑบาตจากพุทธศาสนิกชนที่ลานวัด นับเป็นงานประเพณีที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทุกปี

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก

ได้แก่ ทรัพยากรจำพวกที่พัก ร้านอาหาร ร้านของฝากของที่ระลึก และการคมนาคมขนส่ง

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ของจังหวัดอุทัยธานีนั้น ด้านที่พัก มีหลายรูปแบบ ทั้งโรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ ส่วนใหญ่ที่พักต่างๆอยู่ในอำเภอเมืองอุทัยธานี รองลงมาอยู่ในอำเภอบ้านไร่ ในส่วนของอำเภอลานสักและห้วยคตนั้น ที่พักยังคงมีอยู่น้อย คุณภาพของที่พักแรมขึ้นอยู่กับราคาของที่พัก มีให้เลือกตามกลุ่มนักท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งราคาในระดับขั้นต่ำ ราคาปานกลาง และราคาสูง ซึ่งมีความแตกต่างในคุณภาพและราคาค่อนข้างมาก โดยที่พักแรมที่ค่อนข้างมีคุณภาพมักจะมีราคาสูงมากด้วยเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม ด้านอาหาร มีให้เลือกหลากหลาย ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเมืองอุทัยธานี ในอำเภออื่นๆร้านอาหารยังคงมีอยู่น้อย ลักษณะอาหารส่วนใหญ่เป็นอาหารตามสั่ง จำพวกปลาแม่น้ำ ปลาแรด จะพบในหลายๆร้าน ด้านของฝากของที่ระลึก เป็นจำพวกอาหารและขนม ที่ขึ้นชื่อคือ ขนมปังสังขยาข้าวกึ่งกรอบ ข้าวเกรียบปลากราย มีผลิตภัณฑ์มีดสวยงามและกรรไกรตัดแต่งกิ่งไม้ที่เป็นงานฝีมือของชาวบ้าน มีyalมเงินสูตรโบราณ ซึ่งร้านของฝากของที่ระลึกส่วนใหญ่พบในอำเภอเมืองอุทัยธานี มีผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายผ้าทอพื้นเมืองที่มีมากในอำเภอบ้านไร่ นอกจากนี้ยังมีชุดเฟอร์นิเจอร์จากรากไม้ที่พบในอำเภอลานสัก ไม่พบร้านของฝากของที่ระลึกในอำเภอยะคต ด้านการคมนาคมขนส่ง มีเส้นทางติดต่อภายในจังหวัดและติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงรวมทั้งกรุงเทพฯ ได้อย่างสะดวก มีการขนส่งเฉพาะทางรถ มีรถบริการระหว่างจังหวัดอุทัยธานีและกรุงเทพฯ ที่เป็นทั้งรถโดยสารปรับอากาศและรถตู้ รถโดยสารปรับอากาศจะมีรอบเดินรถที่แน่นอนตามกำหนดรอบเวลาในแต่ละวัน รถตู้ มีช่วงเวลาที่กำหนดแต่การเดินรถขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่ขึ้นไม่มีระยะห่างระหว่างรอบเดินรถ มีรถบริการระหว่างอำเภอกับตัวจังหวัด แต่ละอำเภอจะมีรอบเดินรถที่แน่นอนตามกำหนดรอบเวลาในแต่ละวัน ในส่วนของการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆยังไม่สะดวกเนื่องจากหลายสถานที่ท่องเที่ยว ไม่มีรถโดยสารประจำทางที่เข้าถึง

ตารางที่ ๔.๒ ผลการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๑. เขาสะแกกรัง	เมืองอุทัยธานี	จากเมืองอุทัยธานีใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๒๒๐ เป็นระยะทาง ๔ กิโลเมตร แล้วเลี้ยวบริเวณสนามกีฬาจังหวัดไปตามทางขึ้นสู่ยอดเขา หรือจากบริเวณลานวัดสังกัสรัตนคีรีมีบันไดขึ้นสู่ยอดเขาสะแกกรัง	จากบนยอดเขาสามารถมองเห็นทิวทัศน์เมืองอุทัยธานีได้กว้างขวางเป็นที่ตั้งของมณฑปประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ด้านหน้ามีระฆังใบใหญ่ ถือกันว่าเป็นระฆังศักดิ์สิทธิ์ใกล้เคียงกับมณฑปบนยอดเขาสะแกกรังมีพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกนาถ แห่งรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ได้สถาปนาพระอัฐิพระบิดาเป็นสมเด็จพระชนกาธิบดี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘ เลยพระราชานุสาวรีย์ไปทางป่าหลังเขา ประมาณ ๒๐๐ เมตร จะพบหมุดแผนที่โลก สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕
๒. ลำน้ำสะแกกรัง	เมืองอุทัยธานี	อยู่ตรงตลาดสดเทศบาลเมืองอุทัยธานี	ไหลผ่านตัวจังหวัดอุทัยธานี บริเวณสองฝั่งแม่น้ำมีเรือนแพอยู่เรียงราย ฝั่งแม่น้ำด้านตะวันตกมีอาคารบ้านเรือนอยู่หนาแน่นและเป็นตลาดใหญ่ ของที่ขายนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกเองทำเอง ส่วนฝั่งแม่น้ำด้านตะวันออกเป็นเกาะเทโพ มีสวนผลไม้ และป่าไผ่ตามธรรมชาติ ลำ น้ำ สะแกกรังจัดเป็นลำ น้ำ คูบ้านคูเมืองจังหวัดอุทัยธานี

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๓.เกาะเทโพ	เมือง อุทัยธานี	ต.เกาะเทโพ จากตลาดสดเทศบาล ข้ามสะพานไปยังวัดอุโปสถาราม ก็จะเป็นพื้นที่ของเกาะเทโพ	เดิมเป็นแหลมยื่นออกมาคั่นระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำสะแกกรัง ซึ่งมาบรรจบกันทางทิศใต้ของแหลม แต่มีการขุดคลองเชื่อมทางเหนือในภายหลัง เพื่อให้แม่น้ำเจ้าพระยามาหนุนแม่น้ำสะแกกรังในยามน้ำแล้ง แหลมนี้จึงกลายเป็นเกาะเทโพซึ่งเป็นจุดที่น่าสนใจสำหรับผู้ชอบปั่นจักรยานท่องเที่ยว การเดินทางบนเกาะเทโพ บรรยากาศสองข้างจะเป็นป่าไผ่ ไร่ข้าวโพดและทุ่งนาให้บรรยากาศที่สงบร่มรื่น
๔.วนอุทยาน ถ้ำเขาวง (ถ้ำพุหวาย)	บ้านไร่	จากอำเภอบ้านไร่ใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๐๑๑ สายบ้านไร่-พุบอน ผ่านโค้งศาลเจ้าพ่อเขารัก จนกระทั่งถึงทางแยกที่มีป้ายบ้านอิหลูบ-บ้านเขาพุเตย เลี้ยวขวาไปอีกประมาณ ๖ กิโลเมตร ผ่านทางเข้าวัดถ้ำเขาวงมาอีก ๓ กิโลเมตร จะถึงทางเข้าวนอุทยานถ้ำเขาวงหรือถ้ำพุหวาย	เป็นส่วนหนึ่งของผืนป่าตะวันตกติดกับอุทยานแห่งชาติพุเตย จังหวัดสุพรรณบุรี สภาพโดยทั่วไปเป็นภูเขาหินปูนสูงชันสลับซับซ้อน มีความลาดชันมากกว่า ๓๕ เปอร์เซ็นต์ มีสถานที่ที่น่าสนใจโดดเด่นคือ เขาพุหวายหรือถ้ำพุหวาย เป็นถ้ำขนาดใหญ่ ภายในถ้ำกว้างขวาง มีหินงอกหินย้อย เช่น รูปเจดีย์ อ่างน้ำ ทางเข้าถ้ำอยู่บนไหล่เขาต้องเดินขึ้นไป อากาศถ่ายเทได้สะดวกมีโพรงทะลุถึงด้านตรงข้ามของภูเขา มีค้างคาวอาศัยอยู่ ๘ ชนิดสามารถเดินได้เองหรือติดต่อคนนำทางได้ บริเวณปากถ้ำ ใช้เวลาเดินประมาณ ๑ ชั่วโมง ทางด้านหลังของถ้ำพุหวาย มี ถ้ำเทพมาลี หรือ ถ้ำพญานาค เป็นถ้ำขนาดเล็กค่อนข้างลึกมีความสวยงามตามธรรมชาติของหินงอกหินย้อย ยอดเขาพุหวาย สูง ๗๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล สามารถมองเห็นทัศนียภาพที่กว้างไกลอย่างสวยงาม บนสันเขาเป็นป่าเต็งรังที่ค่อนข้างสมบูรณ์
๕.น้ำตกผา ร่มเย็น	บ้านไร่	อยู่บ้านใหม่ร่มเย็น จากอำเภอบ้านไร่ใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๐๑๑ สายบ้านไร่-พุบอน จนกระทั่งถึงทางเข้าบ้านใหม่	เป็นน้ำตกหินปูนขนาดเล็กตั้งอยู่บนหน้าผา สามารถมองเห็นได้จากริมถนน เป็นสายน้ำสีขาวทิ้งตัวลงมาในป่าที่บออยู่เบื้องล่างผ่านหน้าผาดินที่มีมอสสีเขียวเกาะอยู่ ประกอบกับพื้นที่เป็นป่ารกครึ้ม บริเวณน้ำตกโดยรอบไม่เหมาะแก่การเล่นน้ำเนื่องจากธารมีขนาดเล็ก แต่บริเวณโดยรอบ

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
		ร่มเย็น เลี้ยวขวาเข้าไปประมาณ ๒ กิโลเมตร จากนั้นเดินเท้าเข้าสู่ น้ำตกอีก ๔๐๐ เมตร	น้ำตกบรรยากาศร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ใหญ่รกรกร้าม ทำให้คนที่ได้ยืนชมมีความรู้สึกชุ่มฉ่ำเย็นตามไปด้วย บริเวณโดยรอบยังไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก
๖. ถ้ำเกร็ดดาว	บ้านไร่	หมู่ ๔ ต.แก่งมะกรูด จากอำเภอบ้านไร่ไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข ๓๐๑๑ สายบ้านไร่-พุนอน ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร สุดถนนลาดยางแล้วไปตามถนนลูกรังอีก ๒ กิโลเมตร เลี้ยวจากศูนย์วัฒนธรรมบ้านอีมาด-อีทรายไปประมาณ ๑ กิโลเมตร จะมีทางเดินเท้าไปถ้ำเกร็ดดาวได้	จากปากถ้ำจะมีบันไดไม้ไผ่ทอดยาวลงไปในถ้ำ เป็นถ้ำที่มีขนาดใหญ่ ในถ้ำมีแท่งหินขนาดใหญ่ เมื่อถูกแสงจะเป็นประกาย เพดานถ้ำเต็มไปด้วยค้างคาว และชาวบ้านได้อาศัยขี่ค้างคาวไปทำปุ๋ยใส่ไรนา
๗. น้ำตกตาดาว	บ้านไร่	เลยจากปากทางเข้าถ้ำเกร็ดดาวไปเล็กน้อย ฝั่งตรงข้ามเป็นทางเข้าน้ำตกตาดาว	เป็นน้ำตกที่ไหลผ่านโขดหินลงมา ๙ ชั้น บริเวณโดยรอบเป็นป่าสมบูรณ์
๘. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	ลานสัก	อยู่ ห่าง จาก ตัว จั ง หวั ด ประมาณ ๑๐๒ กิโลเมตร ใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๓๓ สาย	จัดเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่โดดเด่นของจังหวัดอุทัยธานีเนื่องจากการจดทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก (UNESCO)ระหว่างวันที่ ๙-๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ ห้วยขาแข้งมีพื้นที่ครอบคลุม ๖ อำเภอ ๓ จังหวัด คือ อำเภอบ้านไร่ อำเภอลานสัก อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
		อุทัยธานี-หนองฉาง จากนั้นใช้ทางหลวง หมายเลข ๓๔๓๘ สายหนองฉาง-ลานสัก ถึงหลักกิโลเมตรที่ ๕๓-๕๔ เลี้ยวซ้ายเข้าไปประมาณ ๑๕ กิโลเมตร จะถึงที่ทำการเขตด่านตรวจเขาหินแดง ซึ่งตั้งอยู่ริมห้วยทับเสลา จากที่ทำการเขตฯ สามารถเดินทางด้วยรถยนต์ต่อไปยังหน่วยพิทักษ์ป่ากะปุกกะเปี๊ยก ระยะทาง ๑๔ กิโลเมตร และ สถานีวิจัยเขานางรำ ระยะทาง ๑๗ กิโลเมตร	อำเภอสังขละบุรี อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีพื้นที่ ๓,๖๐๙,๓๗๕ ไร่ โดยมีการรวมพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรเข้ามด้วยทำให้เป็นผืนป่าอนุรักษ์ต่อเนื่องที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งซึ่งได้กลายเป็นมรดกโลกและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เปิดจุดผ่อนปรนทั้งหมด ๓ จุด ให้ประชาชนทั่วไปเข้าไปศึกษาธรรมชาติ ได้แก่ ๑.บริเวณสำนักงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒.บริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าไซเบอร์ ๓. บริเวณหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยแม่ดี ในส่วนบริเวณที่ทำการเขตฯมี รูปปั้นคุณสืบ นาคะเสถียร อาคารอนุสรณ์สถานสืบ นาคะเสถียร ซึ่งมีการจัดนิทรรศการคุณสืบไว้ บ้านพักคุณสืบ และเส้นทางศึกษาธรรมชาติเขาหินแดง มีความยาวประมาณ ๖ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ ๔ ชั่วโมง
๙. เขาลาไร่	ลานสัก	จากตัวเมืองใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๓๓ ผ่านอำเภอหนองฉาง จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๔๓๘ สายหนอง	นอกจากข้อจำกัดในเรื่องจุดที่อนุญาตให้เข้ามาศึกษาธรรมชาติแล้ว ยังมีข้อจำกัดในเรื่องจำนวนคนที่เข้ามา และระยะเวลาในการเข้าพักด้วย เขาลาไร่มีขนาดใหญ่ สูงชันมาประมาณ ๕๘๘ เมตร สภาพป่าค่อนข้างสมบูรณ์ต้องเดินเท้าและปีนเขา ระยะทางประมาณ ๑.๓ กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง จึงจะถึงยอดเขาและแลเห็นภูมิประเทศที่สวยงาม ข้างบนเป็นที่ราบขนาดใหญ่และมีป่าไม้ มะค่า หน้าผาด้านตะวันตกที่ระดับ

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
		ฉาง-ลานสัก อีกประมาณ ๒๑.๕ กิโลเมตร จะเห็นเทือกเขาปลาร้าอยู่ซ้ายมือ แล้วเลี้ยวซ้ายไปตามทางลาดยางอีก ประมาณ ๗.๕ กิโลเมตร การขึ้นสู่ยอดเขาต้องมีเจ้าหน้าที่นำขึ้นไปเท่านั้น ติดต่อล่วงหน้า ๑ วัน ก่อนการเดินทาง	ความสูง ๓๒๐ เมตร พบภาพเขียนก่อนประวัติศาสตร์อายุประมาณ ๓,๐๐๐ ปี ภาพมีทั้งหมด ๔๐ ภาพ แสดงให้เห็นสภาพชีวิตสังคมของคนยุคโบราณ
๑๐. หุบป่าตาด	ลานสัก	หมู่ที่ ๑ ตำบลป่าอ้อ เข้าทางเดียวกับเขาปลาร้า อยู่ก่อนถึงเขาปลาร้า ประมาณ ๑ กิโลเมตร	กรมป่าไม้ได้ประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์เพราะ มีสภาพทางภูมิศาสตร์แปลกและมีพันธุ์ไม้หายาก เช่น เต่าร้าง เปล้า คัดคั่วเล็ก เป็นต้น อยู่ในความดูแลของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาประทุน ทางเดินเข้าหุบเขาป่าตาดมีตสนิทแต่เดินไม่นานจะถึงปล่องขนาดใหญ่ที่แสงส่องลงมาและจะพบป่าตาดให้ความรู้สึกเหมือนว่าได้อยู่ในโลกยุคดึกดำบรรพ์ ลักษณะคล้ายป่าดงดิบความชุ่มชื้นสูง มีความร่มรื่นเหมาะ แก่การเดินทางชมธรรมชาติระยะทางเดินไป-กลับ ๗๐๐ เมตร ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาทีจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว Unseen Thailand ชนิดหนึ่ง
๑๑. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำประทุน	ลานสัก	หมู่ ๑ ต. ป่าอ้อ เดินทางโดยถนนสายอุทัยธานี-หนองฉาง ถึงทางแยกไป อำเภอลานสัก อำเภอบ้านไร่ จากทางแยก	เนื้อที่ทั้งหมด จำนวน ๑๓,๐๕๒ ไร่ ประกอบด้วยภูเขาจำนวน ๖ ลูก คือ เขาปลาร้า เขาช่องชัย เขาห้วยโคก เขาน้อย เขาบริวาร และเขาน้ำโจนประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำประทุน เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นภูเขาหินปูนพื้นที่โดยรอบของภูเขามีหน้าผาสูงชัน มีโพรงถ้ำสวยงามตาม

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๑๒. เขาช้องชัย	ลานสัก	ตั้งกล่าวเดินทางอีก ๓ กิโลเมตรจะถึงทางแยกไปอำเภอลานสัก เลี้ยวขวาแยกไปลานสักเป็นระยะทางประมาณ ๒๗ กิโลเมตร จะถึงเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำประทุน	ธรรมชาติ แต่ละถ้ำ มีความสวยงามด้วยหินงอกหินย้อยนอกจากนั้นยังมีภาพเขียนสีประวัติศาสตร์ที่สื่อถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนสมัยโบราณ(เขาปลาร้า)บริเวณที่ทำการเขตฯ มีบ้านพักรับรองนักท่องเที่ยว บรรยากาศธรรมชาติดีดูเขาสามารถติดต่อขอเข้าพักได้
		ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๕๒.๔ กิโลเมตรจากอำเภอเมืองใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๓๓ ผ่านอำเภอหนองฉาง จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๔๓๘ สายหนองฉาง-ลานสัก และก่อนถึงอำเภอลานสักประมาณ ๒ กิโลเมตร มีทางแยกซ้ายมือเข้าโรงเรียนลานสักวิทยา และไปอีกประมาณ ๕๐๐ เมตรจะถึงเขาช้องชัย	มีความสูงประมาณ ๓๕๓ เมตร ทางด้านหน้าของเขาช้องชัยเป็นถ้ำตื้น กว้างเหมือนอุโมงค์ใหญ่ เข้าใจว่าเดิมมีมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์อาศัยอยู่เพราะพบเครื่องมือหิน และเศษภาชนะดินเผา ภายในถ้ำมีฝูงค้างคาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในเวลาเย็นจะเห็นฝูงค้างคาวบินออกมาหากิน นานนับชั่วโมง และถ้ำปีนหน้าผาสูงไปจะพบโพรงถ้ำอีกหลายถ้ำอยู่ทาง
			ด้านบน มีถ้ำพรสวรรค์ ถ้ำน้ำทิพย์ ถ้ำธงชัย ถ้ำมหาสมบัติ ถ้ำเปิด และถ้ำลม (ปัจจุบันจากช่วงที่ทำการสำรวจ(มีนาคม ๒๕๕๒) บริเวณตัวถ้ำเขาช้องชัยถูกปิด ไม่สามารถเข้าชมได้เนื่องจากมี

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๑๓. เขาผา แรด	ลานสัก	อยู่ที่ตำบลลานสัก ห่างจาก ด้านหลังที่ว่าการอำเภอลาน สัก ประมาณ ๗.๕ กิโลเมตร	แมลงมีพิษจำพวกเห็บ รื่น ไร จำนวนมาก แต่สามารถยืมชมค้างคาวจำนวนมากบินเข้าถ้ำได้ใน ช่วงเวลายืน) เป็นเขาลูกเล็ก ๆ มีความสูงประมาณ ๓๗๖ เมตร ภายในเขาลูกนี้เป็นที่ตั้งของถ้ำซึ่งมีหินงอกหิน ย้อย พร้อมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของค้างคาว และมีสำนักสงฆ์อยู่ใกล้เชิงเขา
๑๔. เขาพระ ยาพายเรือ	ลานสัก	อยู่ที่ตำบลลานสักห่างจาก อำเภอเมือง ๕๙ กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข ๓๔๓๘ สายหนองฉาง-ลานสัก ตรงหลักกิโลเมตรที่ ๒๙-๓๐ แยกขวาเข้าที่ว่าการอำเภอ ลานสัก และเข้าทางลูกรังไป อีก ๔ กิโลเมตร ถึงเชิงเขาแล้ว เดินขึ้นสู่ปากถ้ำอีกประมาณ ๑๕๐ เมตร	เป็นเขาลูกเล็ก สูง ๒๕๗ เมตร เมื่อมองจากระยะไกลจะแลดูคล้ายเรือสำเภาลำหนึ่ง บนยอดเขา มีจุดชมทิวทัศน์ ภายในประกอบด้วยถ้ำเล็กเชื่อมต่อกัน ได้แก่ ถ้ำแก้ว ถ้ำสีชมพู ถ้ำทองพระโรง ถ้ำอ่างน้ำมนต์ ถ้ำพุทธสถาน ภายในถ้ำซับซ้อนมากจึงต้องมีป้ายบอกทางและมีไฟฟ้าเพื่อความ สะดวกในการเที่ยวชมความงามของหินงอกหินย้อย ตอนบนของถ้ำมีพระนอนขนาดใหญ่ ส่วน ทางเข้าถ้ำต่าง ๆ มีทางเข้าทางเดียว ซึ่งเป็นทางลัดถึงข้างล่าง มีบันไดลงไปได้ถึงถ้ำ
๑๕. น้ำตกวัง ไผ่ (น้ำตกวัง ไผ่)	ลานสัก	ออกจากตัวอำเภอลานสักแล้ว เลี้ยวขวาไปตามทางหลวง หมายเลข ๓๔๓๘ ไปจนถึง แยกอ่างเก็บน้ำทับเสลา ให้ เลี้ยวซ้ายเข้าไป หากสังเกต	น้ำตกวังไผ่มีต้นน้ำมาจากยอดเขาซึ่งบริเวณน้ำตกชั้นต่างๆ ที่ลดหลั่นกันสวยงามตามธรรมชาติ พื้นที่ต้นน้ำตกไม่กว้างขวางราว ๕-๖ เมตร แต่ความสูงนั้น ๒๐ กว่าเมตร มีสัตว์ป่าหลากหลายชนิด จำพวก ชะนี ค่างเทา ค่างแว่น ลิง ที่บริเวณน้ำตก น้ำตก แห่งนี้อยู่แนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง แต่อยู่ในช่วงรอบนอก

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
		ก่อนเลี้ยวเข้ามาจะเห็นป้อม ของจุดพักสายตรวจจะบ้ำอยู่ ทางขวามือเลี้ยวเข้ามาแล้วไป ตามทาง ผ่านโรงเรียนห้วย เปกล้าไปจนเจอสองแยกให้ เลี้ยวซ้ายไปแล้วตรงไปจนถึง ทางแยก ให้ตรงไปแล้วเลี้ยว ซ้ายไปตามพื้นบริเวณของอ่าง ทับเสลา เจอทางแยกสองทาง เลี้ยวขวาไปสวนป่าระบำ เส้นทางจะขรุขระเป็นทาง ลูกรัง ไปเรื่อย ๆ เจอทาง บังคับให้เลี้ยวซ้าย ยังคงเป็น ดินลูกรังให้ตรงไปตามป้ายที่ ไปหน่วยพิทักษ์ป่าวังไผ่อีก ๘ กิโลเมตร	
๑๖.ลานหิน เทิน	ลานสัก	จากที่ว่าการอำเภอลานสักใช้ เส้นทางสู่อำเภอหนองฉาง (๓๔๓๘) ถึงแยกเลี้ยวซ้ายเข้า สู่ถนนลานสัก-สว่างอารมณ์	ลานหินเทินเป็นภูเขาหินแกรนิต มีพื้นที่ทั้งหมด ๓๖ ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของที่ว่าการ อำเภอลานสัก ในพื้นที่ของลานหินเทินมีต้นสักทองขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น บริเวณรอบจะเป็นไร่ ข้าวโพด ไร่มันสำปะหลังของชาวบึงกระเชอร์ ด้านทิศเหนือของลานหินเทินไม่ไกลกันนัก เป็นที่ตั้ง ของเขามาแรต ความแปลกของลานหินเทิน อยู่ที่ก้อน

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๑๗. น้ำพุร้อน บ้านสมอทอง	ห้วยคต	ถึงกิโลเมตรที่ ๙ เลี้ยวซ้ายตาม เส้นทางเข้าหมู่บ้านบุง กระเชอร์ เป็นถนนลูกรังตรง ไปประมาณ ๖ กิโลเมตรแล้ว เลี้ยวขวาตรงไปประมาณ ๖๐๐ เมตร ถึงลานหินเทิน เส้นทางโดยรอบยังไม่สะดวก นัก	เป็นน้ำพุร้อนธรรมชาติขนาดเล็กที่ผุดขึ้นมาผิวดิน เป็นน้ำใสและมีกลิ่นกำมะถันอุณหภูมิความร้อน ขนาดต้มไข่สุกภายใน ๕ นาที ไหลผ่านช่องเขาไปรวมกับน้ำในลำห้วยคอกควาย ปัจจุบันได้รับ การปรับปรุงให้เป็นบ่อน้ำพุร้อน เป็นจุดชมทิวทัศน์ และเป็นจุดชมพระอาทิตย์ตก
๑๘. น้ำตกไซ เบอร์	ห้วยคต	อยู่ที่ตำบลคอกควาย อยู่ห่าง จากจังหวัด ๘๖ กิโลเมตรจาก ทางหลวงหมายเลข ๓๒๘๒ หลักกิโลเมตรที่ ๓๐ เลี้ยวเข้า ไป ประมาณ ๗ กิโลเมตร เดิน เท้าต่ออีก ๙๐ เมตร สภาพ ทางเข้าเป็นทางลูกรังและมี หินคมตลอดเส้นทางรวมทั้ง	น้ำตกนี้เกิดจากลำห้วยล่อยจ้อยที่ไหลมาจากภูเขาสูงของ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทำให้ เกิดน้ำตกขึ้นเป็นระยะ ๆ หลายชั้น น้ำตกส่วนที่อยู่ตอนบน เรียกว่า น้ำตกล่อยจ้อย บางแห่งตก จากที่สูงปะทะกับก้อนหินใหญ่ เรียกว่า น้ำตกหินลาดข้างล่างเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่รับน้ำตกซึ่งลง มาไม่ขาดสาย มีน้ำมากในเดือนกันยายน-ต้นเดือนพฤศจิกายน ลำห้วยล่อยจ้อย จะไหลไปรวมกับ ห้วยทับเสลา บริเวณโดยรอบเป็นป่าห้วยต้นไม้ร่มครึ้ม และมีใบไม้เปลี่ยนสีในเดือนพฤศจิกายน ลำธารของน้ำตกเหมาะแก่การเล่นน้ำแต่มีบางพื้นที่ที่ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๑๙. น้ำตกอี ซ่า	ห้วยคต	ต้องผ่านธารน้ำหลายจุด หน้า ฝนรตเข้าไม่ได้เลย (สิงหาคม- ตุลาคม) ต้องใช้รถกระบะที่มี กำลังขับเคลื่อนดีหรือรถ ขับเคลื่อนสี่ล้อ หากเดินทาง โดยรถประจำทางจากตลาด บ้านไร่ นั่งสายบ้านไร่-คลอง แห้ง มาลงที่บ้านทองหลาง หลักกิโลเมตรที่ ๑๙ ซึ่ง สามารถหาเช่าสองแถวได้ที่นี้ หมู่บ้านกุดจะเร็ก ต.คอกควาย การเดินทางใช้ทางหลวง หมายเลข ๓๓๓ กม.ที่ ของ ถนนสายหนองฉาง-บ้านไร่ และแยกเข้าถนนสายวังบ่าง- สมอทอง อีกประมาณ ๑๘ กิโลเมตรถึงหมู่บ้านกุดจะเร็ก แล้วเดินเท้าเข้าไปอีก ประมาณ ๓ กิโลเมตรก็จะถึง น้ำตกอีซ่า	น้ำตกอีซ่านี้เป็นน้ำตกธรรมชาติที่มีน้ำไหลตลอดปี เกิดขึ้นจากลำธารอีซ่า บริเวณน้ำตกมีสภาพป่า ที่เป็นธรรมชาติ และบริเวณป่าใกล้ๆน้ำตกนี้มีหมู่บ้านชุกชุม

ตารางที่ ๔.๓ ผลการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๑. พระแสงดาบศัสตราวุธ ประจำเมืองอุทัยธานี	เมืองอุทัยธานี	คลังจังหวัดอุทัยธานี	เป็นพระแสงดาบที่จังหวัดอุทัยธานีได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นเสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือ ถึงเมืองอุทัยธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ พระแสงดาบนี้พระราชทานแก่ จังหวัดอุทัยธานีเป็นลำดับที่ ๓ (อันดับ ๑ เมืองอยุธยา, อันดับ ๒ เมืองชัยนาท) พระแสงดาบศัสตราวุธ เป็นดาบไทยทำด้วยเหล็กสีชาวยาวดี ปลายแหลม คมด้านเดียว มีน้ำหนักเบา สันเป็นลาย ฝังงาในเนื้อเหล็กรูปดอกไม้วัว และริมสันทั้งสองข้างมีลายทองเป็นรูปก้านขด โคนตรงกลางมีจารึกนามอักษร “พระแสงสำหรับเมืองอุไทยธานี” ด้ามพระแสงทำด้วยไม้เนื้อแข็งหุ้มทองลงยา โคนเป็นลายกนกตาอ้อย ปลายด้ามเป็นรูปจุฑามณีบัวคว่ำ ๓ ชั้นประดับด้วยพลอยตันฝักพระแสงทำด้วยทองคำเป็นรูปรักร้อยประดับพลอย มีกาบกนกหุ้ม ต้นฝักทำด้วยทองคำเป็นลายก้านขด ซอดอกแกมใบประดับพลอย ตัวฝักพระแสงทำด้วยทองคำดูน ฝักทั้งสองข้างมีลวดลายต่าง ๆ นับเป็นศิลปกรรมฝีมือเยี่ยมแห่งกรุงรัตนโกสินทร์และเป็นพระแสงดาบสำคัญประจำเมืองอุทัยธานี

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๒. พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น	เมืองอุทัยธานี	ตั้งอยู่ที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ถนนศรีอุทัย (ใกล้ศาลากลางจังหวัด)	ภายในจัดแสดงเป็นห้องต่าง ๆ เช่น ห้องพัฒนาอาชีพ ห้องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีห้องจัดแสดงโครงกระดูกมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายยศเจ้าเมือง ห้องจำลองไม้จำหลักและบ้านไทย
๓. วัดจันทาราม (วัดท่าซุง)	เมืองอุทัยธานี	หมู่ ๒ ตำบลน้ำซึม สามารถเดินทางไปตามทางหลวงสาย ๓๒๖๕ มุ่งตรงไปทางแพข้ามฟากอำเภอมนोरมย์ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร หรือรถโดยสารสองแถวจากบริเวณ บขส. จังหวัดอุทัยธานี	เดิมเป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา มีโบสถ์ขนาดเล็ก ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังภาพพุทธประวัติ ด้านตรงข้ามกับวัดเป็นปูชนียสถานแห่งใหม่ มีบริเวณกว้างขวางมาก พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อกุชีลีงดำ) พระเถระที่มีชื่อเสียงได้สร้างอาคารต่าง ๆ มากมาย เช่น พระอุโบสถใหม่ ภายในประดับและตกแต่งอย่างวิจิตร บริเวณโดยรอบสร้างกำแพงแก้ว และมีรูปหล่อหลวงพ่อบานและหลวงพ่ใหญ่ขนาด ๓ เท่า อยู่มุมกำแพงด้านหน้า มณฑป และพระวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรชินราชจำลองและศพของหลวงพ่อกุชีลีงดำที่ไม่เน่าเปื่อย อาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่มีลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกัน คือสร้างด้วยโมเสกสีขาวใสเหมือนแก้ว นอกจากนี้ยังมีศาลาหลายหลังใช้เป็นสถานที่ฝึกสมาธิและมีที่พักสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรมวิปัสสนา มีผู้เดินทางมาปฏิบัติธรรมวิปัสสนาอยู่เสมอตลอดปี

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๔. วัดธรรมโฆษก หรือวัดโรงโค	เมืองอุทัยธานี	ถนนศรีอุทัย ตำบลอุทัยใหม่ ใกล้ตลาดเทศบาล	เป็นวัดที่สร้างในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ภายในโบสถ์มีภาพจิตรกรรมฝาผนังฝีมืองดงามจัดว่าสวยงามที่สุดในอุทัยธานี สันนิษฐานว่าเป็นฝีมือช่างสมัยอยุธยาตอนปลายที่ยังมีชีวิตอยู่ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ และตอนผจญมาร ผนังข้างด้านบนเป็นภาพเทพชุมนุมสลักกับพัดยศ กรอบหน้าต่างด้านนอกเป็นลายปูนปั้น กำแพง รอบโบสถ์ของวัดนี้ก่อต่อกับฐานวิหารเพราะมีพื้นสูงกว่า ประตูเป็นซุ้มแบบจีน และด้านหลังโบสถ์มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปเช่นเดียวกับด้านหน้า มีกุฏิเล็กอยู่ติดกับกำแพงโบสถ์ เป็นฝีมือช่างสมัยอยุธยา บานประตูวัดแกะสลักฝีมือช่างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นลายดอกไม้ ประกอบใบกระจังต่อก้านสลักดอกเรียงเป็นแถวสวยงามมาก พื้นในเป็นสีแดงเข้าใจว่า เดิมคงลงสีทองบนตัวลายไว้ บานหน้าต่างแกะเป็นลวดลายเดียวกัน ปัจจุบันวัดธรรมโฆษกได้รับการจดทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๕. วัดมณีสถิตกปิฏฐาราม (วัดทุ่งแก้ว)	เมืองอุทัยธานี	ถนนสุนทรสถิตย์ หลังสวนสุขภาพ ตรงวงเวียนหอนาฬิกา	วัดนี้มีพระปรางค์ใหญ่อยู่องค์หนึ่ง ฐานกว้าง ๘ เมตร สูง ๑๖ เมตร ลักษณะเป็นปรางค์ห้ายอด สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อหลวงพ่อยิ้มผู้สร้างวัดนี้ บริเวณวัดมีสระน้ำก่ออิฐเป็นสระน้ำมณฑปขนาดใหญ่กลางสระมีแผ่นศิลาอักขระยันต์ของหลวงพ่อยิ้ม ฝังเอาไว้ น้ำในสระแห่งนี้เคยใช้เป็นน้ำสรงพุทธาภิเษกในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗
๖. วัดสังกัสรัตนคีรี	เมืองอุทัยธานี	ตั้งอยู่เชิงเขาสะแกกรัง สุดถนนท่าช้าง ในเขตเทศบาลเมืองจากตัวเมืองใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๒๒๐ แล้วเลี้ยวซ้ายทางไปสนามกีฬาจังหวัด ซึ่งเป็นทางสู่อยอดเขา ระยะทางประมาณ ๔ กิโลเมตร	ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมงคลศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอุทัยธานี บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในพระเศียร ประชาชนในพื้นที่ให้ความเคารพนับถือในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑ ของทุกปี ที่วัดสังกัสรัตนคีรีนี้จะมีประเพณีตักบาตรเทโว โดยพระสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป จะเดินลงบันไดจากยอดเขาสะแกกรังมารับปีนบาตรที่ลานวัด

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๗. วัดอุโปสถาราม หรือ วัดโบสถ์	เมืองอุทัยธานี	อยู่ริมลำน้ำสะแกกรัง บนเกาะเทพ ในเขตเทศบาลเมือง จากตลาดสดเทศบาล มีสะพานข้ามแม่น้ำ ไปยังวัดอุโปสถาราม ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ	สิ่งที่น่าสนใจในวัดได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์และวิหาร เป็นภาพเขียนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในโบสถ์เป็นภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติเริ่มตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพานฝีมือประณีตมาก เสาหินสีแดงหน้าโบสถ์ ตู้พระธรรมและตู้ใส่ของเขียนลายกนกเกลายดอกไม้ บาตรฝาประดับมุก ที่ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ ๕ เป็นฝีมือช่างสิบหมู่ และหงส์ยอดเสา เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีอาคารสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่น่าชมหลายหลัง ได้แก่ มณฑปแปดเหลี่ยม เจดีย์หกเหลี่ยม หอประชุมอุทัยพุทธสภา และแพโบสถ์น้ำ
๘. เมืองโบราณบ้านด้าย	เมืองอุทัยธานี	ต.ทุ่งใหญ่ ใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๐๐๕ (ทัพทัน-โกรกพระ) ๘ กิโลเมตร มีทางแยกขวามือ ๑.๕ กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเชื่อมวังร่มเกล้าไป ๓๐๐ เมตร	เป็นสถานที่พบซากโบราณสถานระฆังหิน ฐานพระพุทธรูปยืนทำด้วยศิลาเก่าไลหิน พระพุทธรูปสำริด สภาพเมืองยังคงมีแนวกำแพงดินเหลืออยู่บ้าง
๙. เมืองโบราณบ้านการุ้ง	บ้านไร่	อยู่ตำบลวังหิน ห่างจากตัวเมืองอุทัยธานีประมาณ ๖๙ กิโลเมตรใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๓๓สายหนองฉาง-บ้านไร่ ผ่านบ้านทุ่งนาทางแยกเขาตะพาน จนถึงบ้านการุ้ง ก่อนถึงอำเภอบ้านไร่ ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร เมือง การุ้งอยู่บริเวณทางโค้ง ด้านซ้ายมือมีศาลเจ้าแม่การุ้งเห็นเด่นชัด	เป็นแหล่งชุมชนโบราณ สภาพเมือง เป็นรูปวงกลมรี เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘๐๐ เมตร เป็นคูเมืองชั้นเดียว คูน้ำขนาดกว้าง ๒๐ เมตร ลึก ๓ เมตรบริเวณคูติดถนนมีการขุดลอกคูน้ำใหม่ มีน้ำขังตลอดปี ปัจจุบันเป็นที่ทำการของแขวงการทาง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบ ได้แก่ ระฆังหินพระพุทธรูปปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ เศษภาชนะดินเผา ขวานหินเครื่องประดับ และซากเจดีย์ ปัจจุบันด้านหน้าคูเมืองการุ้ง มีศาลเจ้าแม่การุ้งตั้งอยู่ริมถนนหลวง เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป เมืองการุ้งได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมื่อ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๓๘

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๙. เมืองโบราณบ้านการุ้ง	บ้านไร่	อยู่ตำบลวังหิน ห่างจากตัวเมืองอุทัยธานี ประมาณ ๖๙ กิโลเมตรใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๓๓สายหนองฉาง-บ้านไร่ ผ่านบ้านทุ่งนาทางแยกเขาตะพาน จนถึงบ้านการุ้ง ก่อนถึงอำเภอบ้านไร่ ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร เมือง การุ้งอยู่บริเวณทางโค้ง ด้านซ้ายมือมีศาลเจ้าแม่การุ้งเห็นเด่นชัด	เป็นแหล่งชุมชนโบราณ สภาพเมือง เป็นรูปวงกลมรี เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๘๐๐ เมตร เป็นคูเมืองชั้นเดียว คูน้ำขนาดกว้าง ๒๐ เมตร ลึก ๓ เมตรบริเวณคูติดถนนมีการขุดลอกคูน้ำใหม่ มีน้ำขังตลอดปี ปัจจุบันเป็นที่ทำการของแขวงการทาง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบ ได้แก่ ระฆังหินพระพุทธรูปปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ เศษภาชนะดินเผา ขวานหินเครื่องประดับ และซากเจดีย์ ปัจจุบันด้านหน้าคูเมืองการุ้ง มีศาลเจ้าแม่การุ้งตั้งอยู่ริมถนนหลวง เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป เมืองการุ้งได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมื่อ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๓๘
๑๐. วัดถ้ำเขาวง	บ้านไร่	ตำบลบ้านไร่ ห่างจากอำเภอไป ๑๒ กิโลเมตร ตาม ทางหลวงหมายเลข ๓๐๑๑ ผ่านทางโค้งศาลเจ้าพ่อเขาหลักแล้วมาตัดกับสามแยกให้เลี้ยวขวาไปประมาณ ๖ กิโลเมตร จะมีทางแยกเลี้ยวซ้ายเข้าสู่เขาวงประมาณ ๘ กิโลเมตร ถึงทางแยกเข้าไปอีก ๓๐๐ เมตร ลาดชันขึ้นชันที่น้อย	ตัววัดเป็นอาคาร ๔ ชั้น ได้ถือนเป็นลานเอนกประสงค์รวมทั้งร้านขายของ ชั้นที่๒ เป็นวิหาร ชั้นที่ ๓ เป็นกุฏิ ส่วนโบสถ์จะอยู่ชั้นที่ ๔ สร้างด้วยไม้สัก และไม้มะค่า รวมทั้งไม้เกาจากเรือนไทยที่อยู่ธยา อ่างทอง การจัดภูมิทัศน์ในวัดถือว่าสวยงาม ฉากหลังเป็นเขาหินปูนสูงตระหง่านด้านหน้ามีบ่อน้ำและสวนตกแต่งด้วยหิน ไม้ตัด และไม้ประดับ มูลค่าในการก่อสร้างประมาณ ๓๐ ล้านบาท ระหว่างทางเดินไปชมถ้ำ ผ่านน้ำตกเทียมที่ดูเข้ากับบรรยากาศ ที่เขาด้านหลังมีถ้ำอยู่ ๗-๘ ถ้ำ บางถ้ำเป็นที่นั่งวิปัสสนาสำหรับพระภิกษุ บางถ้ำเป็นถ้ำค้างคาว บางถ้ำมีหินงอกหินย้อยให้ชม บนเขาเป็นที่ราบกว้างมีไม้ยาง ไม้มะค่า ไม้เสลา เป็นต้น และมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่บ้าง

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร
๑๑. หลวงพ่อโตวัดผาทั้ง	บ้านไร่	หมู่ ๒ ต.ห้วยแห้ง จากศูนย์ทอผ้าพื้นเมืองลายโบราณบ้านผาทั้ง เลี้ยวซ้ายไปอีก ๑ กิโลเมตร	วัดผาทั้ง มีหลวงพ่โตซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางประทานพรประดิษฐานไว้โดดเด่นสามารถมองเห็นได้ระยะไกล ชาวบ้านเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ ด้านหลังขององค์หลวงพ่โต มีต้นสาละที่ปลูกไว้สูงราว ๓-๔ เมตร
๑๒. วัดถ้ำเขาตะพาน	บ้านไร่	ตำบลวังหิน ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๕๖ กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข ๓๓๓ สายอุทัยธานี-บ้านไร่ มีทางแยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๒๑๓ ไปประมาณ ๑ กิโลเมตร วัดอยู่ทางขวามือ	ถ้ำเขาตะพานอยู่สูงจากระดับพื้นประมาณ ๑๐ เมตร ในบริเวณเดียวกันมีถ้ำอีกหลายแห่ง ทางด้านหน้าของถ้ำได้สร้างพระพุทธรูปและจัดเป็นเขตสังฆาวาสส่วนถ้ำที่อยู่ด้านหลังเลี้ยวขวามือเป็นถ้ำทองพระโรง ถ้ำแก้ว ถ้ำปราสาท และถ้ำเรือ เป็นต้น หากเลี้ยวซ้ายจะ พบทางออกด้าน
๑๓. วัดเขาวงพระมหจรรย์	บ้านไร่	ตำบลวังหิน ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๕๖ กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข ๓๓๓ สายอุทัยธานี-บ้านไร่ มีทางแยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๒๑๓ ไปประมาณ ๘ กิโลเมตร	วัดที่ตั้งอยู่ในหุบเขา ๒ ลูก คือ เขาวงและเขาพรหมจรรย์ มีถ้ำที่น่าสนใจอยู่หลายถ้ำ เช่น ถ้ำแจ้งมีแสงส่องถึง ถ้ำงูเหลือมมีงูเหลือมอาศัยอยู่หลายตัว ถ้ำน้ำมีน้ำขังตลอดช่วงแล้งน้ำถึงเข้า ช่วงฝนน้ำถึงออก ส่วนถ้ำเพชรถ้ำพลอย มีหินงอกหินย้อย เวลาสะท้อนแสงเป็นประกายแวววาวคล้ายเพชรพลอย การเข้าชมถ้ำแก้วและถ้ำเพชรต้องมีคนนำทาง ด้านขวามือมีชะง่อนหินสูงตั้งมณฑปขนาดเล็ก และไหล่เขามีอุโบสถสวยงาม
๑๔. หลวงพ่อเสมา วัดป่าสัก หรือวัดปากเหมือง	ลานสัก	จากที่ว่าการอำเภอลานสักเลี้ยวขวาไปตามถนนหนองฉาง-ถนนสุด ผ่านตลาดปากเหมืองระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายเข้าแยกบ้านท่ามะนาว แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าไปอีก ๕๐๐ เมตร จะถึงวัดป่าสัก	วัดป่าสักเดิมเป็นเพียงสำนักสงฆ์สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นวัดป่าสักเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เนื้อที่บริเวณวัดกว่า ๑๖ ไร่ มีต้นสักกระจัดกระจายอยู่ทั่ว บรรยากาศทั่วไปภายในวัดร่มรื่น ผู้คนส่วนใหญ่เดินทางมาที่วัดแห่งนี้ก็เพื่อสักการะหลวงพ่เสมา จนหิโซโต

ตารางที่ ๔.๔ ผลการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๑. งานตักบาตรเทโว	เมืองอุทัยธานี	บริเวณสนามกีฬา จังหวัด	ถือเป็นประเพณีสำคัญในวันออกพรรษา ของจังหวัด อุทัยธานี พระสงฆ์ทุกรูปที่จำพรรษา ในอำเภอเมือง อุทัยธานีจะเดินลงบันไดเป็นแถวจากยอดเขาสะแกกรังนำ ด้วยพระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ลงมารับบิณฑบาต ข้าวสารจากพุทธศาสนิกชนที่ลานวัดโดยสมมติมณฑปบน ยอดเขาสะแกกรังเป็น “สิริมหายาญานุการ” ที่ พระพุทธเจ้าทรงเทศน์โปรดมารดา แล้วเสด็จกลับสู่โลก มนุษย์ลงบันได ๔๔๗ ขั้น ซึ่งถือเป็นบันไดแก้วสู่กัณคร คือ บริเวณวัดสังกัสรัตนคีรี ในวันนั้นประชาชนจะแต่งกาย สวยงามและมาร่วมทำ บุญกันอย่างพร้อมเพรียง นับเป็น งานประเพณีที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ทุกปี	จัดขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน๑๑ (ตุลาคม) ของทุกปี

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๒. งานไหว้พระพุทธรูปมงคลศักดิ์สิทธิ์	เมืองอุทัยธานี	วัดสังกัสรัตนคีรี	เป็นงานประเพณีไหว้พระคู่บ้านคู่เมืองอุทัยธานี ซึ่งเดิมนั้น เป็นงานนมัสการปิดทองพระพุทธรูปจำลองบนยอดเขาสะแกกรัง ในระยะหลังจึงจัดงานในคราวเดียวกันที่วัดนี้ในวันขึ้น ๕ ค่ำ และได้จัดให้มีการละเล่นทุกปี	วันขึ้น ๓ - ๘ ค่ำ เดือน ๔ (พฤษภาคม) ของทุกปี
๓. งานวันพระชนกจักรี	เมืองอุทัยธานี	บริเวณสนามกีฬาจังหวัด	เพื่อสักการะและรำลึกถึงสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งรัชกาลที่ ๑ มีการแสดงแสง สี เสียง และกิจกรรมให้ประชาชนเข้าร่วมมากมาย	จัดระหว่างวันที่ ๒๗ มีนาคม - ๕ เมษายน ของทุกปี
๔.งานกาชาด	เมืองอุทัยธานี	บริเวณสนามกีฬาจังหวัด	มีกิจกรรมที่หลากหลาย เน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดอุทัยธานี และการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวอุทัยธานี อาทิ การออกร้านมัจฉากาชาด การแสดงและจำหน่ายสินค้าชุมชน การจำหน่ายสินค้าธงฟ้า	ระยะเวลา ๑๐ วัน ๑๐ คืน ในช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๕. ตลาดโบราณสะแกกรัง	เมืองอุทัยธานี	บริเวณตลาดสดเทศบาลเมืองอุทัยธานี	ราคาประหยัดการประกวดธิดากาชาด การประกวดและการแข่งขันความสามารถด้านต่างๆ การจัดนิทรรศการความรู้และบริการ การแสดงคอนเสิร์ต เป็นต้น เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัดอุทัยธานี รวมทั้งเพื่อหารายได้ช่วยเหลือในกิจกรรมสาธารณกุศลของเหล่ากาชาดจังหวัดอุทัยธานี มีอาคารบ้านเรือนอยู่หนาแน่นและเป็นตลาดใหญ่ของที่ขายนั่น ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกเองทำเอง มีทั้งข้าวสารที่วางขายอยู่ในกระบุงมีอาหารคาวหวานพื้นบ้านที่หาทานได้ยากในถิ่นอื่น	ทุกวันและตลอดทั้งวัน จะคือครั้งช่วงเช้าและเย็น

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๖. ฮกแซต้ง	เมืองอุทัยธานี	เลขที่ ๔๒๗ ถนนศรีอุทัย ตำบลอุทัยใหม่	บ้านไม้สักแบบจีนอายุเก่าแก่ ประมาณ ๑๐๐ ปี ชาวจีนอพยพ มาที่หมู่บ้านสะแกกรังตั้งแต่ สมัยอยุธยาตอนปลาย ส่วนใหญ่ เป็นพ่อค้าที่มากับเรือสินค้า หมู่บ้านนี้เป็นตลาดการค้าที่ รุ่งเรือง ฮกแซต้งถูกสร้างขึ้นเพื่อ เป็นแหล่งที่พบปะสังสรรค์ เดิม เคยเป็นร้านขายยา และเป็น ศูนย์กลางในการจัดงานต่าง ๆ เช่น เทศกาลกินเจประจำปี เป็น ต้น ปัจจุบันชั้นบนใช้เก็บเครื่อง ดนตรี ชั้นวางยาและ สิ่งของที่ ใช้ในงานพิธีเทศกาลกินเจ	
๗. ชาวแพในแม่น้ำสะแกกรัง	เมืองอุทัยธานี	สองฝั่งแม่น้ำสะแกกรังบริเวณ ตลาดสดเทศบาลเมือง อุทัยธานี และวัดโบสถ์	บริเวณสองฝั่งแม่น้ำมีเรือนแพ อยู่เรียงรายเรือนแพที่อยู่สองฝั่ง แม่น้ำเป็นเรือนไม้สร้างคร่อม บนแพลูกบวบไม้ไผ่ ชาวแพบอก ว่าอยู่แพแล้วสบาย หนาวร้อนลม เย็น หน้าหนาวตอนเช้าแดดอุ่น	

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๘. เชื้อนวังร่มเกล้า	เมืองอุทัยธานี	อยู่ที่บ้านไต้ ตำบลทุ่งใหญ่ ใช้เส้นทางทางหลวงหมายเลข ๓๐๐๕ (ทัพทัน-โกรกพระ) ๘ กิโลเมตร จะมีทางแยกขวามือเป็นทางลูกรัง ๑.๕ กิโลเมตร	ชาวเรือนแพเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ตามเรือนแพจะมีกระชังเลี้ยงปลา แรด ปลาสร้อย ปลาเทโพบ้างเล็กน้อย เชื้อนนี้เป็นเชื้อนชลประทานขนาดเล็กกันแม่น้ำตากแดดหรือแม่น้ำสะแกกรังในเขตอำเภอเมืองอุทัยธานี ทศนิยมภาพบริเวณอ่างเก็บน้ำหน้าเขื่อนสวยงาม	
๙. ศูนย์พัฒนาชาวเขา-ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๗๓ (ศูนย์วัฒนธรรมชาวเขาอีมาด-อีซาย)	บ้านไร่	หมู่ ๔ ตำบลแก่นมะกรูด อยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจากอำเภอบ้านไร่ไปตามเส้นทางหลวงหมายเลข ๓๐๑๑ สายบ้านไร่-พุนอน ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร สุดถนนลาดยางแล้วไปตามถนนลูกรังอีก ๑ กิโลเมตร	ชาวเขาเป็นชาวกะเหรี่ยง มีชีวิตสงบและเรียบง่าย และยังคงเคร่งครัดในประเพณีดั้งเดิม งานประเพณีที่น่าสนใจ เช่น งานไหว้เจดีย์ ซึ่งจะมีการรำวงรำดาบ และงานไหว้ต้นโพธิ์ ฯลฯ ญาติพี่น้องที่แยกย้ายจะกลับมา รวมตัวกันกำหนดวันจัดงานจะขึ้นอยู่กับความพร้อมของ	

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๑๐.ศูนย์แสดงและสาธิตการ ทอผ้าพื้นเมือง (กลุ่มทอผ้าไพ จิตต์)	บ้านไร่	๒๙ หมู่ที่ ๓ บ้านนาตาโพ ตำบลบ้านบึง ห่างจากอำเภอ บ้านไร่ ประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร อยู่บริเวณหลังวัด บ้านไร่ ติดกับโรงเรียนบ้าน หน้าฝายบึงตาโพ เลี้ยวเข้า ซอยข้างโรงเรียนไป ๗๐๐ เมตร	ท้องถิ่น เช่น เก็บเกี่ยวผลผลิต ในท้องถิ่นเรียบร้อยแล้ว และที่ สำคัญหมู่บ้านนี้มีข้อห้ามในการ เล่นการพนัน และดื่มสุรา ผู้มา เยือนสามารถพักค้างคืนที่บ้าน ชาวกะเหรี่ยงหมู่บ้านเจ้าวดยาง แดง หรือบ้านพักในศูนย์ วัฒนธรรมซึ่งในบริเวณมี พิพิธภัณฑ์ชาวเขาอยู่ด้วย และมี งานหัตถกรรม ผ้าทอพื้นเมือง เครื่องจักสานไม้ไผ่ และสินค้า เกษตรตามฤดูกาลมาจำหน่าย เป็นกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสี ธรรมชาติ รวมทั้งรับสอนด้วย ลายที่ทอเป็นลายโบราณ เช่น ลายขอหลวง ลายขอคำเดือน จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าชิ้น ผ้า คลุมเตียง ผ้าคลุมโต๊ะ ผ้าตัดชุด หมอนขิด ในบริเวณนี้ยังมี พิพิธภัณฑ์ผ้าโบราณอายุกว่า	

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๑๑. กลุ่มแม่บ้านเกษตรผาทั้ง (ศูนย์ทอผ้าพื้นเมืองลาย โบราณผาทั้ง)	บ้านไร่	๓๒ หมู่ ๒ บ้านผาทั้ง ตำบล ห้วยแห้ง	ร้อยปี และมีบริการโฮมสเตย์ที่ บริเวณศูนย์กลางชุมชน เป็นศูนย์แสดงสินค้าและสาธิต การทำผ้าแบบครบวงจร ตั้งแต่ การเส้นฝ้าย ตัดฝ้าย เปียฝ้ายไป จนถึงการทอผ้าฝ้ายลวดลาย ต่างๆ ตามแบบฉบับของชาว ลาวดั้ง ลาวเวียง ซึ่งเป็นบรรพ บุรุษของชาวบ้านผาทั้ง ผลิตภัณฑ์เด่นของกลุ่มคือ ชุดที่ นอน ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศใน การประกวดระดับประเทศ ที่ เมืองทองธานี อ.ปากเกร็ด จ. นนทบุรี เมื่อปี ๒๕๔๖	
๑๒. สวนพฤกษศาสตร์	บ้านไร่	หมู่ ๔ ตำบลแก่นมะกรูด จาก อำเภอบ้านไร่ไปตามเส้นทาง หลวงหมายเลข ๓๐๑๑ สาย บ้านไร่-พุนน เลี้ยวจากศูนย์ วัฒนธรรมมาประมาณ ๕ กิโลเมตร	สภาพเป็นธรรมชาติ อากาศเย็น สบาย ใช้เวลาเดินเที่ยว ประมาณ ๑ ชั่วโมง ในสวนปลูก ไม้ท้องถิ่นที่มีประโยชน์และมี ความหลากหลายของพันธุ์พืช เช่น สะเดาป่าน้ำผลและใบมา	

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๑๓. งานวันมรดกโลกห้วยขาแข้ง	ลานสัก/บ้านไร่	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	ทำยาป้องกันแมลง ลางจืดมีสรรพคุณแก้เมา ฯลฯ เนื่องจากวันที่ ๙ ธันวาคม ของทุกปี เป็นวันเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวรมรดกโลก โดยมี กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจัดค่ายพักแรม ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ รื้อขบวนแห่ ประกวดหุ่นสัตว์ เป็นต้น(กิจกรรมภายในงาน และพื้นที่ที่จัดงานยังไม่แน่นอนทั้งหมด ในแต่ละปียังคงมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม)	ระหว่างวันที่ ๘-๙ ธันวาคมของทุกปี
๑๔. เชื้อนทับเสลา	ลานสัก	หมู่ที่ ๖ ตำบลระบำ จากอำเภอลานสักไปตามทางหลวงหมายเลข ๓๔๓๘ ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ตรงหลักกิโลเมตรที่ ๔๗ ถึงทาง	เชื้อนทับเสลาเป็นเชื้อนชลประทานขนาดใหญ่ ก้นลำห้วยทับเสลา ทำให้เกิดอ่างเก็บน้ำเหนือเชื้อน ซึ่งมีทัศนียภาพสวยงาม มีภูเขาสลับซับซ้อนเป็นฉากหลัง บริเวณตอนใต้ของ	

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
๑๕. สวนป่าห้วยระบำ	ลานสัก	แยกเข้าเขื่อนทับเสลา เข้าไปประมาณ ๒ กิโลเมตร ตำบล ระบำ ห่าง จากตัวจังหวัด ๗๘ กิโลเมตร	เขื่อน มีสภาพเป็นป่าเต็งรังและสวนป่าปลูกคนในท้องถิ่นนิยมมาพักผ่อนวันหยุดสุดสัปดาห์ เนื้อที่ ๑๑,๗๔๐ ไร่ เป็นสวนป่าปลูกของบริษัทไม้อัดไทย ปลูกไม้สัก และไม้ยูคาลิปตัส สน ประติพัทธ์ ผู้สนใจสามารถเข้าไปชมแปลงป่าปลูกใหม่ได้ หากต้องการพักค้างคืน มีเรือนพักรับรอง (พักได้ประมาณ ๓๐ คน) แต่ต้องเตรียมเสบียงไปเอง น้ำแล้งมีน้ำน้อย น้ำฝนทางเข้าลำบาก	
๑๖. ประเพณีบุญบั้งไฟ	ลานสัก	หมู่ ๖ และหมู่ ๗ ต.ลานสัก จากที่ว่าการอำเภอลานสัก เลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข ๓๔๓๘ ระยะทางประมาณ ๑๓ กิโลเมตร หรือหลักกิโลเมตรที่ ๔๒ และ ๔๓ จากนั้นเลี้ยวขวาแยกเข้าบ้าน	เป็นประเพณีร่วมกันระหว่าง ๒ หมู่บ้าน คือ บ้านร่องตาที และบ้านใหม่ไทยอีสาน เป็นกลุ่มชาวอีสานที่อพยพย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอลานสัก โดยทุกปีหลังจากฝนเริ่มตกในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน	ช่วงต้น ฤดูฝน เดือนพฤษภาคม - เดือนมิถุนายน ในแต่ละปี

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
		ร่องตาที่ไปประมาณ ๕ กิโลเมตร	ชาวบ้านทั้ง๒ หมู่บ้านจะร่วมกันทำบั้งไฟเพื่อขอฝน ซึ่งจะจัดงาน ๒ วัน วันแรกเป็นพิธีแห่บั้งไฟของแต่ละกลุ่มในหมู่บ้าน	
๑๗. ประเพณีเผาข้าวหลาม บ้านไผ่งาม	ลานสัก	หมู่ ๑๐ ต. ระบุว่า จากอำเภอ ลานสัก เลี้ยวขวาไปทางตลาด (ถนนหนองฉาง-ถนนสุด) ผ่าน แยกที่ บเสลา และแยก ทางเข้าห้วยขาแข้ง ตรงไปพบ แยกซ้ายมือ เรียกแยก โครงการพัฒนาบ้านไผ่งาม เข้าไปประมาณ ๑ กิโลเมตร	ชาวบ้านทั้ง๒ หมู่บ้านจะร่วมกันทำบั้งไฟเพื่อขอฝน ซึ่งจะจัดงาน ๒ วัน วันแรกเป็นพิธีแห่บั้งไฟของแต่ละกลุ่มในหมู่บ้าน	วันที่ ๒๙ ตุลาคม ของทุกปี
๑๘. ประเพณีตำขอมจีน โบราณ	ลานสัก	วัดทุ่งนางาม ต.ทุ่งนางาม จากตัวอำเภอ ลานสัก เลี้ยว ซ้ายไปตามถนนหนองฉาง- ถนนสุด ถึงแยกนิคมทับเสลา ให้เลี้ยวขวาไปตามทางหลวง หมายเลข ๓๒๘๒ หรือถนน บ้านไร่-ลานสัก ถึงหลักกม.ที่	ชาวบ้านจะมาร่วมกันทำ ณ วัด ทุ่งนางาม เป็นการร่วมมือกัน ของคนในชุมชนซึ่งมีพระครู อุเทศธรรมวิจิตร (เจ้าอาวาสวัด ทุ่งนางาม) เป็นหลักในการยัด รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็น ประเพณีการทำขอมจีนโดยยัด	ประมาณเดือนเมษายน ก่อนวันสงกรานต์ แต่ไม่ กำหนดวันแน่นอนแล้วแต่ ความเหมาะสม

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
		๔๗-๔๘ มีแยกให้เลี้ยวซ้าย เข้าซอยมาประมาณ ๒ กิโลเมตร วัดทุ่งนางามอยู่ทาง ขวามือ	วิธีแบบโบราณไม่มีเครื่องมือ สมัยใหม่ใดๆ อนุรักษ์วิธีแบบ เก่าๆ	
๑๙. ประเพณีบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย วัดหนองขุนชาติ	หนองฉาง	วัดหนองขุนชาติ	ชาวบ้านร่วมใจกันอนุรักษ์ ประเพณีอันดีงาม เป็นประเพณี ของชุมชนและสืบทอดกันมา เป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น ๑๒ ค่ำ – วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๓ ให้ ความสำคัญในการบำรุง พระพุทธศาสนา มีการจัดงาน นมัสการพระพุทธบาทเป็น ประจำทุกปี เหตุนี้จึงเรียกว่า “งานบุญเดือนสาม” นอกจากนี้ ยังมีการประกวดขบวนแห่ วัฒนธรรมประเพณีและวิถี วัฒนธรรม จากขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง ๘ อำเภอ และการแสดงความสา รทของเยาวชน-นักเรียน	ในวันขึ้น ๑๒ ค่ำ – วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๓

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ชื่อ	อำเภอ	ที่ตั้งและการเข้าถึง	ลักษณะของทรัพยากร	ช่วงที่จัดกิจกรรม
			การเล่นพื้นบ้านและ วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ให้ได้ ชมกันทุกวัน	

ตารางที่ ๔.๕ ผลการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
๑. ที่พัก	ห้วยขาแข้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	เมืองอุทัยธานี	๒๖ ถนนพหลโยธิน ตำบลอุทัยใหม่	ห้องพักจำนวน ๑๒๐ ห้อง ราคา ๕๕๐ บาท เป็นต้นไปมี ห้องประชุม ห้องจัดเลี้ยง ห้องอาหาร คอฟฟี่-ช็อป และ คาราโอเกะ
	ริเวอร์มาร์รีน่ารีสอร์ท	เมืองอุทัยธานี	๑๑๐ หมู่ ๔ ตำบลท่าซุง	บ้านพักจำนวน ๑๑ หลัง ราคา ๖๐๐-๑,๑๐๐ บาท มี ห้องอาหาร คอฟฟี่ช็อป บริการ ล่องเรือแม่น้ำสะแกกรัง พาย เรือคายัค ขี่จักรยาน
	พิบูลย์สุข	เมืองอุทัยธานี	๓๓๖ ถนนศรีอุทัย ตำบลอุทัยใหม่	ห้องพักจำนวน ๗๙ ห้อง ราคา ๒๐๐-๖๐๐ บาท
	อมรสุข ๑	เมืองอุทัยธานี	๗๑/๒๓ ถนนรักการดี ตำบลอุทัยใหม่	ห้องพักจำนวน ๓๗ ห้อง ราคา ๑๕๐-๔๐๐ บาท
	อมรสุข ๒	เมืองอุทัยธานี	๔๐/๑๒ ถนนมณีนีรต์ ตำบลอุทัยใหม่	ห้องพักจำนวน ๒๒ ห้อง ราคา ๑๕๐-๓๕๐ บาท
	๓๓๓ แฮ้าส์	เมืองอุทัยธานี	๑/๑-๑๒ ม.๒ ตำบลสะแกกรัง	ห้องพักจำนวน ๔๐ ห้อง ราคา ๒๐๐-๔๕๐ บาท
ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)				

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
	พญาไม้รีสอร์ท	เมืองอุทัยธานี	๑๐๑ ม.๑ ตำบลสะแกกรัง	ห้องพักจำนวน ๑๙ ห้อง ราคา ๘๐๐-๑,๖๐๐ บาท มีห้องประชุม ห้องอาหาร คาราโอเกะ นวดแผนไทย สระว่ายน้ำ
	บ้านสวนชลัมภ์ รีสอร์ท	เมืองอุทัยธานี	๑๔๘ หมู่ ๒ ตำบลน้ำทรง	ห้องพักจำนวน ๓๐ ห้อง ราคา ๑,๒๐๐-๒,๕๐๐ บาท
	อุทัย ริเวอร์ เลค	เมืองอุทัยธานี	๘ หมู่ ๕ ตำบลเกาะเทโพ	ห้องพักจำนวน ๒๐ ห้อง ราคา ๑,๗๐๐-๒,๐๐๐ บาท มีห้องอาหาร คอฟฟี่ ชี้อป บริการล่องเรือแม่น้ำสะแกกรัง พายเรือคายัค ขี่จักรยานเสือภูเขา
	วันเพ็ญโฮมสเตย์	เมืองอุทัยธานี	ถนนเกาะเทโพ-ท่าซุง (ติดถนน)	บ้านพักจำนวน ๕ หลัง ราคา ๒๐๐ บาท/คน/คืน
	จำพองโฮมสเตย์	เมืองอุทัยธานี	๑๘ หมู่ ๕ ตำบลเกาะเทโพ	บ้านพักจำนวน ๒ หลัง ราคา ๒๕๐ บาท/คน/คืน
	ริมินที โฮมสเตย์	เมืองอุทัยธานี	บ้านโรงน้ำแข็ง หมู่ ๕ ตำบลท่าซุง	บ้านพักจำนวน ๓ หลัง ราคา ๑,๒๐๐ – ๒,๐๐๐ บาท
	อวตารสปาเมท์เทนสวีทรี รีสอร์ท	บ้านไร่	๔๕๔ หมู่ ๓ ตำบลบ้านไร่	ห้องพักจำนวน ๔๔ ห้อง ราคา ๒๕,๐๐๐-๘๐,๐๐๐ บาท มีห้องอาหาร สปอร์ตคอมเพล็กซ์

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
				สปา ปั่นจักรยานสระว่ายน้ำ (น้ำจืด) สระว่ายน้ำ (น้ำทะเล) และ ผับ
	ไรโซเบอร์	บ้านไร่	๑๕ หมู่ ๙ ตำบลคอกควาย	ห้องพักจำนวนห้องพัก๑๐ ห้อง ราคา ๕๐๐- ๒,๐๐๐ บาท
	ห้วยขาแข้งคันทรี่โฮม รี สอร์ท	บ้านไร่	๑๐๒ หมู่ ๘ ถนนบ้านไร่-ลาน สัก ตำบลคอกควาย	บ้านพักจำนวน ๒๕ หลัง ๗๐ ห้องราคา ๘๐๐-๑,๗๐๐ บาท มี ห้องอาหาร คอฟฟี่ ช้อป ห้องสัมมนา สระว่ายน้ำ จักรยาน รอกลอยฟ้า นวดเพื่อ สุขภาพ ฝึกบริหารลมปราณ ดนตรี วอร์คแรลลี่ แคมป์ไฟ
	ห้วยป่าปก รีสอร์ท	บ้านไร่	๑๔๙ หมู่ ๓ ต.บ้านไร่	บ้านพักจำนวน ๘๕ หลัง ราคา ๑,๒๐๐-๔,๘๐๐ บาท มี ห้องอาหาร คอฟฟี่ ช้อป ห้องสัมมนา
	บ้านสวนรีสอร์ท	บ้านไร่	๓๒๘ หมู่ ๑ ต.บ้านไร่	ห้องพักจำนวน ๓๑ ห้อง ราคา ๔๐๐-๙๐๐ บาท
	ภูแสงทองรีสอร์ท	บ้านไร่	๑๙๙ หมู่ ๘ ตำบลบ้านไร่	ห้องพักจำนวน ๓๕ ห้อง ราคา ๙๕๐ - ๗,๐๐๐ บาท มี ห้องอาหาร ห้องประชุมและ สัมมนา ห้องสปาห้องสนุกเกอร์

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
	ภูเคียงเดือน	บ้านไร่	๒๕๙ หมู่ ๑ ตำบลบ้านไร่	คลับ ห้องฟิตเนส ห้องคาราโอเกะสระว่ายน้ำ จักรยาน และลานเปียร์สด ห้องพักจำนวน ๑๐ ห้อง ราคา ๓๕๐ บาท บ้านพัก ๑ หลัง ราคา ๘๐๐ บาท
	วัฒนาเกสต์เฮาส์	บ้านไร่	ริมทางหลวงหมายเลข ๓๒๘๒	ห้องพักจำนวน ๑๐ ห้อง ราคา ๓๐๐ - ๗๐๐ บาท
	หุบป่าตาด โฮมสเตย์	ลานสัก	๔๒/๑ หมู่ ๓ ตำบลทุ่งนางาม	บ้านพักจำนวน ๘ หลัง ราคา ๖๐๐-๑,๕๐๐ บาท
	นวรรตน์ โฮมสเตย์	ลานสัก	๓๑๓/๑ ตำบลทุ่งนางาม	บ้านพักจำนวน ๑ หลังใหญ่ รองรับได้ ๕๐ คน คน ละ ๔๐๐ บาท
	บ้านจิรดิษฐ์	ลานสัก	๑๘๘/๑ หมู่ ๒ ตำบลลานสัก	บ้านพักจำนวน ๑ หลัง ราคา ๘๐๐ บาท ห้องพัก ๙ ห้อง ราคา ๓๐๐ - ๕๐๐ บาท
	ดรีมโฮเต็ล	ห้วยคต	บ้านป่าผาก ตำบลสุขฤทัย (ทางเข้าอยู่ตรงข้ามศาลาประชาคมหมู่บ้าน)	ห้องพักจำนวน ๕ ห้อง ราคา ๓๐๐-๕๐๐ บาท
๒. ร้านอาหาร	โหนดก้วยเตี่ยวไก่ หมูตุ๋น	เมืองอุทัยธานี	ซอยธนาคารทหารไทย (ตรอกโรงยา) ถนนราชอุทิศ	ก้วยเตี่ยวไก่ หมูตุ๋น

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
	ป่าสำราญ	เมืองอุทัยธานี	ทางเข้าบ้านท่าซุง ตำบลเกาะเทโพ	อาหารตามสั่ง ปลาแม่น้ำ
	เอสแอนด์ดับบลิว	เมืองอุทัยธานี	ตรงข้ามห้างสรรพสินค้า ๑๖๐/๖๒ ถนนเติบศิริ ตำบลอุทัยใหม่	อาหารตามสั่ง เบเกอรี่
	ลำไยไอศกรีม	เมืองอุทัยธานี	๖ ถนนมหาราช	ไอศกรีมและเครื่องดื่ม
	เรือนแพระมง	เมืองอุทัยธานี	๒๕ แพคลองสะแกกรัง	อาหารตามสั่ง ปลาแม่น้ำ
	มุ่มสบาย	เมืองอุทัยธานี	๙๒/๑-๒ ถนนเติบศิริ ตำบลอุทัยใหม่	อาหารไทย จีน ฝรั่งเศส และคาราโอเกะ
	พรหมท่าซุง	เมืองอุทัยธานี	(ตรงข้ามวัดท่าซุง) ๗๒ หมู่ ๑ ตำบลน้ำซึม	อาหารไทย อาหารพื้นบ้าน ภาคใต้ ปลาแม่น้ำ
	พรทิพย์	เมืองอุทัยธานี	๒๙๑ ถนนวงศ์สาโรจน์ ตำบลอุทัยใหม่	อาหารไทย จีน
	นกน้อย	เมืองอุทัยธานี	๑๔๖/๒-๓ ถนนศรีอุทัย ตรงข้ามเทศบาลเมืองอุทัยธานี	อาหารตามสั่ง
	ตุ้ยปลาแรด	เมืองอุทัยธานี	๒๗๖/๑๒ ถนนท่าช้าง ตำบลอุทัยเก่า	อาหารตามสั่ง เน้นปลาแรด
	ชมวิว	เมืองอุทัยธานี	๑๗๓ ถนนรักการดี	อาหารตามสั่ง
	ครัวสะแกกรัง	เมืองอุทัยธานี	๒๐/๑ ถนนสะแกกรัง ตำบลอุทัยใหม่	อาหารตามสั่ง ปลาแม่น้ำ มีแพอาหาร
	ครัวริมสวน	เมืองอุทัยธานี	๑๐/๔ ถนนศรีอุทัย ตำบลอุทัยใหม่	อาหารไทย เน้นปลาแรด

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
๓. ร้านของฝากของที่ระลึก	ครัวเป๊ปซี่	เมืองอุทัยธานี	๑๑๓ หมู่ ๒ ถนนมโนรมย์-หนองฉาง กิโลเมตรที่ ๘ ตำบลท่าซุง	อาหารตามสั่ง
	โกตีข้าวมันไก่	เมืองอุทัยธานี	ตรงข้าม ธ.ทหารไทย ๙๕ ถนนท่าช้าง ตำบลอุทัยใหม่	ร้านเชลล์ชวนชิม: ข้าวมันไก่ และอาหารตามสั่ง
	เกษตรอาหารอีสาน	เมืองอุทัยธานี	๒๖/๑๗-๑๙ ถนนรักการดี ตำบลอุทัยใหม่	อาหารอีสาน
	กังสดาล	เมืองอุทัยธานี	๑๓๙ ถนนณรงค์วิถี ตำบลอุทัยใหม่	อาหารตามสั่ง
	สวนอาหารครัวอนันต์	บ้านไร่	๓๑๐ หมู่ ๑ ตำบลบ้านไร่	อาหารทะเล แกงป่า และคาราโอเกะ
	สวนอาหารบ้านสวน	บ้านไร่	๓๒๘ หมู่ ๑ ต.บ้านไร่	อาหารตามสั่ง
	ครัวบ้านคุณ	ลานสัก	๓๗๐ หมู่ ๒ ก่อนถึงที่ว่าการอำเภอลานสัก ประมาณ ๒๐๐ เมตร	อาหารตามสั่ง
	แดนโกชนา	ลานสัก	๓๖๒ หมู่ ๒ ถนนหนองฉาง-ลานสัก เลี้ยวโรงพยาบาลลานสักมาประมาณ ๒๐๐ เมตร	อาหารตามสั่ง
	ส.ฉัตรอุทัย	เมืองอุทัยธานี	๑๒๗ ถนนเดิบศิริ ตำบลอุทัยใหม่	จำหน่ายข้าวเกรียบปลากราย แคบหมู หนึ่งปลา
	ยาหอมทับทิมหมอวิรัตน์	เมืองอุทัยธานี	๔๔ ถนนมหาราช	จำหน่ายยาจีนแผนโบราณ

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
	เล็กโปวี	เมืองอุทัยธานี	๓๒ หมู่ ๒ ตำบลหาดทอง	จำหน่ายมีดเดินป่า มีดพับ มีด สวยงาม
	มีดช่างหิน	เมืองอุทัยธานี	๒-๕ หมู่ ๓ ตำบลหนองไผ่ แบน	จำหน่ายมีดเดินป่า มีดพับ มีด ชำมูไร และมีดสวยงาม
	เปียกโปวี	เมืองอุทัยธานี	๒๒ หมู่ ๕ ตำบลสะแกกรัง	จำหน่ายมีดเดินป่า มีดพับ มีด ชำมูไร หัวเข็มขัดและมีด สวยงาม
	มีดช่างแขก	เมืองอุทัยธานี	๕๐/๔ ถนนรักการดี ตำบล อุทัยใหม่	จำหน่ายมีดพับ มีดเดินป่า มีด หัวเข็มขัด มีดพวงกุญแจ
	ช่างหรี่ง	เมืองอุทัยธานี	๓๐/๒ หมู่ ๖ ตำบลหาดทอง	จำหน่ายผลิตภัณฑ์กรรไกรสอย ผลไม้ กรรไกรตัดแต่งกิ่งไม้ ตะกร้อห่อและเก็บผลไม้
	ปลาแรดบ้านโรงน้ำแข็ง	เมืองอุทัยธานี	๓๑ หมู่ ๕ ตำบลท่าซุง	จำหน่ายปลาแรดสด
	แต่โดนัท	เมืองอุทัยธานี	๒๓๕ ถนนศรีอุทัย	จำหน่ายขนมโดนัทสูตรดั้งเดิม
	ชามินโอสถ	เมืองอุทัยธานี	๕๗ ถนนท่าช้าง	ยาแผนโบราณ
	ฉัตรอุทัย	เมืองอุทัยธานี	๗๓ ถนนมหาราช	จำหน่ายข้าวกึ่งกรอบ ข้าว เกรียบปลากราย แคบหมู หนั้ ปลา
	ผลไม้แช่อิ่มตั้งอยู่ฮวด	เมืองอุทัยธานี	๕๖๑ ถนนศรีอุทัยใหม่ ตำบล อุทัยใหม่	จำหน่ายผลไม้แช่อิ่มชนิดต่างๆ
	ไพพรรณ	เมืองอุทัยธานี	๓๙๑ ถนนศรีอุทัย อำเภอ เมืองอุทัยธานี	จำหน่ายเบเกอรี่ ขนมปังสังขยา ขนมไทย ผลไม้แช่อิ่มชนิดต่างๆ

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
	แม่ป่วยลั้ง ๑	เมืองอุทัยธานี	๗๕ ถนนมหาราช	จำหน่ายข้าวกึ่งกรอบ ข้าวเกรียบปลากราย ข้าวต้มหมูหยอง ข้าวตัง
	แม่ป่วยลั้ง ๒	เมืองอุทัยธานี	๔๙/๑๐-๑๑ ถนนรักการดี หน้าโรงพยาบาลอุทัยธานี	จำหน่ายข้าวกึ่งกรอบ ข้าวเกรียบปลากราย ข้าวต้มหมูหยอง ข้าวตังหน้างา แคบหมูหนังปลา
	ร้านไหมแกมฝ้าย	เมืองอุทัยธานี	๕๐/๓ ถนนรักการดี	ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าทอพื้น ผ้าจากผ้าใยกล้วยชา ชุดผ้าต่างๆ สำเร็จรูป
	กลุ่มทองตะนาวเครื่องหอมไทยเดิม	เมืองอุทัยธานี	๖๒ หมู่ ๖ ตำบลเกาะเทโพ	จำหน่ายเครื่องหอมไทยเดิม รูปหอม กายาน รูปแบบต่างๆ
	เม้งเปิดพะโล้	เมืองอุทัยธานี	แยกธนาคารทหารไทย ตรอกโรงยา ถนนมหาราช	จำหน่ายเปิดพะโล้
	ร้านนันทเบเกอร์รี่	เมืองอุทัยธานี	๘๔ ถนนท่าช้าง อยู่เยื้องวัดหลวงราชาวาท	จำหน่ายเบเกอร์รี่ เค้ก
	กลุ่มขนมกงบ้านเหนือ	เมืองอุทัยธานี	๓๑ หมู่ ๖ ตำบลหนองแก	จำหน่ายขนมกงโบราณ
	สวนป่าบานเย็น	เมืองอุทัยธานี	๕๐ หมู่ ๑ ตำบลหาดทอง	จำหน่ายส้มโอพันธุ์ขาวแตงกวา (เดือนมีนาคม - เมษายน เป็นช่วงที่ผลผลิตออกมากและอร่อย)

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
	กลุ่มผ้าทอพื้นเมืองลายโบราณบ้านผาทั้ง	บ้านไร่	๓๒ หมู่ ๒ บ้านผาทั้ง ตำบลห้วยแห้ง	จำหน่ายผ้าจก ผ้าฝ้าย และผลิตภัณฑ์ชุดที่นอนผลิตภัณฑ์ต่างๆจากผ้าจก ผ้าฝ้ายลายโบราณ
	กลุ่มทอผ้าศรีนิน	บ้านไร่	๗๓ หมู่ ๑ ตำบลบ้านบึง	จำหน่ายผ้าจก ผ้าไหม ผ้าคลุมไหล่ ผ้าคลุมเตียงผ้าขาวม้า
	กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหลวง	บ้านไร่	๓ หมู่ ๑ บ้านทัพหลวง ตำบลทัพหลวง	จำหน่ายผ้าจก ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าห่ม ผ้าคลุมเตียง
	กลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพ (ไพจิตร)	บ้านไร่	๒๙ หมู่ ๓ บ้านนาตาโพ ตำบลบ้านบึง	จำหน่ายผ้าฝ้ายลายโบราณ ผ้ามัดหมี่ฝ้าย ผ้าไหมผ้าซิด ผ้าจก
	กลุ่มทอผ้าบ้านทัพคล้าย	บ้านไร่	๓๙ หมู่ ๒ บ้านทัพคล้าย ตำบลทัพหลวง	จำหน่ายผ้าจก
	กลุ่มทอผ้าบ้านเนินคีรี	บ้านไร่	๓๖/๑ หมู่ ๑๐ ตำบลทัพหลวง	จำหน่ายผ้าฝ้ายทอมือที่ขึ้นชื่อว่าประณีต
	กลุ่มทอผ้าบ้านพุลสุข	บ้านไร่	๘๖/๑ หมู่ ๒ ตำบลบ้านบึง	จำหน่ายผ้าคลุมไหล่ ผ้าคลุมเตียง ผ้าขาวม้า
	ศูนย์ O-TOP บ้านรากไม้	ลานสัก	กลุ่มผลิตภัณฑ์ O-TOP บ้านรากไม้ หมู่ ๑ ตำบลลานสัก	จำหน่ายชุดเฟอร์นิเจอร์ ชุดโต๊ะเก้าอี้ ม้านั่ง จากรากไม้ มีชิ้นงานทั้งขนาดเล็กขนาดกลางขนาดใหญ่

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
๔. การขนส่ง	รถโดยสารประจำทาง กรุงเทพฯ - อุทัยธานี บริษัท ขนส่ง	เมืองอุทัยธานี	ที่จังหวัดอุทัยธานีรถจอดที่ บขส.จังหวัด / ที่กรุงเทพฯ รถจอดที่สถานีขนส่งหมอชิต ๒	รถปรับอากาศชั้น ๑ และรถ ปรับอากาศชั้น ๒ ให้บริการ ระหว่างเวลา ๐๔.๓๐-๑๗.๓๐ น.
	รถตู้ปรับอากาศกรุงเทพฯ- อุทัยธานี	เมืองอุทัยธานี	ที่จังหวัดอุทัยธานีรถจอดที่ ข้างสวนสุขภาพจังหวัด / ที่ กรุงเทพฯ รถจอดบริเวณใต้ ทางด่วนอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ด้านสนามเป้า	- อุทัยธานี มา กรุงเทพฯ ให้บริการระหว่างเวลา ๐๔.๐๐- ๑๗.๐๐ น.- กรุงเทพฯ มา อุทัยธานี ให้บริการระหว่าง เวลา ๐๔.๐๐-๑๙.๐๐ น.(ทั้งสอง ที่รถออกตลอดวันตามจำนวน คนที่ขึ้นตามช่วงเวลาที่กำหนด ไม่ได้กำหนดระยะห่างของรอบ เดินรถ)
	รถโดยสารประจำทาง อุทัยธานี - บ้านไร่	เมืองอุทัยธานี/บ้านไร่	ที่จังหวัดอุทัยธานีรถจอดที่ บขส.จังหวัด / ที่อำเภอบ้าน ไร่ รถจอดที่ บขส. อำเภอ	- บ้านไร่ มา อุทัยธานีให้บริการ ระหว่างเวลา ๐๗.๐๐-๑๗.๐๐ น. - อุทัยธานี มา บ้านไร่ให้บริการ ระหว่างเวลา ๐๗.๐๐-๑๙.๐๐ น.
	รถโดยสารประจำทาง อุทัยธานี - ลานสัก	เมืองอุทัยธานี/ลานสัก	ที่จังหวัดอุทัยธานีรถจอดที่ บขส.จังหวัด / ที่อำเภอลาน สัก รถจอดที่ บขส. อำเภอ	- ลานสัก มา อุทัยธานี ให้บริการระหว่างเวลา ๐๗.๐๐- ๑๗.๐๐ น.

ด้านการบริการ	ชื่อของทรัพยากร	อำเภอ	ที่ตั้งของทรัพยากร	การบริการ
	รถโดยสารประจำทาง อุทัยธานี - ห้วยคต	เมืองอุทัยธานี / ห้วยคต	ที่จังหวัดอุทัยธานีรถจอดที่ บขส.จังหวัด / ที่อำเภอ ห้วยคต รถจอดที่บ้าน ทองกลาง	- อุทัยธานี มา ลานสัก ให้บริการระหว่างเวลา๐๗.๐๐- ๑๙.๐๐ น. - ห้วยคต มา อุทัยธานี มีบริการ รถวันละ ๓ รอบ เวลา คือ ๐๖.๐๐ น., ๑๐.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐ น. - อุทัยธานี มา ห้วยคตให้บริการ รถวันละ ๓ รอบ เวลา คือ ๑๐.๓๐ น., ๑๔.๓๐ น. และ ๑๖.๓๐ น.
	รถโดยสารขนาดเล็กกรอบ เมืองอุทัยธานี	เมืองอุทัยธานี	บขส.จังหวัด	รถวิ่งผ่านเส้นทางต่างๆรอบตัว เมืองอุทัยธานีแล้วกลับมาจอดที่ บขส.เช่นเดิม บริการตั้งแต่เวลา ๐๖.๐๐ – ๒๒.๐๐ น.

๔.๒. นำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี

โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวม ข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ แบบตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว (Resource Audit) และแบบตรวจสอบสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวจากการสังเกต (Observation) โดยการลงพื้นที่ภาคสนามใช้การสังเกตและใช้เครื่องมือในการตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว (Resource Audit) ผู้วิจัยได้นำแบบตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวของ Godfrey Kerry & Clarke Jackie (๒๐๐๐) และนำข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง ๓ ภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ภาคชุมชนเพื่อนำข้อมูลทั้งสองด้าน มาวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม

วัดหนองขุนชาติ

วัดหนองขุนชาติ สร้างขึ้นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ขุนสนิทและชาวบ้านหนองสรวงเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๖๗ ระยะเวลาจึงเรียกว่า “วัดสนธิธรรมราม” ตามชื่อผู้นำการก่อสร้าง ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดหนองสรวง” ตามชื่อบ้าน และในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เปลี่ยนชื่อวัดอีกครั้งเป็น “วัดหนองขุนชาติ” เนื่องจากวัดอยู่ใกล้บ้านหนองขุนชาติได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. ๒๔๔๓ และมีโรงเรียนอุทัยธรรมานุกูลวิทยา เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาด้วย

วัดหนองขุนชาติ ตั้งอยู่ที่ ๑๔๔ หมู่ ๑ ตำบลหนองสรวง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เนื้อที่ ๕๐ ไร่ ๒ งาน ๘ ตารางวา มีธรณีสงฆ์เนื้อที่ ๑๓ ไร่ ๒ งาน พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่สูงเนิน มีอาคารเสนาสนะต่างๆ พระอุโบสถ ศาลาเปรียญ หอสวดมนต์ กุฏิสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีวิหาร มณฑปนาถสถาน ศาลาอเนกประสงค์ และสระน้ำ นอกจากนี้ยังมีปูชนียวัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูปชินสีห์ (จำลอง) ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถพระพุทธรูปชินราช (จำลอง) ประดิษฐานภายในวิหารพ่อหิน-แม่ชม สะอาด พระศรีศาสดา (จำลอง) ประดิษฐานภายในวิหารหลวงพ่อสุข รอยพระพุทธรูป ประดิษฐานภายในมณฑปและภายในวิหารหลวงพ่อสุข ประดิษฐานรูปหล่ออดีตเจ้าอาวาส ๓ องค์ คือ พระพ่อสุข หลวงพ่อสือ หลวงพ่อตุ้ม ซึ่งเป็นพระที่ประชาชนในแถบนี้เลื่อมใสศรัทธา

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันพระราชอุทัยโสภณ (มนัส สมชาโน ป.ธ.๔ ,ดร.)ปัจจุบัน พระราชอุทัยโสภณ (มนัส สมชาโน) อายุ ๗๗ ปี พรรษา ๕๕ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานีและ เจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ ต.หนองสรวง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี

มีนามเดิมว่า มนัส สะอาด เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๒๘ ก.พ.๒๔๘๘ ที่บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๔ ต.หนองสรวง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี ประกอบอาชีพเกษตรกรในช่วงวัยเยาว์ เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่โรงเรียนวิสามนุกูลศึกษา (ร.ร.หนองฉางวิทยา ปัจจุบัน) อายุครบ ๒๒ ปี เข้าพิธีอุปสมบท เมื่อ วันจันทร์ที่ ๓ เม.ย.๒๕๑๐ ที่พัทธสีมา วัดหนองขุนชาติ ต.หนองสรวง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี โดยมี พระครูอุปัฏการโกวิท (หลวงพ่อแอ่ว) วัดหัวเมือง ต.อุทัยเก่า อ.หนองฉาง เป็น พระอุปัชฌาย์, พระสมุห์แปลง ฐานธมโม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระสำเนียง อายุวฑฒโน เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า สมชาโน หมายถึง ผู้รู้เสมอหลังอุปสมบท ท่านได้มุ่งมั่นศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจังและประสบความสำเร็จ พ.ศ.๒๕๑๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดมหาธาตุวรวิหาร อ.เมือง จ.เพชรบุรี และได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมในปีเดียวกันผลงานด้าน

การศึกษา พ.ศ.๒๕๒๑ ได้รับ แต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๒๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ.๒๕๒๔ สำเร็จปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พ.ศ.๒๕๔๔ สำเร็จปริญญาเอก สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยนคร ประเทศอินเดีย

ในห้วงระหว่างที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดหนอง ชุนชาติ ได้พัฒนาวัดและชุมชนรอบพื้นที่ จนมีความเจริญก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้ พ.ศ.๒๕๕๐ เปิดหลักสูตรปริญญาตรี คณะสังคมศาสตร์ สาขาจัดการเชิงพุทธ เป็นหน่วยวิทยบริการ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๔ เปิดหลักสูตรรัฐศาสตร์ สาขาการปกครอง คณะสังคมศาสตร์ ให้พระภิกษุ-สามเณรและบุคคลทั่วไปเข้าศึกษา และเป็นรองประธานคณะกรรมการจัดซื้อที่ดิน ๑๕๕ ไร่ ๒ งาน ๖๕ ตารางวา ที่บ้านเด่นโก ต.ทุ่งพง อ.หนองฉาง เพื่อจัดสร้างวิทยาลัยสงฆ์-พุทธมณฑล พัฒนาการศึกษาพระภิกษุ-สามเณร และบุคคลทั่วไป พ.ศ.๒๕๕๕ จัดทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาภิเษก สร้างอาคารนวดแผนไทย, สร้างพิพิธภัณฑสถานโบราณ เครื่องสมุนไพรมะเร็ง และเปิดโรงเรียนการกุศลที่วัดหนองชุนชาติ เปิดสอนระดับ ม.ต้น-ม.ปลาย สายสามัญ เน้นให้เด็กเป็นคนดีของสังคม งานด้านสาธารณูปการ ท่านได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ในการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุเพื่อส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ชนรุ่นหลัง อาทิ ก่อตั้งโรงเรียนอุทานอุทิศธรรมวิทยา, สร้างศาลาธรรมสังเวช ก่อสร้างวิหารประดิษฐานพระพุทธรูป, ทำถนนคอนกรีตภายในวัด, ขุดสระน้ำ เนื้อที่กักเก็บน้ำ ๙ ไร่, ซื้อที่ดินขยายบริเวณวัด ๓๐ ไร่, สร้างศาลาอเนกประสงค์ ลักษณะอาคารไม้หลังคา ทรงไทย, บูรณะฌาปนสถานลักษณะทรงไทย, หอสวดมนต์ และศาลาการเปรียญ เป็นต้น

พระราชอุทัยโสภณ ถือได้ว่าปฏิบัติตามหน้าที่ สอนงานพระศาสนาอย่างเต็มกำลัง ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ลำดับงานปกครอง พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองชุนชาติ ท่านได้ก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นพระอุปัชฌาย์ พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นรองเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี พ.ศ.๒๕๕๔ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี ลำดับสมณศักดิ์ พ.ศ.๒๕๕๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระอุทัยธรรมานุวัตร

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสถาปนาเลื่อนตั้งสมณศักดิ์ เนื่องในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน วันคล้ายวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระ ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตรในการนี้ พระอุทัยธรรมานุวัตร เป็นพระเถระที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามที่ พระราชอุทัยโสภณ เป็นพระเถระที่ได้บำเพ็ญติดตามหิตประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ ควรแก่การยกย่องเกียรติคุณให้ปรากฏไพศาล

๔.๒.๒ พื้นที่การทำบุญ

การทำบุญเป็นการกระทำตามความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมที่ได้รับการถ่ายทอดบอกกล่าวจากผู้ปกครอง ญาติ และผู้ใกล้ชิด ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ทำให้เยาวชนประพฤติปฏิบัติ ตาม เพราะเยาวชนเชื่อว่าถ้าทำดีแล้วจะทำให้เกิดความสุข ได้บุญกุศล และได้ช่วยเหลือผู้อื่น วัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี ในช่วงเวลาปกติมีพื้นที่การทำบุญประกอบด้วย ศาลาทำบุญ มณฑป วิหารพระร้อย และวิหารนาคาวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

๔.๒.๒.๑ ศาลาทำบุญ

ภาพที่ ๔.๖ ศาลาทำบุญวัดหนองขุนชาติ

ลักษณะเด่น ศาลาทำบุญวัดหนองขุนชาติเป็นสิ่งปลูกสร้างเพื่อการบำเพ็ญบุญ เพื่อการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นที่พักหรือทำกิจชั่วคราว มีอยู่ถาวรเหมือนกุฏิ วิหาร จัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญของวัดรองลงมาจากอุโบสถ โบราณว่า อุโบสถเป็นที่สำหรับพระพุทธรูป ศาลาการเปรียญเป็นที่สำหรับพระธรรม คือ เป็นที่เผยแพร่ธรรม กุฏิเป็นที่สำหรับพระสงฆ์ เหตุที่เรียกว่า "ศาลาการเปรียญ" สันนิษฐานว่าเดิมใช้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของภิกษุสามเณรด้วย เพราะสมัยก่อนนิยมเรียนหนังสือกันบนศาลา ยังไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแพร่หลายอย่างปัจจุบัน"

ตารางที่ ๔.๖ สิ่งอำนวยความสะดวกศาลาทำบุญวัดหนองขุนชาติ

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๑.ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว	✓		มีตลอดเส้นทางเดินทาง
๒.สถานที่จอดรถ	✓		บริเวณด้านใน-ด้านข้าง-ด้านหลัง ของแหล่งท่องเที่ยว
๓.ห้องสุขา	✓		มีการแบ่งประเภท และมีห้องน้ำ จำนวนมาก
๔.ถังขยะ	✓		มีตามจุดต่างๆ โดยรอบ
๕.ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	✓		ตั้งอยู่ด้านหน้าศาลา

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๖. การให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ป้ายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว
๗. มีคฤเทศก์		✓	พระภิกษุสงฆ์
๘. ความสะอาด		✓	พระภิกษุสงฆ์
๙. การดูแลรักษาซ่อมแซม	✓		มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
๑๐. นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ	✓		เดินชม หรือขับรถเที่ยวชม

จากตาราง ๔.๖ สรุปได้ว่า ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีการติดตั้งเป็นระยะๆ เมื่อเดินทางมาถึงศาลาทำบุญวัดหนองขุนชาติ มีสถานที่จอดรถหลายฝั่งหลายด้านของวัดให้นักท่องเที่ยวได้เลือกจอดอย่างกว้างขวางและสะดวกสบาย อีกทั้งยังมีที่จอดรถสำหรับรถบัสที่มีมาเป็นหมู่คณะ และมีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขับรถมอเตอร์ไซด์มาท่องเที่ยว ห้องสุขาที่มีไว้รองรับนักท่องเที่ยวจะมีหลายจุด มีจำนวนหลายห้อง และสะอาด มีการแบ่งสัดส่วนของห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงอย่างชัดเจน ถึงขยะมีบริการหลายจุดและการแยกประเภทของถังขยะอย่างชัดเจน สำหรับร้านอาหารและเครื่องดื่ม จะมีไว้บริการนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดหนองขุนชาติ การให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดในปัจจุบันยังไม่มีคฤเทศก์หรือนักวิชาการท้องถิ่นในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะอาดจะมีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในด้านความสะอาด เนื่องจากปัจจุบันเป็นช่วงสถานการณ์ Covid-19 พระภิกษุสงฆ์และสามเณรทุกท่านต้องใส่หน้ากากอนามัย นักท่องเที่ยวต้องล้างมือในสถานที่ที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ มีเจลแอลกอฮอล์ล้างมือให้บริการหลายจุด นักท่องเที่ยวต้องได้รับการตรวจวัดไข้และใส่หน้ากากอนามัยก่อนเข้าแหล่งท่องเที่ยวทุกจุดของวัด ในด้านดูแลรักษาซ่อมแซมนั้น ทางวัดหนองขุนชาติได้มีการดูแลซ่อมแซมอยู่ตลอด และในส่วนของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัดหนองขุนชาตินักท่องเที่ยวสามารถเดินท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ

๔.๒.๒.๒ วิหาร

ภาพที่ ๔.๗ วิหาร

ลักษณะเด่น อาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป พระพุทธชินราช เป็นพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย ที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ คู่กับอุโบสถ แต่ไม่มีวิสูตรคามสีมาเหมือนอุโบสถ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ ตรงกับรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) พระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย สร้างพร้อมกับพระพุทธรูปชินสีห์ พระศรีศาสดา และพระเหลือ พระพุทธชินราชได้รับการยอมรับว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงามที่สุดองค์หนึ่งและยังเป็นพระพุทธรูปที่นิยมจำลองกันมากที่สุดในประเทศไทย นอกจากนี้ยังเป็นพระพุทธรูปที่ประชาชนชาวไทยศรัทธาและนิยมเดินทางมากราบไหว้มากที่สุดองค์หนึ่งด้วยผู้ที่มาทำบุญในช่วงงานเทศกาลได้เข้ามาสการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนให้ประสบความสำเร็จในชีวิตให้เกิดสิริมงคลโดยหมดเคราะห์หมดโศกให้มีแต่สิ่งดีๆเข้ามาในชีวิตมีจิตรกรรมฝาผนัง ภาพเก่าเขียนด้วยฝีมือช่างสมัยรัชการที่ ๕ เกี่ยวกับพุทธประวัติ ปางต่างๆ และที่นักร้องสังเกต คือ ตอนธิดาพระยามารมาร้าย้วยวน ตอนเทศน์โปรดเทวดา ตอนหนีออกบรรพชา เป็นต้น ผนังด้านบนเป็นพระสงฆ์ชุมนุมนั่งพนมมือ ที่น่าสังเกตก็คือ มีภาพคนแต่งตัวสวมหมวกปีกอย่างชาวตะวันตก

ตารางที่ ๔.๗ สิ่งอำนวยความสะดวกวิหาร

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี			
๑.ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว	✓		มีตลอดเส้นทางการเดินทาง
๒.สถานที่จอดรถ	✓		บริเวณด้านใน-ด้านข้าง-ด้านหลังของแหล่งท่องเที่ยว
๓.ห้องสุขา	✓		มีการแบ่งประเภท และมีห้องน้ำจำนวนมาก
๔.ถังขยะ	✓		มีตามจุดต่างๆ โดยรอบ
๕.ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	✓		ตั้งอยู่ด้านหน้าศาลา
๖.การให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ป้ายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๗. มัคคุเทศก์		✓	พระภิกษุสงฆ์
๘. ความสะอาด		✓	พระภิกษุสงฆ์
๙. การดูแลรักษาซ่อมแซม	✓		มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
๑๐. นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง อิสระ	✓		เดินชม หรือขับรถเที่ยวชม

จากตาราง ๔.๗ สรุปได้ว่า ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีการติดตั้งเป็นระยะๆ เมื่อเดินทางมาถึงวิหาร มีสถานที่จอดรถหลายฝั่งหลายด้านของวัดให้นักท่องเที่ยวได้เลือกจอดอย่างกว้างขวางและสะดวกสบาย อีกทั้งยังมีที่จอดรถสำหรับรถบัสที่มีมาเป็นหมู่คณะ และมีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขับรถมอเตอร์ไซด์มาท่องเที่ยว ห้องสุขาที่มีไว้รองรับนักท่องเที่ยวจะมีหลายจุด มีจำนวนหลายห้อง และสะอาด มีการแบ่งสัดส่วนของห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงอย่างชัดเจน ถึงขยะมีบริการหลายจุดและการแยกประเภทของถังขยะอย่างชัดเจน สำหรับร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม จะมีไว้บริการนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดหนองขุนชาติ การให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดในปัจจุบันยังไม่มีมัคคุเทศก์หรือนักวิชาการท้องถิ่นในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะอาดจะมีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในด้านความสะอาด เนื่องจากปัจจุบันเป็นช่วงสถานการณ์ Covid-19 พระภิกษุสงฆ์และสามเณรทุกท่านต้องใส่หน้ากากอนามัย นักท่องเที่ยวต้องล้างมือในสถานที่ที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ มีเจลแอลกอฮอล์ล้างมือให้บริการหลายจุด นักท่องเที่ยวต้องได้รับการตรวจวัดไข้และใส่หน้ากากอนามัยก่อนเข้าแหล่งท่องเที่ยวทุกจุดของวัด ในด้านดูแลรักษาซ่อมแซมนั้น ทางวัดหนองขุนชาติได้มีการดูแลซ่อมแซมอยู่ตลอด และในส่วนของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัดหนองขุนชาตินักท่องเที่ยวสามารถเดินท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ

๔.๒.๒.๓ พื้นที่มณฑลปรอยพระพุทธบาทจำลอง

ภาพที่ ๔.๘ พื้นที่มณฑปรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง

ภาพที่ ๔.๙ พระพุทธรูปบาทจำลอง

ลักษณะเด่น พื้นที่มณฑปรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง พระพุทธรูป คือรอยประทับพระบาทของพระโคตมพุทธเจ้า อาจเป็นรอยหนึ่งข้างหรือทั้งสองข้าง พระพุทธรูปมีสองรูปแบบ คือ เป็นรอยประทับตามธรรมชาติ เช่นพบในหิน และอีกประเภทคือ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมา พระพุทธรูปตามธรรมชาตินั้นจริง ๆ แล้วไม่ใช่รอยประทับพระบาทที่แท้จริงของพระโคตมพุทธเจ้า แต่เป็นการจำลองหรือเป็นรูปแทน อาจถือได้ว่าเป็นเจดีย์ พระธาตุเจดีย์ และเป็นรูปเคารพยุคแรกและเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์

ผู้ที่มาทำบุญในช่วงเทศกาลมาสการะด้วยการติดแผ่นทองเพื่อเป็นการสักการบูชาเพื่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตเป็นสิริมงคลและขอพรให้ประสบความสำเร็จและสิ่งที่ดีงามปรารถนาเหมือนกับการได้สักการบูชากับพระพุทธรูปเจ้า

ตารางที่ ๔.๘ สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่มณฑลปรอยพระพุทธรูปจำลอง

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๑.ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว	✓		มีตลอดเส้นทางเดินทาง
๒.สถานที่จอดรถ	✓		บริเวณด้านใน-ด้านข้าง-ด้านหลัง ของแหล่งท่องเที่ยว
๓.ห้องสุขา	✓		มีการแบ่งประเภท และมีห้องน้ำ จำนวนมาก
๔.ถังขยะ	✓		มีตามจุดต่างๆ โดยรอบ
๕.ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	✓		ตั้งอยู่ด้านข้างศาลา
๖.การให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ป้ายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว
๗. มัคคุเทศก์		✓	พระภิกษุสงฆ์
๘. ความสะอาด		✓	พระภิกษุสงฆ์
๙. การดูแลรักษาซ่อมแซม	✓		มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
๑๐. นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง อิสระ	✓		เดินชม หรือขับรถเที่ยวชม

จากตาราง ๔.๘ สรุปได้ว่า ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีการติดตั้งเป็นระยะๆ เมื่อเดินทางมาถึงมณฑลปรอยพระพุทธรูปจำลอง มีสถานที่จอดรถหลายฝั่งหลายด้านของวัดให้นักท่องเที่ยวได้เลือกจอดอย่างกว้างขวางและสะดวกสบาย อีกทั้งยังมีที่จอดรถสำหรับรถบัสที่มีมาเป็นหมู่คณะ และมีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขับรถมาท่องเที่ยว ห้องสุขาที่มีไว้รองรับนักท่องเที่ยวจะมีหลายจุด มีจำนวนหลายห้อง และสะอาด มีการแบ่งสัดส่วนของห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงอย่างชัดเจน ถังขยะมีบริการหลายจุดและการแยกประเภทของถังขยะอย่างชัดเจน สำหรับร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม จะมีไว้บริการนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดหนองขุนชาติ ด้านข้างได้แก่ร้านก๋วยเตี๋ยว น้ำปั่น และน้ำแข็งใส การให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดในปัจจุบันยังไม่มีมัคคุเทศก์หรือนักวิชาการท้องถิ่นในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะอาดจะมีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในด้านความสะอาด เนื่องจากปัจจุบันเป็นช่วงสถานการณ์ Covid-19 พระภิกษุสงฆ์และสามเณรทุกท่านต้องใส่หน้ากากอนามัย นักท่องเที่ยวต้องล้างมือในสถานที่ที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ มีเจลแอลกอฮอล์ล้างมือให้บริการหลายจุด นักท่องเที่ยวต้องได้รับการตรวจวัดไข้และใส่หน้ากากอนามัยก่อนเข้าแหล่งท่องเที่ยวทุกจุดของวัด ในด้านดูแลรักษาซ่อมแซมนั้น ทางวัดหนองขุนชาติได้มีการดูแล

ซ่อมแซมอยู่ตลอด และในส่วนของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัดหนองขุนชาตินักท่องเที่ยวสามารถเดินท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ

๔.๒.๒.๔.๑ พื้นที่วิหารอดีตเจ้าอาวาส

ภาพที่ ๔.๑๐ พื้นที่วิหารอดีตเจ้าอาวาส

ลักษณะเด่น ประวัติหลวงพ่อดุ้ม คงคสุวณโณ อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ พระครูอุทิศธรรมวินัย ฉายา คงคสุวณโณ ชาตะ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๑ จุลศักราช ๑๒๕๐ ร.ศ. ๑๐๗ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวด ที่บ้านล่อมเสื่อโฮก ต.หนองยาง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี บิดา ชื่อ อิ่ม นามสกุลจินตกลีกรรม มารดาชื่อ บุญสม นามสกุล จินตกลีกรรม มีอาชีพในกลีกรรม ท่านมีพี่น้องร่วมท้องมารดาเดียวกันรวม ๑๑ คน เป็น ๗ คน เป็นหญิง ๔ คน คือ ๑. นายสำเภา ๒. นายสุพรรณ ๓. พระครูอุทิศธรรมวินัย ๔. นายแอบ ๕. นายสม ๖. นายเอี่ยม ๗. นายชอบ หญิงอีก ๔ คน คือ ๑. นางทองม้วน ๒. นางทองอยู่ ๓. นางแฉล้ม ๔. นางทองเลี่ยม

เมื่อท่านยังเป็นเด็กบิดามารดาได้ส่งให้เรียนหนังสือไทยจนอ่านหนังสือไทยได้คล่องแคล่วและแตกฉาน ต่อจากนั้นท่านได้ช่วย บิดามารดาประกอบ อาชีพ อยู่ใน ทางเพศ ชรวาส วิสัยตามสมควร ครั้งต่อมาเมื่อท่านมีอายุ ๑๘ ปี ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๙ ท่านได้รับคัดเลือกให้ไปเป็นทหารบก มณฑลนครสวรรค์ ๖ เดือน แล้วทางราชการทหารได้ส่งให้ท่านไปขัดต่างหรือขัดดาที่พอยู่ที่มีมณฑลพายัพ ประจำอยู่ที่จังหวัดลำปาง เป็น ๑ ปี แล้วก็ส่งกลับมาประจำตามสังกัดทหารราบมณฑลนครสวรรค์ตามเดิม แล้วได้ปลดเป็นกองหนุนชั้นที่ ๑ ครั้งพระพรครูอุทิศธรรมวินัย ซึ่งมีนามเดิมว่า ดุ้ม จินตกลีกรรม มีอายุ ๒๑ ปี จึงได้บรรพชาอุปสมบท เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ซึ่งตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำ เดือน ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง พระอุปัชฌาย์วัดหนองขุนชาติ ต.หนองสรวง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี ซึ่งมีท่านเจ้าคุณพระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) เจ้าคณะอำเภอนองฉาง เป็นพระอุปัชฌายะ และมีท่านเจ้าพระคุณพระใบฎีกาสือ วัดทุ่งทองเป็นกรรมวาจารย์ และมีท่านเจ้าพระคุณทองคำ วัดห้วยพระจันทร์เป็นอนุสาวนาจารย์พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๒๕ รูปเป็นคณะปรกให้อุปสมบทเป็น พระภิกษุสงฆ์ในเวลา ๐๘.๓๕ น. ท่านมีนามฉายาคงคสุวณโณ สังกัดอยู่วัดหนองขุนชาติ ต.หนองสรวง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี ท่านได้ศึกษาพระธรรมวินัยด้วยความอุตสาหะอยู่ในสำนักของพระอุปัชฌาย์ จนท่านมีอายุพรรษาล่วงพ้นนิสสัยมฤตกะพรรษา ๕ แล้ว ได้เป็นเลขานุการของท่านเจ้าพระคุณพระครูอุทานธรรมนิเทศ เจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ มีพรรษา ๘ ได้เป็นผู้สวดกรรมจาวาให้อุปสมบทแก่กุลบุตรเป็นลำดับถึง พ.ศ. ๒๔๖๓ ท่านเจ้าพระคุณพระครูอุทาน

ธรรมนิเทศอาพาธหนักลง ใกล้ต่อกาลมรณภาพ จึงได้แปลงภาระครุภัณฑ์และลหุภรณ์ตามลำดับ เป็นของส่วนตัวของท่าน ท่ามกลางสงฆ์ท่านก็ได้รับภาระเป็นผู้ดูแลและรักษา ปกครองวัดมา จนกระทั่งท่านเจ้าพระครูอุทานธรรมนิเทศถึงแก่มรณภาพ ลำดับต่อนั้นมาท่านเจ้าพระคุณพระ ปลัดสี้อวัดทุ่งทอง เป็นผู้รักษาการณแทนเจ้าคณะอำเภอนองฉาง ต่อมา จึงโปรดตั้งให้ ท่านเจ้าพระ ครูเป็นอธิการเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ และต่อจากนั้นได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะ ตำบลในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระใบฎีกา ฐานาของเจ้าพระคุณ พระครูอุทิศธรรมวินัย (สี้อ) เจ้าคณะอำเภอนองฉาง จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับแต่งตั้งเป็น สมุห์ฐานาของท่านเจ้าพระคุณพระครูอุทิศธรรมวินัยเป็นลำดับจน พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระ ปลัด ต่อจากนั้นท่านเจ้าพระคุณพระครูพุทธภาพ ไม่สามารถจะไปอุปสมบทให้แก่กุลบุตรตามวัดใน สาขาของอำเภอนี้ได้ จึงจัดการขอตำแหน่งพระอุปัชฌายะให้แก่ท่าน เพื่อจะได้ช่วยอุปสมบทให้แก่ กุลบุตรในเขตอำเภอนองฉาง และท่านก็ได้ตราตั้งเป็นพระอุปัชฌายะเมื่อ วันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๘ พระครูอุทิศธรรมวินัย(สี้อ) เจ้าคณะอำเภอนองฉางได้ถึงแก่มรณภาพ ลง ลำดับนั้นท่านเจ้าพระคุณพระราชาขุทัยกี (พุฒ) เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานีในอดีต ได้โปรดแต่งตั้งให้ ท่านเป็นผู้รักษาการณแทนเจ้าคณะอำเภอนองฉางอยู่ ๑ ปี ๖ เดือน จึงได้รับพระราชทานสัญญา บัตรเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยนามสมณศักดิ์ว่า พระครูอุทิศธรรมวินัย (ตุ้ม) เจ้าคณะ อำเภอนองฉางเป็นพระครูซึ่งโท ต่อมาได้อาพาธเป็นริดสีดวงรู้สึกว่าจะไม่สามารถไป อุปสมบทให้แก่ กุลบุตร ตามวัดใน สาขาอำเภอนี้ได้ จึงได้แต่งตั้งพระปลัดแอ่วเป็นอุปัชฌายะ ต่อมา ปีพ.ศ.๒๔๙๔ ทางการคณะสงฆ์ได้ออกแถลงการณ์ให้ท่าน

พระครูอุทิศธรรมวินัย (ตุ้ม) เป็นพระครูชั้นเอก จนกระทั่งถึงมรณภาพท่านได้รักษาหน้าที่ และสร้างสมความดีตลอด หลังจาก พ.ศ. ๒๔๙๖ อาการโรคเก่าของท่านก็กำเริบขึ้น มีอาการทรงกับ หูดเรื้อยมา ท่านเห็นว่าร่างกายจะไม่เที่ยงต่อการทำงาน จึงแต่งตั้งให้พระครูอุปการโกวิท(แอ่ว)เป็น ผู้ช่วยเจ้าคณะอำเภอนองฉาง พอปี ๒๕๐๖ อาการโรคของท่านก็กำเริบหนัก ประกองกับโรคชรา ภาพของท่านด้วยจนกระทั่งวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ตรงกับวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๖ วัน พุธหีสบตี ปีมะโรง ได้ถึงแก่มรณภาพลงด้วยโรคดังกล่าวมรณภาพโดยอายุ ๗๖ ปี

“หลวงพ่อสือ พรหมโชโต” อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ

มีนามเดิม “สี้อ แซ่เตีย” ต่อมาเปลี่ยนนามสกุลเป็นเศรษฐพานิช เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๑ ธ.ค. ๒๔๑๔ ที่บ้านทุ่งทอง หมู่ที่ ๑ บ้านเกาะกร่าง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี บิดาเป็นชาวจีนชื่อ นายปี แซ่ เตีย มารดาเป็นคนไทยชื่อ นางแจ่ง ชีวิตวัยเยาว์อายุ ๗ - ๘ ขวบ มารดาได้นำไปฝากที่วัดไว้กับ พระอาจารย์เกิด วัดป่าช้า ต.บ้านเก่า อ.หนองฉาง เพื่อเรียนหนังสือภายหลังพระอาจารย์เกิด มรณภาพ จึงได้เรียนหนังสือทั้งไทยและขอม จากพระใบ ฎีกาแสง เจ้าอาวาสวัดทุ่งทอง ต่อมา เมื่ออายุครบ ๒๑ ปีบริบูรณ์ เข้าพิธีอุปสมบทในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ณ พัทธสีมาวัดทุ่งทอง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี โดยมีพระปลัดคลั่ง วัดทุ่งทอง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ท้วม วัดทุ่งทอง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) วัดหนองขุนชาติ (ขณะนั้นยังเป็นอธิการ) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลวงพ่อสือ พรหมโชโต ได้ศึกษาพระธรรมวินัยอยู่สำนักวัดทุ่งทองกับพระปลัดคลั่งและพระ อาจารย์ท้วม เป็นเวลา ๕ พรรษา ก่อนย้ายไปอยู่กับพระปลัดสี้อ สำนักวัดแจ้ง ต.อุทัยเก่า อ.หนอง สรรว ศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีมูลกัจจายนะ ก่อนย้ายกลับมาอยู่สำนักวัดทุ่งทอง เพื่อหัดเป็นคู่สวด

สวดนาคคู่กับพระอาจารย์คำ วัดห้วยพระจันทร์ จนมีชื่อเสียงโด่งดัง หลังจากพระอาจารย์ท้วมและพระปลัดคลังมรณภาพ พระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) ได้เป็นประธานจัดการปลงศพ พระอาจารย์ทั้ง ๒ เป็นการใหญ่ และแต่งตั้งให้พระสือ เป็นเจ้าอธิการวัดทุ่งทอง เมื่อ ร.ศ.๑๒๕ พระเมธาธรรมรส เจ้าคณะปักษ์เหนือ ได้ขึ้นไปตรวจราชการคณะสงฆ์ ได้เห็นความสามารถของพระอธิการสือ จึงแต่งตั้งให้เป็นพระใบฎีกาและเป็นเจ้าคณะหมวด รวมด้วยกัน ๒ ตำแหน่ง ต่อมาพระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) ได้ตั้งให้ท่านเป็นพระปลัดในตำแหน่งฐานานุกรมของท่าน และพระธรรมวโรดมเจ้าคณะมณฑล ตั้งให้พระปลัดสือ เป็นพระอุปัชฌาย์ ช่วยเหลือพระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) เจ้าคณะแขวงหนองฉาง เนื่องจากท่านชราภาพ

พ.ศ.๒๔๖๒ พระสุนทรมนิได้ขออนุมัติ เจ้าคณะมณฑล แต่งตั้งให้ท่านเป็นพระครูชั้นประทวน เป็นผู้รั้งเจ้าคณะแขวงหนองขาหย่าง พ.ศ.๒๔๖๔ พระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) มรณภาพ ชาวบ้านพร้อมใจกันร้องขอมายังเจ้าคณะจังหวัด เพื่อขอให้พระครูสือ เป็นพระครูเจ้าคณะแขวงหนองฉาง และเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ ทางราชการคณะสงฆ์ได้อนุมัติ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๗ ท่านได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ “พระครูอุทิศธรรมวินัย” ให้มีความสำคัญต่อการศึกษาสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ได้แสวงหาพระปริยญาจากกรุงเทพฯ มาสอนพระธรรมวินัยให้แก่พระภิกษุสามเณรที่วัดทุ่งทอง และวัดหนองขุนชาติ ตลอดถึงวัดอื่นๆ ในแขวง ยังได้สร้างเสนาสนะภายในวัดหนองขุนชาติ สร้างศาลาที่พักสาธุชนที่บ้านทุ่งพง บ้านป่าแดง และสะพานท่านบั้งหัวเขาสะแกกรัง สะพานในเขต อ.หนองฉางอีกหลายแห่ง

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ละสังขารอย่างสงบ สิริอายุได้ ๖๔ ปี พรรษา ๔๔ “หลวงพ่อสือ พรหมโชโต” อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ รูปที่ ๓ มีนามเดิม “สือ แซ่เตีย” ต่อมาเปลี่ยนนามสกุลเป็นเศรษฐพานิช เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๔ ที่บ้านทุ่งทอง หมู่ที่ ๑ บ้านเกาะกร่าง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี บิดาเป็นชาวจีนชื่อ นายปี แซ่เตีย มารดาเป็นคนไทยชื่อ นางแจ่ง ชีวิตวัยเยาว์อายุ ๗ - ๘ ขวบ มารดาได้นำไปฝากที่วัดไว้กับพระอาจารย์เกิด วัดป่าช้า ต.บ้านเก่า อ.หนองฉาง เพื่อเรียนหนังสือ ภายหลังพระอาจารย์เกิดมรณภาพ จึงได้เรียนหนังสือทั้งไทยและขอมจากพระใบ ฎีกาแสง เจ้าอาวาสวัดรูปต่อมา เมื่ออายุครบ ๒๑ ปีบริบูรณ์ เข้าพิธีอุปสมบทในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ณ พัทธสีมาวัดทุ่งทอง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี โดยมีพระปลัดคลัง วัดทุ่งทอง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ท้วม วัดทุ่งทอง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) วัดหนองขุนชาติ (ขณะนั้นยังเป็นอธิการ) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ พระสือได้ศึกษาพระธรรมวินัยอยู่สำนักวัดทุ่งทองกับพระปลัดคลังและพระอาจารย์ท้วม เป็นเวลา ๕ พรรษา ก่อนย้ายไปอยู่กับพระปลัดสือ สำนักวัดแจ่ง ต.อุทัยเก่า อ.หนองสรวง ศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีมูลกัจจายนะ ก่อนย้ายกลับมาอยู่สำนักวัดทุ่งทอง เพื่อหัดเป็นคู่สวด สวดนาคคู่กับพระอาจารย์คำ วัดห้วยพระจันทร์ จนมีชื่อเสียงโด่งดัง หลังจากพระอาจารย์ท้วมและพระปลัดคลังมรณภาพ พระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) ได้เป็นประธานจัดการปลงศพ พระอาจารย์ทั้ง ๒ เป็นการใหญ่ และแต่งตั้งให้พระสือ เป็นเจ้าอธิการวัดทุ่งทอง เมื่อ ร.ศ.๑๒๕ พระเมธาธรรมรส เจ้าคณะปักษ์เหนือ ได้ขึ้นไปตรวจราชการคณะสงฆ์ ได้เห็นความสามารถของพระอธิการสือ จึงแต่งตั้งให้เป็นพระใบฎีกาและเป็นเจ้าคณะหมวด รวมด้วยกัน ๒ ตำแหน่ง ต่อมา พระครูอุทานธรรมนิเทศ (ศุข) ได้ตั้งให้ท่านเป็นพระปลัดในตำแหน่งฐานานุกรมของท่าน และพระธรรมวโรดม เจ้าคณะมณฑล ตั้งให้พระปลัดสือ เป็นพระอุปัชฌาย์ ช่วยเหลือ

พระครูอุทานธรรมนิเทศ (สุข) เจ้าคณะแขวงหนองฉาง เนื่องจากท่านชราภาพ พ.ศ. ๒๔๖๒ พระสุนทรมุณีได้ขออนุมัติ เจ้าคณะมณฑล แต่งตั้งให้ท่านเป็นพระครูชั้นประทวน เป็นผู้รั้งเจ้าคณะแขวงหนองขาหย่าง พ.ศ. ๒๔๖๔ พระครูอุทานธรรมนิเทศ (สุข) มรณภาพ ชาวบ้านพร้อมใจกันร้องขอมายังเจ้าคณะจังหวัด เพื่อขอให้พระครูสือ เป็นพระครูเจ้าคณะแขวงหนองฉาง และเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ ทางราชการคณะสงฆ์ได้อนุมัติ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๗ ท่านได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ “พระครูอุทิศธรรมวินัย” ให้ความสำคัญต่อการศึกษาสงฆ์เป็นอย่างมาก ได้แสวงหาพระเปรียญมาจากกรุงเทพฯ มาสอนพระธรรมวินัยให้แก่พระภิกษุสามเณรที่วัดทุ่งทอง และวัดหนองขุนชาติ ตลอดถึงวัดอื่นๆ ในแขวง ยังได้สร้างเสนาสนะภายในวัดหนองขุนชาติ สร้างศาลาที่พักสธารณชนที่บ้านทุ่งพง บ้านป่าแดง และสะพานท่านบั้งหัวเขาสะแกกรัง สะพานในเขตอ.หนองฉางอีกหลายแห่ง วันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ละสังขารอย่างสงบ สิริอายุได้ ๖๔ ปี พรรษา ๔๔ “หลวงพ่อสือ พรหมโชโต” อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ รูปที่ ๓

ตารางที่ ๔.๙ สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่มณฑลปรอยพระพุทธบาทจำลอง

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๑.ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว	✓		มีตลอดเส้นทางเดินทาง
๒.สถานที่จอดรถ	✓		บริเวณด้านใน-ด้านข้าง-ด้านหลัง ของแหล่งท่องเที่ยว
๓.ห้องสุขา	✓		มีการแบ่งประเภท และมีห้องน้ำ จำนวนมาก
๔.ถังขยะ	✓		มีตามจุดต่างๆ โดยรอบ
๕.ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	✓		ตั้งอยู่ด้านข้างศาลา
๖.การให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ป้ายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว
๗. มัคคุเทศก์		✓	พระภิกษุสงฆ์
๘. ความสะอาด		✓	พระภิกษุสงฆ์
๙. การดูแลรักษาซ่อมแซม	✓		มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
๑๐. นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง อิสระ	✓		เดินชม หรือขับรถเที่ยวชม

จากตาราง ๔.๙ สรุปได้ว่า ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีการติดตั้งเป็นระยะๆ เมื่อเดินทางมาถึงมณฑลปรอยพระพุทธบาทจำลอง มีสถานที่จอดรถหลายฝั่งหลายด้านของวัดให้นักท่องเที่ยวได้เลือกจอดอย่างกว้างขวางและสะดวกสบาย อีกทั้งยังมีที่จอดรถสำหรับรถบัสที่มีมาเป็นหมู่คณะ และมีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขับรถมอเตอร์ไซด์มาท่องเที่ยว ห้องสุขาที่มีไว้รองรับ

ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม บริบทสังคมวัฒนธรรมผสมผสานกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของผู้คนในท้องถิ่นจนเป็นที่รู้จักร่วมกันและมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่าง ชื่อสิ่งของ วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ อันเป็นสำคัญทางประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของสถานที่และท้องถิ่นนั้นๆ

A yellow rectangular sign with black Thai text is mounted on a wall. Below the sign, four large wooden pestles are arranged in a row, each resting on a wooden base. The pestles are made of dark wood and have a long handle. The background is a plain, light-colored wall. The text on the sign reads: "พิพิธภัณฑ์ที่ซ่อนอยู่ในวัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองศรีวง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี เปิดเวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. โทร ๐๖-๖๖๖-๖๖๖-๖๖๖"

ลักษณะเด่น พิพิธภัณฑ์มีจุดกำเนิดจากความตั้งใจของคณะอาจารย์อาวุโสหลายท่านใน อ.หนองฉางและท่านเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ พระอุทัยธรรมานุวัตร ได้เกิดความคิดร่วมกันว่า ในปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ 60 ปีทางวัดและชุมชนน่าจะทำ พิพิธภัณฑ์ขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติและรวบรวมประวัติศาสตร์ของอำเภอนองฉาง ที่มีมายาวนานให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เมื่อได้ความคิดนี้แล้วหลายฝ่ายจึงช่วยกัน จนเกิดเป็นพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ในที่สุด เริ่มแรกนั้นทางวัดและคณะอาจารย์ได้ช่วยกันประชาสัมพันธ์ ทั้งทางวิทยุชุมชน หอกระจายเสียง และบอกแก่ผู้ที่มาทำบุญที่วัดหนองขุนชาติ ให้นำสิ่งของมาบริจาคเพื่อทำพิพิธภัณฑ์ ไม่นานก็มี

ผู้สนใจเข้าร่วมบริจาคของ จากชั้นที่ 1 เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันมีถึง 3,000 ชิ้น ทางคณะอาจารย์ได้ทำทะเบียนและจดชื่อผู้บริจาค วันเดือนปี เป็นหลักฐานทั้งหมด และวัดหนองขุนชาติได้มอบสถานที่ชั้นสองของศาลาการเปรียญซึ่งไม่ได้ใช้งานให้ ทั้งสิ่งของจัดแสดงและสถานที่จึงพร้อมสรรพสำหรับพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

เนื่องจากคณะผู้ก่อตั้งเป็นคณะอาจารย์ ซึ่งบางท่านก็เป็นระดับผู้อำนวยการโรงเรียน เคยเห็นพิพิธภัณฑ์มาแล้วหลายแห่ง โดยเฉพาะ อ.พิสิฐ สุริยาภรณ์ หนึ่งในคณะผู้ก่อตั้ง เคยช่วยจัดพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อ.เมือง จ.อุทัยธานี มาก่อน ท่านจึงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการช่วยคิดจัดหมวดหมู่สิ่งของจัดแสดงได้อย่างลงตัว กับพื้นที่โล่งอันกว้างใหญ่ของศาลาการเปรียญแห่งนี้ แม้มองครั้งแรกจะออกเรียบๆ และมีข้าวของมากมาย แต่เมื่อ อ.พิสิฐ ได้กรุณานำชมแล้วก็พบว่าส่วนจัดแสดงต่างๆ มีความน่าสนใจ และมีเสน่ห์ บอกเล่าเรื่องราวได้เป็นอย่างดี

ส่วนแรกคือส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา เล่าเรื่องราวของวัดหนองขุนชาติ พระอาจารย์ท่านแรกที่เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ และประวัติศาสตร์ของ อ.หนองฉาง ซึ่งเดิมเคยเป็นตัวอำเภอเมืองของ จ.อุทัยธานี มาก่อน ต่อมาการคมนาคมไม่สะดวกและพื้นที่เริ่มคับแคบ เจ้าเมืองจึงได้ย้ายไปตั้งเมืองใหม่อยู่ริมแม่น้ำสะแกกรังเป็นตัว อ.เมือง จ.อุทัยธานี ในปัจจุบัน หลักฐานก็คือป้ายไม้เก่า ที่แกะสลักไว้ว่า บ้านอุไทยเก่า อ.อุไทย-เก่า ถัดมาจัดแสดงเกี่ยวกับพระพุทธรูปแกะสลักที่สวยงาม และเครื่องอัฐบริขารต่างๆ เครื่องทองเหลือง พวงกาด พานต่างๆ ที่ใช้ในวัด ส่วนถัดมาเป็นเครื่องพิมพ์ดีดเก่า ซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้พิมพ์เอกสารราชการ ก่อนที่จะมีคอมพิวเตอร์ใช้ ส่วนต่อไปเป็นพวกหีบและกำป่นรูปทรงต่างๆ ใหญ่ เล็กหลายขนาด

จากนั้นจึงเริ่มเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนยุคเก่า คือเป็นชุดหีบของ และตะกร้า ที่คนใช้ใส่ของมาถวายที่วัด เป็นเครื่องจักสานฝีมือปรณีต ภายในก็มีเครื่องถ้วยชามใส่อาหารยกมาเป็นสำรับ หรือหม้อดินใส่ต้มแกงทำอาหาร ถึงทำไอศกรีมหลอด กระจ่างปิบเส้นขนมจีนและเส้นลอดช่องขนาดต่างๆ ซึ่งผู้บริจาคเคยเปิดร้านมาก่อนแต่เลิกกิจการไปแล้วจึงนำมาให้พิพิธภัณฑ์ ต่อมาก็เป็นเครื่องดนตรีไทยชุดใหญ่ ซึ่งเป็นของคณะประจำอำเภอปัจจุบันก็ยังคงเล่นอยู่ และติดภาพเจ้าของคณะไว้ด้วย

ต่อมาคือเครื่องมือการเกษตรหลายชนิด คล้ายกับที่อื่นๆ เช่นสีฝัด สีข้าว ครกตำข้าว และอุปกรณ์เทียมวัวควายไถนา คอง ซึ่งเป็นไม้จอกคล้ายรูปตัวดัดเบี้ย (W) สำหรับใส่คอควายประกอบกับแอกไถนา เป็นภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนที่จะไปตัดไม้ไผ่ในป่าไว้ตั้งแต่ยังอ่อน ค่อยๆ ดัดไปเรื่อยๆ จนได้รูปเมื่อแก่จึงตัดออกมาใช้งาน

อีกด้านหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ เป็นเหมือนแหล่งรวมเทคโนโลยีตกยุค เช่น มุมเกี่ยวกับตะเกียงและการให้แสงสว่าง จัดเรียงลำดับตั้งแต่คนยังไม่มีไม้ขีดจุดไฟ ต้องใช้หินเหล็กไฟตีกันให้เกิดประกายไฟ ไปติดที่ปยุ่นๆ แล้วนำไปจุดไฟอีกที่เรียกว่าชุดไฟ จากนั้นก็มีขี้ไต้และคบไฟ ตะเกียงน้ำมัน ตะเกียง เจ้าพายุ ตะเกียงแก๊ส เตาไรต์เตาถ่านแบบต่างๆ เรียกว่าเรียงลำดับยุคให้เด็กๆ ได้รู้จักกับหน้าตาสิ่งของ และนี่ภาพพอกว่าคนยุคเก่ามีชีวิตกันอย่างไร ถัดมาก็เป็นโทรทัศน์ วิทยุเก่า พัดลมเก่า จักรเย็บผ้าเก่า และโต๊ะของช่างทำทอง ซึ่งจำลองข้าวของมาได้อย่างครบถ้วน

ตรงกลางของห้องพิพิธภัณฑ์ ยกพื้นด้วยตั่งไม้ มีตู้กระจกจัดแสดงเรื่องอาวุธโบราณ ธนูดาบ ตู้จัดแสดงเงินตรายุคต่างๆ อีกส่วนคือถ้วยชามสวยๆ ที่คนรุ่นเก่าจะใช้ใส่อาหารมาถวายวัด เช่น

งานกระเบื้องเคลือบมีชาโลหะสามขา เรียกว่ากี เป็นของผู้มีฐานะที่จะนำมาทำบุญที่วัด หรือขามตราไก่ และข้าวของจัดแสดงอีกมากมาย

ตารางที่ ๔.๑๐ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นที่พิพิธภัณฑสถานวัดหนองขุนชาติ

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๑.ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว	✓		ช่องทางป้ายบอกทางมีแต่ยังไม่ค่อย
๒.สถานที่จอดรถ	✓		บริเวณด้านใน-ด้านข้าง-ด้านหลัง ของแหล่งท่องเที่ยว
๓.ห้องสุขา	✓		มีการแบ่งประเภท และมีห้องน้ำ จำนวนมาก
๔.ถังขยะ	✓		มีตามจุดต่างๆ โดยรอบ
๕.ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	✓		ตั้งอยู่ด้านหน้าศาลา
๖.การให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ป้ายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว
๗. มัคคุเทศก์		✓	พระภิกษุสงฆ์ และชมรมมัคคุเทศก์
๘. ความสะอาด		✓	พระภิกษุสงฆ์
๙. การดูแลรักษาซ่อมแซม	✓		มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
๑๐. นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง อิสระ	✓		เดินชม

จากตาราง ๔.๑๐ สรุปได้ว่า ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีการติดตั้งเป็นระยะๆ แต่ยังมีน้อย มีสถานที่จอดรถหลายฝั่งหลายด้านของวัดให้นักท่องเที่ยวได้เลือกจอดอย่างกว้างขวาง และสะดวกสบาย อีกทั้งยังมีที่จอดรถสำหรับรถที่มีมาเป็นหมู่คณะ และมีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขับรถมาท่องเที่ยว ห้องสุขาที่มีไว้รองรับนักท่องเที่ยวจะมีหลายจุด มีจำนวนหลายห้อง และสะอาด มีการแบ่งสัดส่วนของห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงอย่างชัดเจน ถังขยะมีบริการหลายจุดและการแยกประเภทของถังขยะอย่างชัดเจน สำหรับร้านขายอาหารและเครื่องดื่มจะมีไว้บริการนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดหนองขุนชาติ การให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดในปัจจุบันยังไม่มีมัคคุเทศก์หรือนักวิชาการท้องถิ่นในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะอาดจะมีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในด้านความสะอาด เนื่องจากปัจจุบันเป็นช่วงสถานการณ์ Covid-19 พระภิกษุสงฆ์และสามเณรทุกท่านต้องใส่หน้ากากอนามัย นักท่องเที่ยวต้องล้างมือในสถานที่ที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ มีเจลแอลกอฮอล์ล้างมือให้บริการหลายจุด นักท่องเที่ยวต้องได้รับการตรวจวัดไข้และใส่หน้ากากอนามัยก่อนเข้าแหล่งท่องเที่ยวทุกจุดของวัด ในด้านดูแลรักษาซ่อมแซมนั้น ทางวัดหนองขุนชาติได้มีการดูแลซ่อมแซมอยู่ตลอด รวมถึงได้รับการจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานีในการดูแล และมีประธานพิพิธภัณฑสถานวัดหนองขุนชาติในการช่วยสนับสนุนใน

การซ่อมแซมร่วมกับวัดหนองขุนชาติ และในส่วนของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัดหนองขุนชาติ นักท่องเที่ยวสามารถเดินท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ

๔.๒.๔ พื้นที่กิจกรรมวัดหนองขุนชาติ

พื้นที่กิจกรรมวัดหนองขุนชาติ เป็นพื้นที่สาธารณสงเคราะห์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ ดังนั้นพื้นที่กิจกรรมเป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) สำหรับประชาชนทั่วไป เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณะประโยชน์ในลักษณะต่างๆ

๔.๒.๔.๑ พื้นที่กิจกรรมที่ ๑ สนามฟุตบอล

ภาพที่ ๔.๑๒ พื้นที่กิจกรรมที่ ๑ สนามฟุตบอล

ลักษณะเด่น พื้นที่กิจกรรมที่ ๑ สนามฟุตบอล วัดหนองขุนชาติมีพื้นที่ได้เปรียบทางด้านพื้นที่ เปิดเป็นสาธารณะประโยชน์โดยใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน และมหาวิทยาลัย รวมทั้งบุคคลภาครัฐมาขอใช้บริการ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในพื้นที่ มีผลในการเลือกเข้ามาใช้งานภายในพื้นที่ ทั้งนี้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ให้บริการภายในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นเก้าอ้นนั่งพักผ่อน หลังคากันแดด รวมถึงสภาพอากาศ สภาพแวดล้อมภายในพื้นที่มีส่วนทำให้ผู้ที่เข้ามาใช้งานภายในพื้นที่เกิดสภาวะน่าสบาย ผ่อนคลาย และเลือกเข้ามาใช้งานภายในพื้นที่

ตารางที่ ๔.๑๑ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นที่กิจกรรมที่ ๑ สนามฟุตบอล

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๑.ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว	✓		ช่องทางป้ายบอกทางมีแต่ยังไม่ค่อย

๒.สถานที่จอดรถ	✓		บริเวณด้านใน-ด้านข้าง-ด้านหลัง ของแหล่งท่องเที่ยว
๓.ห้องสุขา	✓		มีการแบ่งประเภท และมีห้องน้ำ จำนวนมาก
๔.ถังขยะ	✓		มีตามจุดต่างๆ โดยรอบ
๕.ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	✓		ตั้งอยู่ด้านหน้าวัด
๖.การให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ป้ายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว
๗. มัคคุเทศก์		✓	พระภิกษุสงฆ์
๘. ความสะอาด		✓	พระภิกษุสงฆ์
๙. การดูแลรักษาซ่อมแซม	✓		มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
๑๐. นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง อิสระ	✓		เดินชม

จากตาราง ๔.๑๑ สรุปได้ว่า ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีการติดตั้งเป็นระยะๆ แต่ยังมีน้อย มีสถานที่จอดรถหลายฝั่งหลายด้านของวัดให้นักท่องเที่ยวได้เลือกจอดอย่างกว้างขวาง และสะดวกสบาย อีกทั้งยังมีที่จอดรถสำหรับรถบัสที่มีมาเป็นหมู่คณะ และมีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขับรถมอเตอร์ไซด์มาท่องเที่ยว ห้องสุขาที่มีไว้รองรับนักท่องเที่ยวจะมีหลายจุด มีจำนวนหลายห้อง และสะอาด มีการแบ่งสัดส่วนของห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงอย่างชัดเจน ถังขยะมีบริการหลายจุดและมีการแยกประเภทของถังขยะอย่างชัดเจน สำหรับร้านขายอาหารและเครื่องดื่มจะมีไว้บริการนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดหนองขุนชาติ การให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดในปัจจุบันยังไม่มีมัคคุเทศก์หรือนักวิชาการท้องถิ่นในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะอาดจะมีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในด้านความสะอาด เนื่องจากปัจจุบันเป็นช่วงสถานการณ์ Covid-19 พระภิกษุสงฆ์และสามเณรทุกท่านต้องใส่หน้ากากอนามัย นักท่องเที่ยวต้องล้างมือในสถานที่ที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ มีเจลแอลกอฮอล์ล้างมือให้บริการหลายจุด นักท่องเที่ยวต้องได้รับการตรวจวัดไข้และใส่หน้ากากอนามัยก่อนเข้าแหล่งท่องเที่ยวทุกจุดของวัด ในด้านดูแลรักษาซ่อมแซมนั้น ทางวัดหนองขุนชาติได้มีการดูแลซ่อมแซมอยู่ตลอด รวมถึงได้รับการจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานีในการดูแล และมีประธานพิพิธภัณฑสถานวัดหนองขุนชาติในการช่วยสนับสนุนในการซ่อมแซมร่วมกับวัดหนองขุนชาติ และในส่วนของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัดหนองขุนชาตินักท่องเที่ยวสามารถเดินท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ

๔.๒.๔.๒ พื้นที่กิจกรรมที่ ๒ สนามวอลเลย์บอล

ภาพที่ ๔.๑๓ พื้นที่กิจกรรมที่ ๒ สนามวอลเลย์บอล

ลักษณะเด่น พื้นที่กิจกรรมที่ ๒ สนามวอลเลย์บอล วัดหนองขุนชาติมีพื้นที่ได้เปรียบทางด้านพื้นที่ เปิดเป็นสาธารณะประโยชน์โดยใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน และมหาวิทยาลัย รวมทั้งบุคคลภาครัฐมาขอใช้บริการ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในพื้นที่ มีผลในการเลือกเข้ามาใช้งานภายในพื้นที่ ทั้งนี้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ให้บริการภายในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นเก้าอี้นั่งพักผ่อน หลังคากันแดด รวมถึงสภาพอากาศ สภาพแวดล้อมภายในพื้นที่มีส่วนทำให้ผู้ที่เข้ามาใช้งานภายในพื้นที่เกิดสภาวะน่าสบาย ผ่อนคลาย และเลือกเข้ามาใช้งานภายในพื้นที่

ตารางที่ ๔.๑๒ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นที่กิจกรรมที่ ๒ สนามวอลเลย์บอล

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในพื้นที่การท่องเที่ยว วัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
๑.ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว	✓		ช่องทางป้ายบอกทางมีแต่ยังน้อย
๒.สถานที่จอดรถ	✓		บริเวณด้านใน-ด้านข้าง-ด้านหลังของแหล่งท่องเที่ยว
๓.ห้องสุขา	✓		มีการแบ่งประเภท และมีห้องน้ำจำนวนมาก
๔.ถังขยะ	✓		มีตามจุดต่างๆ โดยรอบ
๕.ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	✓		ตั้งอยู่ด้านหน้าวัด
๖.การให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว	✓		ป้ายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว
๗. มัคคุเทศก์		✓	พระภิกษุสงฆ์
๘. ความสะอาด		✓	พระภิกษุสงฆ์
๙. การดูแลรักษาซ่อมแซม	✓		มีการปรับปรุงอยู่เสมอ
๑๐. นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่าง	✓		เดินชม

อิสระ

จากตาราง ๔.๑๒ สรุปได้ว่า ป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวมีการติดตั้งเป็นระยะๆ แต่ยังมีน้อย มีสถานที่จอดรถหลายฝั่งหลายด้านของวัดให้นักท่องเที่ยวได้เลือกจอดอย่างกว้างขวาง และสะดวกสบาย อีกทั้งยังมีที่จอดรถสำหรับรถบัสที่มีมาเป็นหมู่คณะ และมีที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่ขับรถมอเตอร์ไซด์มาท่องเที่ยว ห้องสุขาที่มีไว้รองรับนักท่องเที่ยวจะมีหลายจุด มีจำนวนหลายห้อง และสะอาด มีการแบ่งสัดส่วนของห้องน้ำชายและห้องน้ำหญิงอย่างชัดเจน ถึงขั้นจะมีบริการหลายจุดและมีการแยกประเภทของถังขยะอย่างชัดเจน สำหรับร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม จะมีไว้บริการนักท่องเที่ยวในบริเวณวัดหนองขุนชาติ การให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดในปัจจุบันยังไม่มีบุคคลหรือนักวิชาการท้องถิ่นในการให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ด้านความสะอาดจะมีพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในด้านความสะอาด เนื่องจากปัจจุบันเป็นช่วงสถานการณ์ Covid-19 พระภิกษุสงฆ์และสามเณรทุกท่านต้องใส่หน้ากากอนามัย นักท่องเที่ยวต้องล้างมือในสถานที่ที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ มีเจลแอลกอฮอล์ล้างมือให้บริการหลายจุด นักท่องเที่ยวต้องได้รับการตรวจวัดไข้และใส่หน้ากากอนามัยก่อนเข้าแหล่งท่องเที่ยวทุกจุดของวัด ในด้านดูแลรักษาซ่อมแซมนั้น ทางวัดหนองขุนชาติได้มีการดูแลซ่อมแซมอยู่ตลอด รวมถึงได้รับการจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานีในการดูแล และมีประธานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดหนองขุนชาติในการช่วยสนับสนุนในการซ่อมแซมร่วมกับวัดหนองขุนชาติ และในส่วนของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยววัดหนองขุนชาติ นักท่องเที่ยวสามารถเดินท่องเที่ยวได้อย่างอิสระ

๔.๓. พัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

พัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมจังหวัดอุทัยธานีมีการจัดงาน ประเพณีบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย เพื่ออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามและเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี โดยปีนี้มีขบวนแห่ วัฒนธรรมประเพณี เข้าร่วมกิจกรรม ๑๗ ขบวน การประกวดสำหรับควหาหวาน การทำพิธีขวัญข้าวแม่โพสพ พิธีทำขวัญนาคน การอุปสมบทนาคหมู่ การแสดงความสามารถของเยาวชน การประกวดร้องเพลง กีฬาประชาชน

๔.๓.๑ เตรียมการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่

ทีมวิจัยได้จัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็น พร้อมกับนำเสนอพื้นที่เพื่อทำการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้แกนนำชุมชนได้หารือกับคนในชุมชน จากการประชุมชุมชนได้เห็นชอบให้มีการจัดพื้นที่ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และต่างชุมชน ซึ่งจากข้อจำกัดด้านระยะเวลา จึงนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะเป็นทั้งสถานที่สำคัญ ภูมิปัญญาดั้งเดิม และอาชีพที่โดดเด่นในชุมชน อาทิเช่น งานวัด งานบุญ กีฬา และนันทนาการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักกว่า “...ประวัติความเป็นมาของประเพณีงานบุญเดือนสาม เป็นประเพณีที่ดีงามของชุมชนชาวอุไทย ที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า คำว่า “อุไทย” เป็นชื่อดั้งเดิมของจังหวัดอุทัยธานี ในทุกๆปีชาวอุไทยจะร่วมกันจัดงานบุญเดือนสาม ระหว่างวัน

ขึ้น ๑๒ ค่ำ-วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๓ เพื่อนมัสการรอยพระพุทธรูปจำลอง ที่ประดิษฐานอยู่ภายในมณฑปของวัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง วัดเก่าแก่...”^๑

จึงเกิดประเพณีบุญเดือนสาม ถือกำเนิดเกิดขึ้น “...ตั้งแต่สมัยโยมบิดา มารดา เล่าขานกันต่อมาว่า ชาวบ้านในอำเภอหนองฉาง เมื่อถึงบุญเดือนสามจะนิยมให้ลูกชาย มาบวชในงานบุญ จึงเกิดประเพณีนิยมของคนในชุมชนนำลูกหลาน มาอุปสมบทในงานบุญเดือนสาม และมีวัฒนธรรมสืบต่อมาคือการนำสำหรับ คาว หวาน มาถวายพระบวชใหม่ ในวันฉลองพระใหม่...”^๒

เมื่อมีวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งเป็นที่รวมจิตใจของชุมชนทั้งในและนอกเขต จึงทำให้หน่วยงานราชการเห็นความสำคัญ “...องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี เป็นประธานการประชุมเพื่อประชุมเพื่อเตรียมการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่ ในการจัดงานประเพณีบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย...”^๓ ณ ศาลาการเปรียญ วัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง โดยมี พระราชอุทัยโสภณ เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

โดยมีกระบวนการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยว “...ในการพัฒนาพื้นที่ สิ่งที่ต้องมองย้อนกลับไปในอดีต ควรนำวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมออกมา ไม่ควรเปลี่ยนวัฒนธรรมวิถีของชุมชน เพื่อเป็นการรักษาอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น...”^๔

จึงมีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของวัด และชุมชนต้นแบบในการพัฒนาพื้นที่ การพัฒนากิจกรรม รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยว

^๑ สัมภาษณ์, พระราชอุทัยโสภณ. เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี วัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี. สัมภาษณ์, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^๒ พระครูอุทิศธรรมพินัย. เจ้าคณะอำเภอหนองฉาง วัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี. สัมภาษณ์, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๔.

^๓ นายเผด็จ นุ้ยปรี. นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี สัมภาษณ์, วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๕.

^๔ นางสาวเยาวนาฏ เหล่าแถม. ผู้นำชุมชนหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี สัมภาษณ์, วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๔.๑๔ ประธานการประชุมประชุมเพื่อเตรียมการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่

โดยประธานที่ประชุมมอบหมายให้ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี ส่วนราชการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น วัดหนองขุนชาติ สภาวัฒนธรรมจังหวัดอุทัยธานี ดังต่อไปนี้

ฝ่ายจัดพิธีบวงสรวง

มอบ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุทัยธานี เป็นประธาน

ฝ่ายสถานที่

มอบ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นประธาน

ฝ่ายพิธีทำขวัญข้าวแม่โพสพ และพิธีทำขวัญนา

มอบ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี เป็นประธาน

ฝ่ายจัดกิจกรรมการแสดงบนเวที

มอบ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ เป็นประธาน

ฝ่ายตัดสินการประกวดรถอุปสมบทนาคนุ่ม

มอบ ศึกษาธิการจังหวัดอุทัยธานี เป็นประธาน

ฝ่ายตัดสินการประกวดเพณีสถาปัตยกรรมนิคม ประเพณีโบราณ

มอบ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดอุทัยธานี เป็นประธาน

ฝ่ายตัดสินการประกวดการแสดงความสามารถของเยาวชนในการร้องเพลงไทยลูกทุ่ง และการประกวดวงดนตรีสากล

มอบ หัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียง ๙๓.๔ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการกองทัพไทย เป็นประธาน

ฝ่ายสถานที่

มอบ วัดหนองขุนชาติ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.๓.๒ การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ

๔.๓.๒.๑ พื้นที่การทำบุญ

“...การทำบุญเป็นการกระทำตามความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมที่ได้รับการถ่ายทอดบอกกล่าวจากผู้ปกครอง ญาติ และผู้ใกล้ชิด ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ทำให้เยาวชนประพฤติปฏิบัติ

ตาม เพราะเขวาชนเชื่อว่าถ้าทำดีแล้วจะทำให้เกิดความสุข ได้บุญกุศล และได้ช่วยเหลือผู้อื่น วัดหนอง
ขุนชาติ อำเภอนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี ในช่วงเวลาปกติมีพื้นที่การทำบุญประกอบด้วย ศาลา
ทำบุญ มณฑป วิหารพระร้อย...”^๕ และวิหารนำมาวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

๑) พื้นที่ทำบุญสักการะรอยพระพุทธรูปจำลอง

ภาพที่ ๔.๑๕ พื้นที่ทำบุญสักการะรอยพระพุทธรูปจำลอง

ส่งเสริมให้มีพื้นที่ให้มีความเรียบร้อยมีประวัติความเป็นมามีสิ่งที่เรียนรู้ได้ เตรียมสถานที่
ตอนรับ บริการ ดอกไม้ ธูปเทียนทอง สถานที่ให้เรียบร้อยเป็นที่อุ่นใจในการทำบุญ เป็นพื้นที่อยู่ใน
มณฑลวัดหนองขุนชาติเป็นพื้นที่สักการะมาแล้ว ๑๒๓ ปี

๒) พื้นที่ปิดทองอดีตเจ้าอาวาส หลวงพ่อสุข หลวงพ่อสี หลวงพ่อดุ่ม

^๕ พระปลัดมนตรี รตนญาโณ. เจ้าคณะตำบลหนองสรวง วัดหนองขุนชาติ ตำบลหนองสรวง อำเภอนอง
ฉาง จังหวัดอุทัยธานี. สัมภาษณ์, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๔.

ภาพที่ ๔.๑๖ พื้นที่ปิดทองอดีตเจ้าอาวาส หลวงพ่อสุข หลวงพ่อสี หลวงพ่อตุ้ม
ส่งเสริมให้มีพื้นที่ให้มีความเรียบร้อยมีประวัติความเป็นมามีสิ่งที่เรียนรู้ได้ เตรียมสถานที่
ต้อนรับ บริการ ดอกไม้ รูปเทียนทอง สถานที่ให้เรียบร้อยเป็นที่อุทิศในการทำบุญ เป็นพื้นที่อยู่ใน
มณฑลวัดหนองขุนชาติเป็นพื้นที่สักการะสำหรับพ่อแม่พี่น้องประชาชน

๓) พื้นที่ทำบุญพระประจำวัน

ภาพที่ ๔.๑๗ พื้นที่ทำบุญพระประจำวัน

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญพระประจำวันเกิดทั้ง ๙ ปาง และให้มีพื้นที่ทำบุญเป็นการเพิ่มพื้นที่การทำส่งเสริมการท่องเที่ยว พื้นที่อยู่ภายในวัดหนองขุนชาติข้างรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๔) พื้นที่ทำบุญพระร้อย

ภาพที่ ๔.๑๗ พื้นที่ทำบุญพระร้อย

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญพระร้อย โดยมีพระพุทธรูปไว้ให้เป็นสถานที่กราบไหว้บูชา มีพระปางต่าง ๆ นับร้อยองค์ พื้นที่อยู่ภายในวิหารพระร้อยวัดหนองขุนชาติ เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๕) พื้นที่ทำบุญผ้าไตรอุปสมบทนาคหมู่

ภาพที่ ๔.๑๘ พื้นที่ทำบุญผ้าไตรอุปสมบทนาคนหมู่

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญในกิจกรรมการอุปสมบทนาคนหมู่ โดยมีผ้าไตรให้ได้ถวาย ทำบุญใช้สำหรับการอุปสมบท บวชพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พื้นที่อยู่ภายในหน้าวิหารพระร้อย เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๖) พื้นที่ทำบุญติดผ้าป่าลอยฟ้า

ภาพที่ ๔.๑๙ พื้นที่ทำบุญติดผ้าป่าลอยฟ้า

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญในกิจกรรมทอดผ้าป่า โดยมีเชือกสำหรับติดผ้าป่าไปยังยอดวิหาร เพื่อให้เป็นพื้นที่ทำบุญผ้าป่าลอยฟ้า พื้นที่อยู่ภายในหน้าวิหารพระร้อย เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๗) พื้นที่ทำบุญถวายสังฆทาน

ภาพที่ ๔.๒๐ พื้นที่ทำบุญถวายสังฆทาน

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญถวายสังฆทาน โดยการเตรียมพื้นที่ เตรียมสังฆทานไว้สำหรับในการทำบุญถวายสังฆทาน พื้นที่อยู่ข้างวิหารหลวงพ่อสุข หลวงพ่อสี หลวงพ่อตุ้ม เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๘) พื้นที่ทำบุญโลงศพ

ภาพที่ ๔.๒๑ พื้นที่ทำบุญโลงศพ

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญโลงศพ โดยการเตรียมพื้นที่ เตรียมโลงศพไว้สำหรับในการทำบุญ พื้นที่อยู่ข้างวิหารหลวงพ่อสุข หลวงพ่อสือ หลวงพ่อตุ้ม เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๙) พื้นที่ทำบุญทอเสื่อ

ภาพที่ ๔.๒๒ พื้นที่ทำบุญทอเสื่อ

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญทอเสื่อ โดยการเตรียมพื้นที่ เตรียมเตรียมอุปกรณ์ และผู้ชำนาญในการทอเสื่อไว้สำหรับในการทำบุญ พื้นที่อยู่หลังวิหารหลวงพ่อสุข หลวงพ่อสี หลวงพ่อตุ้ม เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๑๐) พื้นที่ทำบุญบริจาคซื้อที่ดินถวายวัด

ภาพที่ ๔.๒๒ พื้นที่ทำบุญบริจาคซื้อที่ดินถวายวัด

ส่งเสริมให้มีพื้นที่การทำบุญบริจาคซื้อที่ดินถวายวัด โดยการเตรียมพื้นที่ เตรียมอุปกรณ์ไว้สำหรับในการทำบุญ พื้นที่อยู่ข้างมณฑลรอยพระพุทธรบาทจำลอง เพื่อเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง

๔.๓.๓ แลกง้าวการจัดงานบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย ประจำปี ๒๕๖๕

วันที่ ๑๑ ก.พ. ๒๕๖๕ ที่ ลานวัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี นายอลงกต วรกี รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุทัยธานี พร้อมด้วย นายเผด็จ นุ้ยปรี นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี นายณัฐพงศ์ อัครวิชัย ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี และนายวันชัย เกิดมีโกชน ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต ๒ ร่วมกันแถลงข่าวการจัดงานบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย ประจำปี ๒๕๖๕ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี ร่วมกับ วัดหนองขุนชาติ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดอุทัยธานี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันจัดงานระหว่างวันที่ ๑๓ - ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ เพื่อส่งเสริมและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีโบราณและประเพณีทางศาสนา โดยเฉพาะการอุปสมบทนาคหมู่ที่ได้มีการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน พร้อมด้วย วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านท้องถิ่นของแต่ละชุมชนทั้ง ๘ อำเภอ ในจังหวัดอุทัยธานี เพื่อให้มีการอนุรักษ์และสืบทอดเป็นมรดกคนรุ่นหลัง โดยในปีนี้เป็นปีที่ ๑๒๒ ปี ของการจัดงานดังกล่าว

งานบุญเดือนสามในปีนี้จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓ - ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ รวม ๙ วัน ซึ่งจะมีพิธีการทำบุญประเพณีวิถีชาวอุไทย พิธีทำขวัญข้าวแม่โพสพ พิธีทำขวัญนาและอุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พิธีเปิดงานและขบวนแห่นาค และการประกวดขบวนแห่สำหรับคาวหวาน สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและวิถีวัฒนธรรมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง ๘ อำเภอ ๑๘ ขบวนยิ่งใหญ่ในวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ การแสดงความสามารถของเยาวชนและนักเรียน การละเล่นพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เพื่อสืบทอดงานบุญประเพณีวิถีชาวอุไทย ซึ่งเป็นเมืองเก่าของ จ.อุทัยธานีให้คงอยู่ต่อไป

ภาพที่ ๔.๑๕ แฉลงข่าวการจัดงานบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย ประจำปี ๒๕๖๕

๔.๓.๔ พิธีเปิดงานบุญเดือนสาม ประจำปี ๒๕๖๕

เปิดงานงานประเพณีบุญเดือนสาม สืบสานวิถีชาวอุไทย ประจำปี ๒๕๖๕ ประกวดขบวนแห่วัฒนธรรมประเพณี ๑๗ ขบวน ยิ่งใหญ่สวยงาม ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่หาชมยาก ที่บริเวณสนามหน้าเทศบาลหนองฉาง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี นายจรเกียรติ รักพานิชมณี ผู้ว่าราชการจังหวัดอุทัยธานี เป็นประธานเปิดงาน บุญเดือนสามสืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย ประจำปี ๒๕๖๕ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี นายเผด็จ นุ้ยปรี นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี พร้อมด้วย นายชาดา ไทยเศรษฐ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุทัยธานี เขต ๒ ร่วมกับจังหวัดอุทัยธานี ส่วนราชการ สภาวัฒนธรรม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง ๘ อำเภอ ได้ดำเนินการจัดงาน โดยมีการสืบสานการจัดงานประเพณีดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องเป็นปีที่ ๑๒๒ เพื่อ

จรรโลงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

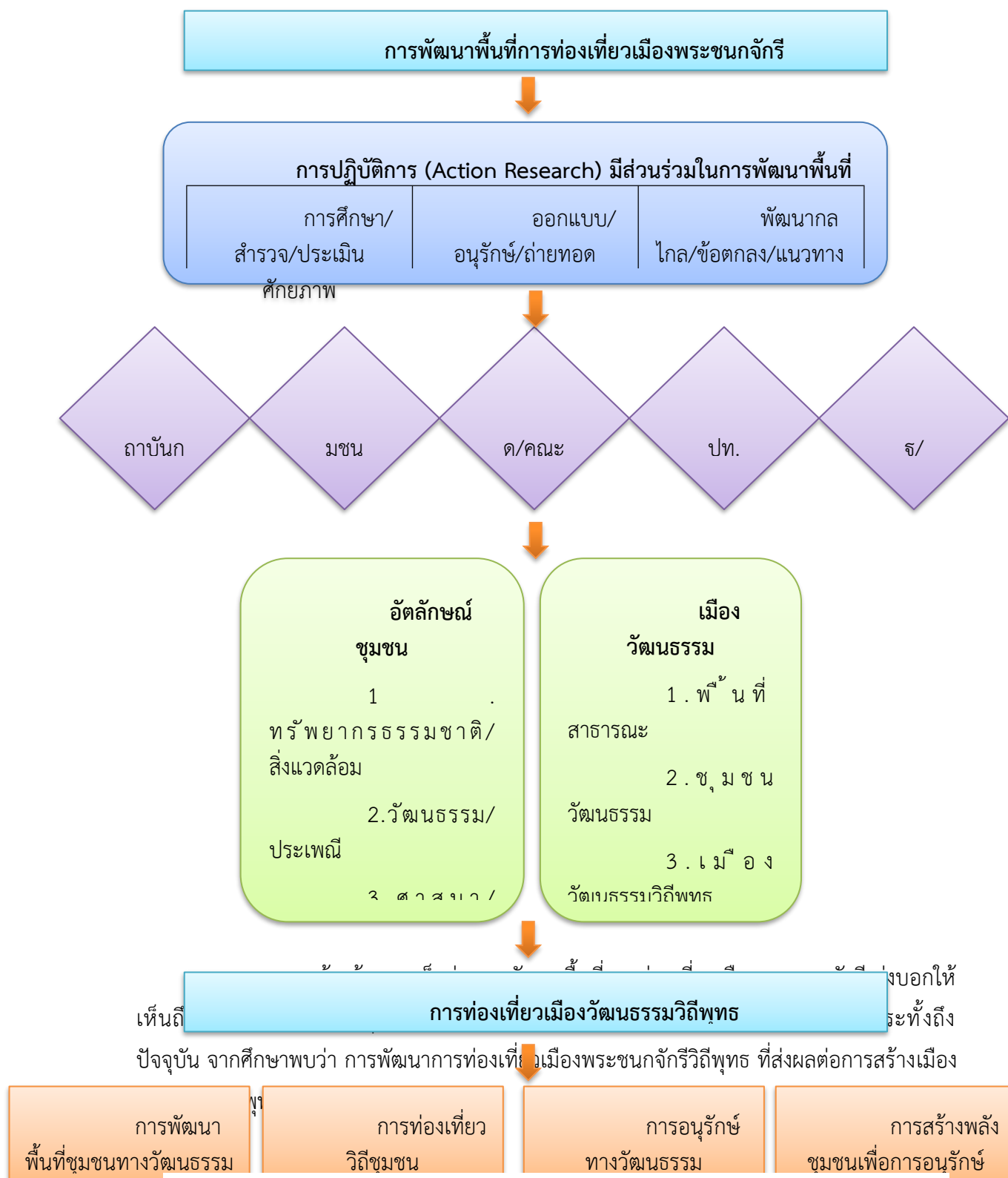
งานประเพณีงานบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามที่แฝงไปด้วยความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อนแต่น่าสนใจ ซึ่งสามารถสัมผัสได้เฉพาะจังหวัดอุทัยธานี ด้วยเพราะวิถีชีวิตของคนอุทัยธานีที่สงบ เรียบร้อย แต่มีมนต์ขลัง เป็นอีกหนึ่งวิถีชีวิตที่คนเมืองใหญ่ต้องการ ถือเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมประเพณีที่เปิดบ้านรับนักท่องเที่ยว ด้วยวิถีของชาวอุไทย

ภาพที่ ๔.๑๖ พิธีเปิดงานบุญเดือนสาม ประจำปี ๒๕๖๕

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔ องค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรี

๑. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษามีบทบาทในการให้การศึกษาอบรมแก่บุคลากรในชุมชน ส่วนบทบาทที่สำคัญของชุมชนต่อสถาบันการศึกษาคือบทบาทในการมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา

๒. ชุมชน สมาชิกในชุมชนมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน และมีระเบียบเป็นที่ยอมรับและยึดถือร่วมกัน เมื่อมีสมาชิกในชุมชนรวมกลุ่มกันจึงเกิดเป็นศูนย์กลางแห่งการสร้างความกระบวนกรเรียนรู้ของประชาชน เพื่อพัฒนาและจัดการตนเองให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชน

๓. วัด และคณะสงฆ์ พุทธกรรมด้านศาสนาของชาวชนบทและชาวเมืองในสังคมไทย วัดถือเป็นจุดศูนย์กลางการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และวัฒนธรรม มองได้จาก ประเพณี การบวช การทำบุญตักบาตร การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาอื่นๆ และการไปวัดเพื่อฟังเทศน์

๔. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) การจัดการกิจกรรมกลุ่มสนใจเพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว งานกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน การจัดตั้งศูนย์เยาวชนสนามกีฬา หรือ ลานกีฬาเพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของเด็กและเยาวชน จัด/สนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ แก่เด็กและเยาวชนจัดชมรมหรือกลุ่มกีฬา ตลอดจนกิจกรรมกีฬาและนันทนาการ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนาทักษะและหลีกเลี่ยงยาเสพติด งานประเพณี ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การจัดกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม ศิลธรรม จัดงานประเพณี และส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณี และศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดการส่งเสริมเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และประชาสัมพันธ์ให้แพร่หลาย รวบรวมข้อมูลศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์

๕. ภาครัฐ และเอกชน รัฐบาลมีนโยบายที่กำหนดมิติด้านศาสนาร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคม ด้วยการส่งเสริมนำพลัง บ ว ร (บ้าน วัด โรงเรียน) จึงเป็นหน่วยงานกลางที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นศูนย์รวมในการพัฒนา

จากการนำ ๕ องค์ประกอบมารวมกัน ก่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ๒ ประการ ได้แก่ ประการที่ ๑ อัตลักษณ์ชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม, วัฒนธรรม และประเพณี, ศาสนา และความเชื่อ, วิถีชีวิต, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การประกอบอาชีพ, เศรษฐกิจชุมชน ประการที่ ๒ เมืองวัฒนธรรม ได้แก่ พื้นที่สาธารณะ, ชุมชนวัฒนธรรม, เมืองวัฒนธรรมวิถีพุทธ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเมืองวัฒนธรรมวิถีพุทธ คือ การขับเคลื่อนการท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ เป็นการนำหลักธรรมคำสอนจากพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชน มาเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของชุมชนพื้นที่ โดยสร้างความสมดุลการใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ก่อให้เกิด การพัฒนาพื้นที่ชุมชนทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชุมชน การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม และการสร้างพลังชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ ก่อให้เกิดรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นโดยเกื้อหนุนกันไปทั้งด้านการส่งเสริมการตลาด ด้าน

การพัฒนาสินค้าและบริการ และด้านด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นการบูรณาการ
กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ” ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัย “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ เพื่อนำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ และเพื่อพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร และการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการลงพื้นที่สำรวจบริบทและทรัพยากรการท่องเที่ยว ประชุมกลุ่มย่อย สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และพัฒนาพื้นที่วัฒนธรรม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ราชภัฏที่องถัน ผู้อาวุโส กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ กลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ จำนวน ๔๐ ราย พื้นที่ในการศึกษาได้แก่ จังหวัดอุทัยธานี ผลการศึกษาได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

จังหวัดอุทัยธานีในด้านต่างๆ ข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี ข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่เพื่อให้ชุมชนสามารถมองเห็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ภายในชุมชนของตนเอง

ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี อำเภอลานสัก ค่อนข้างโดดเด่น มีชื่อเสียง มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ปรากฏอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก ในการศึกษาครั้งนี้รวบรวมไว้ ๑๘ ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุทัยธานีมากที่สุด ลักษณะทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางศาสนา งานที่แสดงความเคารพนับถือต่อปูชนียบุคคลที่สำคัญ งานรำลึกวันสำคัญของสถานที่ งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนที่สืบทอดกันมา รวมทั้งงานกาชาดและของดีเมืองอุทัย มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแพขาวเขา ชาวชุมชนในพื้นที่ที่เรียบง่าย มีกิจกรรมหรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นประโยชน์ในการพักผ่อนรวมทั้งศึกษาเรียนรู้ จำพวก อ่างเก็บน้ำ สวนพฤกษศาสตร์ สวนป่า และศูนย์ทอผ้าที่มีชื่อเสียง ที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี ได้แก่ งานประเพณีตักบาตรเทโว วัดสังกัสรัตนคีรี ซึ่งจะจัดขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ (ตุลาคม) ของทุก

ปี ถือเป็นประเพณีสำคัญในวันออกพรรษาของจังหวัดอุทัยธานีพระสงฆ์ทุกรูปที่จำพรรษาในอำเภอเมืองอุทัยธานีจะเดินลงบันไดเป็นแถวจากยอดเขาสะแกกรังมารับบิณฑบาตจากพุทธศาสนิกชนที่ลานวัด นับเป็นงานประเพณีที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทุกปี และกิจกรรมทำบุญงานเดือนสามสืบสานประเพณีชาวอุไทย ของอำเภอหนองฉาง

ทรัพยากรท่องเที่ยวในจังหวัดอุทัยธานี ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา เมืองโบราณบึงคอกช้าง อำเภอสว่างอารมณ์ คูเมืองการุ้ง อำเภอบ้านไร่ ชุมชนโบราณสะแกกรัง อำเภอเมืองอุทัยธานี พระแสงดาบสัตยตราวุธประจำเมืองอุทัยธานี อำเภอเมืองอุทัยธานี เมืองโบราณการุ้ง อำเภอบ้านไร่ เมืองโบราณบ้านคูเมืองอำเภอหนองขาหย่าง เมืองโบราณบ้านไต้หรือบ้านไต้ อำเภอเมืองอุทัยธานี เมืองอุทัยธานีเก่าอำเภอหนองฉาง พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอเมืองอุทัยธานี เขาสะแกกรัง อำเภอเมืองอุทัยธานี วัดเขาวงพระจันทร์ อำเภอบ้านไร่ วัดจันทาราม(วัดท่าซุง)อำเภอเมืองอุทัยธานี วัดถ้ำเขาตะพาน อำเภอบ้านไร่ วัดถ้ำเขาวง อำเภอบ้านไร่วัดทัพทัน อำเภอทัพทัน วัดธรรมโฆษหรือวัดโรงโค อำเภอเมืองอุทัยธานี วัดมณีสถิตย์กปิฎการาม อำเภอเมืองอุทัยธานี วัดสังกัสรัตนคีรี อำเภอเมืองอุทัยธานี วัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง วัดหนองพลวง อำเภอหนองขาหย่าง วัดอุโบสถาราม(วัดโบสถ์) อำเภอเมืองอุทัยธานี และหลวงพ่โตวัดผาทั้ง(วัดผาทั้ง) อำเภอบ้านไร่

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ทรัพยากรท่องเที่ยวทางการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ของจังหวัดอุทัยธานีนั้น ด้านที่พัก มีหลายรูปแบบ ทั้งโรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ ส่วนใหญ่ที่พักระหว่างอยู่ในอำเภอเมืองอุทัยธานี รองลงมาอยู่ในอำเภอบ้านไร่ ในส่วนของอำเภอลานสักและห้วยคตนั้น ที่พักยังคงมีอยู่น้อย คุณภาพของที่พักรวมขึ้นอยู่กับการราคาของที่พักรวมให้เลือกราคาตามกลุ่มนักท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งราคาในระดับขั้นต่ำ ราคาปานกลาง และราคาสูง ซึ่งมีความแตกต่างในคุณภาพและราคาค่อนข้างมาก โดยที่พักที่ค่อนข้างมีคุณภาพมักจะมีราคาสูงมากด้วยเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม ด้านอาหาร มีให้เลือกหลากหลาย ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเมืองอุทัยธานี ในอำเภออื่นๆร้านอาหารยังคงมีอยู่น้อย ลักษณะอาหารส่วนใหญ่เป็นอาหารตามสั่ง จำพวกปลาแม่น้ำ ปลาแรด

๕.๑.๒ นำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี

แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม วัดหนองขุนชาติ ตั้งอยู่ที่ ๑๔๔ หมู่ ๑ ตำบลหนองสรวง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เนื้อที่ ๕๐ ไร่ ๒ งาน ๘ ตารางวา มีธรณีสงฆ์เนื้อที่ ๑๓ ไร่ ๒ งาน พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่สูงเนิน มีอาคารเสนาสนะต่างๆ พระอุโบสถ ศาลาเปรียญ หอสวดมนต์ กุฏิสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีวิหาร มณฑปนาถสถาน ศาลาอเนกประสงค์ และสระน้ำ นอกจากนี้ยังมีปูชนียวัตถุได้แก่ พระพุทธชินสีห์ (จำลอง) ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถพระพุทธชินราช (จำลอง) ประดิษฐานภายในวิหารพ่อหิน-แม่ชม สะอาด พระศรีศาสดา (จำลอง) ประดิษฐานภายในวิหารหลวงพ่อสุข รอยพระพุทธบาท ประดิษฐานภายในมณฑป และภายในวิหารหลวงพ่อสุข ประดิษฐานหล่ออดีตเจ้าอาวาส ๓ องค์ คือ พระพ่อสุข หลวงพ่อสือ หลวงพ่อตุ้ม ซึ่งเป็นพระที่ประชาชนในแถบนี้เลื่อมใสศรัทธา เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันพระราชอุทัยโสภณ (มนัส สมชาโน ป.ธ.๔ ,ดร.) ปัจจุบัน พระราชอุทัยโสภณ (มนัส สมชาโน) อายุ ๗๗ ปี พรรษา ๕

๕ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานีและ เจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ ต.หนองสรวง อ.หนองฉาง จ.อุทัยธานี

พื้นที่การทำบุญ ศาลาทำบุญ วัดหนองขุนชาติเป็นสิ่งปลูกสร้างเพื่อการบำเพ็ญบุญ เพื่อการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ซึ่งเป็นที่พักหรือทำกิจชั่วคราว มีใช้อยู่ถาวรเหมือนกุฏิ วิหาร จัดเป็นศาสนสถานที่สำคัญของวัดรองลงมาจากอุโบสถ โบราณว่า อุโบสถเป็นที่สำหรับพระพุทธรูป ศาลาการเปรียญเป็นที่สำหรับพระธรรม คือ เป็นที่เผยแผ่ธรรม กุฏิเป็นที่สำหรับพระสงฆ์ เหตุที่เรียกว่า "ศาลาการเปรียญ" สันนิษฐานว่าเดิมใช้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของภิกษุสามเณรด้วย เพราะสมัยก่อนนิยมเรียนหนังสือกันบนศาลา ยังไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแพร่หลายอย่าปัจจุบัน” **วิหาร** อาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป พระพุทธรูปชินราช เป็นพระพุทธรูปศิลปสุโขทัย ที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ คู่กับอุโบสถ แต่ไม่มีวิสูตรคามสีมาเหมือนอุโบสถ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ ตรงกับรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) พระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย สร้างพร้อมกับพระพุทธรูปชินสีห์ พระศรีศาสดา และพระเหลือ พระพุทธรูปชินราชได้รับการยอมรับว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะงดงามที่สุดองค์หนึ่งและยังเป็นพระพุทธรูปที่นิยมจำลองกันมากที่สุดในประเทศไทย นอกจากนี้ยังเป็นพระพุทธรูปที่ประชาชนชาวไทยศรัทธาและนิยมเดินทางมากราบไหว้มากที่สุดองค์หนึ่งด้วยผู้ที่มาทำบุญในช่วงงานเทศกาลได้เข้ามาสักการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนให้ประสบความสำเร็จในชีวิตให้เกิดสิริมงคลโดยหมดเคราะห์หมดโศกให้มีแต่สิ่งดีๆเข้ามาในชีวิตมีจิตรกรรมฝาผนัง ภาพเก่าเขียนด้วยฝีมือช่างสมัยรัชการที่ ๕ เกี่ยวกับพุทธประวัติ **พื้นที่มณฑปรอยพระพุทธรูปจำลอง** เป็นรอยประทับตามธรรมชาติ เช่นพบในหิน และอีกประเภทคือ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมา พระพุทธรูปบาทตามธรรมชาตินั้นจริง ๆ แล้วไม่ใช่รอยประทับพระบาทที่แท้จริงของพระโคตมพุทธเจ้า แต่เป็นการจำลองหรือเป็นรูปแทน อาจถือได้ว่าเป็นเจดีย์ พระธาตุเจดีย์ และเป็นรูปเคารพยุคแรกและเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ ผู้ที่มาทำบุญในช่วงเทศกาลมาสการะด้วยการติดแผ่นทองเพื่อเป็นการสักการบูชาเพื่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตเป็นสิริมงคลและขอพรให้ประสบความสำเร็จและสิ่งที่ดีงามปรารถนาเหมือนกับการได้สักการบูชากับพระพุทธรูปเจ้า **วิหารอดีตเจ้าอาวาส** ความเชื่อความศรัทธาต่ออดีตเจ้าอาวาสผู้สร้างวัด และบูรณะวัดหนองขุนชาติ มีดังนี้ พระครูอุทานธรรมนิเทศ (สุข) หลวงพ่อสีพรหมโชโต และพระครูอุทิศธรรมวินัย (หลวงพ่อดุ่ม คงคสุวณโณ)

พื้นที่ศิลปวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม บริบทสังคม วัฒนธรรมผสมผสานกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของผู้คนในท้องถิ่นจนเป็นที่รู้จักร่วมกันและมีการกำหนดนามชื่อเป็นสถานที่ต่าง ชื่อสิ่งของ วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ อันเป็นสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม **พื้นที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดหนองขุนชาติ** เล่าเรื่องราวของวัดหนองขุนชาติ พระอาจารย์ท่านแรกที่เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองขุนชาติ และประวัติศาสตร์ของ อ.หนองฉาง ซึ่งเดิมเคยเป็นตัวอำเภอเมืองของ จ.อุทัยธานี มาก่อน ต่อมาการคมนาคมไม่สะดวกและพื้นที่เริ่มคับแคบ เจ้าเมืองจึงได้ย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่ริมแม่น้ำสะแกกรังเป็นตัว อ.เมือง จ.อุทัยธานี ในปัจจุบันหลักฐานก็คือป้ายไม้เก่า ที่แกะสลักไว้ว่า บ้านอุไทยเก่า อ.อุไทย-เก่า ถัดมาจัดแสดงเกี่ยวกับพระพุทธรูปแกะสลักที่สวยงาม และเครื่องอัฐบริขารต่างๆ เครื่องทองเหลือง พวงกาด พานต่างๆ ที่

ใช้ในวัด ส่วนถัดมาเป็นเครื่องพิมพ์ดีดเก่า ซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้พิมพ์เอกสารราชการ ก่อนที่จะมีคอมพิวเตอร์ใช้ ส่วนต่อไปเป็นพวกหีบและกำปั่นรูปทรงต่างๆ ใหญ่ เล็กหลายขนาด

พื้นที่กิจกรรมวัดหนองขุนชาติ เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ ดังนั้นพื้นที่กิจกรรมเป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) สำหรับประชาชนทั่วไป **กิจกรรมที่ ๑ สนามฟุตบอล** วัดหนองขุนชาติมีพื้นที่ได้เปรียบทางด้านพื้นที่ เปิดเป็นสาธารณะประโยชน์โดยใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน และมหาวิทยาลัย รวมทั้งบุคคลภาคีรัฐมาขอใช้บริการ **กิจกรรมที่ ๒ สนามวอลเลย์บอล** เปิดเป็นสาธารณะประโยชน์โดยใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน และมหาวิทยาลัย รวมทั้งบุคคลภาคีรัฐมาขอใช้บริการ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ

๕.๑.๓ พัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ

พัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมจังหวัดอุทัยธานีมีการจัดงาน ประเพณีบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย เพื่ออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามและเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี โดยปีนี้มีขบวนแห่วัฒนธรรมประเพณี เข้าร่วมกิจกรรม ๑๗ ขบวน การประกวดสำหรับควาหวาน การทำพิธีขวัญข้าวแม่โพสพ พิธีทำขวัญนาค การอุปสมบทนาคหมู่ การแสดงความสามารถของเยาวชน การประกวดร้องเพลง กีฬาประชาชน **ประชุมเพื่อเตรียมการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่** เตรียมการดำเนินงานในการพัฒนาพื้นที่ ในการจัดงานประเพณีบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย ณ ศาลาการเปรียญวัดหนองขุนชาติ อำเภอหนองฉาง **การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ** พื้นที่การทำบุญประกอบไปด้วย พื้นที่ทำบุญสักการะรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง พื้นที่ปิดทองอดีตเจ้าอาวาส หลวงพ่อศุข หลวงพ่อสือ หลวงพ่อตุ้ม พื้นที่ทำบุญพระประจำวัน พื้นที่ทำบุญพระร้อย พื้นที่ทำบุญผ้าไตรอุปสมบทนาคหมู่ พื้นที่ทำบุญติดผ้าป่าลอยฟ้า พื้นที่ทำบุญถวายสังฆทาน พื้นที่ทำบุญโลงศพ พื้นที่ทำบุญทอดส้อม และพื้นที่ทำบุญบริจาคซื้อที่ดินถวายวัด **แถลงข่าวการจัดงานบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย** งานบุญเดือนสามในปีจัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓ - ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ รวม ๙ วัน ซึ่งจะมีพิธีการทำบุญประเพณีวิถีชาวอุไทย พิธีทำขวัญข้าวแม่โพสพ พิธีทำขวัญนาคและอุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พิธีเปิดงานและขบวนแห่นาค และการประกวดขบวนแห่สำหรับควาหวาน สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและวิถีวัฒนธรรมจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง ๘ อำเภอ ๑๘ ขบวนยิ่งใหญ่ในวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ การแสดงความสามารถของเยาวชนและนักเรียน การละเล่นพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เพื่อสืบทอดงานบุญประเพณีวิถีชาวอุไทย ซึ่งเป็นเมืองเก่าของ จ.อุทัยธานี พิธีเปิดงานบุญเดือนสาม ประจำปี ๒๕๖๕ งานประเพณีงานบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามที่แฝงไปด้วยความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อนแต่น่าสนใจ ซึ่งสามารถสัมผัสได้เฉพาะจังหวัดอุทัยธานี ด้วยเพราะวิถีชีวิตของคนอุทัยธานีที่สงบ เรียบร้อย แต่มีมนต์ขลัง เป็นอีกหนึ่งวิถีชีวิตที่คนเมืองใหญ่ต้องการ ถือเป็นอีกหนึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่เปิดบ้านรับนักท่องเที่ยว ด้วยวิถีของชาวอุไทย

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ” ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ รายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ จากการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ พบว่า จังหวัดอุทัยธานีในด้านต่างๆ ข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี ข้อมูลทรัพยากรท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่เพื่อให้ชุมชนสามารถมองเห็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ภายในชุมชนของตนเองทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี อำเภอลานสัก ค่อนข้างโดดเด่น มีชื่อเสียง มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ปรากฏอยู่ในพื้นที่อำเภอมืองอุทัยธานี อำเภอบ้านไร่ และอำเภอลานสัก ในการศึกษาครั้งนี้รวบรวมไว้ ๑๘ ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอมืองอุทัยธานีมากที่สุด ลักษณะทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางศาสนา งานที่แสดงความเคารพนับถือต่อปวงชนียบุคคลที่สำคัญ งานรำลึกวันสำคัญของสถานที่ งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนที่สืบทอดกันมา รวมทั้งงานกาชาดและของดีเมืองอุทัย มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแพ ชาวเขา ชาวชุมชนในพื้นที่ที่เรียบง่าย มีกิจกรรมหรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเป็นประโยชน์ในการพักผ่อนรวมทั้งศึกษาเรียนรู้ จำพวก อ่างเก็บน้ำ สวนพฤกษศาสตร์ สวนป่า และศูนย์ทอผ้าที่มีชื่อเสียงที่มีความโดดเด่นที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมของจังหวัดอุทัยธานี

ผลการศึกษาในประเด็นการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีมีความสอดคล้องกับรสิกา อังกุลและคณะ (๒๕๔๙) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิง ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่าการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังได้รับความนิยมจากชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะในกลุ่มที่ต้องการศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับวิถีชีวิต และความงดงามในศิลปวัฒนธรรมไทย สำหรับรูปแบบที่เป็นที่นิยมในกลุ่ม นักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นการเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และการเที่ยวชมความงดงามของศิลปหัตถกรรม ไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น แต่การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาแต่ละจังหวัดได้แก่ ปัญหาความ เสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณในการปรับปรุงและ การท่องเที่ยวของจังหวัด ปัญหาการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ปัญหาบุคลากรในอุตสาหกรรมบริการด้านการท่องเที่ยว ปัญหาการบริหารจัดการในชุมชน ปัญหาการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และการลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปวัฒนธรรม ส่วนการเสนอแนวทางการพัฒนา ได้แก่ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมมาเป็นแกนหลักในการส่งเสริมและพัฒนาการ

ท่องเที่ยว การกระจายอำนาจ การบริหารจัดการแก่ชุมชนและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของ วัฒนธรรม ตลอดจนทบทวนศักยภาพขีดความสามารถและข้อจำกัดของการท่องเที่ยวของ สถานที่ท่องเที่ยว

๕.๒.๒ จากการศึกษาการนำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วมกับพระสงฆ์ วัด ชุมชน ผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน โดยการศึกษาข้อมูลทรัพยากรของชุมชนจากเอกสาร และงานวิจัย การสำรวจบริบทพื้นที่ และประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยการสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลองค์ความรู้ในเชิงกายภาพและคุณภาพทางนามธรรมของพื้นที่ การสำรวจบริบทสภาพแวดล้อมและทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อให้เห็นบริบท สภาพแวดล้อม และทรัพยากร โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้ทราบว่าทรัพยากรเหล่านั้นมีคุณค่าที่เป็น จุดเด่นทางอัตลักษณ์ของชุมชน มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อคงไว้ซึ่งลักษณะทางกายภาพและด้านคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในวัด หรือพื้นที่สาธารณะในชุมชน เพื่อเป็นสถานที่ในการทำ กิจกรรมร่วมกัน เป็นพื้นที่ในการท่องเที่ยวที่แสดงในเห็นถึงอัตลักษณ์ของความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมผ่าน กิจกรรมที่มีภายในพื้นที่กิจกรรม และเป็นการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ เป็นการสร้างความหมาย ความมีคุณค่า และเป็นการกำหนดบทบาทใหม่ของชุมชนในการอนุรักษ์ ประเพณี รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาในชุมชน การระดับพลังในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งการฟื้นฟูพลัง แห่งความสัมพันธ์ ความศรัทธาในการพัฒนาชุมชน การถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติการสู่เยาวชนที่อยู่ อาศัยในพื้นที่

ผลการศึกษาสอดคล้องกับ เดชชาติ นิลวิเศษ และมณีวรรณ ผิวนิม^๑ ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร ผลการศึกษาพบว่าวัดบวรนิเวศวิหารมีลักษณะทางกายภาพ และมีทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ที่สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ได้เป็นอย่างดี และทรงคุณค่าทั้งคุณค่าทางด้านศิลปกรรมและคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม การ จัดรูปแบบการเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหารมี ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑) การศึกษาในระบบ ๒) การศึกษานอกระบบ และ ๓) การศึกษาตามอัธยาศัย มีความสอดคล้องกันและเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม วัดบวรนิเวศวิหารจัดให้มีการเผยแพร่ศาสนา ธรรมไปพร้อมกับการจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้มาโดยตลอด การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อเป็น แหล่งเรียนรู้ภายในวัดบวรนิเวศวิหารในปัจจุบันมีแนวทางดำเนินการ ได้แก่ ๑) การจัดทัศนศึกษานำ ชมของจริงภายในวัดบวรนิเวศวิหาร ๒) การจัดการพิพิธภัณฑ์วัดบวรนิเวศวิหาร ๓) การดูแล อนุรักษ์ บูรณปฏิสังขรณ์ทรัพยากรวัฒนธรรมต่าง ๆ ภายในวัด ๔) การจัดทำเอกสารเผยแพร่ และ ๕) การ จัดทำเว็บไซต์วัดบวรนิเวศวิหาร ผลการวิจัยยังพบว่าข้อจำกัดอันเป็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดการ

^๑ เดชชาติ นิลวิเศษ และมณีวรรณ ผิวนิม, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวร นิเวศวิหาร, *Veridian E-Journal*, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๘): ๘๘๙- ๙๐๔.

ทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในวัดบวรนิเวศวิหาร เนื่องจากวัดบวรนิเวศวิหารดำรงบทบาทเป็นศาสนสถาน ทำให้บทบาทด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้มีข้อจำกัด เช่น การขาดนโยบายอันเด่นชัด การจัดสรรงบประมาณ และผู้รับผิดชอบ จึงทำให้การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ยังไม่อาจพัฒนาได้สมบูรณ์เท่าที่ควร

๕.๒.๓ จากการศึกษาการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยมีการร่วมมือกันระหว่างวัด และชุมชน รวมทั้งอำเภอทั้ง ๘ อำเภอ ซึ่งเป็นการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมจังหวัดอุทัยธานีมีการจัดงาน ประเพณีบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย เพื่ออนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามและเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี โดยปีนี้มีขบวนแห่วัฒนธรรมประเพณี เข้าร่วมกิจกรรม ๑๗ ขบวน การประกวดสำหรับควาหวาน การทำพิธีขวัญข้าวแม่โพสพ พิธีทำขวัญนาถ การอุปสมบทนาคหมู่ การแสดงความสามารถของเยาวชน การประกวดร้องเพลง กีฬาประชาชน

ผลการศึกษาสอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ้น) และคณะ^๒ ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะวัด ๙ แห่งที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร และศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว ลักษณะกิจกรรม แนวทางการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ชุมชนที่มีต่อวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อหารูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ผลการวิจัยพบว่า วัดทั้ง ๙ แห่งมีขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาที่แตกต่างกันไปทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้วัดยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย โดยวัดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นจำนวนมากและใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักอย่างวัดพระแก้ว จะมีขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวในระดับสูงได้แก่ วัดโพธิ์ วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร และวัดเบญจมบพิตร ส่วนวัดที่ไม่ได้อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวหลักจะมีขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ ค่อนข้างน้อย ได้แก่ วัดกัลยาณมิตร วัดไตรมิตรและวัดชนะสงคราม เป็นต้น จากการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด พบว่ารูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวมี ๔ รูปแบบ ได้แก่ ๑. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ๓. รูปแบบและกิจกรรมการ

^๒ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ้น) และคณะ, การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร, ประชาคมวิจัย, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๙๕ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔): ๕๑.

ท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้(เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ ๔. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย ควรกำหนดให้มีนโยบายในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยววัฒนธรรมในชุมชน เพื่อนำอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนสื่อสารผ่านกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ควรส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการจัดการพื้นที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ เพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนด้วยกิจกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

๑) การสร้างความเข้าใจต่อแนวคิดและความสำคัญของการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธโดยการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อขยายผลการดำเนินงานไปสู่พื้นที่อื่น ๆ

๒) นำเสนอพื้นที่การท่องเที่ยวเมืองวัฒนธรรมวิถีพุทธต้องให้ความสำคัญกับระบบฐานข้อมูลทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์คุณค่า และศักยภาพของทรัพยากรวัฒนธรรม สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และถอดบทเรียนจากกระบวนการพัฒนา

๓) การพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยววัฒนธรรมวิถีพุทธ ต้องมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อสร้างพื้นที่กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีพุทธ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างต้นแบบของชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธในด้านต่าง ๆ มาเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒) การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ราชกิจจานุเบกษา. ยุทธศาสตร์ชาติ (๒๕๖๑-๒๕๘๐). เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก. (๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑): ๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

นงนภัส คู่วรัญญ. เทียงกมล. การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม(Holistically Integrative Research). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี. แผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๔): ๒๗, ๗๕.

สมพร อิศวิลานัน. เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักและทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร, ๒๕๓๘.

เกษม จันทรแก้ว. หลักการจัดการลุ่มน้ำ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๙.

จิระ จินตบุญ. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. กรุงเทพมหานคร: สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกรมป่าไม้, ๒๕๔๒.

อาษา พรหมบุปผา. นโยบายทรัพยากรธรรมชาติ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๙.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. ทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๓.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. ป่าชุมชนในประเทศไทย แนวทางการพัฒนา ๒ ป่าชุมชนภาคเหนือ : ศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๕.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คู่มือการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **คู่มือการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๗.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. **พฤกษกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๗.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและ
หน่วยงานของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๗.

ธีรวัลย์ ศิลารัตน์. **การจัดการความรู้ชุมชน**. จันทบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๔๙.

มนตรี กรรพุมมาลย์ และคณะ. **การพัฒนาแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป..

ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุบลมภ์. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาการพัฒนา
ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ม.ป.ป.

อคิน รพีพัฒน์. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๒๗.

สำนักมาตรฐานการศึกษา. สำนักงานสถาบันราชภัฏ. กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักมาตรฐาน
อุดมศึกษาและทบวงมหาวิทยาลัย. **วิชาการวิจัยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์.,
๒๕๔๖.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง**.
กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๖.

ชิต นิลพานิช และคณะ. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท**. นนทบุรี: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่: 598 Print, ๒๕๔๖.

จิต นิลพานิช และคณะ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.

สานิตย์ บุญชู. การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

สถาบันพระปกเกล้า. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดาเพรส, ๒๕๔๕.

(๒) คุชฌินิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

จันทรา อ่อนระหง. “ผลการสอนแบบบูรณาการโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นสื่อ สาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ “บ้านหลวงของเรา” สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านหลวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงราย เขต ๔”. วิทยานิพนธ์ คม. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๐.

จิรศักดิ์ ประทุมรัตน์. “รูปแบบแหล่งการเรียนรู้ตามความต้องการของเกษตรกรในจังหวัด , มหาสารคาม”. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.

เกษม คำบุตดา. “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน โรงเรียนอนุบาลมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”. การศึกษาค้นคว้าอิสระ การศึกษามหาบัณฑิต. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.

ยุพาพร รูปงาม. “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”. บัณฑิตวิทยาลัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.

ยุพาพร รูปงาม. “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”. บัณฑิตวิทยาลัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.

ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปลัมภ์. “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน”. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ม.ป.ป..

(๓) บทความ:

ประยูร วงศ์จันทรา. “การสอนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาเซียน โดยใช้เอกสารคำสอน สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี”. วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษา-สสศท., ๒๕๕๙: ๑๗.

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์. “แหล่งเรียนรู้ที่ครูต้องสร้าง”. วารสารวิชาการ. ปีที่ ๗๘ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๕๔): ๒๙-๓๒.

ลัดดา ศิลาน้อย. “การรวบรวมแหล่งความรู้ไปสู่งานวิจัยสังคมศึกษา”. วารสารศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๒ (มกราคม-มีนาคม, ๒๕๕๕): ๓๔-๓๘.

โกวิทย์ พวงงาม. “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี”. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑๕-๓๐.

โกวิทย์ พวงงาม. “แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งสู่การจัดการตนเองอย่างยั่งยืนของ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาคู จังหวัดปราจีนบุรี”. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑๕-๓๐.

สรายุทธ คาน และคณะ. “รูปแบบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนโครงการวิจัยและพัฒนา การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ”. วารสารสารสนเทศ. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑๖๙.

ประคอง มาโต. “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง”. วารสารวิจัยวิชาการ. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒): ๘๙.

ปริญญญา จันทะคาม. “แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓).

ชัชฎา อุดมสิทธิ์ และคณะ. “การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๐”. วารสารเซนต์จอห์น. (๒๕๖๓): ๒๖๓-๒๖๗.

คำวิเศษ เพ็งวันสุวรรณ. “แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติดงห้วยสาว พื้นที่บ้าน น้ำปาก เมืองปทุมพร แหว่งจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. วารสารวิชาการการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (๒๕๖๕): ๓๗.

ศุภวิชญ์ จิราพงษ์, “แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบยั่งยืน”, วารสารวิชาการ. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๐ (ตุลาคม ๒๕๖๔): ๔๕๖-๔๕๗.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

องค์การอนามัยโลก (พ.ศ. ๒๕๕๘). ภูมิอากาศและสุขภาพ ข้อมูลประเทศ-๒๕๕๘: ประเทศไทย. สืบค้นเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๖๒.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กรมประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลไทย ๒๕๖๐. นโยบายประเทศไทย ๔.๐ ที่จะเปลี่ยนโลกเพื่อการปฏิรูปประเทศ. สืบค้นเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๖๒.

สภาพทั่วไป อบต. ระเบา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.rabum.go.th/condition> [๕ กันยายน ๒๕๖๗].

โอภาส เสวิกุล. บรรณสารคดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **บทวิทยุออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย**. วันที่ ๒๓ - ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๒.

แมน พัฒนะ. “ศาสตร์พระราช”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=๓๐> [๔ กันยายน ๒๕๖๒].

(๗) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นายเรียงชัย ฉิมมาลี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายเข้มเพชร แซ่ตั้ง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนีน, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นางสาวอาภากร ชาดาสุข, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองชะนีน, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนีน, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นางเอื้องผึ้ง แสงศรี, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนีน, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายสันติ เอมสรรค์, เจ้าหน้าที่หน่วยฐานปฏิบัติการป้องกันรักษาป่าที่ ๒, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ นายสุรศักดิ์ นาคบุตร, เจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้ ที่ ๐๓.๘, ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗.

(๗) สนทนากลุ่ม:

สนทนากลุ่ม พระราชอุทัยโสภณ, ดร., เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี, ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม พระครูอุทัยสุตกิจ, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม พระอธิการชูศักดิ์ ธรรมสกุวโร, เจ้าอาวาสวัดทรัพย์สมบูรณ์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม ผู้ใหญ่เรียงชัย ฉิมมาลี, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๒ บ้านทรัพย์สมบูรณ์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม ผู้ใหญ่เข้มเพชร แซ่ตั้ง, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนีน, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม นางสาวจิราพร สอนบ่อแร่, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนีน, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม นายพงษ์ศักดิ์ จันทร์ศรี, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนีน, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม นางอาทิตย์ยา พงษ์ประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านคลองชะนี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม นางสาวอาภากร ชาทาสุข, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคลองชะนี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม นางเอื้องผึ้ง แสงศรี, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าอ้อ, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม นายสมบัติ ชูมา, หัวหน้าสถาบันธรรมชาติดีพัฒนา, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

สนทนากลุ่ม ดร.ประคอง มาโต, ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี, ๒ พฤษภาคม ๒๕๖๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

2. Secondary Sources

(I) Books:

Good, et.al.. **Dictionary of Education**. New York: McGraw-Hill Book Company, 1976.

Wittich, et.al.. **Audio Visual Materials**. New York: Harper & Row Publisher, 1962.

Ramirez, **Emiliano C. Some Community School Practices**. Quezan City : National Printing, 1954.

Jarolimek. **Social Studies in Elementary Education**. 3rd ed.. New York : The Macmillan Company, 1969.

Anderson, B.. **Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism**. London: Verso, 1983.

Gellner, E.. **Nations and nationalism**. Ithaca: Cornell University Press, 1983.

Smith, A. D.. **The ethnic origins of nations**. Oxford: Blackwell, 1986.

Hobsbawm, E. et.al.. **The invention of tradition**. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Northouse, P. G.. **Leadership: Theory and practice**. 8th ed.. Thousand Oaks: Sage Publications, 2019.

Robbins, S. P. et.al.. **Management**. 14th ed.. Boston: Pearson, 2018.

(II) Articles:

Nichols, et.al.. "Community Resources for School". **Encyclopedia of Education**. Vol. 2 No. 1 (February, 1971): 341-347.

Nichols, et.al.. “Community Resources for School”. **Encyclopedia of Education**.
(February, 1971): 341-347.

Maslow, A. H.. “A theory of human motivation”. **Psychological Review**. Vol. 50 No. 4
(1943): 370-396.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน: ส่วนงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี โทรศัทพ์/ ๐๘๖๖-๕๖๖๖๒๓๖ ๐๘๙๙-๘๐๖๖๙๙๔
 ที่: ๘๖.๘๐๙๒๒/๐๓๖ วันที่: ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗
 เรื่อง: ขอลงมือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

เรียน ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

ด้วยข้าพเจ้า ดร.ประคอง มาโต ตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะ ได้รับการอนุมัติทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ให้ทำวิจัย เรื่อง "การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง" ตามสัญญาเลขที่ ว.๐17/2567 ทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๗ ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวได้ทำการวิจัยในมนุษย์ และต้องการขอเอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ในการนี้ข้าพเจ้า ได้แนบเอกสารเพื่อประกอบการพิจารณา ดังนี้

๓. โครงการวิจัย	๕ ชุด
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลเข้าร่วมการวิจัย	๕ ชุด
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย	๕ ชุด
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	๕ ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(ดร.ประคอง มาโต)
หัวหน้าโครงการ

ประสาน : โทร. ๐๘๙๙-๘๐๖๖๙๙๔

ภาคผนวก ข
หนังสือแน

ภาคผนวก ค
หนังสือนำ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : ดร.ประคอง มาโต
- ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานีอุทัยธานี
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๘
- ภูมิลำเนาที่เกิด : ๑๑๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลหนองบ่มกล้วย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ประเทศไทย
- การศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๕๒ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๖๔ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชารัฐศาสตร์
- ผลงานทางวิชาการ : งานวิจัย
เรื่อง การพัฒนากระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามแนวทาง พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของชุมชนเมืองพระชนกจักรี อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี ๒๕๖๓
เรื่อง พุทธเกษตร สู้วิกฤต COVID- ๑๙ กับการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี ๒๕๖๕
เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒๕๖๖
เรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองพระชนกจักรีวัฒนธรรมวิถีพุทธ ๒๕๖๖
เรื่อง มรดกโลกทางธรรมชาติห้วยขาแข้ง : การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการอนุรักษ์พื้นที่จังหวัดอุทัยธานี ๒๕๖๗
- ที่อยู่ปัจจุบัน : บ้านเลขที่ ๑๓๔ หมู่ที่ ๔ ตำบลสุขฤทัย อำเภอยะผา จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๑๗๐ โทรศัพท์ ๐๘๗-๘๔๔๒ ๖๙๒๔
E-mail: prakong_๙๙@hotmail.com